

Kim Salomon

Rebeller i takt med tiden

– FNL-rörelsen och 60-talets politiska ritualer

Tiden 1996

Denna utgåva publicerad med författarens tillstånd

Innehåll

Förord	1
1 Engagemang och protest	2
FNL-rörelsen som forskningsfält	3
Social rörelse	7
Ungdomskultur	11
Politisk kultur	14
Material	19
Studiens uppläggning	20
2 1960-talet – förändringarnas decennium	22
Konsumtionssamhällets framväxt	22
Den svenska välfärdsmodellen	24
Den internationella arenan	25
Vietnam i fokus	28
Det första TV-kriget och opinionen	31
3 Tidsandan	35
1960-talets samtidskänsla	35
Marxist-leninistiska visioner	40
Västvärldens utkanter	44
Mot kärnvapen och för fred	48
4 Från protest till rörelse	53
De första stegen mot en Vietnamrörelse	53
Konflikten mellan marxister och pacifister	55
Rörelsen organiseras	58
Tillbaka till klasskampen	62
Ideologisk skolning	66
Mobilisering på lokalnivå	70
5 Från antiimperialistisk rörelse till vänskapsförbund	75
Fokus på USA-imperialismen	75
Socialimperialism	78
Ett nytt Vietnam	82
6 Från konfrontation till samarbete	88
Enhetsfront som strategi	88
Rebeller och likvidatorer	91
Samarbetsprojekt	98

7 På kollisionskurs med socialdemokratin	102
”Tage och Geijer – Lyndons lakejer”	102
Den förlorade generationen	105
8 Arbetarritualer	113
Mobilisering av arbetarklassen.....	113
Aktioner på arbetsplatser	116
Romantisering av arbetarklassen.....	119
9 Gatan som politisk arena	123
Propagandaarbete	125
Demonstrationer	129
Dörrknackningsaktioner	139
Insamlingskampanjer	140
10 Rörelsekultur	147
Självbilder	147
Aktivism som livsstil.....	152
Kampmetaforer.....	160
Ideologisk sorteringsmaskin.....	163
11 Bildernas språk.....	171
12 Slagordsmakarnas diskurs	173
Tidsandans passagerare	173
Janusansiktet.....	178
En ny politisk kultur.....	182
Källförteckning m m	191
Arkiv.....	191
Intervjuer	191
Tidskrifter.....	191
Tidningar	191
Litteraturlista	192
Förkortningar.....	203

Anmärkningar

I den trycka upplagan ingick en hel del bilder. Dessa har inte medtagits i denna utgåva.

För en recension av Salomons bok, se Per-Olof Mattsson: [Vietnamrörelsen i Sverige](#)

Boken kommenteras även i flera av inläggen i [Recensioner och debatt om "Vietnam var nära"](#) som egentligen rör en annan bok om FNL-rörelsen, Åke Kilanders *Vietnam var nära: En berättelse om FNL-rörelsen och solidaritetsarbetet i Sverige 1965–1975* (Leopard förlag 2007)

Red

Förord

Samtiden är ett minerat forskningsfält. Närhet i tid försvårar överblick och distans till ämnet. Sikten blir lätt skyddad av alla detaljer. Nutidshistoria får dessutom med nödvändighet en mer preliminär prägel än äldre genomforskade perioder. Det finns få etablerade föreställningar att luta sig mot.

Samtidigheten innebär också att historien lättare övergår i ideologi. Denna problematik blir tydlig inte minst vid studiet av ett fenomen som 1960-talets uppbrott från traditioner och konventioner. Att skriva historien om protesterna mot Vietnamkriget och FNL-rörelsen är därför ur flera aspekter ett besvärligt projekt.

Gårdagens paroller och slagord är förvisso föråldrade. Bulletiner och politiska banderoller finns nedpackade i dammiga lådor i källare och på vindar. Demonstrationernas entusiasmerande glöd är glömd. Ungdomens utopier har tagit en ny färdriktning. Men kvar finns fortfarande ideologiska och känslomässiga bindningar. Därför kan det vara på sin plats att tydliggöra betraktarens horisont.

Mitt engagemang inskränkte sig till att läsa Vietnambulletinen, att delta i demonstrationer och i nattliga diskussioner i studentkorridorens kök. Jag var kort sagt en tidsandans följeslagare eller en samtidens passagerare. Marxist-leninistiska paroller fann jag det däremot svårt att förlika mig med. När 1960-talet var på väg in i 1970-talet upplevde jag oförmågan att ta ställning för klasskampen som problematisk, en ideologisk velighet i en tid som krävde politiskt ställningstagande. Idag ser jag snarare min ideologiskt diffusa hållning som resultat av politisk insikt. Verkligheten är inte så enkel som ideologierna anger.

Jag är ett stort tack skyldig till kolleger på Historiska Institutionen i Lund; Kristian Gerner, Kenneth Johansson, Rune Johansson, Sven Tägil, Hans Wallengren samt deltagare i Internationella Seminariet. Utifrån varierande erfarenheter av Vietnamrörelsen och 60-talsvänstern såväl som sin fackliga kompetens har de haft värdefulla synpunkter på mina utkast och manuskript. Deras kritik och kommentarer i stort som smått har inneburit påtagliga förbättringar av studien. Ron Eyerman, Andrew Jamison och Magnus Jerneck har i ett inledande skede bidragit med konstruktiva synpunkter på studiens infallsvinklar och problemställningar. Lars I Anderssons, Lars Magnussons och Tapani Suominens kommentarer har resulterat i viktiga korrigeringar av manuskriptet. För att hitta rätt i källmaterialet har Stellan Andersson på Arbetarrörelsens arkiv och Göran Henrikson på Folkrorelsernas arkiv i Örebro varit till stor hjälp. I inledningsfasen har projektet finansierats av Riksbankens Jubileumsfond. Ett stort tack till dem alla.

Lund i juni 1995
Kim Salomon

1 Engagemang och protest

En junidag 1965 arresterades två Vietnamaktivister vid en demonstration på Hötorget i Stockholm. De åtalades för att ha stört trafiken och den allmänna ordningen samt för att ha gjort motstånd mot polis. Sju år senare tog ledarna för de fem svenska riksdagspartierna initiativ till en namninsamling med krav på att USA skulle stoppa bombningarna i Vietnam och att fredsavtalet skulle följas. På en månad samlades närmare 2,7 miljoner underskrifter in.

Förändringarna i det svenska opinionsläget under andra hälften av 1960-talet och början av 1970-talet var dramatiska i sin hastighet. Tillspetsat kan det sägas, att vad som 1965 ansågs utgöra ett hinder för trafiken blev en nationell angelägenhet 1973. Vad som bortdefinierades som marxism blev några år senare en vedertagen norm.

Men det var inte bara synen på USAs krig i Vietnam som förändrades under dessa år. Livsstil och vardagliga rutiner tog sig nya uttryck. Ord som gatuteater, livskvalitet, gräsrotsnivå, gruppsex, storfamilj, motkultur, politiskt engagemang och protestsång införlivades med det svenska språket för att beteckna nya företeelser och fenomen.¹

Många etablerade föreställningar ställdes på huvudet. Synen på demokrati och frihet radikaliserades. Revolten riktades mot konventioner och auktoriteter. Ungdomen gjorde uppror mot sina föräldrar. ”Come mothers and fathers throughout the land and don't criticize what you can't understand. Your sons and your daughters are beyond your command and the old road is rapidly aging ... for the times they are a-changing”, sjöng Bob Dylan.

Det var en brytningstid där nya värderingar började att göra sig gällande. Bilden av vad som hände i Sverige under dessa år har emellertid inte tydliggjorts. Förändringsprocessen reduceras i vissa sammanhang till enskilda personers politiska omvändelse. Yviga penseldrag används för att måla en svartvit bild av det politiska landskapet.² Men även om förklaringarna av denna förändringsprocess och synen på dess konsekvenser varierar, så tycks det råda enighet om att Vietnamrörelsen hade stor betydelse i denna process. Samtidigt finns det anledning att anta att engagemang i Vietnamfrågan fungerade som inkörsport till en ny syn på grundläggande samhällsfrågor.

Med Vietnamrörelsen lanserades ett okonventionellt sätt att arbeta politiskt i Sverige. Demonstrationer på gator och torg symboliserade protesterna mot kriget. Affischer klistrades på väggar och slagord klottrades på fasader. Det var en tid med politiska paroller. Med flygblad, appellmöten, talkörer och utom-parlamentariska metoder förefaller Vietnamrörelsen eller rättare sagt FNL-rörelsen att ha introducerat en ny politisk kultur i Sverige.

Under 1970-talet och 1980-talet blev denna typ av rörelser – de s k nya sociala rörelserna – ett vanligare inslag i den politiska vardagen. Med okonventionella metoder försökte de påverka opinion och makthavare utan att nödvändigtvis använda traditionella politiska kanaler. Fredsfrågors, kvinnofrågors och miljöfrågors aktualitet under de senaste decennierna tillskrivs inte sällan de nya sociala rörelserna.

FNL-rörelsen kan sägas ha inlett en ny epok i Sveriges moderna politiska historia, en epok vi ännu inte har sett slutet på. Enligt en rapport från den svenska maktutredningen har människors deltagande i demonstrationer och olika former för opinionsyttringar stigit påtagligt

¹ Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal (1986).

² Se t ex Ahlmark (1994).

sedan 1968.³ Synen på politiskt arbete förefaller ha ändrats. Den nya tendensen som FNL-rörelsen representerade har förtydligats i vår egen samtid.

Idag fungerar FNL-rörelsen för många som en nostalgiframkallare. Hos andra väcker den aggressioner. Men fortfarande utgör engagemanget mot Vietnamkriget en viktig referenspunkt i dagens debattklimat. 1990-talet vilar skaföttes med 1960-talet.

Många av 1990-talets debattörer ser det som sin uppgift att ställa 60-talets aktivister och skribenter till ansvar för deras handlingar. De kräver omvändelse och revision av åsikter. Progressiva sextitalister måste stå till svars för sitt stöd till dåtidens grymma diktaturer. Syftet med denna undersökning är emellertid inte att ställa en *Jan Myrdal* eller *P-O Enquist* vid skampålen. De får gärna brottas med sitt förflutna på den offentliga arenan. Personliga bekännelser har emellertid föga värde i detta sammanhang. Den historiska dimensionen måste ha ett vidare syfte inriktat på civilisationskritik. Viktigt är det därför att blottlägga hur snabbt perspektiv förskjuts i det offentliga samtalet, att belysa faran att okritiskt acceptera politiska doktriner, att synliggöra ideologiska blockeringar och utopins suggestionskraft. Historien är kantad av vanföreställningar och övergrepp i ideologiers och utopiers namn. Vi bör därför träna vår känslighet inför liknande strömningar och tendenser i samtiden.⁴ Immuna mot ideologiska villfarelser lär vi förvisso inte bli, men möjligen kan vi öka motståndskraften.

Samtidigt finns också anledning att uppmärksamma det politiska engagemangets konstruktiva verkan. Den amerikanska sociologen *Barbara Ehrenreich* anser att det är vår uppgift som forskare och aktivister att återuppliva de alternativa visionerna av mänsklig frigörelse som började utvecklas under 1960-talet inom den nya vänstern. Värda att lyfta fram är enligt Ehrenreich tankar om deltagande, om ekonomisk rättvisa och radikal demokrati. Hon anser att det är dessa alternativ som inspirerat feminismen och miljörelser, och som nu representerar mänsklighetens främsta hopp.⁵

Motståndet i USA mot Vietnamkriget utgör enligt ett par andra författare en viktig förebild. Det visar att det finns situationer där medborgarna kan och måste utmana auktoriteter. Aldrig tidigare hade så många medborgare på detta sätt opponerat mot sin regering.⁶

De två utomvetenskapliga ambitionerna – att synliggöra ideologiska blockeringar och lyfta fram politiska visioner om mänsklig frigörelse – är fullt ut förenliga i en studie av denna karaktär. Viktigt är emellertid att forskningsuppgiften fortfarande ligger inom den vetenskapliga sfären, inte aktivistens eller den politiska debattörens sfär.⁷ Infallsvinklar och problemställningar måste i första hand utvecklas i en vetenskapligt relevant kontext.

FNL-rörelsen som forskningsfält

FNL-rörelsen står i centrum för denna studie. Men trots denna empiriska avgränsning är ambitionen att belysa inte bara Vietnamengagemangets utveckling utan också 1960-talets kulturella och politiska förändringsprocess. Protester mot USAs krig i Vietnam blev för många en av epokens mer självklara politiska handlingar. FNL-rörelsen kan ses som ett av förändringsprocessens mest påtagliga uttryck, vilket gör det fruktbart att rikta sökarljuset på denna rörelse. Ofta framställs FNL-rörelsen som symbol för 1960-talets politiska

³ Petersson, Westholm & Blomberg (1989) s 334-366.

⁴ För en diskussion av denna problematik se t ex Svante Nycander "Jag kräver att du byter åsikt", DN 7/3 1994.

⁵ Ehrenreich (1992) s 234.

⁶ Zaroulis & Sullivan (1984) s xi.

⁷ Jfr Salomon (1993).

engagemang.

Ett första och viktigt syfte med denna studie är att belysa FNL-rörelsens framväxt och utveckling, att diskutera dess mål, metoder och inflytande. Viktigt därför att denna rörelse ännu inte fått sin historia. Frågorna i det sammanhanget måste bli av typen: Varför uppstod FNL-rörelsen? Vad ville den? Hur kunde den få en sådan genomslagskraft?

Detta syfte kan sägas vara empiriskt betingat. Ambitionen är att diskutera en rad frågor vilkas relevans aktualiserats av den faktiska utvecklingen.

I Sverige ägde den första organiserade Vietnamdemonstrationen rum 1965. En grupp från svenska Clartéförbundet demonstrerade utanför USAs ambassad i Stockholm. De följande åren ägde demonstrationer rum allt mer regelbundet. Kritiken riktades mot USA samtidigt som man stödde Sydvietnams nationella befrielsefront (FNL). En rad lokala FNL-grupper bildades runt om i landet. 1966 höll FNL-grupperna sin första rikskonferens och bildade De Förenade FNL-grupperna (DFFG), som det följande året konstituerades som förbund. DFFG fungerade som paraplyorganisation för FNL-grupperna som växte upp som svampar runt om i landet de följande åren. Efter Vietnamkrigets slut 1975 förde FNL-rörelsen en tynande tillvaro. Den bytte namn till Vietnam–Laosförbundet och upplöstes 1979, ett halvt år efter Vietnams invasion av Kambodja.

Beteckningen *FNL-rörelsen* används i detta sammanhang som benämning på FNL-grupperna och DFFG. Det fanns förvisso andra grupper både till höger och vänster om DFFG med kritik av Vietnamkriget på programmet. Men dessa var antingen marginella eller så utgjorde de en del av det politiska etablissemang som "Svenska Kommittén för Vietnam" (SKfV). Det var FNL-rörelsen som dominerade den icke-parlamentariska Vietnamdebatten i det offentliga samtalet. Det var dess medlemmar som syntes på gator och torg och som förkroppsligade Vietnamopinionen i Sverige. Beteckningen *Vietnamrörelsen* används mer allmänt som benämning på rörelser som riktade kritik mot USAs krig i Vietnam.

En central fråga är hur ett land borta i Asien, fjärran från det svenska närområdet, hamnade i blickfältet. Det gick i stort sett inte att föra ett politiskt samtal i Sverige under denna period utan att Vietnam nämndes, trots att krig i främmande länder inte brukade leda till kraftiga opinionsyttringar i det svenska folkhemmet. Koreakriget 15 år tidigare väckte t ex inga lidelsefulla känslor.

Protesterna mot USAs krig i Vietnam var förstås inte endast en svensk företeelse. En ännu starkare opinion fanns i USA. Också i det övriga Europa reagerade människor mot kriget. Intensiteten och omfattningen av protesterna varierade mellan de olika länderna, men protesternas mål rådde det enighet om.

Under större delen av det kalla kriget vilade västvärlden tryggt i de traditionella hotbilderna. Byggandet av muren i Berlin 1961 får symbolisera det aktuella världstillståndet. Men med Vietnamkriget var Törnrosasömnen slut. Västvärldens bild av USA som frihetens och demokratins försvarare var inte längre motsägelsefri. En illusion rämnade. Vietnamkriget blev, som en aktivist uttryckte det, en murbräcka som bröt upp det kalla krigets ideologiska positioner.

Frågan om varför Vietnamkriget utlöste demonstrationer och protester av en tidigare inte skådad omfattning i Sverige måste därför diskuteras i relation inte bara till den inhemska utvecklingen utan också till utvecklingen i den övriga västvärlden.

Betydelsen av att människor engagerar sig i internationella frågor råder det delade meningar

om. Enligt en vanlig uppfattning har den allmänna opinionens engagemang i internationella frågor ett positivt inflytande i demokratier. Krig blir ett besvärligt val för makthavare i ett politiskt system, där hänsyn måste tas till väljarna. Som stöd för detta påstående hävdas att demokratier för en fredligare utrikespolitik än totalitära stater. Andra forskare anser däremot att den allmänna opinionen utgör ett hinder för diplomatin i dess strävan att främja nationella intressen. Enligt denna uppfattning kan en utrikespolitik inte utformas under inflytande av en allmän opinion, som är känslomässigt engagerad och inte resonerar rationellt.⁸

Utgångspunkten för denna undersökning är förvisso att den allmänna opinionen kan ha ett konstruktivt inflytande även i utrikespolitiska frågor. Men det betyder inte nödvändigtvis att opinionen har någon betydelse. Makthavarna kanske inte låter sig påverkas. Det betyder inte heller nödvändigtvis att det alltid finns en opinion i internationella frågor. I en undersökning av den svenska utrikesdebatten under mellankrigstiden konstaterar *Herbert Tingsten* att intresset för utrikespolitiska frågor var relativt svagt.⁹

Under efterkrigstiden har informationen om utrikespolitiska frågor och internationella förhållanden ökat markant. Situationen vid 1960-talets mitt kan inte jämföras med mellankrigstiden. En studie visar emellertid att svenska väljare vid 1970-talets början fortfarande var ointresserade och oinformerade om internationella förhållanden, vilket förklaras med att utrikespolitik av tradition betraktats som en fråga som bör lösas under partipolitisk enighet. Utrikespolitik diskuteras sällan i valrörelser, vilket i sin tur anses innebära att väljarna ges en passiv roll i denna fråga. Samtidigt hävdas att väljarna är mer intresserade av världspolitiken än vad valrörelserna ger sken av.¹⁰

Den svenska FNL-rörelsens historia har endast behandlats i mindre arbeten, som berör enstaka aspekter på rörelsens verksamhet och utveckling. Flera av dessa är skrivna medan FNL-rörelsen fortfarande verkade eller är författade av personer själva engagerade i rörelsen och oftast att betrakta som partsinlagor.¹¹ Det finns egentligen endast några få artiklar och uppsatser med vetenskapliga ambitioner att analysera aspekter på FNL-rörelsens utveckling, samt några verk som tangerar frågor rörande FNL-rörelsen.¹²

Mer omfattande är undersökningar av svenska tidningsledares hållningar under den aktuella perioden. I dessa undersökningar konstateras en förändrad attityd till USA och Vietnamkriget under andra hälften av 1960-talet. USA uppfattades under 1900-talets första hälft som frihetens bålverk och demokratins försvarare. Supermaktens insatser under andra världskriget

⁸ Holsti (1992) s 440.

⁹ Tingsten (1944) s 399-400.

¹⁰ Petersson (1982) s 117-119. För en diskussion av utrikespolitiska frågors betydelse i Sverige under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet se Goldmann, Berglund & Sjöstedt (1986) s 3.

¹¹ Set ex Liljenroth (1973), Örbrink och Lundgren (1973) samt Stålvant (1971).

¹² I två undersökningar diskuterar Erik Tängerstad FNL-rörelsens utveckling under de första åren (Tängerstad 1992 och 1988). Erik Svanfeldt diskuterar i ett par opublicerade uppsatser bl a rörelsens interndemokrati (Svanfeldt 1992b. Se även 1992a). Christofer Sundgren studerar relationen mellan den socialdemokratiskt orienterade Svenska Kommittén för Vietnam (SKEV) och FNL-rörelsen (Sundgren 1980). Göran Henrikson analyserar i en studie FNL-gruppen i Örebro (Henrikson 1987). I fokus för Henry Bäcks studie står 1960-talets demonstrationer och rörelser. Syftet är att använda den ”okonventionella politiska aktiviteten som ett verktyg för att belysa samhällets maktrelationer” (Bäck 1979). Yngve Möller behandlar i ”Sverige och Vietnamkriget” inte bara Vietnamrörelsen utan även Vietnamkrigets utveckling och framför allt den officiella svenska Vietnampolitiken (Möller 1992). Janerik Gidlund diskuterar varför temporära politiska organisationer uppkom på 1960-talet och konstaterar att urbaniseringsprocessen sannolikt hade en viss betydelse. Den främsta orsaken till framväxten av temporära organisationer var enligt Gidlund emellertid spridningseffekter av politiska attityder och beteenden från andra länder, särskilt USA (Gidlund 1978, s 42-61).

och det kalla krigets första fas förstärkte ytterligare denna bild. Men under 1960-talet förändrades opinionen och för många kom USA att framstå som ett hot mot friheten. Dess utrikespolitik betraktades inte längre som osjälvisk.¹³ Mer generella undersökningar av kulturklimatet i Sverige under den aktuella perioden bekräftar denna utveckling. Bl a konstateras att kulturklimatet radikaliserades starkt under efterkrigstiden,¹⁴ en slutsats som knappast strider mot den allmänna uppfattningen.

FNL-rörelsen var ingen typisk svensk företeelse, utan det fanns liknande rörelser i en rad andra länder. En jämförelse mellan den svenska FNL-rörelsen och motsvarande rörelser i västeuropeiska stater vore sannolikt fruktbar. Men med undantag för USA och i viss mån Danmark är antalet studier av proteströrelser mot Vietnamkriget enligt mina källor mycket begränsat.

Det finns ett par mer detaljerade studier av den danska Vietnamrörelsen, traditionellt upplagda och främst inriktade på att skriva rörelsens historia. Orsakerna till Vietnamrörelsens bildande, dess utveckling, dess politiska mål och organisation diskuteras. Syftet är att kartlägga den danska Vietnamrörelsens utveckling, att analysera splittringstendenser, att sätta in rörelsen i en politisk kontext samt att studera förändringar i den danska Vietnampolitiken.¹⁵

När det gäller studiet av Vietnamrörelsen i USA utgör *Charles DeBenedettis* och *Charles Chatfields* "An American Ordeal" ett standardverk. Det är ett empiriskt mycket omfattande verk, traditionellt upplagt med detaljerade närbilder. Författarna har skrivit den amerikanska Vietnamrörelsens historia. Inspirationen från teoretiska konceptioner är begränsad, men i boken presenteras ändå intressanta generella utvecklingslinjer, som är fruktbara att knyta an till vid studiet av motsvarande rörelser i andra länder.¹⁶

Intresset för att lyfta fram perspektiv dolda i den synliga händelseutvecklingen är inte framträdande i litteraturen om protesterna mot Vietnamkriget. Mer generella ambitioner lyser med sin frånvaro. Syftet har primärt varit att beskriva och analysera krigsmotståndets karaktär. Litteraturen om Vietnamrörelsen i Sverige och i länder som USA och Danmark har därför begränsat värde för att utveckla mer generella arbetshypoteser om den svenska rörelsens utveckling.

Att skriva FNL-rörelsens historia framstår förstas som en viktig empirisk uppgift. Det fåtalet studier som gjorts inom ämnesområdet lämnar stort utrymme för en övergripande undersökning av problematiken kring rörelsens utveckling. Ambitionen med denna studie är emellertid inte bara att täcka en vit fläck på kartan över Sveriges nyare historia. Ett röntgenfoto av FNL-rörelsen har ensamt ett begränsat värde.

FNL-rörelsen skall inte bara ses som instrumentell eller rättare sagt som ett medel för att nå utstakade mål. Den måste samtidigt synliggöras som ett expressivt fenomen, dvs som ett sätt att skapa kultur och historia. Syftet med denna studie är därför också att belysa rörelsen som

¹³ Block (1976) och Queckfeldt (1981). I Eva Queckfeldts undersökning av en rad svenska tidningar under perioden 1963-1969 framgår att dessa efterhand framförde en allt hårdare kritik mot USA. Hon konstaterar samtidigt att Vietnamfrågan fungerade som slagträ i den inrikespolitiska debatten. Vidare visar hon att det finns klara paralleller mellan de utomparlamentariska Vietnamprotesterna i USA och i Sverige.

¹⁴ Block (1982) s 178. Forskningsprojektet "Kulturindikatorer: Svensk symbolmiljö 1945-1975" har analyserat värdeförändringen i det svenska samhället under den aktuella perioden. Ambitionen var att fastställa s k kulturindikatorer, dvs standardiserade mätinstrument med vars hjälp man studerar olika aspekter av kultur- och symbolmiljö. (Block 1982 och Goldmann 1981).

¹⁵ Lauridsen & Magnussen (1980) och Nordentoft & Rasmussen (1991).

¹⁶ DeBenedetti & Chatfield (1990).

ett generellt fenomen och sätta in den i en bredare samhällslig utveckling.

Användandet av teoretiska konceptioner i problemformuleringsfasen gör det möjligt att relatera till mer generella frågeställningar och att utveckla hypoteser. Dessa kan i sin tur bidra till att belysa den unika utvecklingen i Sverige, inte alltid möjlig att tydliggöra i traditionella empiriska studier. Med utgångspunkt i teoretiska konceptioner blir det samtidigt möjligt att sätta in den svenska rörelsen i ett bredare samhällsligt perspektiv och se den som ett led i en större process, dvs att i den unika svenska empirin identifiera generella utvecklingslinjer. För att utveckla hypoteser utifrån den övergripande problemställningen om FNL-rörelsens uppkomst och utveckling är framför allt två teoretiska begrepp centrala – *social rörelse* och *kultur*. Dessa två begrepp är i högsta grad också relevanta för att tydliggöra rörelsens expressiva karaktär.

Social rörelse

Begreppet social rörelse definieras vanligtvis som ett kollektivt organiserat handlande. Deltagarnas aktiviteter utgör den väsentligaste resursen, och syftet är att ändra på samhällsutvecklingen. Rörelsen får sin kraft genom anhängarnas aktiva deltagande och vilja att förverkliga rörelsens mål. Men det måste även finnas någon form för organisation. Organisationen kan ses som den motor som skapar rörelse och behöver inte betyda hierarki och strama tyglar. Tvärtom har de flesta rörelser en lös och decentraliserad struktur. I många fall utgör rörelser inte mer än ett informellt nät av vänskapsrelationer, en cellstruktur för utvecklandet av kollektiva aktioner. I vilken utsträckning en organisation kan kategoriseras som rörelse blir därför en empirisk fråga, t ex en fråga om medlemmarnas aktivitet eller om rörelsens mål.¹⁷

Utbildning, tid och gemenskap kan utgöra resurser för en rörelse, som ofta inte har så många andra tillgångar. Genom aktioner kan offentligheten dras in, vilket i sin tur kan öka rörelsens möjlighet att få igenom sina krav. Aktioner kan vidare användas för att hålla en fråga aktuell eller för att appellera till demokratiska ideal genom att demonstrera hur stor uppslutning rörelsen har. Aktioner kan också bidra till att förstärka enigheten och samhörighetskänslan inom gruppen.¹⁸ Rörelsens aktioner utgör därför en viktig analysenhet.

Det är inte alltid möjligt att dra en skarp skiljelinje mellan sociala rörelser och opinioner. Det finns olika former för opinioner – en officiell opinion som t ex den svenska regeringen ger uttryck för, en allmän opinion som registreras i opinionsundersökningar samt en organiserad opinion med vilket ofta syftas på åsikter som politiska partier eller tidningsledare ger uttryck för. Det kan antingen röra sig om mer eller mindre permanenta organisationer som t ex politiska partier, intresseorganisationer och kyrkan eller ad hoc-opinioner som ibland kommer till uttryck genom sociala rörelser.¹⁹ En organiserad opinion kan i vissa fall betecknas som en social rörelse.

Studiet av sociala rörelser har ofta negativa eller positiva förtecken. Ställningstagande till rörelsers goda eller dåliga egenskaper är inte ovanligt i vetenskapliga analyser. Traditionellt betraktades sociala rörelser ofta som problemskapande. Kollektiva handlingar ansågs skapa obalans i systemet. Ett underliggande antagande i den liberala välfärdsstaten var att privat-sfären, dvs familj, arbete och konsumtion, absorberade de flesta människors energi och ambitioner. Engagemang i allmänna politiska konflikter betraktades endast som intressant för

¹⁷ Friberg & Galtung (1984) s 12-13, Gundelach (1988) s 24-29 och McAdam, McCarthy & Zald (1988) s 716.

¹⁸ Gundelach (1986) s 243-244 och Jenkins (1981) s 117-118.

¹⁹ Robertson (1992) s 4-5. Se även Bjerelds uppdelning mellan folkopinion, partiopinion och mediaopinion (Bjereld, 1989, s 135).

en marginell grupp. Förhandlingar, partier och representativ demokrati ansågs kunna lösa sociala och politiska konflikter. Manifest om ideologiernas död blev en logisk konsekvens av denna uppfattning.²⁰

Denna snäva syn på individers politiska roll kom också till uttryck i den akademiska världen. Inom den funktionalistiska samhällsvetenskapen fanns bland vissa forskare en tendens att se sociala rörelser som uttryck för en ”social sjukdom” i samhället. Aktörerna i dessa rörelser betraktades som irrationella och bärare av enkla och primitiva uppfattningar om samhället.²¹

Under 1960-talet uppstod en rad nya kollektiva handlingar och nya sociala strömningar började att göra sig gällande. Därmed inleddes en ny fas inom forskningen kring sociala rörelser. De konkreta analyserna ändrade karaktär. De sk nya sociala rörelserna sågs inte bara som resultat av strukturell och social instabilitet utan betraktades primärt som rationella svar på inneboende intressekonflikter. Forskningen började också intressera sig för rörelsernas genomslagskraft och deras möjlighet att ändra samhället. Frågor om organisation och strategi blev viktiga.²²

Det finns en uppsjö av förklaringar till uppkomsten och utvecklingen av de nya sociala rörelserna. En typ av förklaringar pekar på sk postmaterialistiska värderingar. Andra ser de nya sociala rörelserna som en reaktion mot det modernistiska samhällsprojektet. En tredje kategori av förklaringar utgår från att industrialiseringen och byråkratiseringen av samhället skapar ett ökat socialt tryck, som i sin tur resulterar i att människor förlorar sin identitet och därmed sina traditionella lojalitetsband.²³

Bland de strukturella förklaringarna är *Ronald Ingleharts* tankar om värdeförändringar mest relevanta i detta sammanhang. Inglehart fokuserar på medelklassen i västvärldens demokratier och förändringen av dess prioriteringar. Han vill förklara nya former för politik och anser att en individs prioriteringar avspeglar de socioekonomiska förhållandena. Saker som det råder brist på sätts enligt hans resonemang högst på människors prioriteringslista. Perioder med knapphet leder till materiellt tänkande. Under större delen av historien har människan enligt honom strävat efter välfärd och trygghet. Primärt gällde det att skaffa mat för dagen. Hon prioriterade materiell säkerhet och materiella värden. Det fanns varken tid eller möjlighet att engagera sig i andra frågor. Med välfärdssamhällets framväxt efter andra världskriget anser Inglehart att bredare grupper av människor fick möjlighet att intressera sig för värdefrågor. Diskussionen om livskvalitet började att ta fart. Frågor om fred, miljö och jämlikhet hamnade på agendan. Ett sk postmaterialistiskt tänkande utvecklades. Man behövde inte längre bekymra sig om mat för dagen och prioriterade i konsekvens härmed andra värden och mål. En generation som levt i välfärd tänker och handlar enligt Inglehart annorlunda än en generation med erfarenhet av svält och arbetslöshet.²⁴ De förbättrade ekonomiska förhållandena i västvärlden och därmed prioriteringen av postmaterialistiska värderingar förde enligt Inglehart upp nya politiska frågor på agendan, vilket inspirerade till bildandet av politiska rörelser och splittrade traditionella politiska partier. Han ser framväxten av postmaterialistiska värderingar som en aspekt av en bredare process av kulturell förändring i västvärlden, som i sin tur bidragit till att omforma kulturella normer.²⁵ De postmaterialistiska värderingarna hade

²⁰ Offe (1985) s 823-824.

²¹ Jenkins (1981) s 86, McAdams, McCarthy & Zald (1988) s 695 och Gundelach (1988) s 11-13.

²² Jenkins (1981) s 86, McAdams, McCarthy & Zald (1988) s 695 och Gundelach (1988) s 11-13.

²³ Klandermans & Tarrow (1988) s 8-9.

²⁴ Inglehart (1977) och (1990).

²⁵ Inglehart (1990) s 66.

samtidigt vissa antimodernistiska förtecken. Modernitetens olika uttrycksformer som ekorrhjul och konsumism hamnade i skottelden.

Sambandet mellan ekonomisk utveckling och politiska förändringar är komplicerat. Det finns t ex en tidsförskjutning. Således tar det 10-15 år innan generationen som växt upp under välstånd får rösträtt och ytterligare år kommer att gå innan denna generation börjar inta makt-positioner i samhället.²⁶ Däremot kan denna generation betydligt tidigare engagera sig i sociala rörelser.

Ingleharts teorier har inte fått stå oemotsagda. Kritiken går bl a ut på, att det inte finns anledning att anta att högre materiell välfärd leder till större medkänsla och solidaritetskänsla. Vidare anses Ingleharts teori innebära för litet avstånd mellan det som skall förklaras och det man förklarar med. Teorin får karaktären av cirkelresonemang. Förklaringarna blir av typen: Personer med socialistiska värderingar röstar i högre grad än andra på socialistiska partier.²⁷

Även om det finns anledning att sätta frågetecken vid en rad av Ingleharts teoretiska konceptioner kan dessa ändå vara relevanta för att formulera teser om FNL-rörelsens utveckling i Sverige. Som *Jürgen Habermas* påpekar har framväxten av en ny medelklass i västvärlden med en uppsättning nya värderingar resulterat i en ny typ av konflikter. Perioden efter 1960 präglas enligt Habermas av konflikter, som i flera avseenden skiljer sig från välfärdssamhällets institutionaliserade konflikter om fördelningen av materiella värden. De nya konflikterna gäller enligt Habermas vilka värderingar som skall prioriteras, mellan å ena sidan dem som är direkt involverade i produktionen och därmed intresserade av ekonomisk tillväxt, och å andra sidan en blandad grupp som inte är direkt engagerad i produktionen.²⁸

Både Ingleharts och Habermas teorier pekar rent allmänt på ett samband mellan samhällsutveckling och förändringar av värderingar samt mer specifikt på ett samband mellan välfärdsstatens framväxt och postmaterialistiska värderingar. De tydliggör tendenser som gjorde sig gällande i hela västvärlden under den aktuella perioden, och som kan kopplas till framväxten av sociala rörelser.

I en svensk kontext kan invändas mot dessa teorier att redan de klassiska folkrörelserna, som uppstod under andra hälften av 1800-talet, prioriterade värdefrågor. Deras program hade tydliga ideella, dvs icke-materiella, inslag. Det började med frireligiösa rörelser, ett samlingsbegrepp för personer och församlingar verksamma inom väckelserörelsens ram. Svenska Missionsförbundet och Metodistkyrkan utgör några exempel. Därefter följde nykterhetsrörelsen med stora absolutistiska nykterhetsorganisationer och arbetarrörelsen med både en facklig och en politisk gren.²⁹

För att belysa framväxten av olika typer av sociala rörelser, som bidragit till att ge 1960-talet dess speciella profil, är de strukturella förklaringar som Inglehart och Habermas presenterar ändå av intresse. 1960- och 1970-talens sociala rörelser skiljer sig på flera punkter från den svenska folkrörelsetraditionen. Samtidigt är det viktigt att notera att strukturella teorier har ett begränsat värde när det gäller att förklara varför människor möts och bygger upp något som kallas rörelse. Det räcker inte att peka t ex på ekonomiska förändringar för att förstå varför rörelser bildas. Processer som resulterar i bildandet av en social rörelse förklarar inte nödvändigtvis varför människor deltar i denna rörelse. Perspektivet måste därför kompletteras

²⁶ Inglehart (1990) s 69.

²⁷ Selle (1986) s 79-80.

²⁸ Habermas (1981) s 33-38.

²⁹ Lundkvist (1976) s 21-25 och (1977) s 26-32.

med teoretiska konceptioner, som tar fasta på individers agerande.³⁰

Individens engagemang i sociala rörelser kan ses som resultatet av totalitära ledares suggestion och manipulation eller enligt det leninistiska tolkningsmönstret som ett resultat av att ledarna inspirerat individer till deltagande. I båda dessa perspektiv betraktas individen som passiv och styrd av mer eller mindre karismatiska ledare. Masspsykosens effekter står i centrum.

Individens engagemang kan också förklaras direkt i psykologiska termer, enligt vilka aktivism växer fram som ett stöd för de mål och värden som rörelsen representerar. Det anses finnas ett direkt samband mellan en persons politiska attityder och deltagande i kollektiva aktioner. Individer tillskrivs en spontan förmåga att engagera sig på grundval av missnöje och upplevd orättvisa. Flera undersökningar visar emellertid att förhållandet mellan attityder och engagemang i kollektiva aktioner är betydligt mer komplicerat. Frustration och missnöje behöver inte automatiskt resultera i handlingar utan kan lika gärna leda till passivitet. Motståndare till kärnkraft deltar inte nödvändigtvis i miljörörelsens aktioner.³¹

Förklaringen till att människor engagerar sig i rörelser skall därför inte absolut sökas i attityder och hållningar. De beslutar sig inte för att handla enbart på basis av åsikter eller upplevelse av orättvisa.³² Psykologisk eller ideologisk motivation är inte nödvändigtvis drivkraften.

Det individuella engagemangets psykologi är som framgår ett svårhanterbart begrepp. Flera forskare pekar t ex på själva rörelsemiljön som en viktig faktor för att förstå varför människor engagerar sig. Nya medlemmar i en rörelse rekryteras enligt detta synsätt inte sällan via personliga kontakter. Socialt nätverk tillmäts stor betydelse. Vänskap eller förälskelse kan vara ett väl så gott motiv till medlemskap i en rörelse som ideologisk övertygelse. Undersökningar har också visat att erfarenheter från kollektiva aktioner ökar benägenheten att delta i andra liknande aktioner. Medlemmar socialiseras in i rollen som aktivist och konstruerar socialt eller kulturellt en rörelseidentitet.³³ Empiriskt är det svårt att fastställa huruvida missnöje eller ideologisk motivation fanns före medlemskap i en rörelse eller om det är resultatet av medlemskap, dvs en produkt av rörelsesocialisation.

Framväxten av sociala rörelser kan kort sagt inte ensidigt belysas med hänvisning till individers motiv att engagera sig i kollektiva aktioner och lika litet med hänvisning till samhällsprocesser. Varken ett strikt strukturellt perspektiv eller en individuell motivationsmodell kan ensamt förklara deltagande eller annan form för aktivism. Men dessa två perspektiv kan komplettera varandra.

Tesen om förändringen av de strukturella förhållandena under efterkrigstiden och utvecklandet av postmaterialistiska värderingar leder bl a till frågor av typen: I vilken utsträckning kan FNL-rörelsens utveckling ses mot bakgrund av välfärdssamhällets framväxt? Fokuseringen på individnivå leder bl a till frågor av typen: Varför engagerade sig människor i FNL-rörelsen?

Enligt *Sidney Tarrow* beror individers eller grupperns beslut att delta i en social rörelse på en kedja av mellanliggande processer som är svåra att härleda direkt från de ekonomiska och sociala strukturerna utan stor risk för reduktionism. Om vi ignorerar dessa mellanliggande

³⁰ McAdam, McCarthy & Zald (1988) s 704-705. Jfr även Melucci (1991) s 200-201.

³¹ McAdam, McCarthy & Zald (1988) s 705-706. Jfr Tägil (1977) s 33-36.

³² Melucci (1988) 341-342 och Melucci (1991) s 196.

³³ McAdam, McCarthy & Zald (1988) s 707-709 och Gundelach (1986) s 243-244.

processer vet vi enligt Tarrow inte hur strukturerna ”omvandlas” till aktioner.³⁴

I individens möte med strukturella förhållanden finns en lång rad mellanliggande processer. Rörelsemiljön befinner sig exempelvis i detta mellanliggande fält. Socialisering i rörelsen, framväxten av en känsla av gemensamma intressen för att agera och kollektiva handlingar som demonstrationer och olika aktioner är också exempel på processer som ligger i fältet mellan strukturella faktorer och individuella motiv.

De mellanliggande processerna kan i hög grad sägas handla om individens relation till strukturella förhållanden och är förstås inte alltid enkla att identifiera. Kultur utgör emellertid i det sammanhanget ett centralt begrepp användbart i försöken att inringa och frilägga dessa processer.

Kultur kan ses som ett system av attityder, värderingar och kunskap, ett ”medium genom vilket människor bearbetar och organiserar sina erfarenheter, skapar sammanhang och mening, koder och symboler”. Det är viktigt att notera att människor i denna process är både kulturbärare och kulturskapare. Kulturella traditioner är uttryck för identiteter som historiska omständigheter har format under längre perioder.³⁵

Begreppet kultur används på olika sätt och ges olika innebörd delvis beroende på vilket substantiv eller adjektiv eller vilken preposition som sätts framför. I samband med sociala rörelser är framför allt två typer av kultur relevanta: *ungdomskultur* och *politisk kultur*.

Ungdomskultur

Ungdomskulturen karakteriseras ofta som en subkultur eller motkultur. Med subkultur menas en underkultur eller rättare sagt en kultur i kulturen. Ungdomen skapar eller producerar en gemensam kulturell identitet, som bygger på en rad yttre manifestationer som kläder och symbolval, samt på en inre struktur av normorientering och ritualisering. Subkultur kan sägas utgöra en indirekt protest mot samhället. Blir denna protest mer medveten och mer utåtriktad i sin form kan man tala om en motkultur, som uttrycker ett avståndstagande eller en protest mot det etablerade samhällets värderingar. Med tydliga manifestationer, protester och sanktioner framstår motkulturen som mer utåtriktad än subkulturen.³⁶

Inom litteraturen finns det en rad relevanta påståenden som relaterar till begreppet ungdomskultur. Det hävdas exempelvis att engagemanget i 1960-talets vänsterrörelse berodde på att människor drogs till musiken, modet och känslan av något sensationellt och provokativt.³⁷

Andra studier ser 60-talets ungdomskultur som ett fadersuppror i psykologisk mening, som ett uttryck för aktivisternas omognad.³⁸

Den amerikanska litteraturen om 1960-talets olika politiska och kulturella uttrycksformer i allmänhet är mycket omfattande men saknar i många fall vetenskapliga ambitioner. Den rider på en våg av nostalgi för en tid med fri sex, flower power och rockmusik. En del av litteraturen är mer journalistiskt upplagd och primärt inriktad på att redogöra för ett centralt skede i efterkrigstidens historia.

I studier rörande motståndet mot USAs krig i Vietnam tillmäts ungdomskulturen, höjning av utbildningsnivån och en ungdom utan erfarenheter av depression och världskrig stor

³⁴ Tarrow (1989) s 62.

³⁵ Löfgren (1988) s 57 och Smith (1990) s 179.

³⁶ Klausen & Mikkelsen (1988) s 28.

³⁷ Carlsson (1990) s 30.

³⁸ För en diskussion av denna uppfattning se t ex Lundberg, Månsson & Welander (1970) s 124.

betydelse.³⁹ Gemensamma erfarenheter av en historisk förändring bidrar enligt denna uppfattning till att skapa en protesterörelse mot USAs krig i Vietnam.

Sambandet mellan ungdomskultur och politiskt engagemang antyds också i studier av utvecklingen i Sverige. Erling Bjurström hävdar, att eftersom de flesta oppositions- och protesterörelser under 1960-talets andra hälft rekryterade sina medlemmar ur ungdomsgenerationen, fick förhållandena dessa rörelser reagerade på karaktären av generationsfrågor. Han anser att protesterna i Sverige mot Vietnamkriget antog formen av en generationsmotsättning ända fram till början av 1970-talet.⁴⁰ I en annan studie ses 1960-talets ungdomsuppror i Sverige som det första försöket till samhällelig och kulturell förnyelse av efterkrigstidens industriella samhällen.⁴¹

Ludvig Rasmusson talar om fyrtitalisterna i Sverige, personer födda på 1940-talet, som en generation präglad av likartade uppväxtförhållanden. Han tolkar 1960-talets studentrevolt i termer av generation och ungdomskultur. Fyrtitalisterna ville enligt Rasmusson erkännas som vuxna men mötte motstånd. Rasmusson hävdar att för att kunna bryta detta motstånd och för att släppas in i samhället gjorde fyrtitalisterna sin stora revolt, som fått olika beteckningar – studentrevolt, vänstervåg, ungdomsuppror eller sextitalsradikalism. Men det var enligt honom inte så mycket en revolt som en invasion av de vuxnas samhälle.⁴²

Både i den internationella och den svenska litteraturen är teorier om generationer ett vanligt sätt att hantera begreppet ungdomskultur. Massmedia älskar dessutom att peka ut generationer. Även i vetenskapliga sammanhang kan det emellertid vara fruktbart att använda detta begrepp.

En generation har en gemensamt upplevd tid. Att vara född ett speciellt år anses ge specifika livserfarenheter, associationer, minnen och upplevelser. Medlemmar i en generation associerar sin ålder med historien. Ett generationsmedvetande är ett sätt att betrakta och förhålla sig till omvärlden. Detta medvetande kan därför ses som reaktioner på de specifika historiska problem som kännetecknar en given tidsepok, reaktioner som inte behöver vara lika inom en generation. Men det finns en gemensam erfarenhetsgrund, som formar ett kollektivt medvetande och som går att beskriva som ett generationsmedvetande.⁴³

I definitionen av en generation är utgångspunkten vissa specifika erfarenheter som pekas ut som intressanta och betydelsefulla, medan andra kommer i skymundan. Dessa erfarenheter anses som betydelsefulla för skapandet av en gemensam referensram och utvecklandet av ett kollektivt minne.

Generation kan definieras som en gemensam livserfarenhet eller som en kulturell konstruktion. Generation som *erfarenhet* hänvisar till alla som är födda ungefär vid samma tid. Att vara född i en speciell epok anses ge specifika livserfarenheter, associationer, minnen och upplevelser. Under sin livsbana kommer generationsmedlemmar att göra likartade livserfarenheter.⁴⁴

En italiensk aktivist från 1960-talets studentrörelse berättar t ex om hur hon upptäckte att

³⁹ Se t ex Fraser (1988) s 2-5. Jmf Göran Therborns studie där tonvikten läggs på sociala och ekonomiska strukturer (Therborn 1968).

⁴⁰ Bjurström (1980) s 147.

⁴¹ Talerud (1985) s 201-202.

⁴² Rasmusson (1985) s 85-86.

⁴³ Bjurström (1984) s 54.

⁴⁴ Gerholm (1993) s 113-116.

hennes kamrater likaledes var i konflikt med familjen, kyrkan, hierarkier och auktoriteter. Hennes erfarenheter utgjorde en kollektiv erfarenhet för en hel generation. Hon insåg att det kollektiva upproret mot auktoriteter gav uttryck för hennes egna individuella problem, för hennes konflikt med det etablerade samhället. Den ideologiska ramen inom vilken flera av protesterna kom till uttryck skapade en revolutionär stämning. Protester mot skolsystemet utvecklade sig till en attack mot auktoriteter i allmänhet.⁴⁵

Generation som *konstruktion* innebär att man ser begreppet som en diskurs. Människor bildar generationer i förhållande till vissa formativa händelser utan att nödvändigtvis vara födda samtidigt. De påverkas av tidsandan. Andra världskriget liksom 1968 utgör sådana formativa händelser som gör det mindre relevant att framhäva just födelseåret.⁴⁶

I massmedia talas ofta om 1960-talsgenerationen. Ibland kallas den Vietnamgenerationen, vilket syftar på den fråga medlemmarna i generationen var som mest engagerade i. I denna betydelse används generationsbegreppet egentligen som en kulturell konstruktion. Ibland kallas medlemmarna i 60-talsgenerationen för fyrtilister, vilket syftar på decenniet då de föddes. Begreppet används i detta fall som erfarenhet.

De flesta generationsteorier fokuserar på innehållet i ett generationsmedvetande – idéer, ideologiska ställningstaganden, politiska värderingar eller attityder. Syftet är att fastställa ideologiska svängningar och förskjutningar i politiska värderingar mellan olika åldersklasser och tidsepoker.⁴⁷ Frågan är emellertid vilken betydelse en gemensamt upplevd tid har. Kan vi tala om en Vietnamgeneration präglad av speciella förhållanden under sin uppväxt? Hur lika blir de som startar sin levnadsbana vid ungefär samma tidpunkt och utsätts för samma tidsanda och händelser? Frågorna är svårhanterliga eftersom en renodling av tidsperspektivet på bekostnad av t ex social bakgrund knappast är möjlig.⁴⁸

Samspelet mellan ålder och benägenhet att delta i protestaktioner är komplicerat. Under slutet av 1960-talet hade den yngre generationen genomsnittligt högre utbildning än föräldragenerationen, samtidigt som den i mycket större omfattning deltog i demonstrationer och protestaktioner. Skillnaden mellan de två generationernas benägenhet att delta i protestaktioner skall därför inte nödvändigtvis endast förklaras med ålder. Även faktorer som utbildning måste sannolikt tillskrivas stor betydelse.

Ungdomsåren präglas i allmänhet av större öppenhet och flexibilitet än senare faser i livsforloppet. Under detta skede är socialiseringen som intensivast. De unga söker efter en identitet. Skälömsning och accelererande mognadsprocess gör dem osäkra. Endast ett fåtal har utvecklat politiska lojalitetsband. De påverkas i högre grad än äldre personer av ändrade sociala förhållanden och antas samtidigt vara mer mottagliga för nya strömningar. Ungdomen befinner sig i en övergångsfas som präglas av ett uppbrott från vardagens rutiner i föräldrahemmet och en etablering av en egen vuxentillvaro. Samtidigt saknar den ofta ansvar för familjeförsörjning. Kontakten med utbildningssystem eller arbetsliv ger nya erfarenheter och nya vänner. Det är under ungdomsåren de ekonomiska och sociala förhållandena för vuxentillvaron grundlägges.⁴⁹

Inte minst i USA framhävs betydelsen av ungdomskulturen. Rockmusiken och kläderna som

⁴⁵ della Porta (1992) s 175-176.

⁴⁶ Gerholm (1993) s 116-119.

⁴⁷ Bjurström (1984) s 56. Se också Kriegel (1978) s 31-33.

⁴⁸ Gerholm (1993) s 113-115.

⁴⁹ Svensson & Togeby (1986) s 19-20 och Bjurström & Fornäs (1988) s 433-434.

följde med denna musik representerade en speciell livsstil. Sex och rock användes för att uttrycka ett uppror mot det etablerade samhällets normer. För medelklassen fanns det inget så irriterande som långt hår, korta klänningar och knark.

Trots invändningar mot ungdoms- och generationsbegreppet som analysredskap måste man konstatera att ungdomsåren utgör en central formativ fas i en människas liv. 1950-talets och 1960-talets sociala och politiska förändringar präglade förstås fyrtiotalisternas värderingar. Likartade uppväxtförhållanden kan ha bidragit till att forma en gemensam livshållning.

Ungdomskultur är i högsta grad ett begrepp som riktar sökarljuset på individen i relation till strukturella förhållanden. Ungdomskultur och det medföljande generationsbegreppet gör det därmed möjligt att tydliggöra processer i fältet mellan struktur och individ.

Men även om ungdomskulturens olika uttrycksformer är väl synliga och till dels betingade av val handlar den också om underliggande kulturella koder. 1960-talsgenerationen representerar med sina protester mot det etablerade samhällets värderingar en specifik ungdomskultur, samtidigt som det finns stora skillnader i protesternas innehåll, mål och politiska konsekvenser. Tidsmässigt finns ett samband mellan ungdomskultur och FNL-rörelsen. 1960-talets sk ungdomskultur föregick med liten marginal FNL-rörelsens bildande. I ett par svenska undersökningar ses som tidigare nämnts FNL-rörelsen som en produkt av ungdomskulturen eller som bärare av denna kultur, perspektiv som naturligtvis måste diskuteras.

Politisk kultur

Begreppet social rörelse är relevant för att studera fenomen i det moderna samhället. För analyser av utvecklingen under de senaste decennierna används som tidigare nämnts begreppet ”nya sociala rörelser”, ett samlingsbegrepp för protestgrupper och politiska strömningar som började att synas under 1960-talet.⁵⁰ Dessa nya sociala rörelser skiljer sig i flera avseenden från äldre rörelser med rötter i industrialismens första fas.

Arbetarrörelsen utgör ett av de främsta exemplen på äldre sociala rörelser. Successivt blev denna rörelse emellertid en del av det etablerade samhället, och de ursprungliga ideologiska ambitionerna och intentionerna tonades ner.⁵¹ Under efterkrigstidens första decennier fortsatte arbetarrörelsen att prioritera frågor om fördelning och arbetsprocesser, medan nya sociala rörelser engagerade sig i frågor om livsstil. Miljö, nedrustning och jämlikhet mellan könen upplevdes som väsentligare än fördelningsfrågor.

70- och 80-talens sociala rörelser introducerade nya teman och använde okonventionella metoder. Politisk ideologi betraktades inte som enande eller som väsentlig för kollektiva aktioner. Man fokuserade på identitetsskapande kulturella och symboliska frågor. Arbetarrörelsens krav på ekonomisk rättvisa upplevdes inte som speciellt relevant.⁵²

Bildandet av nya rörelser är fullt förståeligt eftersom dagens komplexa samhälle präglas av en mångfald konflikter och kollektiva identiteter, som knappast någon enskild rörelse kan omfatta. Organisatoriskt har de nya sociala rörelserna karaktären av nätverk och saknar etablerade organisationers formella hierarkiska struktur. Gräsrotsdemokrati är ett nyckelord. Verksamheten koncentreras ofta kring olika former för aktioner, som i sin tur utgör en viktig resurs och ett medel för att göra sig hörd. Aktiviteterna är inte bara instrumentella utan också

⁵⁰ Roth (1983) s 49.

⁵¹ Eyerman (1987) s 367, Friberg (1988) s 5-6 och Schmitt-Beck (1992) s 361.

⁵² Johnston, Larana & Gusfield (1994) s 6-8.

expressiva, dvs ett sätt att skapa historia och kultur.⁵³

Utmärkande för det nya rörelsetänkandet är att deltagande ses som ett mål i sig.

Organisationer byggs upp inte bara för att uppnå sociala och politiska mål, utan också som ett sätt att uppleva den kollektiva handlingen. Nätverksaktiviteter i freds rörelsen är exempel på detta. Rörelsemedlemmarna konstruerar en kulturell identitet. De nya sociala rörelserna framhäver också den globala dimensionen och talar bl a om ett världsmedvetande bredare än arbetarrörelsens internationalism. Världsmedvetandet omfattar bl a en insikt om livet i ett mänskligt och naturligt system av inbördes beroende.⁵⁴

Framväxten av de nya sociala rörelserna följer ett likartat mönster i västvärlden. I slutet på 1950-talet och början av 1960-talet dominerade kampanjen mot kärnvapen. Ungefär samtidigt fick medborgarrättsrörelsen relativt bred uppslutning i USA, medan människor i Västeuropa protesterade mot apartheidsystemet i Sydafrika. Med 1960-talet radikaliserades grupper inom studentrörelser och under andra hälften av decenniet organiserades motståndet mot USAs krig i Vietnam. 1970-talet präglades av enfrågerörelser som kvinnorörelser och miljörorelser, medan 1980-talets första år dominerades av fredsrorelser.⁵⁵

Kampanjen mot kärnvapen i Västeuropa liksom medborgarrättsrörelsen i USA utgjorde på många sätt en övergångsfas. De artikulerade nya behov och önskemål som kom att göra sig gällande i den nya vågen av sociala rörelser. I medborgarrättsrörelsen började exempelvis industrisamhällets prioriteringar att ifrågasättas, vilket i sin tur ledde vidare till 1960-talets studentrevolt.⁵⁶

Liksom kampanjen mot kärnvapen och medborgarrättsrörelsen förefaller den svenska FNL-rörelsen ha kommit i skarven mellan äldre och nya rörelser, mellan ett äldre och ett nyare rörelseparadigm. Frågetecknen vid det etablerade samhällets ideologi kombinerades med en politisk profil där fördelningsfrågor och makten över produktionen stod i centrum. Till skillnad från flera av 1980-talets sociala rörelser hade DFFG en tydlig politisk plattform. Retoriken, språket, ideologin och målen låg inom den marxist-leninistiska traditionen.

I detta perspektiv kan det vara motiverat att undersöka i vilken utsträckning FNL-rörelsen i Sverige fungerade som bärare och förvaltare av tidstypiska värderingar, som under den aktuella perioden innebar en fokusering på Vietnamkriget. Dessa värderingar kan i sin tur härledas ur mer grundläggande samhällsförändringar och ställningstaganden präglade av uppbrott och nya horisonter.

FNL-rörelsen bör emellertid inte endast ses som en produkt av omständigheterna. Det finns tvärtom anledning att anta, att FNL-rörelsen spelade en inte obetydlig roll som innovatör eller pionjär i betydelsen drivande kraft och därmed påverkade samtiden. Politikens rationalitet ifrågasattes. Ett viktigt perspektiv att lyfta fram blir därför FNL-rörelsen som normbildare, som medverkande inte bara till att styra utvecklingen utan även medvetet och omedvetet till att skapa en ny politisk kultur. Denna tes ligger i linje med DeBenedettis och Chatfields syn på den amerikanska Vietnamrörelsen som både ett kulturellt fenomen och en drivkraft i fredsarbetet.⁵⁷ Att se FNL-rörelsen både som katalysator och som bärare och förvaltare av tidstypiska värderingar gör det också möjligt att belysa den politiska och kulturella turbulens

⁵³ Scott (1990) s 19, Brand (1987) s 32-33, Gundelach (1986) s 233-234 och Klandermans & Tarrow (1988) s 7.

⁵⁴ Melucci (1991) s 207-208.

⁵⁵ Salomon (1985) s 129-131 och Salomon (1986) s 125-126.

⁵⁶ Eyerman & Jamison (1991) s 6-7 och s 145 samt Klandermans & Tarrow (1988) s 26.

⁵⁷ DeBenedetti & Chatfield (1991) s 1-4.

som rådde under 1960-talets andra hälft.

1960-talet har fått en magisk betydelse. Decenniet då allt hände, då allt var möjligt, decenniet som befriade en hel generation. Myterna är många, men alla utgör inte nödvändigtvis vanföreställningar. Fog för sig har t ex myten om årtiondet som befriade en hel generation. Problem uppstår emellertid vid försöken att identifiera decenniet. Vilken referensram skall användas?

Med Vietnamkriget som referens kan 1960-talet sägas omfatta perioden 1954-1973, perioden då USA var direkt involverat i Vietnam. En rymdexpert skulle kanske peka på åren 1957-1969, från uppskickandet av den första Sputnik till den första månpromenaden. Ett annat förslag är 1963-1972, från Beatles genombrott till introducerandet av discomusiken. 1960-talet kan således inte bara betraktas som tio år som följde efter 1959, utan också som symbol för mer övergripande tendenser och utvecklingslinjer. Med fokuseringen på motståndet mot Vietnamkriget är det möjligt att göra epokens bidrag till den historiska utvecklingen synligare.

De nya sociala rörelsernas aktiviteter innebär att nya områden införlivas i politiken. I borgerskapets kamp mot adeln under 1700- och 1800-talen utvecklades en övergripande konsensus kring universella värden som individualitet, frihet och politiskt medbestämmande. Arbetarrörelsens kamp för politiska och sociala rättigheter tillförde den politiska kulturen nya universella värden som likhet och välfärd för alla. De sista decenniernas sociala rörelser försöker göra begrepp som livskvalitet och deltagande universella.⁵⁸ Vardagen politiseras.

De nya sociala rörelserna söker att skapa förändring genom att få folk att ändra värderingar och utveckla alternativa livsstilar genom att utmana de traditionella värderingarna. De använder inte sällan okonventionella metoder för att nå sina mål. Deras syn på politiskt arbete skiljer sig från etablerade partiers uppfattning. Man kan kanske säga att dessa rörelser försöker medvetet eller omedvetet att "lansera" en ny politisk kultur.

Politisk kultur är ett vagt begrepp. Som Kristian Gerner påpekar täcker det mer än politik och mindre än kultur i en allmän betydelse. Begreppet kan knappast användas för mer traditionella orsaksförklaringar. Däremot kan det bidra till att förtydliga sammanhang och betydelsen av politiska processer.⁵⁹

Politisk kultur kan ses både som hållningar till existerande eller utopiska politiska system och som politiskt relevant beteende. Begreppet syftar inte bara på individers attityder till politik i allmänhet utan är också fråga om en mer abstrakt idéstruktur, som tar sig uttryck i ett specifikt språk, beteende och användande av speciella symboler. Politisk kultur utgörs av föreställningar, konstruktioner, metaforer, ritualer, symboler, diskurser, idéfragment och värderingar som är kulturellt tillgängliga när man tänker eller handlar politiskt.⁶⁰

⁵⁸ Kaare Nielsen (1991) s 37 och 161.

⁵⁹ Gerner (1984) s 9.

⁶⁰ Gamson (1988) s 220. Se också Goul Andersen (1984) s 17-18. Skillnaden mellan politikens synliga handlingar och dolda kulturella koder kan också uttryckas i termer av makronivå och mikronivå. Makronivån omfattar kulturövergripande normer som nationella värden och religion samt utstakar ramar för acceptabla politiska aktiviteter, dvs det politiska systemets spelregler. På mikronivån pågår de vanliga politiska aktiviteterna och det är där förändringar är lättast att upptäcka. På denna nivå genomförs den praktiska politiken. Regeringar väljs eller stöts utan att det nödvändigtvis påverkar spelreglerna på makronivån. Makrokulturen tillåter konflikter inom mikrokulturen så länge dessa konflikter inte hotar den politiska stabiliteten på makronivån. Men om förändringarna inte "absorberas" på mikronivån finns det en möjlighet till instabilitet, vilket i sin tur kan sprida sig till den politiska kulturen på makronivån. Denna tenderar att upplösas och det uppstår möjlighet för en radikal omdefinition (Girvin 1989).

Ritualer kan exempelvis ses som standardiserat beteende med symbolisk innebörd. Med symbolisk menas att ritualens formbundna beteende uttrycker en djupareliggande mening. Ritualer upprepas; de väcker och kanaliserar känslor. Samtidigt kan ritualer sägas vara dramatiska förenklingar av en verklighet, förenklingar som är nödvändiga för att appellera till en större grupp.⁶¹

Vanligtvis används ritualer som analytisk kategori i undersökningar av religioner eller primitiva stammar. Men de kan även ha relevans vid studiet av moderna politiska fenomen som sociala rörelser.⁶² Dessa rörelser betraktas inte sällan som rationella aktörer, präglade av genomtänkta överväganden och kalkyleringar. Genom att även fokusera på politisk kultur som t ex ritualer för man in ett mer irrationellt element vid analysen av rörelsers handlande och agerande.

Diskurs utgör ett annat exempel på politisk kultur som styr våra ords och tankars innebörd, och genom vilken vi uttrycker vårt förhållande till verkligheten. Exempelvis utmärks sociala rörelsers diskurs inte sällan av en konstruktion av hjältar och skurkar. Fiendebilder utvecklas i mobiliseringssyfte. Samtidigt fångas medlemmarnas verklighetsuppfattning av diskursen, som har en auktoritativ ställning.

Syftet i denna studie är inte att identifiera den politiska kulturen i Sverige. Ambitionen är istället att ringa in den specifika rörelsekultur som FNL-rörelsen representerade. Denna kultur kan ses som en del av den rådande politiska kulturen i Sverige men utgjorde samtidigt en subkultur.

Politiska kulturer förändras långsamt, men de förändras. Identifikationen av en politisk kultur innebär således också den besvärliga uppgiften att skilja mellan kontinuitet och förändring. Vad som är kontinuitet i en politisk kultur och vad som är nytt kan inte fastställas en gång för alla utan det får historiens gång visa. Däremot kan det vara fruktbart att tentativt diskutera detta perspektiv i samband med FNL-rörelsens utveckling. Samtidigt är det viktigt att inte sammanblanda den politiska rörelsekulturen med tillfällig politisk taktik.⁶³

Med fokus på politisk kultur är det vid studiet av sociala rörelser förstas viktigt att uppmärksamma politikens synliga nivå som organisation, mobilisering, demonstrationer, aktioner och andra liknande manifestationer. Faran med en sådan ansats är, enligt den italienska sociologen Alberto Melucci, att den leder till en koncentration på de mätbara dragen hos den kollektiva handlingen. Därmed bortser man från produktionen av kulturella koder, som är dolda i vardagslivets ritualer, och som enligt Melucci utgör basen för rörelsens synliga handlingar.⁶⁴

Kulturella koder dolda i vardagslivets rutiner är förstas inte lättillgängliga i den empiriska analysen, men de är väsentliga att blottlägga för att belysa politiska företeelser och fenomen. I ett historiskt perspektiv finns det relevanta dimensioner att studera i detta sammanhang. Genom att identifiera rörelsens politiska kultur, genom att uppmärksamma FNL-rörelsens språk, ritualer, föreställningar och livsstil, dess användande av symboler och metaforer är det möjligt att synliggöra dessa dimensioner.

Begreppet politisk kultur är också relevant vid diskussionen av FNL-rörelsens inflytande, en diskussion många av 60-talets aktivister upplever som central idag: Gjorde vi någon nytta?

⁶¹ Kertzer (1988) s 1-2 och 8-9.

⁶² Se t ex Kertzer (1988) s 4-5.

⁶³ Gerner (1984) s 10, Skilling (1977) s 259 och Österberg (1989) s 76.

⁶⁴ Melucci (1991) s 24. (Se även introduktionskapitlet s 9-12).

Vilken betydelse hade vår verksamhet? Påverkade vi makthavarna och opinionen i Vietnamfrågan?

Frågornas relevans är betingad av utomvetenskapliga värderingar. Syftet är dels att få bekräftat det meningsfulla i aktiviteterna för 25 år sedan och dels att kunna framstå som förebild för framtida aktivister. Men även i ett inomvetenskapligt sammanhang är frågorna relevanta. På en mer generell nivå är det viktigt att diskutera sociala rörelsers inflytande på den politiska utvecklingen.

Nya sociala rörelser verkar i motsättning till politiska partier inte primärt intresserade av maktpositioner och samarbetar i motsats till organisationer ogärna med offentliga myndigheter. Vanligtvis har varken myndigheter eller rörelser intresse av ett sådant samarbete. Rörelserna är dessutom besvärliga att förhandla med eftersom de inte har organisationernas representativa och byråkratiska struktur. Deras styrka ligger i att aktivera och mobilisera anhängare för att påverka den allmänna opinionen och därmed skapa en indirekt press på myndigheterna. Även om målet för rörelsens aktiviteter inte nödvändigtvis är regeringen kan dess agerande få inflytande på det offentliga samtalet och därmed medverka till att omdefiniera den politiska agendan.

Opinionen som rörelserna mobiliserar kan också vara så stark att beslutsfattarna av strategiska skäl väljer att inta samma ståndpunkt som opinionen eller åtminstone ägnar frågan större uppmärksamhet.⁶⁵

Melvin Small konstaterar att den amerikanska Vietnamrörelsen liksom kritiken från media och kongressen hade betydande inflytande på presidenterna Lyndon B Johnsons och Richard M Nixons Vietnampolitik. Johnson var enligt Small påverkad av protesterna mot kriget i sitt beslut att inte ställa upp för en ny period 1968. Protesterna bidrog också till att avhålla Nixon från att åter trappa upp kriget.⁶⁶

DeBenedetti och Chatfield hävdar att kongressen påverkades av protesterna mot kriget och intog en mer restriktiv hållning i Vietnamfrågan. De anser att rörelsens politiska betydelse låg i att den presenterade ett slut på kriget som en realistisk och önskvärd möjlighet. Rörelsen identifierade detta val som helt centralt för den amerikanska utrikespolitiken och av stor betydelse för den nationella identiteten.⁶⁷ I en annan studie hävdas att Vietnamrörelsen tvingade den amerikanska regeringen att överge sitt helt centrala mål, nämligen att bibehålla ett icke-kommunistiskt Sydvietnam. Den amerikanska rörelsen drev fram nedskärningar i försvarsbudgeten, restriktioner för CIAs verksamhet och begränsningar i presidentens makt.⁶⁸

Betydelsen av den svenska FNL-rörelsens insatser måste givetvis diskuteras på en annan nivå. Inflytandet på amerikanska beslutsfattare var försumbart. *William W. Heath*, amerikansk ambassadör i Stockholm under slutet av 1960-talet, upplevde till synes inte FNL-rörelsens demonstrationer som ett hot.⁶⁹ I en undersökning av de svensk-amerikanska motsättningarna rörande Vietnam framhålls däremot att FNL-rörelsens manifestationer tillsammans med officiella svenska protester bidrog till att skärpa förhållandet mellan USA och Sverige.⁷⁰

Den svenska regeringens agerande och inte minst Olof Palmes fräna kritik av Washington har

⁶⁵ Rochon & Mazmanian (1993) s 76-77, Damgaard (1980) s 102103 och Bjereld (1989) s 139.

⁶⁶ Small (1988) s 225-230. Se även Wells (1994) s 4.

⁶⁷ DeBenedetti & Chatfield (1990) s 399 och 408.

⁶⁸ Bums (1990) s 165.

⁶⁹ Oral History. William W. Heath 1970. LBJ.

⁷⁰ Logevall (1993) s 431.

tillmätts en viss betydelse för USAs ändrade hållning till kriget. I en undersökning av denna problematik visar *Magnus Jerneck* emellertid att det svenska inflytandet endast kan ha varit marginellt. Aggressiviteten i de svenska protesterna och anklagelserna om folkmord innebar enligt Jerneck att kritiken fick motsatt effekt. Amerikanska kritiker, som uppfattade den svenska regeringens hållning som ett moraliskt stöd, hade svårigheter att försvara den svenska inställningen. Palmes jämförelse mellan amerikanska och nazistiska illdåd kunde inte användas av amerikanska krigsmotståndare.⁷¹

Att FNL-rörelsens kritik till synes inte påverkade amerikanska beslutsfattare är inget att förvånas över, även om denna rörelse utgjorde en av de mer högröstade stämmorna i den internationella opinionen mot kriget. FNL-rörelsens betydelse låg på en annan nivå och måste diskuteras i relation till den växande opinionen i Sverige och förändringen av det politiska och kulturella klimatet. Till exempel hävdas att 68-mentaliteten fick stor betydelse, inte därför att den hade många anhängare utan därför att den fick stort utrymme i kulturdebatten och erhöll problemformuleringsprivilegiet.⁷²

Krig tenderar att innebära kulturell anpassning och konservativ politik. Men till synes utgjorde Vietnamkriget ett undantag. Fram växte en rörelse i USA som satte frågetecken vid auktoriteter i allmänhet. I religiösa, politiska och moraliska frågor stod den i opposition till det etablerade samhällets värderingar. DeBenedetti och Chatfield betonar att den amerikanska rörelsen som politisk kraft förblev oerhört svag och befann sig i den politiska periferin. Däremot anser de att den som kulturell kraft innebar en injektion med alternativ och nya idéer.⁷³ I Sverige verkar FNL-rörelsen ha haft en liknande inverkan.

Jag vill inledningsvis inte utesluta att FNL-rörelsen i Sverige utövade inflytande på institutioner och politiska system. Denna aspekt måste förstås diskuteras även om den kan vara svår att operationalisera. Men viktigt är också att diskutera rörelsens inflytande på kulturella normer och värderingar. Det handlar om vardagen och levnadssätt, men det handlar i hög grad också om politik. Tesen är att FNL-rörelsen stod för vad vi kan kalla kulturell förnyelse på den politiska arenan.

Material

Arkivmaterialet används både för att rekonstruera händelseförloppet med syftet att belysa rörelsens politiska agerande eller handlande och för att identifiera en rörelsekultur och kulturella koder.

DFFGs arkiv innehåller det viktigaste materialet för denna studie. Det omfattar över 150 volymer och gör det möjligt att följa FNL-rörelsens utveckling på central och lokal nivå. Arkivet innehåller även några enskilda FNL-gruppers arkiv. Den centrala nivån är viktig för att rekonstruera själva händelseförloppet men också för att tydliggöra tidsatmosfär, hållningar och värderingar. Lokalnivån är inte minst intressant för att belysa basarbetet inom rörelsen. För det ändamålet har även Örebro FNL-grupps arkiv använts.

Material rörande Kommunistiska Förbundet Marxist-Leninisterna är också viktigt för att följa FNL-rörelsens utveckling. KFMLs arkiv, SKPs arkiv (KFML ändrade 1973 namn till SKP) samt Bo Gustafssons arkiv har därför använts. Bo Gustafsson var under en period ordförande

⁷¹ Jerneck (1983) s 220 och (1990) s 132.

⁷² Eriksson (1993) s 66. C-H Hermansson hävdar i sina memoarer att FNL-rörelsens tålmodiga agitation påverkade regering och riksdag i rätt riktning (Hermansson 1993 s 258).

⁷³ DeBenedetti & Chatfield (1990) s 1-4 och s 402-403.

för KFML. För att belysa socialdemokratins hållning har bl a protokoll från partistyrelsen och partiets verkställande utskott genomgått. Av det tryckta materialet utnyttjas framför allt DFFGs internbulletin ”FNL i Sverige” och Vietnambulletinen.

De två ordförandena för DFFG under perioden 1967-1975, *Sköld Peter Matthis* och *Ulf Mårtensson*, har intervjuats. Däremot önskade *Birgitta Dahl*, som 1971 blev ordförande i SKfV, inte ställa upp för intervju. Vidare har jag intervjuat och samtalat med en rad aktivister engagerade på olika nivåer i rörelsen. Syftet har framför allt varit att få idéer, synpunkter och perspektiv. Vid ett par tillfällen refererar jag rent allmänt till dessa samtal.

Däremot valde jag bort s k livshistorier, som bygger på djupintervjuer med enskilda aktivister. Det finns förvisso många möjligheter med livshistorier. De är användbara för att förtydliga engagemangets villkor. De kan visa hur samspelet mellan verkligheten och perceptioner av verkligheten skapar betydelse och motivation för individer. Livshistorier kan också synliggöra kulturella och symboliska dimensioner och därmed belysa aktivisternas vardagsliv.⁷⁴

Värdet av livshistorier skall inte underskattas. Men de är kanske framför allt användbara för att frilägga fenomen i den omedelbara samtiden. Det är förbundet med en rad källkritiska problem att använda denna metod för att inringa aktivisters känslor och upplevelser för 25 år sedan. Förändringen av de politiska konjunkturerna hade i detta fall inte gjort uttolkningarna mindre problematiska.

Samtidigt har det visat sig möjligt att med mer konventionellt arkivmaterial synliggöra ovannämnda aspekter som engagemangets villkor och de kulturella kodernas betydelse. Dessutom innehåller detta arkivmaterial liksom tidningar och tidskrifter ett stort antal samtida intervjuer med aktivister. Två böcker med relevanta djupintervjuer, ”Demonstranter” och ”Sextioåttor” av *Svante Lundberg*, har också använts.⁷⁵

Studiens uppläggning

FNL-rörelsen skall som nämnts inte bara ses som instrumentell, dvs som ett medel att nå politiska effekter, utan också som expressiv, dvs som skapare av kultur och historia. Båda dessa perspektiv förekommer parallellt i denna studie. I kapitel fyra, fem och sex ligger tonvikten på rörelsens instrumentella karaktär. I kapitel åtta, nio och framför allt tio intar rörelsens expressiva karaktär en mer framträdande roll.

I kapitel *två* diskuteras den ekonomiska, politiska och sociala utvecklingen i västvärlden. Strukturella förändringar står i centrum. Vidare belyses den internationella arenan med fokus på Vietnamkriget. Ambitionen är att kapitlet i viss mån skall fungera som ram för analysen. I kapitel *tre* identifieras centrala drag i 1960-talets tidsanda. Framför allt uppmärksammas de tidstypiska frågor som kan sammankopplas med FNL-rörelsens utveckling. Speciellt relevanta är synen på tredje världen, kärnvapenfrågan och vänsterns utveckling.

I kapitel *fyra* står själva organisationen och dess ideologiska hemvist i centrum. Sökarljuset riktas på centralnivån men även lokalgruppernas framväxt och agerande uppmärksammas liksom också enskilda medlemmars motiv till att delta i rörelsen. I kapitel *fem* analyseras imperialismbegreppet. Imperialism var ett av rörelsens mest använda slagord och intog en central position i program och politiska analyser. Målsättningen är att med utgångspunkt i detta begrepp belysa FNL-rörelsens utveckling. I kapitel *sex* utgörs navet av begreppet enhetsfront, som handlar mer om politiska strategier än om mål. Syftet är att renodla rörelsens

⁷⁴ della Porta (1992) s 187-188.

⁷⁵ Det finns även andra relevanta intervjuböcker som exempelvis Hermansson (1980).

strategi för att avläsa överordnade politiska ambitioner.

I kapitel *sju* fokuseras på förhållandet mellan å ena sidan FNL-rörelsen och å andra sidan socialdemokratin, regeringen och den socialdemokratiskt orienterade SKfV. Rörelsens syn på partiet liksom partiets syn på rörelsen utgör ett centralt tema. I kapitel *åtta* studeras rörelsens ambitioner att mobilisera arbetarklassen. I fokus står olika aktiviteter med syftet att entusiasmera och engagera den arbetande befolkningen.

I kapitel *nio* uppmärksammas rörelsens olika aktiviteter och aktioner. Syftet är att förtydliga engagemangets karaktär, betydelse och funktion. I fokus står fyra centrala områden: propagandaarbete, demonstrationer, dörrknackningsaktioner och namninsamlingar. I kapitel *tio* analyseras FNL-gruppernas rörelsekultur. Tonvikten ligger på rörelsens expressiva form. I centrum står de kulturella koder som utgör basen för politikens synliga nivå. För att inringa denna rörelsekultur uppmärksammas bl a rörelsens självbilder, kampmetaforer, livsstil, aktivism, engagemang samt ideologins sorteringsmaskin. Som komplement till kapitel *tio* följer kapitel *elva* "Bildernas språk", där FNL-rörelsens användande av bilder analyseras.

Med undantag för kapitel två avslutas vart och ett av de följande kapitlen med en summerande sammanfattning som även anknyter till mer generella aspekter. I många fall avslutas även de enskilda avsnitten med en kort uppsummering. Kapitel *tolv* utgör i mer traditionell bemärkelse en konklusion. Men framför allt är ambitionen att i detta kapitel tydliggöra generella och principiella perspektiv på FNL-rörelsen som ett politiskt och kulturellt fenomen.

2 1960-talet – förändringarnas decennium

Konsumtionssamhällets framväxt

Ekonomisk tillväxt utmärkte utvecklingen i västvärlden decennierna efter andra världskriget. Mot bakgrunden av depressionen som följde första världskriget väntade få ett sådant uppsving. Ekonomiska experter räknade med hög arbetslöshet och inflation. Istället expanderade industrin och framtidsoptimismen tilltog.

Under 1960-talet började ekonomin att förändras från att ha varit internationell till att bli transnationell. Staten och dess gränser utgjorde inte längre ramarna för ekonomiska aktiviteter utan betraktades tvärtom som hinder. Karakteristiskt vid denna utveckling var framväxten av transnationella företag och en ny internationell arbetsfördelning.¹

Den ekonomiska tillväxten fick återverkningar på levnadsstandard och livsstil i västvärlden. Med tillväxt följde välstånd. Tidigare användes större delen av en familjs utgifter för att finansiera basala behov som bostad, värme, kläder och mat. Men vid ingången till 1960-talet hade utgifterna för dessa behov minskat relativt, vilket möjliggjorde ökad förbrukning av lyxvaror.²

Konsumtionssamhället uppstod inte på en dag utan växte successivt fram i samklang med industriell och ekonomisk tillväxt. Fritiden blev i högre grad än tidigare en fråga om att förbruka varor och tjänster. Semesteranläggningar byggdes och nya produkter utvecklades. Konsumtionssamhället började ta form.³

Decennierna efter krigsslutet präglades också av en kraftig befolkningsökning i västvärlden, vilket sannolikt återspeglade en framtidsoptimism. Befolkningsökningen var emellertid inte beständig. Mot mitten av 1960-talet började den att klinga av.⁴

Parallellt med befolkningsökningen fortsatte invandringen till städerna. Moderniseringen av jordbruket och den industriella expansionen innebar befolkningsomflyttningar. Andelen sysselsatta inom jordbruket minskade konstant, medan andelen anställda inom industrin och servicesektorn ständigt ökade. De stora städerna växte ohejdat. För den enskilda medborgaren innebar urbaniseringen inte bara ändring av bostadsort utan också en ekonomisk och psykologisk anpassning till en helt ny miljö. Människor konfronterades med nya livsstilar och andra former av relationer. En rad sociala problem följde i kölvattnet på urbaniseringen.⁵

Decennierna efter andra världskriget slut innebar samtidigt ökad social trygghet och större möjligheter än tidigare för den europeiska medelklassen. Det sades tom att medelklassen fick så stort politiskt och kulturellt inflytande att Västeuropa förvandlades till ett homogent medelklassamhälle. Även för arbetarklassen innebar perioden ett inte tidigare skådat välstånd. Ekonomisk och politisk stabilitet betydde dessutom att arbetarna integrerades i en värdegemenskap, som utgjorde själva basen i industri- och konsumtionssamhället.⁶

Effekterna av den ekonomiska tillväxten kan också avläsas i relationerna mellan könen. Andra världskriget innebar att den europeiska kvinnan kom ut i arbetslivet. Efter krigsslutet åter-

¹ Hobsbawm (1994) s 277.

² Ambrosius & Hubbard (1989) s 75-76.

³ Stearns & Chapman (1992) s 331-333.

⁴ Stearns & Chapman (1992) s 336.

⁵ Ambrosius & Hubbard (1989) s 39-41 och 56.

⁶ Stearns & Chapman (1992) s 363-366.

vände hon till hemmet men endast för en kortare period. Med 1950-talets början ökade antalet kvinnor på arbetsmarknaden konstant. Efterkrigstidens ekonomiska expansion bidrog till denna utveckling. Servicesektorn växte explosionsartat och kvinnan, som traditionellt fått lägre betalt än mannen, betraktades som lämplig arbetskraft inom denna sektor. Möjligheten till deltidsarbete underlättade också hennes entré på arbetsmarknaden. Även på andra områden ändrades kvinnans situation. Viktigast var kanske den större sexuella friheten. Utvecklandet av nya metoder för födelsekontroll, inte minst p-pillret som introducerades 1960, gav kvinnan en större frihet.⁷

Samtidigt minskade också familjens betydelse. Barn tillbringade mer tid i skolan och mer tid framför TV-n. Föräldrarna fick mindre ansvar för barnens socialisering. Kvinnans entré på arbetsmarknaden liksom det faktum att fler ungdomar lämnade hemorten för att gå i gymnasium eller på universitet bidrog till upplösningen av traditionella familjeband.⁸

Inte bara kvinnorna utan även de unga fick ökad självkänsla i kölvattnet på ekonomisk tillväxt och välfärd. Utmärkande för den unga välfärdsgenerationen var större frihet i förhållande till hem, familj och arbete samt mer pengar att spendera än tidigare. Tonåringarna blev konsumenter.⁹

Tonåring är ett efterkrigstidsfenomen. Begreppet tillkom under mitten på 1950-talet som beteckning inte bara på en åldersgrupp utan också på en livsstil. Klassmässigt utgjorde tonåringar en heterogen grupp. Men inte minst affärsmän försökte att skapa homogenitet eller rättare sagt att utveckla en universell tonårsidentitet genom klädstil, musik och underhållning. Produkter som jeans och rockskivor bidrog samtidigt till att ge tonåringarna en känsla av kollektiv identitet. Ungdomen konstituerade sig genom masskulturen och det uppstod ett speciellt ungdomsmedvetande. Av orsaker som inte bara hade med uppfostran och politik att göra kom tonåringar att utgöra en specifik grupp. De började också bli medvetna om att de representerade en kultur skild från de vuxnas. Tonåringar fick därmed en ny självförståelse och en ny identitet.¹⁰ Den nya generationen av unga med föräldrar födda under depressionen "could not see the reason for playing it safe – sexually, socially, or financially".¹¹

En viktig orsak till ungdomens ökade självförtroende var expansionen inom utbildningsväsendet. Alla medborgare skulle ges möjlighet att utveckla sin intellektuella potential. De strukturella förändringarna på arbetsmarknaden, allt mer komplicerade maskiner i industrin och ökat behov av administrativ personal inom servicesektorn, krävde utbildad arbetskraft. Den obligatoriska skolgången förlängdes, yrkesskolor byggdes, nya universitet upprättades och skol- och universitetsutgifter reducerades eller avskaffades.¹² Utbildning betraktades inte bara som förutsättning för tillväxt, utan också som nyckeln till ekonomisk framgång för den enskilde individen. Samtidigt såg politiker utbildning som ett instrument för demokratisering och ökad jämlikhet.¹³

Antalet skolelever ökade markant, i flera länder tredubblades det under perioden 1950-1975. Antalet universitetsstudenter och studerande vid högre utbildningsinstitutioner steg ännu

⁷ Stearns & Chapman (1992) s 375-376.

⁸ Fraser (1988) s 23 och Stearns & Chapman (1992) s 377.

⁹ Kemp (1972) s 12-13. Se också Fornäs, Lindberg & Sernhede (1984) s 11-13. För en diskussion av ungdomskultur i Sverige se Rasmusson (1985).

¹⁰ Ehrenreich (1990) s 92-93 och Gilje & Grimen (1993) s 167.

¹¹ Fraser (1988) s 112-113.

¹² Ambrosius & Hubbard (1989) s 108.

¹³ Husén (1977) s 21-22.

brantare. 1950 var endast 4 procent i åldersgruppen 20-24 år registrerade vid högre utbildningsinstitutioner i Västeuropa. 1960 var siffran 7 procent, 1974 14 procent och 1978 så hög som 24 procent. Endast i Grekland, Portugal och Schweiz låg siffran under 20 procent.¹⁴

Den svenska välfärdsmodellen

Sverige blev i högsta grad delaktigt i Västeuropas ekonomiska tillväxt efter andra världskrigets slut. Genom att hålla sig utanför kriget lyckades man bevara sin produktionsapparat intakt, vilket fick gynnsamma effekter i efterkrigstidens högkonjunktur. Arbetslöshetssiffrorna sjönk och bruttonationalproduktionen steg. Sverige registrerade under 1960-talets första hälft den snabbaste ekonomiska tillväxten i hela sin historia. 1940- och 1950-talens socialdemokratiska reformer – allmänt barnbidrag, höjning av pensionerna, mödravård och ATP – byggdes ut under 1960- och 1970-talen. Dessa reformer innebar att medborgarna i Sverige kunde leva i större ekonomisk trygghet än i många andra länder. Förvisso pekade låginkomstutredningen på att det fortfarande fanns skavanker i välfärden, men dessa ansågs möjliga att åtgärda. Förbättrad realinkomst och effekterna av sociala reformer betydde att levnadsstandarderna ökade inte minst för löntagarna inom industrin. Visionen om välfärdsstaten hade förverkligats. Den svenska levnadsstandarderna hamnade i topp på världsrankinglistan. Svenskarna hade högre inkomster, fler bilar och fler telefoner än de flesta andra folk. Konsumtionssamhället gjorde sin entré i det svenska folkhemmet. Köprushen kunde börja.¹⁵

Den svenska socialdemokratin prioriterade sociala reformer. Mindre intresse ägnades åt förstatligande av produktionsmedel. Frågor rörande industriell och ekonomisk demokrati tonades ner eller sköts på framtiden. I den svenska modellen blev socialism liktydigt med sociala reformer, full sysselsättning, socialt försäkringssystem och utbyggd utbildningssektor. Dessa förhållanden utgjorde i sin tur välfärdsstatens bas.¹⁶ Prioriteringen av välfärd stod dessutom i samklang med jämlikhetsideologin.

Den ekonomiska tillväxten innebar även i Sverige en omfattande strukturomvandling inom jordbruk och industri, som resulterade i folkomflyttningar och urbanisering. Landsbygden avfolkades och blev glesbygd. 1945 hade fortfarande cirka 25 procent av den förvärvsarbetande befolkningen sin utkomst av jordbruket. 1965 hade siffran sjunkit till cirka 10 procent. Vid mitten av 60-talet levde cirka 70 procent av Sveriges befolkning i städer eller i tätorter.¹⁷

Nya jämställdhetsideal och den offentliga sektorns expansion bidrog till att allt fler kvinnor i Sverige gick ut på arbetsmarknaden. Hemmafruarna blev förvärvsarbetare. Under åren 1968-1970 nyanställdes cirka 300.000 kvinnor i offentlig tjänst. Parallellt med denna utveckling ökade anspråken på samhällsservice. Tvåinkomsttagarfamiljer behövde exempelvis barnomsorg.¹⁸

En rad utbildningsreformer avspeglade samhällsförändringar samtidigt som de påverkade ungdomskulturen. Införandet av den obligatoriska nioåriga grundskolan 1962, den yrkesinriktade fackskolan 1964 och den nya gymnasieskolan 1968 utgjorde viktiga nyskapelser inom skolväsendet. Vidare avskaffades real- och flickskolan. Skarpa gränser mellan arbetar-

¹⁴ Ambrosius & Hubbard (1989) s 110.

¹⁵ Hirdman (1988) s 282-284, Therborn (1981) s 121, Lyttkens (1987) s 115-118 och Esping-Andersen (1994) s 94.

¹⁶ Hirdman (1988) s 293-295.

¹⁷ Fryklund, Himmelstrand & Peterson (1988) s 633-634 och Hirdman (1988) s 306.

¹⁸ Hinnfors (1992) s 37-55.

och medelklassungdom liksom mellan flickor och pojkar luckrades upp. Eleverna fick sitta kvar längre i skolbänken, och deras entré på arbetsmarknaden flyttades fram i tiden. 1960 slutade varannan 16-åring skolan. Mot slutet av decenniet gällde motsvarande statistik istället för 18-åringar. 300.000 tonåringar förvärvsarbetade 1960. Tio år senare hade denna siffra nästan halverats.¹⁹

Dessutom fortsatte allt fler unga sina studier efter gymnasiet. Planer på en kraftig utbyggnad av högskolor och universitet diskuterades. Prognoserna pekade på en fortsatt stor ökning av studerandeantalet och växande behov av kvalificerad arbetskraft. Under 1960-talet expanderade universiteten lavinartat. Läsåret 1965/66 nyinskrevs i det närmaste 15 procent av årskullen. 1950 och 1960 var motsvarande siffror 3 procent respektive 8 procent. Läsåret 1959/60 började 7.300 studenter på universitet. Tio år senare hade siffran ökat nästan fem gånger om.²⁰ Medelklassens barn gjorde entré i den akademiska världen.

Den sociala och ekonomiska utvecklingen i Sverige motsvarade i stort utvecklingen i västvärlden. Utmärkande för Sverige var välfärdens omfattning och de sociala reformernas räckvidd. Välståndet nådde högre nivåer än i de flesta andra europeiska stater.

Den internationella arenan

De ekonomiska och sociala framstegen under de två första decennierna efter andra världskrigets slut kan sammanfattas med nyckelord som välfärd, framtidsoptimism, ekonomisk tillväxt och konsumtion. När det gäller utvecklingen på den internationella arenan utgör nyckelorden kallt krig, kommunism, kapitalism, kolonialkrig och tredje världen. Två helt centrala perspektiv, som kan uttryckas med hjälp av väderstrecken, dominerar den aktuella perioden. Det handlar om en väst-öst-konflikt med ideologiska förtecken och en nord-syd-konflikt med ekonomiska förtecken. Båda perspektiven är nödvändiga för att förtydliga situationen i Vietnam och framväxten av en opinion mot kriget. Även fiktionen inom det kommunistiska blocket är relevant i detta sammanhang.

Öst-väst-motsättningarna eller rättare sagt det kalla kriget innebar en konflikt mellan de två supermakterna USA och Sovjetunionen. Konfrontationerna hade maktpolitiska aspekter i kärnvapnens skugga. Det fanns intressesfärer att försvara men också ideologier, idésystem och världsuppfattningar. Den kapitalistiska och liberala västvärlden stod mot det totalitära och socialistiska östblocket.

Förhållandet mellan USA och Sovjetunionen skärptes successivt efter andra världskrigets slut. De två supermakterna presenterade helt olika planer för hur världen skulle organiseras efter Tysklands fall. USAs ambition var att säkra existensen av kapitalistiska demokratier i Europa. Frihandel framstod som ett av de centrala honnörsorden. Fria marknadskrafter ställdes mot planhushållning. Kampen mot kommunismen motiverades med demokratiska argument. Sovjetunionen koncentrerade sig framför allt på utvecklingen i Östeuropa, där målet var etablerandet av Moskvavänliga kommunistregimer.

De första åren efter andra världskriget stod Europa i centrum för supermakternas uppmärksamhet. Men efterhand vidgades både Moskvas och Washingtons geografiska vyer. Ett av de första tecknen på supermakternas omorientering blev synligt efter kommunisternas seger i inbördeskriget i Kina. USA fick en tankeställare och såg det som nödvändigt att föra en aktivare utrikespolitik. Koreakriget 1950 kan ses som ett resultat av denna omorientering.

¹⁹ Bjurström & Fornäs (1988) s 446-447.

²⁰ Josefsson (1991) s 11-15, Bjurström & Fornäs (1988) s 446-447 och Wallberg (1968) s 257-258.

Amerikanska och kinesiska trupper kämpade direkt mot varandra i Asien. Bildandet av den nordatlantiska försvarsorganisationen NATO följde USA upp genom att under 1950-talet upprätta en sydostasiatisk försvarsorganisation (SEATO). Förvisso bildade Sovjetunionen Warszawapakten som en pendang till NATO. Men återuppbyggnaden av det egna landet gjorde det omöjligt för Sovjetunionen att ta upp konkurrensen med USA om inflytandet i tredje världen.

Med Cubakrisen 1962 kulminerade spänningsförhållandet mellan de två supermakterna. Efter över femton år av intensivt kallt krig följde en period med avspänning. På flera områden slöts nedrustningsavtal. Militärt hade Sovjetunionen hunnit ifatt USA, och avspänning blev därför ett sätt för Washington att bromsa takten i den sovjetiska upprustningen. De två supermakterna accepterade till synes också varandras intressesfärer. USA blandade sig inte i 1950-talets kriser i Östeuropa och Sovjetunionen visade återhållsamhet i Latinamerika.

Under 1960-talet utgjorde Vietnamkriget förvisso ett orosmoln på himlen. Kriget påverkade emellertid inte nämnvärt förbindelserna mellan de två supermakterna. Inte heller Sovjetunionens invasion i Tjeckoslovakien 1968 inverkar i betydande grad på relationerna mellan Washington och Moskva. Strävandena att främja ömsesidiga intressen, nedrustning och frihandel tycks ha dominerat supermaktsförhållandet. Detsamma kan däremot inte sägas om förhållandet mellan Sovjetunionen och Kina.

Inbördeskriget i Kina resulterade i att kommunisterna med Mao Zedong i spetsen övertog makten 1949. Vid den tidpunkten rådde ekonomiskt kaos i landet. Arbetslöshet, inflation och svält krävde omedelbara åtgärder, och Sovjetunionen ställde upp med ekonomiskt och tekniskt bistånd. Samtidigt genomförde de kinesiska ledarna en omfattande jordreform. De stora jordägarna förlorade sin politiska och ekonomiska maktställning. Många fick sätta livet till. Förändringarna i städerna blev däremot inte fullt så genomgripande.²¹

Under större delen av 1950-talet rådde relativt goda relationer mellan Sovjetunionen och Kina. Båda ländernas ideologiska bas utgjordes av marxismen-leninismen. Efter sovjetisk förebild lanserade Mao femårsplaner och satsade stort på den tunga industrin. Jordbruket fick stå på egna ben. Den ekonomiska och tekniska hjälpen från Moskva var om inte överväldigande ändå av stor betydelse.²²

Men successivt växte klyftan mellan de två kommunistiska staterna. Motsättningarna bottnade i klara ideologiska meningsskiljaktigheter. Skillnader i uttolkningar av marxismen-leninismen blev allt mer påfallande, och friktionen mellan de båda länderna ökade. I Sovjetunionen ansågs arbetarna utgöra den revolutionära drivkraften. I Kina framhölls bönderna som ledande. Beijing anklagade den sovjetiska ledningen för revisionism och svek mot den proletära internationalismen. Men det var inte bara en fråga om ideologiska meningsskiljaktigheter utan också om traditionell maktpolitik. Således avbröt Sovjetunionen kärn vapensamarbetet med Kina 1959. Under 1960-talet inträffade mindre sammanstötningar mellan kinesiska och sovjetiska arméförband i gränsområdena. Brytningen mellan Sovjetunionen och Kina var ett faktum. Resultatet blev två kommunistiska centra i världen, ett i Moskva och ett i Beijing.²³

Fram till Stalins död 1953 hade Sovjetunionen utgjort den självklara förebilden för kommunistiska partier i västvärlden. Under andra hälften av 1950-talet började dess position emellertid att urholkas. Nedkämpandet av revolten i Ungern 1956 blev för många

²¹ Blecher (1986) s 42-43.

²² Blecher (1986) s 53-55.

²³ Lundestad (1986) s 193-201 och Wibe (1978) s 39.

kommunister i Västvärlden droppen som kom bägaren att rinna över. De sökte sig bort från Sovjetkommunismen i riktning mot vänstersocialistiska partier.

Brytningen mellan Moskva och Beijing fick också återverkningar på den kommunistiska rörelsen i Europa. Förvisso slöt de flesta östeuropeiska regimerna upp kring Moskva. Men Rumänien intog en mer oberoende ställning och Albanien föredrog maoismen. Den kinesiska modellen att bygga socialism i jordbrukarsamhällen inspirerade även ledare i tredje världen.

Medan Stalin primärt baserade sitt system på terror satsade Mao på omfattande centralstyrda kampanjer. Revolutionen betraktades som en fortgående process. Politiska slagord och paroller skulle användas för att övertyga folket. Propaganda blev nyckelordet. Samtidigt förväntades att befolkningen visade obetingad lojalitet mot partiet och staten. Bl a användes offentliga syndabekännelser som ett sätt att få folk att tänka i önskade banor. Central i Maos föreställningsvärld var tron på böndernas "socialistiska entusiasm" som en potentiell kraft. Kina led av att vara fattigt, men fattigt folk ägde den fördelen enligt Mao att det önskade revolution.²⁴

Tydligast i både teorin och praktiken framstod skillnaderna mellan Moskva och Beijing i samband med de stora ideologiska kampanjerna i Kina inför vilka de sovjetiska ledarna måste ha stått totalt främmande. I slutet på 1950-talet lanserade Beijing kampanjen "Det stora språnget". Syftet var en total mobilisering av folkrepublikens alla mänskliga resurser. Kampanjen innebar en satsning på både jordbruk och tung industri. Till skillnad från den sovjetiska modellen blev decentralisering ett honnörsord. Landet organiserades i små produktionsenheter – s k folkkommuner – där det ingick både jordbrukskollektiv och lokala industriföretag. Skillnaden mellan stad och land, mellan industri och jordbruk skulle överbryggas. Gårdar skulle ha industrier och fabriker hjälpa bönder under skördetiden. Vad de kinesiska ledarna i själva verket introducerade med kampanjen var en ny kommunistisk livsstil. Siktet var inställt på kollektivisering av människan själv. Samtidigt innebar kampanjen ett brott med den sovjetiska satsningen på tung industri. "Det stora språnget" blev emellertid inte särskilt stort. Föga framgångsrikt fick experimentet avbrytas efter ett par år. Produktionen inom jordbruket och industrin sjönk. Resultatet blev mänskligt lidande av gigantiska mått. Miljoner fick sätta livet till.²⁵

Nästa stora språng i utvecklandet av den kinesiska kommunismen blev kulturrevolutionen som inleddes 1965 och i stort sett varade ett decennium. Kulturrevolutionen var liksom 1950-talets reformvågor en tankereform, men den gick ännu längre. Målsättningen var att förändra den kinesiska kulturen, människors tänkesätt och värderingar. Personkulten av Mao antog icke tidigare skådade proportioner. Läroanstalter stängdes och intellektuella förföljdes. Inom partiet förekom en omfattande utrensning av medlemmar som utsattes för förnedrande behandling. I kulturrevolutionens främsta led stod rödgardisterna, unga maoister som gick till storms mot auktoriteter och borgerlighetens symboler. Efterhand förlorade partiledningen kontrollen över kulturrevolutionen. Människor mobiliserades i en massrörelse utan egentligt ledarskap. Rödgardisternas revolutionära entusiasm gick inte att tygla. Först sedan militären gripit in kunde det hotande kaoset i landet förhindras och partiets politiska auktoritet återupprättas.²⁶

Kulturrevolutionen kan ses mot bakgrund av maktkampen inom partiets ledning. Men en

²⁴ Gittings (1991) och Huldt (1983) s 216.

²⁵ Blecher (1986) s 68-74 och Huldt (1983) s 218-220.

²⁶ Tägil (1987) s 224 och Blecher (1986) s 80-90.

viktig drivkraft för Mao var sannolikt också att ”rädda revolutionen” från byråkrati och stelbenthet. Massornas entusiasm skulle föra revolutionen vidare. Utvecklingen i Sovjetunionen utgjorde ett avskräckande exempel för Mao.²⁷

Den politiska utvecklingen i Kina under 1960-talet är i detta sammanhang viktig av flera orsaker. Beijings militära och ekonomiska stöd hade stor betydelse för Nordvietnam. De växande motsättningarna till Sovjetunionen och närmandet till USA med Nixons besök i Beijing 1972 som kulmination innebar att det kalla krigets ideologiska konturer blev otydligare. Viktig är också den förebild som Kina kom att utgöra för 1960-talsgenerationen. Med bonderevolution och kulturrevolution utmanade Mao Zedong Moskvas ledarroll i den kommunistiska världsrörelsen. De ideologiskt stelbenta ledarna i Kreml förmådde inte att som Mao entusiasmera den radikala ungdomen i västvärlden.

I Västeuropa bildades mot slutet av 1960-talet små politiska grupper och organisationer, som var starkt influerade av maoismen. Rödgardisternas framfart under kulturrevolutionen mot allt som hade med konventioner och traditioner att göra inspirerade ungdomar och intellektuella i Västvärlden. Kina framstod som ett alternativ, och sympatin för maoismen ökade inom vänsterkretsar. Enkelheten i den kinesiska vardagen, den moraliska synen och frånvaron av materiellt tänkande fann de tilltalande.²⁸ Den Kinavänliga atmosfären i Västeuropa stimulerades samtidigt av Vietnamkriget.

Vietnam i fokus²⁹

Ett av de mest berömda slagen i Vietnams historia ägde rum 1954. Efter närmare två månaders belägring besegrade *Ho Chi Minhs* armé den franska garnisonen i Dien Bien Phu. Frankrikes hopp om att återta kontrollen över Indokina grusades definitivt. Militärstrategiskt var segern viktig för vietnameserna. Moraliskt fick den kanske ännu större betydelse. En militärt underlägsen gerilla besegrade en militärt överlägsen kolonialmakt. Dien Bien Phu blev slutet för det nästan hundraåriga franska kolonialväldet i Vietnam, Laos och Kambodja, men samtidigt början till Vietnamkriget.³⁰

Fransmännen hade intagit Saigon och södra delen av Vietnam 1860 och efterhand utvidgat den indokinesiska kolonin. Men lugnet i det franska Indokina varade inte många decennier. Redan åren efter första världskriget framförde den indokinesiska befolkningen krav på oberoende och självständighet. Dessa krav framfördes med större intensitet i Vietnam än i Kambodja och Laos. Ho Chi Minh var redan i detta inledningsskede aktiv i kampen för ett självständigt och oberoende Vietnam. 1930 bildade han det vietnamesiska kommunistpartiet.³¹

Under andra världskriget ockuperades Vietnam av Japan. I kampen mot ockupationsmakten lyckades det Ho Chi Minh att samla de vietnamesiska nationalisterna i en folkfront kallad Vietminh. När Japan kapitulerade 1945 hade folkfronten ett starkt grepp om det militära läget. Vietminh tågade in i Hanoi och Vietnam utropades som republik. Ho Chi Minh valdes till republikens första president.³²

²⁷ Huldt (1983) s 220-221.

²⁸ Mackerras (1991) s 193-208.

²⁹ 20 år efter Vietnamkrigets slut har det redan producerats hyllmeter av litteratur om krigets orsaker och förlopp. Den överväldigande delen av denna litteratur fokuserar på USA, men under senare år har även det vietnamesiska perspektivet börjat uppmärksammas. För en historiografisk översikt se Hess (1994) och Divine (1988).

³⁰ Young (1991) s 30-36.

³¹ Short (1989) s 1-56.

³² Short (1989) s 1-56.

Avkoloniseringsprocessen i tredje världen tog på allvar fart efter andra världskrigets slut. Kolonialmakterna hade försvagats under kriget och samtidigt ökade det nationella medvetandet i kolonierna. Målet var självständighet. På många platser skedde avvecklingen av kolonialväldena utan stridshandlingar. USAs och Sovjetunionens antikoloniala hållning bidrog till att göra processen fredlig.³³ Men det fanns undantag. Ett sådant utgjorde Vietnam.

Frankrike hade inte planer på att avveckla sina kolonier i Indokina 1945. Tvärtom var ambitionen att återta förlorade positioner. Förhandlingar mellan vietnameserna och Frankrike ledde emellertid inte till något resultat, och ett krig mellan kolonialmakten och dess forna koloni bröt ut. Nederlaget i Dien Bien Phu åtta år senare innebar inte bara att fransmännen gav upp sina anspråk i Indokina, utan också att de satte sig vid förhandlingsbordet i Genève.

Ett viktigt syfte med Indokinakonferensen i Geneve 1954 var att reglera Vietnams framtid. Resultatet blev en delning av landet längs 17:e breddgraden i en nordlig kommunistisk och en sydlig icke-kommunistisk del. Kambodja och Laos blev självständiga. Delningen var tänkt som ett provisorium. Frågan om återförening skulle avgöras vid allmänna val inom två år. Men dessa val genomfördes aldrig. Parterna hade till synes inte ambitioner att efterkomma avtalets bestämmelser.³⁴

I Sydvietnam blev *Ngo Dinh Diem* president 1956. Han bedrev en skoningslös förföljelse av politiska och religiösa motståndare. Oppositionen mot Diem tilltog och 1960 bildades Sydvietnams nationella befrielsefront FNL (Front National de Liberation), av motståndarna kallad Vietcong, dvs vietnamesiska kommunister. Fronten utgjordes främst av fd Vietminh-medlemmar och medlemmar av den icke-kommunistiska oppositionen. På programmet stod jordreformer och social förbättring. FNLs inflytande växte snabbt och vid mitten av 1960-talet kontrollerade fronten flera byar än Saigonregimen.³⁵

I Demokratiska Republiken Vietnam (DRV), i dagligt tal Nordvietnam, konsoliderade Ho Chi Minh den kommunistiska regimen. Viktigaste uppgiften för denna regim blev Vietnams återförening. Relationerna mellan den nordvietnamesiska regeringen och FNL är omstridda. Inledningsvis bistod Hanoi den sydvietnamesiska befrielseörelsen med vapen. Även militära rådgivare skickades över gränsen till Sydvietnam. Men med intensifieringen av kriget övertog Nordvietnam ledningen av FNL. Nordvietnam blev USAs och Saigonregimens huvudmotståndare. Ledarna i Hanoi menade inte att de intervenerade i ett annat land genom att komma FNL till undsättning utan ansåg sig ha rätt att förflytta trupper inom den egna staten, dvs hela Vietnam.³⁶

Slaget vid Dien Bien Phu 1954 och de efterföljande förhandlingarna i Genève innebar vaktskifte i Saigon. USA övertog successivt Frankrikes roll i kampen mot regimen i Hanoi. Fram till 1961 var Washingtons ekonomiska och militära hjälp till Sydvietnam av relativt blygsam omfattning. USA framställde Nordvietnam som angripare och ansåg det därför som självklart att hjälpa Sydvietnam. De följande åren tilltog emellertid det amerikanska engagemanget. Den definitiva vändpunkten i detta engagemang blev intermezzot i Tonkinbukten 1964.

Ett påstått angrepp på amerikanska örlogsfartyg ledde till att kongressen gav USAs president Lyndon B Johnson fria händer att sätta in markstyrkor och bombflyg. Intermezzot i Tonkinbukten var precis vad USA behövde, dvs ett argument för att legitimera ett direkt amerikanskt

³³ Huldt (1983) s 225-226.

³⁴ Young (1991) s 41 ff och Beresford (1988) s 31 ff.

³⁵ Karnow (1987) s 213 ff och Beresford (1988) s 35.

³⁶ Möller (1992) s 163.

deltagande i kriget. Samma år inleddes de första bombräderna mot Nordvietnam. Allt fler amerikanska soldater skickades till Vietnam. 1965 uppgick den amerikanska militära personalen till 75.000. Tre år senare fanns 540.000 amerikanska soldater i Sydvietnam. Dessa siffror vittnar om accelerationen i de amerikanska insatserna.³⁷

Ett viktigt syfte med USAs engagemang i Vietnam var att hejda kommunismens frammarsch. ”Uppdämningspolitiken” (Containment) utgjorde en vägledande doktrin för amerikanerna. Det fanns i Washington en tro att kommunistisk seger i ett område skulle leda till expansion på andra platser. Grundläggande för detta tänkande var den s k dominoteorin: faller ett land följer fler efter, och det betraktades därför som nödvändigt att förhindra att kommunisterna tog makten i Sydvietnam. Direkta ekonomiska motiv till engagemanget i Vietnam tycks däremot inte ha varit särskilt framträdande.³⁸

I USA betraktades det från början som självklart att trygga existensen av ett icke-kommunistiskt Vietnam. Det kalla krigets världsbild präglade befolkningens verklighetsuppfattning under dessa år och betraktades som den enda tänkbara och användbara för att beskriva situationen i världen. Att utvecklingen i Vietnam också handlade om en bonderevolution mot ett feodalt system och en nationalistisk kamp mot kolonialism nämndes knappast. Vad amerikanerna såg i Vietnam var kommunistisk aggression. I det kalla krigets politiska diskurs kunde de inte se att det också handlade om en revolution.³⁹

Ganska omedelbart efter intermezzot i Tonkinbukten skickade Kina en division ur sitt flygvapen till Nordvietnam. Det sovjetiska intresset för utvecklingen i Vietnam var däremot mycket svalt. Först hösten 1965 inledde Sovjetunionen sin militära hjälp till Nordvietnam, vilket inte bara skall ses mot bakgrund av krigets eskalering. Sovjetunionen önskade också förhindra att Kina fick för stort inflytande i området. Mao å sin sida fortsatta sin antisovjetiska linje och försökte sätta käppar i hjulet för den sovjetiska militära hjälpen.⁴⁰

Kulturrevolutionen innebar att de kinesiska ledarna blev upptagna av inhemska problem och inte längre ägnade Vietnamkriget samma uppmärksamhet. Samtidigt ökade den sovjetiska militära hjälpen påtagligt. Den blev tredubbelt större än den kinesiska och omfattade även sofistikerade vapen. Som följd av denna utveckling och i enlighet med realpolitikens grundprinciper intog Hanoi en alltmer oförsonlig hållning till Kina.⁴¹

Inbördeskriget mellan norra och södra delarna av Vietnam under 1960-talets början ändrade karaktär och förvandlades till ett krig mellan Nordvietnam och USA. Genom Sovjetunionens och Kinas stöd till Nordvietnam utvecklades det till en stormaktskonflikt som delvis avspeglade det kalla krigets konfliktmönster. Spänningen mellan de två stormaktsblocken ökade däremot inte påtagligt.⁴²

I takt med att de amerikanska militära insatserna utvidgades blev kriget allt mer blodigt. Amerikanska bombningar av både Nord- och Sydvietnam vållade stor förödelse. Napalm och splittrbomber dödade civila och kemiska stridsmedel förstörde växter och grödor. Massakern i Song My 1968 står som symbol för USAs brutalitet i Vietnam. Hundratals bybor, huvudsakligen kvinnor, barn och åldringar, dödades av amerikanska soldater. Ändå var Song My bara

³⁷ Lundestad (1986) s 103-104 och Young (1991) s 122.

³⁸ Lundestad (1986) s 104-105.

³⁹ Hallin (1986) s 48-50 och 53-54.

⁴⁰ Beresford (1988) s 46 och Chen (1987) s 16-17.

⁴¹ Chen (1987) ss 18-19.

⁴² Tägil (1987) s 217.

ett av många liknande övergrepp på den vietnamesiska civilbefolkningen.⁴³

Protesterna mot kriget tilltog i USA och bidrog till att president Lyndon B Johnson, som ärvt kriget av president John F Kennedy, inte ställde upp för återval 1968. Istället valdes republikanernas kandidat Richard M Nixon. Samtidigt kom Vietnamkriget in i en ny fas, den så kallade "vietnamiseringen". Vietnameserna skulle utkämpa sitt "eget" krig. De amerikanska markstyrkorna reducerades successivt medan flygvapnet och marinen fick ökade resurser. Men framför allt ökade vapenstödet till de sydvietnamesiska trupperna under ledning av den amerikanska marionettregeringen i Saigon. Vidare utvidgades kriget geografiskt genom den amerikansk-vietnamesiska invasionen i Kambodja 1970 och i Laos det följande året. Vietnamkriget förvandlades till ett Indokinakrig.⁴⁴

Vietnamiseringen av kriget kan ses som en bekräftelse på att ledarna i Washington insåg att kriget var förlorat. Den ändrade strategin blev ett första steg ut ur Vietnam. USAs teknologiska överlägsenhet kunde inte utnyttjas fullt ut mot en gerillaarmé med en stark stridsmoral. B 52:ornas bombmattor över Vietnam räckte inte till för att bryta FNLs och Nordvietnams motstånd. Ändå föll fler bomber över Vietnam under de åtta krigsåren än över Europa under andra världskriget. Fredsförhandlingar inleddes i Paris och i januari 1973 slöts en vapenvila. De amerikanska trupperna skulle dra sig tillbaka medan de nordvietnamesiska trupperna fick stanna kvar. Fred blev det däremot inte. Kampen fortsatte de följande åren. Den sydvietnamesiska armén mäktade dock inte hålla stånd mot FNL och Nordvietnam. 1975 tågade kommunistiska styrkor in i Saigon. Ungefär samtidigt fick kommunisterna kontroll över Laos. I Kambodja hade de Röda Khmererna redan segrat. Sommaren 1976 var Vietnam förenat i en stat med Hanoi som huvudstad. Två miljoner vietnameser hade fått sätta livet till.⁴⁵

Det första TV-kriget och opinionen

Inte bara i USA utan i hela västvärlden fick Vietnamkriget stor politisk och symbolisk betydelse. Dagliga bilder från krigets fasaer betydde att ingen glömde vad som hände i Vietnam. I den allmänna debatten förklarades opinionens engagemang mot kriget med TV-mediets inflytande. Denna förklaring tycks fortfarande ha stor giltighet.

TV-mediet har sedan 1960-talet utvecklats explosionsartat. Det är idag betydligt enklare att skicka rörliga bilder världen runt än för trettio år sedan. Bildens väg från krigsskådeplatsen till vardagsrummet har förkortats. Men med denna teknologiska utveckling följer inte automatiskt ökad insikt i vad som händer i omvärlden eller större intresse för internationella frågor. Bilder från dagens konflikthärdaer eller svältkatastrofer leder inte nödvändigtvis till reaktioner och protester utan sätter också igång förträngningsmekanismer. Den dagliga exponeringen av elände och grymheter gör oss även övermätta och känslökalla. Vi orkar inte alltid reagera och ta ställning.

Annorlunda var det på 1960-talet. Inom vardagsrummets trygga väggar hade TV-tittarna konfronterats med fiktionens mänskliga lidande. Få tycktes förberedda på verklighetens våld. Effekterna av TV-bilderna från Vietnamkriget, dess grymheter och blodiga detaljer, blev därför desto större.

Under 1960-talets första år uppmärksammades Vietnamkriget endast i mycket liten utsträckning i massmedia. När president John F Kennedy 1962 i en TV-sänd presskonferens fick

⁴³ Tägil (1987) s 42-43 och Möller (1992) s 228-231.

⁴⁴ Tägil (1987) s 44.

⁴⁵ Tägil (1987) s 44 + 217-218 och Lundestad (1986) s 107-108.

frågan om amerikanska trupper deltog i strider i Vietnam svarade han helt enkelt nej och fortsatte till nästa fråga. Ingen journalist försökte pressa honom, trots att den första amerikanska soldaten hade dödats i strider i Vietnam tre veckor tidigare.⁴⁶ Dessutom var det i denna tidiga fas något oklart vem som utgjorde den egentliga fienden. Var det Nordvietnam, FNL, Sovjetunionen eller kommunismen?

USAs ökade militära närvaro i Vietnam ledde med en närmast inbyggd automatik till mer omfattande TV-bevakning. Fler journalister och mer kamerafolk skickades till Vietnam. Denna utveckling hänger förstas samman med massmedias preferenser för skakande och upprörande händelser. Dramatik signalerar ett brott i tiden medan mer komplexa frågor tenderar att pågå i evighet och därmed saknar nyhetsvärde. I massmedias sökande efter olyckor och tragedier blev Vietnamkriget ett naturligt val.⁴⁷

I inledningsskedet framställde amerikanska massmedia i allmänhet Vietnamkriget som ett amerikanskt projekt, "our war". Andra världskrigets kamp mot nazisterna utgjorde referensramen. Vietnamkriget reducerades till ett spel om att vinna eller förlora. Metaforerna hämtades från sportens eller teknologins värld, vilket rensade krigsskildringarna från moralisk och politisk innebörd. Vietnamkriget betraktades av massmedia som ett test för manlighet såsom denna definierades av *John Wayne*. Vietnam handlade om hjältar, professionalism och tuffhet. NBC kunde i september 1965 rapportera om de amerikanska soldaterna i Vietnam: "They are Marines. They are good and they know it. But every battle, every landing, is a new test of what a man and a unit can do."⁴⁸

Ett växande antal journalister började emellertid upptäcka att regeringens och massmedias rapportering inte stämde överens med deras egna erfarenheter från Vietnam. En viss förändring i synen på utvecklingen och rapporteringen kan också noteras från mitten av 1960-talet. Tidningsledare började ge uttryck för en viss tveksamhet till kriget. Även i TV förekom mindre smickrande bilder av amerikanska soldaters framfart.⁴⁹

Nordvietnams och FNLs Tet-offensiv i januari 1968 betydde en påtaglig förändring i massmedias rapportering, till dels beroende på att kriget ändrade karaktär. Tidigare låg krigsskådeplatserna ofta utanför större städer långt från journalister och kamerafolk. Men under Tet-offensiven pågick striderna även inne i städerna. Journalisterna hamnade ofrivilligt mitt i skottlinjen. De behövde inte fråga militären om tillåtelse att filma. Krigshandlingar pågick utanför hotellvestibulen. Även om Tet-offensiven militärt var ett misslyckande för Nordvietnam och FNL blev konsekvensen att den amerikanska hemmaopinionen liksom opinionen i västvärlden via massmedia fick upp ögonen för vad som hände i Vietnam. Den kanske mest välkända TV-sekvensen från Tet-offensiven visar hur Saigons polischef med sin pistol skjuter en fången FNL-soldat i tinningen mitt på öppna gata. Amerikanska TV-tittare var inte förberedda på en sådan brutal nedskjutning utförd av USAs allierade. Chockeffekterna var enorma. Några månader före Tet-offensiven trodde enligt en opinionsundersökning 51 procent av den amerikanska befolkningen att USA hade framgång i kriget. Fyra månader senare, i februari följande år, hade denna siffra sjunkit till 32 procent.⁵⁰

Trots avslöjande TV-bilder från Vietnam förblev amerikanska massmedia lojala mot USA.

⁴⁶ Carpini (1990a) s 129-130.

⁴⁷ Hallin (1986) s 108-109. Se också Carle (1991) s 74.

⁴⁸ Hallin (1986) och Carpini (1990a) s 137-138.

⁴⁹ Carpini (1990a) s 139.

⁵⁰ Carpini (1990a) s 140-145.

Däremot ändrade innehållet i rapporteringen karaktär. Korrespondenter framställde inte längre kriget som ett nationellt projekt och talade inte ofta om "our war". De associerade inte längre till minnen från andra världskriget. Därmed isolerades Vietnam från den stolta amerikanska krigstraditionen. Borta var också machospråket. Teman som militära segrar, stopp för kommunistisk aggression och räddning av demokratin försvann. Politiska uttalanden i TV eller i tidningar handlade om att få slut på kriget, att skydda amerikanska soldater och att få hem krigsfångar.⁵¹

Militärer önskar vanligtvis inte föra krig för öppen ridå. Mänskligt lidande och blodiga detaljer lämpar sig föga som krigspropaganda på hemmafronten. Under andra världskriget kontrollerade den amerikanska militären noggrant tidningarnas rapportering. Romantiserade och känslolösa beskrivningar av en brutal verklighet dominerade massmedias krigsskildringar.⁵² Men den amerikanska militären lyckades inte lika framgångsrikt använda censurfilter under Vietnamkriget.

Gerillakriget innebar rörliga krigsskådeplatser, mer rörliga än amerikanska militärstrateger tänkt sig. Därmed försvårades också militärens möjligheter att kontrollera massmedia. Den tycks inte heller ha varit förberedd på TVs kapacitet att med ljusets hastighet skicka bilder av våldsdåd i Sydostasien rakt in i amerikanernas vardagsrum. Sannolikt var militären inte heller van vid att massmedia ställde sig kritiska till ett patriotiskt projekt som krig.

I diskussionen av massmedias betydelse för att förklara USAs misslyckande i Vietnam läggs stor vikt vid TVs roll. Som ett visuellt medium förmedlar TV effektivt krigets brutala verklighet och appellerar till känslor på ett sätt som är omöjligt exempelvis i tidningsartiklar. *Daniel Hallin* konkluderar i en studie, att TVs version av Vietnamkriget bidrog till att skapa en atmosfär och känsla av krigströtthet som efterhand spred sig i USA. Samtidigt betonar han emellertid att TVs ändrade hållning avspeglade den allmänna attitydförändring som genomförde det amerikanska samhället. TV-mediet gick inte i spetsen och var ingen bildstormare.⁵³ I ambitionen att förstå antikrigsopinionens utveckling finns det således anledning till försiktighet vid bedömningen av TV-mediets betydelse.

Hur kriget påverkade nordvietnamesens vardag är knappast svårt att föreställa sig. Mängden av bomber som föll vittnar om en föga avundsvärd tillvaro. Befolkningens hållning och attityder är däremot svårare att ringa in. Vi saknar förutsättningar för att göra en sådan bedömning eftersom vi vet mycket litet om vad nordvietnameserna tänkte och tyckte. Deras verklighetsuppfattningar överensstämde inte nödvändigtvis med den nordvietnamesiska propagandans romantiserade skildringar. En annorlunda bild av förhållandena i Nordvietnam ges i *Bao Nihns* roman "Krigets sorger", som utkom nästan 20 år efter krigsslutet. Nihn deltog själv i kriget på Hanoiregimens sida, och utan ideologiska skygglappar berättar han i romanen om nordvietnamesiska grymheter. Misstanken om att Hanoi-propagandans heroiserande skildringar av kampen mot USA-imperialismen inte överensstämde med verkligheten bekräftas av hans roman.⁵⁴

Desto mer genomforskad är stämningen i USA, där det fanns en grundläggande klyfta mellan liberala och konservativa. Det konservativa USA såg 1960-talets ungdomsrevolt som ett resultat av liberal politik och som en produkt av efterkrigstidens överflöd och brister i barnupp-

⁵¹ Carpini (1990a) s 146-147.

⁵² Martin (1993) s 12.

⁵³ Hallin (1986) s 105-110.

⁵⁴ Bao (1994).

fostran. Regeringens liberala reformer bidrog enligt de konservativa till att släppa loss ungdomens självsvåldiga impulser. Idéerna om lika rättigheter och individualism ansågs användas för att rättfärdiga antisocialt beteende. Liberalerna å sin sida betraktade 1960-talet som ett decennium som tydliggjorde klyftan mellan den politiska verkligheten och de amerikanska idealen om lika rättigheter. Inspirerade av människorättsrörelsen och president John F Kennedys retorik krävde unga människor att deras land skulle leva upp till de värderingar som det lärde ut.⁵⁵

Två av 1960-talets stora rörelser i USA – medborgarrättsrörelsen och studentvänstern – uttryckte en demokratisk vision med rötter i grundläggande amerikanska värderingar. Därmed hamnade dessa rörelser i konflikt med den politiska verkligheten. Istället för ett Amerika ”making the world safe for democracy” fann de en politisk ledning som försökte krossa en fattig asiatisk stat. Den kanske mest träffande metaforen för Vietnamkriget var den ofta citerade slutsatsen i en av den amerikanska befälhavarens rapporter: ”We had to destroy the village in order to save it.”⁵⁶ Denna slutsats representerade för många amerikaner ett dilemma i USAs politik. För att rädda Vietnam var man tvungen att förstöra det först. Det motsägelsefulla i denna strategi ledde till en motreaktion.

Motståndet mot kriget i USA började inom vänstern. ”Students for a Democratic Society” (SDS) och den nya vänstern i USA var mer antimilitaristiska och mer socialistiska än liberalerna, mer kapitalistiska och medelklassorienterade än kommunisterna och mer decentraliserade än den gamla vänstern. Även om den nya vänstern huvudsakligen var ett gräsrotsfenomen fanns det i den ideologiska och politiska inriktningen beröringspunkter med Kennedy-administrationen.⁵⁷

Protesterna mot kriget i Vietnam var förvisso ett av de första stegen i den nya vänsterns utveckling i USA men inte det viktigaste. SDS engagerade sig framför allt i ekonomiska, politiska och sociala orättvisor. Strategin var gräsrotsrörelsernas. Först efterhand som USAs engagemang i Vietnam eskalerade blev kriget en central fråga för den nya vänstern. USAs engagemang i Vietnam blev på detta sätt både en katalysator och en symbol för 1960-talets politiska omvälvningar.⁵⁸

Den nya vänstern fungerade som en magnet och attraherade folk med kritiska synpunkter på det amerikanska samhället. Vietnamkriget blev en symbol för allt som var galet med amerikansk politik och det amerikanska samhället. Skillnaderna mellan de olika grupper, som protesterade mot kriget, var emellertid för stora för att de skulle kunna bilda en slagkraftig vänsterkoalition. Istället bidrog kriget till att splittra vänstern.⁵⁹

Högern i USA förblev reaktionär under 1960-talet. Den reagerade på vänsterns utmaningar istället för att formulera och utveckla en egen filosofi. Strategin var att hålla ställningen, att bevara ”our way of life” genom att bekämpa det kommunistiska hotet hemma och borta. Religionen och familjen sattes i högsätet. Under 1950-talet hade det rått samstämmighet i det amerikanska samhället om denna prioritering. Blott ett decennium senare ifrågasattes det mesta.⁶⁰

⁵⁵ Morgan (1991) s 6-7.

⁵⁶ Morgan (1991) s 9, 27 och 29.

⁵⁷ Carpini (1990) s 309-311.

⁵⁸ Carpini (1990) s 311.

⁵⁹ Carpini (1990) s 321-322.

⁶⁰ Carpini (1990) s 320.

3 Tidsandan

1960-talets samtidskänsla

Ingen konflikt efter 1945 har som Vietnamkriget mobiliserat en så stor och våldsam folklig motreaktion. På gator och torg, i parlament och organisationer protesterade människor. Oberoende av om reaktionen var politiskt eller moraliskt betingad riktades protesterna mot USA.

Vilken form eller vilket uttryck protesterna mot Vietnamkriget än tog känns det i högsta grad angeläget att ställa frågan: Varför Vietnam? Varför blev det just Vietnam och ingen annan av världens konflikthärdar som utlöste en sådan motreaktion? Varför blev det just Vietnamkriget som aktiverade en generation? Varför protesterade så många människor i Sverige mot kriget?

På dessa frågor finns inga enkla och självskrivna svar. I denna studie, där den svenska opinionen står i centrum, är som nämnts ett av huvudsyftena att förtydliga motreaktionens rötter och orsaker. Detta syfte förutsätter självklart en diskussion av varför just Vietnam under några år dominerade det offentliga samtalet.

I föregående kapitel behandlades politiska, sociala och ekonomiska förändringar med fokus på Sverige samt själva Vietnamkriget, perspektiv viktiga för att förstå framväxten av FNL-rörelsen. Det räcker emellertid inte med att peka på förändringen av strukturella förhållanden eller tendenser i den faktiska händelseutvecklingen. Minst lika viktigt är det att uppmärksamma tänkesätt, föreställningar och värderingar.

Begreppet tidsanda, på tyska "Zeitgeist", används för att beteckna tankemönster och föreställningar under en given tid. Begreppet håller enligt Sven-Eric Liedman "samman en epok, dess konst och vetenskap, politik och arkitektur, umgängesvanor och ... allt".¹

Tidsandan är inte trögrörlig utan i högsta grad konjunkturberoende. Nya perspektiv förskjuter gamla frågor. Det är enligt Liedman omständigheterna som skapar samtiden och öppnar möjlighet för framtiden. Men som han samtidigt påpekar är det omöjligt att fastställa dessa omständigheter.² Strukturella förhållanden bidrar till att skapa en tidsanda, men de räcker inte till för att förklara tidsandan.

Tidsandan kan i stort sett omfatta allt. Förklaringar med hänvisning till detta begrepp ligger därför farligt nära cirkelresonemang. Tidsandan kan däremot användas för att rikta uppmärksamheten mot aktuella tendenser och tydliggöra strömningar i en epok. En generation kan i viss mån sägas vara bärare av en tidsanda. Begreppet gör det därmed möjligt att ringa in en förståelseram inom vilken exempelvis FNL-rörelsens utveckling måste ses.

Tidsandan kan avläsas på många olika sätt. *Bo Hammar*, riksdagskandidat för VPK 1968, skriver i sina memoarer att hans son född detta år fick namnet Tet efter det vietnamesiska nyåret, som också gav namn åt den stora FNL-offensiven i Sydvietnam.³ Sonens namn kan sägas vara en produkt av tidsandan, ett namn omöjligt ett decennium tidigare eller senare. Namn som Fidel eller Che hade också varit förenliga med den rådande tidsandan.

Förändringen av firandet av Gustav Adolfsdagen i Göteborg kan också tjäna som seismograf för en ny tidsanda. Varje år brukade alla i elever i stadens folkskolor samlas till gemensam högtidsstund på Gustav Adolfsdagen. Fosterländska sånger sjöngs och ett leve för den döde

¹ Liedman (1993) s 80. Se även Liedman (1965).

² Liedman (1993) s 122.

³ Hammar (1992) s 88.

kungen utbringades. Ännu 1960 deltog 20.000 elever i firandet. 1965 och 1966 inföll Gustav Adolfsdagen på helgdagar och samlade endast ett par hundra deltagare, och 1967 gjorde skoleleverna enbart spex kring minnet. När de närmade sig statyn på Gustav Adolfstorg sjöng de "Så går vi runt kring en enebärsbuske",⁴ otänkbart ett decennium tidigare.

Namnskick och firande av nationella festdagar utgör två av flera olika sätt att registrera rådande föreställningar. Antalet jeans som säljs och mängden av coca-cola som konsumeras kan också användas för att identifiera tidsandan. Mätinstrumenten är således många. En helhetsbild av 1960-talets tidsanda ter sig därför besvärlig att inringa och knappast heller ändamålsenlig i detta sammanhang.

För att belysa framväxten av en Vietnamopinion i allmänhet och FNL-rörelsen i synnerhet räcker det med att lyfta fram några centrala drag i tidsandan. Dessa centrala drag skall tydliggöras genom närmare granskning av områden där nya tankemönster tar sig synbara uttryck. Viktiga i detta sammanhang är områden som rör kunskaps- och kulturproduktion. Inte minst masskulturen utgör ett känsligt instrument med vilket det är möjligt att avläsa en tidsanda. Några nedslag i filmens värld, en av masskulturens främsta uttrycksformer, kan tjäna som underlag.

Tre av det sena 1960-talets mest populära amerikanska filmer i Sverige, "Bonnie and Clyde", "The Graduate" (Mandomsprovet) och "Easy Rider", ger uttryck för ungdomens hållningar till auktoriteter och protester mot den äldre generationens kulturella och politiska värderingar. Det sympatiska porträttet av gangsterparet i filmen "Bonnie and Clyde" (1967) fann en entusiastisk publik bland ungdomen, som identifierade sig med parets anarkistiska och nihilistiska livsstil. Samtidigt toppade "Ballad of Bonnie and Clyde" med *Georgie Fame* hitlistorna. Mandomsprovet handlar om ett uppror mot medelklassens värderingar framställda som materialistiska och sexuellt hycklande. I "Easy Rider" åker huvudpersonerna, två långhåriga och skäggiga hippies, genom det amerikanska samhället som avslöjas som reaktionärt och våldsbenäget.⁵ Dessa filmer ackompanjeras av en musik som vänder sig direkt till ungdomen.

På ett djupare plan var de tre filmerna uttryck för en reaktion mot det borgerliga samhällets värderingar. Filmerna kan ses som del i en bredare kulturell diskurs som identifierade de rådande värderingarna som förtryckande och andefattiga. Omvänt framställdes motkulturens ungdomar och bildstormare som exponenter för en idealism byggd på ärlighet och spontanitet.⁶ Filmernas popularitet kan ses som en indikation på att de appellerade till ungdomens känslor och föreställningar. Deras "kultstatus" idag vittnar också om betydelsen de tillmäts som exponenter för 1960-talets tidsanda.

Filmerna tydliggör ett typiskt drag i 60-talets tidsanda; uppbrott från traditioner och konventioner. Det var inte bara frågan om ungdomens känsla av hemlöshet i vuxenvärlden utan också om visioner av ett liv fjärran från auktoriteter. I det svenska mottagandet av dessa filmer identifierades också de tidstypiska dragen. "Easy Rider" beskrevs av en recensent som "en sång till friheten" och huvudpersonerna som "fribytare". Regissören ansågs ha på ett fint sätt låtit de förbipasserande landskapen uttrycka frihetskänsla. "Mandomsprovet" beskrevs som en historia om klyftan mellan generationer, där hjälten var på flykt undan ett liv av karriärtänkande, stress och framgångsjakt. Bonnie och Clyde provocerade enligt en recensent fram

⁴ Oredsson (1992) s 226.

⁵ Martin (1993) s 105-106.

⁶ Martin (1993) s 106.

en serie händelser för ”att sätta en smula sprätt på tristessen”.⁷

Samtidigt synliggör mottagandet av dessa filmer i Sverige tidsandans prioritering av politisk medvetenhet, ett annat drag i 1960-talet viktigt för att belysa FNL-rörelsens framväxt. Flera svenska filmskribenter betonade att de tre filmernas politiska budskap var diffust. Enligt en recensent handlade de två gangstrarna Bonnie och Clyde impulsivt och till synes oreflekterat. Gangsterparet tog enligt skribenten steget in i brottets värld utan att känna ansvar inför sitt val. Utmaningar mötte paret med laddade vapen.⁸ I ”Easy Rider” såg svenska recensenter en protest men knappast något alternativ, en ”diffus människokärlek” men inte någon ideologi. De två hippies flydde problemen, vilket ansågs göra filmen ofarlig. Friheten och protesten mot samhället blev enligt en recensent en omöjlig dröm. Filmen ansågs sakna en kritisk prövning av hippieattityden. ”Mandomsprovet” anklagades för att behandla skenproblem underordnade större sociala frågor.⁹

Svenska recensenter bekräftar indirekt att filmerna i allmänhet var uttryck för 1960-talets tidsanda i termer av uppbrott och reaktioner mot konventioner och auktoriteter. Deras reaktioner är emellertid också uttryck för en politisk radikalism som även var ett typiskt drag i 1960-talets svenska kulturliv, men inte lika framträdande i den amerikanska masskulturen. Filmerna saknade enligt flera svenska recensenter politiskt budskap, vilket ansågs reducera deras värde.

Filmen lever inte i ett tomrum utan det finns ett tydligt samband med tidens sociala och politiska strömningar. Likheterna med andra konstformer är uppenbara. Men det finns också skillnader. Inom konst, teater och litteratur fick det politiska budskapet i allmänhet högre prioritet än inom den masskultur som filmerna var ett uttryck för. Öppenhet, experimentlusta och överskridandet av genregrensar blev under 1960-talet nyckelord inom dessa konstformer.¹⁰

Teaterscenen betraktades under 1960-talet som ett viktigt forum för den politiska kampen. Skådespelare ansåg att pjäserna skulle handla mer direkt om deras egen samtid. De började intressera sig för fackliga frågor. Ett typiskt uttryck för denna förvandling blev gruppteatern, där de traditionella auktoritära arbetsformerna förkastades och ersattes av medbestämmande.¹¹

Under samma period raserades traditionella synsätt inom konsten. Debatten handlade inte längre om konstnärens skapande frihet och betraktarens medskapande roll. Konstnärens självklara tolkningsföreträdare reducerades och därmed också verkets självskrivna auktoritet.¹²

Den politiska radikalismen inom konstlivet ledde till polisingripanden och öppna konflikter

⁷ DN 27/6 1969, ”Varm och mjuk film om hippies” av Mauritz Edström; SvD 27/6 1969, ”Resa genom Amerika” av Hanserik Hjertén; GHT 10/9 1968, ”En filmfullträff” av Uno Asplund; SvD 3/9 1968, ”Amerikanska karikatyrer” av Carl Henrik Svenstedt och SvD 23/11 1967, ”Med mordet som refräng” av Carl Henrik Svenstedt.

⁸ Chaplin årg 9 nr 9 1967, s 330-331, ”Vi rånar banker” av Stig Björkman. Jan Aghed anser däremot i högsta grad att regissören har ett politiskt budskap med filmen. Han menar filmen visar hur USA ”hetsas av en skrupelfri materialism”. USA framställs enligt Aghed som ett samhälle styrt av gangsters och det riktas kritik mot det puritanska och moraliserande USA (”Gangstersketch i ett slakthus” SDS 27/12 1968).

⁹ Chaplin årg 11 nr 6 1969, s 222-225, ”Protest inom systemet”; DN 27/6 1969, ”Varm och mjuk film om hippies” av Mauritz Edström; SvD 27/6 1969, ”Resa genom Amerika” av Hanserik Hjertén och DN 3/9 1968, ”Vackra schabloner” av Lennart Jönsson.

¹⁰ Lundqvist (1981) s 22.

¹¹ Tjäder (1992) s 28-32.

¹² Edwards (1991) s 165-167.

mellan utställningsarrangörer och politiker. 1968 dömdes en konstnär för uppvigling och för att med sina affischer ha skändat statssymbol. 1969 stoppades en utställning i samband med invigningen av Sverigehuset i Stockholm eftersom den ansågs ge en alltför negativ bild av Sverige. 1971 kritiserade Riksdagens revisorer statliga institutioner för politiskt ensidig utställningsverksamhet.¹³

Institutionskulturen eller ”finkulturen” betraktades av vänsterradikala konstnärer som en borgarkultur. Den tjänade inte folkets intressen och borde därför enligt deras uppfattning ersättas av en folkets kultur, dvs av en kultur av folket och för folket. Grundtanken var att varje människa rymde en konstnär. En decentraliseringsvåg svepte genom konstlivet. Amatörverksamheten och folkbildningsrörelserna fick väsentligt ökade resurser. Viktigare än kvalitet blev politisk korrekthet, viktigare än professionalism folklig amatörism. Affischen fick en ny konstnärlig och politisk status och blev ett viktigt bildmedium för vänstern. Den symboliserade på samma gång avståndstagande från finkulturen och ambitioner att nå ut till folket.¹⁴

Den etablerade kulturpolitikens grunder ifrågasattes. Kulturinstitutionerna kritiserades för att konservera kulturmönster och stänga ute de kulturovana med vilket man ofta syftade på det arbetande folket. Konstens uppgift skulle vara att ta ställning och medvetandegöra folket.¹⁵

På bred front skulle det konstnärliga arbetet legitimeras i politiska termer. Samhällsstoffet fördes in på tidningarnas kultursidor och blev ett särskilt bevakningsområde. Under 1960-talet erövrade kultursidorna successivt en allt mer framträdande plats som forum för politisk och social debatt.¹⁶

Inom litteraturen avlöstes inom loppet av några få år de modernistiska experimenten av reporterprosa, ideologikritik och kampsång. Författarna ställde sig på barriaderna. Litteraturen skulle tjäna folket, och socialrealism blev ett nyckelord. Kritiker gjorde anspråk på att kunna tolka arbetarklassens objektiva intressen. I många sammanhang reducerades litteraturen till propaganda. ”Det blev under några år ont om utrymme för andra röster än de som talade i kör”, som det har uttryckts.¹⁷

Under slutet av 1960-talet blev rapportboken en självklar uttrycksform. I användandet av rapportbegreppet fanns förstås ett estetiskt val. Fiktionen övergavs till förmån för dokumentärromaner. ”Jag är verklighetens tolk, icke dess vanställare”, skrev *Jan Myrdal* förmåtet i ”Rapport från kinesisk by”. Med rapportboken tydliggjordes inte bara internationella frågor. Även många undanskymda svenska miljöer och arbetsplatser blev synliga; allt från skurhinkar till gruvor.¹⁸

Jämlikhetstanken och en utvidgning av konceptbegreppet drabbade också poesin. Poeter tog avstånd från den ”aristokratiska” konsten som utmärktes av estetisk elitism, romantiska motiv och raffinerad symbolik. De pläderade istället för en demokratiserad vers läsbar för flertalet. Handlingen skulle förläggas till moderna livsmiljöer fjärran från symboliska scenerier.

¹³ Edwards (1991) s 167.

¹⁴ Edwards (1991) s 167-168 och 172.

¹⁵ Forser & Tjäder (1990) s 75.

¹⁶ Nilsson (1974) s 131-138.

¹⁷ Lönnroth, Göransson & Forser (1990) s 26, Lundqvist (1981) s 35 ff och Forser & Tjäder (1990) s 109.

¹⁸ Forser & Tjäder (1990) s 115-116 och Lundqvist (1981) s 51. Exempelvis Maja Ekelöf ”Rapport från en skurhink” (1970), Sara Lidmans ”Gruva” (1968) och Sture Källberg ”Rapport från medelsvensk stad” (1969).

Busshållplatser, förorter och daghem ersatte klassiska arenor.¹⁹

1960-talets tidsanda blev synlig både inom konsten och litteraturen. Ambitionen var inte bara att ifrågasätta auktoriteter utan också att ge kulturen en politisk funktion. Dessa tendenser avspeglar en samtidskänsla eller tidsanda med tydliga ideologiska förtecken, en tidsanda som kan avläsas inom flera andra områden som exempelvis utbildningssektorn.

Syftet med införandet av den nioåriga obligatoriska grundskolan 1962 var att förbättra allmänbildningen. Kunskap och bildning betraktades som en förutsättning för att kunna fungera som samhällsmedborgare. Allmänbildning blev en social angelägenhet. Elevernas skolgång förlängdes med ett par år, och till och med årskurs åtta skulle de hållas samlade i sina ursprungliga klasser. Mindre studiemotiverade elever skulle inte skiljas från mer studiemotiverade. Skolans uppgift begränsades inte längre till ”bokligt intellektuella presentationer” utan inkluderade också ”social utveckling”. Skolan skulle i ökad omfattning lära eleverna att samarbeta. Ett demokratiskt samhälle ansågs förvisso behöva fria och självständiga människor, men detta skulle inte vara ett självändamål. Friheten och självständigheten skulle utgöra grundvalen för samarbete och samverkan.²⁰

1968 beslutade riksdagen även att ta bort linjeindelningen i högstadiets sista årskurs. Klasserna skulle organiseras odifferentierat genom hela grundskolan. Syftet var att stimulera självständighet i åsiktsbildning och kritisk analys av företeelser i omvärlden. Samhällskritik i vid mening blev ett mål i utbildningspolitiken. Ambitionen med reformen var att skapa ökad jämlikhet i samhället. Utbildning skulle bryta ner klasskillnader i stället för att cementera dem.²¹

Den nya grundskolereformen avspeglar på sitt sätt 1960-talets politiska tidsanda i form av jämlikhetstänkande och prioritering av samhällskritik. Alla skulle ha en likvärdig utbildning oberoende av bostadsort, pengar och klasstillhörighet. De sociala reformernas jämlikhetsmål blev även vägledande i skolpolitiken. I vilken utsträckning lärarna sedan utbildade sina elever till samhällskritiska medborgare är självfallet en annan fråga.

De uppenbara likheterna mellan strömningar inom konst, litteratur och utbildningspolitik innebar emellertid inte att tidsandan var homogen eller enhetlig. Problemformuleringsprivilegiet innehades förvisso i hög grad av tidsandans förespråkare, som dominerade det offentliga samtalet. Men det fanns en motström. Flera stod främmande inför talet om jämlikhet och social medvetenhet. En av de mer kritiska pressrösterna var den konservativa idétidskriften *Svensk Tidskrift*.

Tidskriften riktade i en osignerad ledare skarp kritik mot den radikala kulturen kallad ”gerillakultur”. Som representanter för denna kulturform utpekade tidskriften allt från teatergrupper och ”Alternativ jul” till ”Revolutionära arkitekters riksförbund”. ”Gerillakulturen” hade enligt ledaren ”nedbusning som ideal”.²² Kulturradikalerna anklagades för att ha bidragit till det moraliska förfallet i Sverige. Deras ”anstormning mot värderingar och seder” skapade enligt tidskriften uppfostrings- och disciplinproblem i hemmen och skolan.²³

Tonårskulturen framställdes i artiklar i tidskriften som en skadlig företeelse, och det ansågs

¹⁹ van Ries (1990) s 130-131.

²⁰ Hadenius (1990) s 141-167.

²¹ Hadenius (1990) s 214-215 och 227.

²² SvT 1969 nr 5-6, Ledare: ”Kultur och okultur”.

²³ SvT 1964 nr 2, Ledare: ”'491' - '140'”.

därför nödvändigt att använda politiska medel för att minska dess omfattning.²⁴ Till exempel hävdades att Che Guevara-gestalten utgjorde både en sexualsymbol och en hjältesymbol. Che Guevara hade enligt artikelförfattaren blivit en Messiasgestalt, som när han låg på lit de parade ”med sitt nakna håriga bröst och med sitt av blod fläckade ansikte” visade sig som ”en inkarnation av ungdomen själv i sin sexualhunger och sin våldsmentalitet”.²⁵

Reaktionen mot den nya tidsandan hade inte bara moraliska förtecken. Även politiskt upplevdes ungdomen som ett hot. Redan 1963 konstaterades i ett ledarstick i Svensk Tidskrift att antalet ungdomar i högskoleåldern ökade kraftigt, och att det totala antalet studerande vid universitet och högskolor skulle mer än fördubblas under perioden fram till 1970. Tidskriften tillmätte studenternas politiska aktiviteter stor betydelse och kände därför oro över de starkt växande studentkullarna. Enligt tidskriften var tiden mogen att kräva samordning av alla tillgängliga resurser så att ungdomen i större utsträckning kunde attraheras av konservatismen.²⁶

Svensk Tidskrift upplevde den rådande tidsandan som ett moraliskt och politiskt hot. Inte alla reagerade med sådan emfas, men Svensk Tidskrift utgjorde inte en ensam röst. Decenniets politiska slagord och paroller skapade motreaktioner.

Uppbrottet från konventioner, protester mot auktoriteter och politisk radikalism är nyckelbegrepp som sammanfattar huvuddrag i 1960-talets tidsanda och samtidskänsla. För att belysa FNL-rörelsens utveckling utgör denna tidsanda en central referenspunkt. Samtidigt är det viktigt att lyfta fram tidstypiska frågor och utvecklingslinjer i tidsandan, som mer direkt kan sammankopplas med FNL-rörelsens framväxt. Viktiga i detta sammanhang är framför allt utvecklingen av den *politiska vänstern*, intresset för *tredje världen* samt *motståndet mot kärnvapen*.

Marxist-leninistiska visioner

Åren omedelbart efter andra världskriget nådde kommunistpartierna stora framgångar i Väst-europa. Insatserna i kampen mot Hitlertyskland hade gett kommunismen goodwill. Partimedlemmar deltog aktivt i motståndskampen i de ockuperade länderna. Populariteten blev emellertid kortvarig. Ganska snart skärptes förhållandet mellan USA och Sovjetunionen. Det kalla kriget började och på en rad områden hamnade amerikanska och sovjetiska intressen på kollisionskurs. Propagandakriget mellan stormakterna utgjorde i sin tur startpunkten för en antikommunistisk kampanj i väst riktad mot nationella kommunistpartier. Den ideologiska tonen skärptes och de västeuropeiska kommunisterna trängdes tillbaka. I Italien och Frankrike fick de lämna regeringen.

Under 1950-talet förlorade kommunistpartier i västvärlden ytterligare terräng. De höll krampaktigt fast vid ortodoxa paroller och lyckades inte nå ut till nya grupper. Kommunismen hamnade på defensiven, vilket bl a kan förklaras med att avslöjandena av de politiska missförhållandena i Sovjetunionen och de nybildade östeuropeiska staterna i stora delar var korrekta och upplevdes så. Försöken att bagatellisera missgreppen i Sovjetunionen misslyckades. Likaledes höll kommunistpartierna fast vid tesen om den döende kapitalismen samtidigt som välfärden i den kapitalistiska världen ökade mer än någonsin.²⁷

²⁴ SvT 1965 nr 6, ”Tonårskulturens problem - ett 'reaktionärt' förslag,” av Lave Fischer.

²⁵ SvT 1969 nr 2, ”Myten om ungdomen” av Sture Larsson.

²⁶ SvT 1964 nr 2, ”Rättning vänster”, 1963 nr 2, ”Studenterna och politiken” och 1964 nr 3, ”Studentkårerna och politiken”.

²⁷ Arvidsson & Berntson (1980) s 151-153.

Föga hjälpte den interna sovjetiska uppgörelsen med stalinismen 1956, då partiledaren *Nikita Chrusjtjov* inom lyckta dörrar riktade våldsamma angrepp mot sin företrädare och avslöjade terror, politisk förföljelse och skenrättegångar. Invasionen i Ungern senare under året blev en bekräftelse på att de nya politiska signalerna från Moskva endast hade marginell betydelse.²⁸

Med 1960-talet började kommunister i västvärlden att ändra färdriktning. De distanserade sig från beroendet av Moskva och sökte nya politiska visioner. Därmed skedde en stark nationell differentiering av den marxistiska traditionen som de kommunistiska partierna varit bärare av. En framträdande strömning blev den nya vänstern.²⁹

Revolutioner och motstånd mot kolonialherrar i tredje världen blev en viktig inspirationskälla för den s k nyvänstern. U-ländernas förhållande till kapitalistiska stater och imperialism-begreppet diskuterades intensivt. Insikten om kulturell och ekonomisk exploatering av kolonierna skapade en känsla av skuld och medskyldighet inom vänstern. Solidariteten med förtryckta och utsugna blev en ”moraliskt bjudande plikt”.³⁰

Den nya vänstern aktualiserade också frågor om livsstil och vardagslivets villkor i det politiska samtalet. Häftig kritik riktades likaledes mot överflödssamhällets baksidor, masskonsumtion och kommersialisering. Inspiration till denna kritik hämtades bl a från filosofiprofessorn *Herbert Marcuse*, som menade att den västliga kapitalismen representerade ett stagnerande övermättat samhälle. Systemet hade tystat arbetarna genom att erbjuda dem materiellt överflöd. Bilar och konsumtionsvaror utgjorde lockbeten, men det var enligt Marcuse till stor del fråga om falska behov. Verkliga behov av frihet, jämlikhet, sensualitet, värme och gemenskap gick enligt Marcuse inte att sälja och kunde därför inte heller skapas i ett kapitalistiskt system.³¹

Den traditionella kommunismen satte likhetstecken mellan framsteg och ökat materiellt välstånd. Framsteg betraktades som människans seger över naturen symboliserad av gigantiska kraftverk, dammprojekt och stora kanalsystem i Sovjetunionen. För nyvänstern fanns däremot inget samband mellan framsteg och ökat materiellt välstånd. Konsumtionsideologin ansågs innebära att människan exploaterades socialt, ekonomiskt och kulturellt. Enligt nyvänstern bestod kapitalismens svaghet i att den förnekade människans värdighet. Arbetarrörelsen anklagades för att ha misslyckats med att befria världen från mänskligt förtryck.³²

Nyvänsterns officiella mål var en demokratisk process, där individens rättigheter sattes i centrum. I kontrast till Stalins tvångsmetoder skulle folkets stöd vinnas genom övertalning.

Samtidigt fanns en övertygelse om betydelsen av direkta aktioner. Inom nyvänstern fanns också ett starkt misstroende mot statsmakten, mot ledarskap och byråkrati. Stor vikt lades vid spontanitet. Människor skulle i ökad kontroll över sina egna liv genom att delta aktivt i det politiska arbetet. Nyvänsterns vision av ett nytt samhälle innehöll en tro på att människan själv skulle delta i avgörande beslut som påverkade hennes tillvaro.³³

Störst uppmärksamhet väckte naturligtvis händelserna i Paris i maj 1968. Barrikader byggdes på gatorna och det rådde rena krigsstämningen i staden. Studentrevolten ledde i sin tur till en

²⁸ Hermansson (1984) s 153-154.

²⁹ Therborn (1983) s 105-108.

³⁰ Arvidsson & Berntson (1980) s 153 och 156-157.

³¹ Wibe (1978) s 37-38.

³² Thing (1993) s 989-990 och Arvidsson, Berntson & Dencik (1994) s 199-200.

³³ Katsiaficas (1987) s 23-27 och 36.

generalstrejk med deltagande av närmare 10 miljoner arbetare. Samtidigt ägde stora demonstrationer rum i Mexico City, Berlin, Tokyo, Buenos Aires, Berkeley, Belgrad etc. Demonstrationerna, som marscherade i storstäder världen över, bar alla samma flaggor, inte bara revolutionens röda flagga eller anarkismens svarta utan också FNLs röd-gul-blå flagga.³⁴

Utvecklingen i Paris i maj 1968 kom som en överraskning för de flesta. Få hade väntat en sådan uppslutning. Arbetare, tjänstemän och studenter förenades i en gemensam kamp mot statsmakten. Parisdemonstrationerna vederlade definitivt myten om ideologiernas död. Studenter stängde universitet och högskolor, arbetare ockuperade fabriker. Studentrevolterna i andra städer blev däremot inte fullt så dramatiska.³⁵

Händelserna i Paris väckte förhoppningar bland vänstergrupper om en socialistisk samhällsomvandling. På vänsterkanten uppstod en rad olika grupper som utifrån Marx och Lenins politiska tänkande trodde sig kunna upprätta ett alternativ till socialdemokratin och den traditionella kommunismen. Den kinesiska kulturrevolutionens antibyråkratiska inslag fick stort inflytande på dessa gruppers ideologiska utveckling. Sovjetunionen anklagades för att ha brutit med Lenins revolutionära linje.³⁶

Studentrevolten 1968 kan ses som den nya vänsterns kulmination. De element i majrevolten som i första skedet verkade vara dess styrka utgjorde också dess svaghet. Spontanitet och en vägran att acceptera alla former för hierarkier och auktoriteter kunde inte utgöra grunden för skapandet av ett nytt samhälle. Den teoretiska förnyelsen, som inte minst Marcuse stod för, blev inte mycket mer än en ansats. Inom loppet av ett par år skulle den traditionella marxismen åter vara ledande inom vänstern. Den dogmatiska flygeln segrade.³⁷

I Sverige återspeglar kommunismens och vänsterns utveckling decennierna efter andra världskrigets slut förändringarna inom den kommunistiska världsrörelsen. Omedelbart efter krigsslutet noterade Sveriges Kommunistiska Parti (SKP) stora politiska framgångar. Vid kommunalvalet 1946 fick partiet 11,2 procent av rösterna. Men ganska snart började konturerna av järnridån synas. Pragkuppen, Berlinblockaden och andra konflikter skärpte den internationella spänningen. Redan vid valet 1948 svek väljarna SKP, som tappade nästan hälften av rösterna.³⁸

De antikommunistiska stämningarna i Sverige kom bl a till uttryck i samband med Korea-kriget i början av 1950-talet. Kriget ansågs bekräfta Sovjetunionens strävan efter världsherravälde. Den sovjetiska inmarschen i Ungern 1956 förstärkte denna uppfattning. Svenska kommunister fick under hela 1950-talet kämpa i motvind. De politiska banden till Moskva blev allt mer hämmande för deras verksamhet.³⁹

Med 1960-talet började trenden vända. *C-H Hermansson* valdes 1964 till partiledare för SKP och samma år noterade kommunisterna den första valframgången på många år. Året efter gav Hermansson ut boken "Vänsterns väg" i vilken han betonade att samhällsutvecklingen hade aktualiserat helt nya frågor formulerade av ungdomen. Hermansson talade inte om det leninistiskt disciplinerade partiet och hänvisade inte till revolutionen eller proletariatets diktatur. Istället underströk han vikten av kraftigt ökade insatser i kampen mot världssvälten

³⁴ Katsiaficas (1987) s 3 och 34.

³⁵ Katsiaficas (1987) s 87-88.

³⁶ Arvidsson & Berntson (1980) s 13-14.

³⁷ Katsiaficas (1987) s 108 och Wibe (1978) s 38-39.

³⁸ Se t ex Hirdman (1988) s 285-288 och Hadenius, Molin & Wieslander (1993) s 328-331.

³⁹ Hadenius, Molin & Wieslander (1993) s 238.

och för internationell nedrustning. Han ansåg att de rika länderna måste öka sitt bistånd till de fattiga länderna, och att Sverige skulle agera på den internationella arenan för fred i världen. Hermansson menade att dessa frågor måste prioriteras eftersom Sveriges framtid var beroende av omvärlden. På det inrikespolitiska planet diskuterade han ökat samhällsinflytande i företagen samt reformer för att förändra maktförhållandena.⁴⁰ Hermansson gav således uttryck för strävanden efter förnyelse och förändring av SKP. Genom att prioritera frågor rörande världssvält och militär nedrustning knöt han i hög grad an till frågor som låg i tiden.

Året därpå utkom boken ”En ny vänster” i vilken den nya vänstern betecknades som ett sätt att tänka och handla. Idealet framställdes som ett socialistiskt samhälle, där människan kunde utveckla sin personlighet i arbete, samhällsliv, kultur och privatliv. Författarna såg nyvänstern som en partipolitiskt obunden rörelse. Dess uppgift var att producera ideer, inte direkt politik. Både leninismen och socialdemokratien utgjorde därmed måltavlor för författarnas angrepp.⁴¹

Studentoroligheterna våren 1968 spred sig även till Sverige. Demonstrationerna mot en tennismatch i Båstad och ockupationen av kårhuset i Stockholm i maj samma år blev två av decenniets mest uppmärksammade aktioner. Oron studentrevolterna hade skapat på den europeiska arenan bidrog till att ge dessa demonstrationer en massmedial genomslagskraft i Sverige.

Båstadskravallerna eller ”slaget om Båstad” ägde rum i samband med Sveriges Davis Cup-match i tennis mot Rhodesia, numera Zimbabwe. Den afrikanska staten utgjorde en av de främsta symbolerna för rasförtryckets Afrika och FN hade påbjudit en bojkott och blockad mot landet. Trots detta beslutade tennisförbundet att spela matchen. Som motåtgärd genomförde politiska ungdomsförbund en stor demonstration på matchdagen och ett par hundra aktivister gick till storms mot tennisstadion. Slagsmål uppstod mellan demonstranter och polis. Demonstranternas ägg- och stenkastning möttes med tårgas, vattenslangar och batonger. De ansvariga myndigheterna inställde matchen i Båstad, och den spelades istället några dagar senare i Frankrike.⁴²

Ockupationen av kårhuset i Stockholm skall ses mot bakgrund av förslaget till en ny universitetsreform, UKAS, som resulterade i en våldsam debatt utan motstycke i den högre utbildningens historia. Från statsmakternas sida fanns intresse av att kontrollera den högre utbildningen och att bättre anpassa studierna till arbetsmarknadens krav. Fria studier skulle inte längre tillåtas. Mot detta synsätt reagerade studenterna. Högskolereformens betoning av yrkesinriktning stred mot deras ideal. Studenterna ville inte acceptera fasta studiegångar, graderade kvalitetsbetyg och utspärning vid dåliga studieresultat. För många blev UKAS en symbolfråga, som inte bara handlade om organiseringen av den högre utbildningen utan också om makt och inflytande i samhället. Studenterna krävde medbestämmande.⁴³

I slutet av maj 1968 arrangerade en studentklubb ett möte på kårhuset i Stockholm för att diskutera UKAS. Deltagarna beslutade att som protest mot förslaget ockupera kårhuset. Utbildningsminister Olof Palme inbjöds och hamnade i en intensiv debatt med ockupanterna. Senare på kvällen lämnade Palme kårhuset, men ockupationen fortsatte. En röd fana hissades. Ockupanterna arrangerade en stor demonstration med plakat som ”Krossa kapitalismen”.

⁴⁰ Hermansson (1965) 166-169. Jfr Wibe (1978) s 23-25.

⁴¹ En ny vänster (1966) 7-18. Jfr Wibe (1978) s 26.

⁴² Möller (1992) s 145, Fallet Båstad (1968) och Josefsson (1991) s 16-17.

⁴³ Andrén (1988) s 201-202, Thullberg (1978) s 84-85 och Josefsson (1991) s 15-16. UKAS är en förkortning av ”Universitetskanslersämbetets arbetsgrupp för fasta studiegångar”.

Först efter tre dygn tågade studenterna ut ur kårhuset.⁴⁴

Studenternas reaktion mot UKAS blev inte resultatlös. Regeringen handlade mycket snabbt och beslutade kort tid därefter om försöksverksamhet med nya samarbetsformer mellan lärare och studenter. Regeringen gjorde också eftergifter i förhållande till det ursprungliga UKAS-förslaget, i slutversionen kallat PUKAS där P:et stod för Palme.⁴⁵

En inte oväsentlig roll i utvecklingen av den svenska vänstern hade Svenska Clarteförbundet, en av de få partipolitiskt obundna organisationerna med både socialdemokratiska och kommunistiska medlemmar. Förbundet bildades i början av 1920-talet och blev medlem i den internationella clarté-rörelsen. Plattformen var ursprungligen pacifistisk med målsättningen att samla intellektuella runt om i världen i arbetet för fred och mot krig. Så småningom fick rörelsen en socialistisk inriktning. Vid slutet av 1950-talet befann sig det svenska förbundet i en djup vågdal. Antalet medlemmar hade minskat påtagligt och verksamheten bestod huvudsakligen i att utge en tidskrift. Med 1960-talet började medlemstalet åter att stiga, vilket inte minst kan förklaras med förbundets engagemang i antikärnvapenrörelsen.⁴⁶

På förbundets kongress 1962 blev fredsaktivisten Sköld Peter Matthis ordförande. Kongressen uttalade sitt fulla stöd till kampanjen mot kärnvapen. Men enigheten i denna fråga skulle inte vara särskilt länge. Supermakternas provstoppavtal 1963 liksom Kinas sprängning av sin första atombomb 1964 synliggjorde konflikter inom förbundet. Två fraktioner utkristalliserades, en Kinavänlig maoistisk grupp som kallade sig marxist-leninister och en grupp som betecknades som nyvänster.⁴⁷

Maoismen kom att få stor betydelse inom den svenska vänstern. Kinas brytning med Sovjetunionen bidrog till att ge näring åt en entusiasm över socialismens möjligheter, och Lenin fick förnyat symbolvärde. Vid Clarteförbundets kongress i början av 1966 vann de ortodoxa marxist-leninisterna en förkrossande seger över den sämre organiserade och mer pragmatiska nyvänstern. Konsekvensen blev att nyvänstern lämnade förbundet som lång tid framöver blev en organisation för maoistiskt inriktade marxist-leninister.⁴⁸

Nyvänstern utmanövrerades från den politiska arenan. Liksom i Västeuropa i allmänhet utvecklades vänstergrupperna i Sverige i en ortodox riktning. Siktet var inställt på att försvara de marxist-leninistiska dogmerna, inte att sätta frågetecken. Ansatser till ideologiskt ny-tänkande kvävdes i sin linda.

Västvärldens utkanter

Svenska statens ekonomiska intressen i tredje världen var begränsade. Kolonialväldenas upplösning berörde inte Sverige direkt. Kontakter med världen utanför Europa och USA inskränkte sig traditionellt till handelsförbindelser och missionsverksamhet.

Decennierna efter andra världskrigets slut handlade svensk utrikespolitik huvudsakligen om säkerhetspolitiska val. Det överordnade målet var att hålla landet utanför militära allianser. Alliansfrihet och neutralitet utgjorde centrala begrepp. Men 1950-talets neutralitetspolitik gav så småningom upphov till en ”tredjevägen-identitet”. Sverige engagerade sig i befrielseströrelsernas kamp i tredje världen och ville framstå som medlare och nedrustare i kontrast till

⁴⁴ Josefsson (1991) s 18.

⁴⁵ Josefsson (1991) s 18 och 21.

⁴⁶ Tängerstad (1988) s 9.

⁴⁷ Tängerstad (1993) s 29-30.

⁴⁸ Rosin (1978) s 47-49, Therborn (1983) s 128-129 och Tängerstad (1993) s 33.

kolonialmakter som Storbritannien och Frankrike. Nyckelord blev avkolonisering, nedrustning och FN. Sverige ville spela rollen som talesman för tredje världen.⁴⁹

Sverige kunde med gott samvete sprida den internationella solidaritetens budskap. Som neutral stat utan ett egentligt förflutet som kolonialmakt och utan maktpolitiska ambitioner på den internationella arenan vann Sverige också förtroende i tredje världen. Den svenska neutraliteten var inte isolationistisk. I stödet till tredje världen låg samtidigt ett egenintresse, nämligen att öppet manifesteras ett ställningstagande för alla små länders rätt att själva forma sin framtid.⁵⁰

Det politiska stödet till u-länderna kom även att omfatta ekonomiskt bistånd. Åren omedelbart efter krigsslutet och fram till mitten av 1950-talet inriktades det svenska biståndet på återuppbyggnadsarbete i Europa. Men efterhand utvidgades det till att även omfatta utvecklingsländer. Medvetenheten om nöden i tredje världen växte. Röster höjdes om ökad hjälp till de fattiga länderna och 1961 beslutade riksdagen att det svenska biståndet borde uppgå till 1 procent av BNP.⁵¹

I början av 1960-talet tilldelades biståndspolitiken ytterligare anslag. 1968 beslutade riksdagen att under en sexårsperiod höja det statliga utvecklingsbiståndet med sikte på att nå 1-procentsmålet. Inrikespolitiskt fick u-hjälpsfrågan till synes ingen större betydelse. Åtminstone gjorde inga av partierna under 1960-talets valrörelser frågan till något huvudnummer.⁵²

1960-talets radikalism bidrog i högsta grad till att aktualisera internationella frågor i det offentliga samtalet. Tidigare hade den svenska opinionen inte varit särskilt aktiv i frågor rörande förhållanden som låg utanför Sveriges gränser. Ett undantag utgjorde engagemanget i spanska inbördeskriget 1936-1939. Vietnamaktivister själva pekade på Spanienrörelsen som en förebild.

Utbrottet av det spanska inbördeskriget 1936 föranledde inga omedelbara reaktioner i Sverige bortsett från att enskilda fackliga organisationer anordnade insamlingar. Men redan samma år bildades Svenska Hjälpkommittén för Spanien (SHfS) med en rad lokalorganisationer runt om i Sverige. Ordförandena i dessa organisationer var ofta framträdande socialdemokratiska fackföreningsmän. Men även kommunister intog ledande poster.⁵³

Spanienrörelsen var uteslutande en angelägenhet för arbetarklassen och dess organisationer. Den kan närmast betecknas som ett samarbetsorgan mellan olika politiska, fackliga och ideella organisationer. Enskilda personer kunde inte bli medlemmar. Verksamheten var huvudsakligen av humanitär karaktär, men rörelsen tog ställning för republikanerna och mot general Francisco Franco och hans rebeller. Hjälp till rebellsidan var utesluten. Antifascismen fungerade som en gemensam nämnare.⁵⁴

Verksamheten inriktades huvudsakligen på insamling av pengar framför allt genom dörrknackningsaktioner. Inför varje insamlingskampanj formulerades en konkret målsättning, som t ex att köpa ambulanser. Vidare inflöt medel från fackföreningar och politiska organisationer. På vissa arbetsplatser uppmanades arbetarna att avstå en timmes lön till förmån för det spanska folket. En stor del av de insamlade medlen användes för inköp av medicinsk utrust-

⁴⁹ Stråth (1992) s 196-203.

⁵⁰ Johansson & Norman (1988) s 276.

⁵¹ Hadenius, Molin & Wieslander (1993) s 332-333, Zetterberg (1984) s 307 och Peterson (1975) 150-151.

⁵² Lindholm (1970) s 24 och 40.

⁵³ Jönsson (1973) s 3-5 och Spanienhjälpen (1938) s 18.

⁵⁴ Jönsson (1973) s 6-9.

ning och livsmedel. Med demonstrationer och solidaritetsmöten manifesterade rörelsen sitt stöd till det spanska folket. Demonstrationerna i Stockholm och Göteborg samlade vid vissa tillfällen närmare 10.000 deltagare. Störst uppmärksamhet väckte den internationella brigaden. Närmare 500 svenskar, huvudsakligen medlemmar i kommunistpartiet eller dess ungdomsförbund, deltog i kampen mot Franco och rebellsidan.⁵⁵

Spanienrörelsen utgjorde som nämnts ett undantag. Förvisso stödde en bred svensk opinion Finlands kamp mot Sovjetunionen under andra världskriget, men detta stöd skall mer ses som solidaritet med ett broderfolk än ett engagemang i en internationell fråga. Det var egentligen först mot slutet av 1950-talet och i början av 1960-talet som en bredare opinion i internationella frågor åter blev märkbar. Då gällde det kärnvapen och förhållandena i tredje världen.

Enligt en opinionsundersökning ansåg 24 procent av befolkningen i början av 1960-talet att den svenska u-hjälpen borde ökas. Denna siffra steg 1968 till 40 procent för att därefter sjunka till 19 procent 1976. Åtminstone fram till slutet av 1960-talet ökade opinionens intresse för att hjälpa u-länderna. Det minskade opinionsstödet, som registrerades vid mitten av 1970-talet, kan bero på att vid införandet av u-hjälp konfronteras teori med praktik. Problem som är förknippade med genomförande av hjälpinsatserna kommer i dagen. Det moraliskt och humanitärt grundade opinionsstödet för u-hjälp kan därmed tänkas svikta.⁵⁶

Intresset för utvecklingen i tredje världen kom inte minst till uttryck bland kulturarbetare. 1960 utgavs antologin ”Författare tar standpunkt”, där svenska författare uttalade sitt stöd för den antikoloniala rörelsen i Afrika. De tog ställning mot Frankrikes krig i Algeriet och fördömde förtrycket av de svarta i Sydafrika.⁵⁷

I 1960-talets reseskildringar synliggjorde författare tredje världen och gestaltade de ekonomiska och politiska problem som frigörelseprocessen innebar. Med en växande politisk medvetenhet beskrev de vad de såg. *Pär Wästbergs* böcker om södra Afrika utkom i början av 1960-talet, då kunskaper om de vitas förtryck och rasism i den delen av världen ännu inte var särskilt spridda. Också *Sara Lidman* gestaltade i en roman apartheidsystemets brutalitet. Svenska reseskildringar från Indien visade likaledes på en ökad politisk medvetenhet. En osäkerhet om de västliga värderingarnas överlägsenhet började att träda fram i dessa skildringar.

Samtidigt blev den vanliga indiska människan synlig.⁵⁸

Men det fanns också andra röster på den svenska arenan. Den konservativa idétidningen *Svensk Tidskrift* kan åter tjäna som exempel. Befrielsekriget i Angola i början på 1960-talet kommenterades från tidskriftens sida med att upprorsmännens terroristmetoder måste fylla varje människa med avsky. Skribenten talade om ”horder av hachischberusade och mordgalna hopar av 'frihetskämpar'”, som kastade sig över ofta intet ont anande försvarslösa offer. Att upproret i Angola fick dessa barbariskt terroristiska former ansåg författaren var förklarligt ”i denna primitiva miljö”.⁵⁹

Tidskriften tog avstånd från uppfattningen, att den europeiska kolonialismen i Afrika varit enbart av ondo och endast inneburit våld, förtryck och slaveri för den infödda befolkningen. Denna uppfattning betraktades som en kvarleva av 1800-talets romantiska syn på den ädle

⁵⁵ Spanienhjälpen (1938) s 20-22 och Jönsson (1973) s 9-14.

⁵⁶ Hedman (1978) s 76-78.

⁵⁷ Forser & Tjäder (1990) s 77.

⁵⁸ Forser & Tjäder (1990) s 110-116 och Petersson (1988) s 209-211.

⁵⁹ SvT 1962 nr 1, ”Angolakrisen inför svensk opinion” av Erik Anners.

vilden och som ett förnekande av den civilisatoriska uppgift som låg kulturnationerna. Kolonialismen ansågs kunna visa upp många goda sidor. Bl a påstods att den gett den inhemska befolkningen en ny livsuppfattning. Svensk Tidskrift betraktade västvärldens civilisation som nyttig och värdefull för tredje världens länder. Att låta afrikanerna själva överta makten tedde sig enligt tidskriften som oacceptabelt.⁶⁰

Svensk Tidskrift värnade i hög grad om den västerländska civilisationens värderingar. Den stod främmande inför nya tendenser och strömningar och visade föga förståelse för den aktuella utvecklingen i tredje världen.

Det var mot åsikter som dessa som vänstern tog spjörn. Samtidigt krävde denna vänster i samklang med politikens väsen tolkningsföreträdare. Orsakerna till tredje världens elände sattes in i ett politiskt sammanhang. Lösningen av problemen i denna del av världen ansågs kräva samhällsförändring. Svälten och kriget i u-länderna betraktades som resultatet av ett ekonomiskt förtryck. Enligt vänstern var endast marxistiska teorier användbara för att förstå nöden och eländet i denna del av världen. Situationen i tredje världen presenterades som ett skolexempel på kapitalistiska staters utsugning. Imperialismteorin användes för att förklara denna utsugning.

En av de mest uppmärksammade rösterna i den svenska debatten var *Göran Palm*, som med boken "En orättvis betraktelse" ville ta död på myten om de västliga industriländernas demokratiska sinnelag. Enligt Palm behövde industriländerna u-ländernas råvaror och arbetskraft till sina industrier. Han ansåg att USA band till sig en rad u-länder med starka ekonomiska och politiska band och försåg dem med konservativa och korrupperade regimer. På samma sätt menade han att Sovjetunionen sög ut sina östeuropeiska grannländer.⁶¹

Engagemanget för tredje världen förstärktes av kolonialkrigen. Under 1950-talets andra hälft förde befrielseströrelsen i Algeriet ett framgångsrikt krig mot fransmännen. Algerietkriget formade en hel generation intellektuella i Frankrike och aktualiserade begrepp som imperialism och befrielseströrelse i det offentliga samtalet. Bland intellektuella i västvärlden betraktades kolonialkriget i Algeriet i allmänhet som en fransk angelägenhet. I dessa kretsar blev det framför allt Vietnamkriget som gjorde begrepp som imperialism och befrielseströrelse självklara i den politiska diskursen. På samma sätt som antifascismen utgjorde ett nyckelbegrepp i den svenska arbetarrörelsens engagemang i Spanienrörelsen blev antiimperialism ett nyckelbegrepp för FNL-rörelsen.

Vänsterns ambition var inte bara att identifiera imperialismen i tredje världen utan också i Sverige. Imperialismen ansågs uppträda i olika förklådningar och utgöra en del av det kapitalistiska systemet i vilket Sverige ingick. Sara Lidman framhöll t ex att USAs krig i Sydostasien och gruvarbetarnas situation i malmfälten var delar av samma system, den västerländska demokratiens kapitalistiska ekonomi.⁶²

Engagemanget för problem i västvärldens utkanter var emellertid inte bara politiskt betingat. Man behövde inte vara marxist för att se eländet i tredje världen. Det humanitära engagemangets betydelse skall därför inte undervärderas. Medlidande och medkänsla kan också utgöra drivkraften i ett engagemang. Av debatten om u-landsproblematiken framgår att intresset för utvecklingen i tredje världen också var betingat av moraliska ställningstaganden och en vilja att hjälpa människor i nöd. Lösningen på problemet låg enligt denna uppfattning

⁶⁰ SvT 1962 nr 5, "Afrikas röst" och 1964 nr 2, Ledare: "Sydafrika".

⁶¹ Palm (1968) 159-160 och 173-174.

⁶² Forser & Tjäder (1990) s 116.

inte i revolution utan i ekonomisk hjälp och barnbegränsning. I 1960-talets politiska samtal blev emellertid solidariteten med förtryckta folk i tredje världen förhärskande. Imperialismbegreppet betraktades som ett nödvändigt analysinstrument för att förstå utvecklingen. Förtryckta folk ansågs alltid ha rätt.

Mot kärnvapen och för fred

Under perioden efter andra världskriget rådde stor enighet bland ledande politiker rörande Sveriges utrikespolitik. Neutralitet blev som nämnts nyckelbegreppet som användes för att förtydliga svenska ställningstaganden i utrikespolitiska frågor. Samtidigt genomsyrades politiken av kalla-krigs-tänkandet. Sovjetunionen uppfattades som ett hot mot världsfreden och USA som en garant för demokratin. Opinionsen i Sverige hade valt sida och gick som det kommunistiska Världsfredsrådet mot strömmen.

Världsfredsrådet höll sin första kongress 1949. Den svenska avdelningen arrangerade 1950 en session i Stockholm, där den s k Stockholmsappellen antogs. I appellen krävde rådet förbud mot kärnvapen och fick cirka 330.000 underskrifter i Sverige. Stockholmsappellen påstods sammanlagt ha fått 500 miljoner underskrifter, en siffra som det emellertid finns anledning att sätta frågetecken för. Exempelvis översteg det påstådda antalet underskrifter i Bulgarien antalet innevånare i landet. Och för att de ungerska siffrorna att stämma måste man även inräkna barn under fem år.⁶³

Trots den allmänna kritiken mot bomben nådde Världsfredsrådet inte utanför Sovjetvännernas och kommunisternas krets. Många organisationer och grupper fördömde den kommunistledda kampanjen. Rådet anklagades för att styras från Moskva, och den sovjetiska inmarschen i Ungern 1956 innebar också dödsstöten för dess verksamhet i Västeuropa.⁶⁴

I Sverige var det endast kommunistpartiet som stödde Världsfredsrådet. Majoriteten av de existerande fredsrörelserna i Sverige vägrade att samarbeta. Stockholmsappellen betraktades som kamouflerad kommunistisk propaganda.⁶⁵

En annan grupp som gick mot strömmen i början av 1950-talet var den s k ”tredje ståndpunkten”, en rörelse som ställde sig neutral i det kalla kriget. Det var egentligen ingen rörelse i ordets rätta betydelse. Det fanns inget program, utan ”den tredje ståndpunkten” kan närmast ses som en hållning eller inställning.⁶⁶

Debatten om den tredje ståndpunkten började ta fart våren 1951. I tidningsartiklar lät förespråkarna bl a USA och Sovjetunionen dela lika på ansvaret för det växande krigshotet. Värdet av ett svenskt militärt försvar vid ett eventuellt sovjetiskt angrepp ifrågasattes. Det kalla kriget betraktades inte primärt som en ideologisk konflikt utan som en maktkonflikt. Gruppen tog avstånd från uppdelningen av världen i två rivaliserande maktblock och fördömde korstågsstrategin mot kommunismen. Att vägra välja sida betraktades som en aktiv handling som motverkade krigshotet. Opinionsbildare, politiska partier och pressen mötte gruppen med fientlighet. Helhjärtat stöd fick ”den tredje ståndpunkten” egentligen bara av tidskriften *Clarté*.⁶⁷

Det fanns även andra röster som inte helhjärtat ställde upp på antikommunistiska paroller.

⁶³ Wittner (1993) s 183 och 209-210.

⁶⁴ Wittner (1993) s 183 och 209-210.

⁶⁵ Fogelström (1983) s 243-244.

⁶⁶ Forser & Tjäder (1972) s 122.

⁶⁷ Forser & Tjäder (1972) s 122 och Eliasson (1975).

Anders Berge visar t ex att den socialdemokratiska idétidskriften *Tiden* under 1950-talet började uttrycka tro på fredlig samexistens och avspänning. Han menar, att tidskriften låg i den socialdemokratiska huvudfåran och avspeglade den relativa fredsoptimism, som började göra sig gällande inom partiledningen vid femtiotalets mitt.⁶⁸ Dessa tendenser inom socialdemokratin är förstås viktiga för att avläsa en tidsanda. Som katalysator för idéer om fredlig samexistens och avspänning fungerade emellertid främst fredsrörelser och antikärnvapenrörelser.

Vid andra världskrigets slut var optimismen stor bland befolkningen i de krigshärjade länderna. Aldrig mer ett storkrig. Men hoppet om fred och frihet grusades i det kalla krigets retorik. Innehavet av kärnvapen som en politisk-militär nödvändighet blev normdanande inom internationell politik. Fredsaktivister och kärnvapenmotståndare fick svårt att göra sig gällande.⁶⁹

Minnet av andra världskrigets lidande och ödeläggelse bar många människor med sig in i femtiotalet. Det kalla krigets maktdemonstrationer, kriser och konflikter uppfriskade deras minnen. Men det var först mot slutet av 1950-talet som en fredsrörelse av betydelse växte fram i Västeuropa. Rörelsen protesterade mot kärnvapen i allmänhet och provsprängningar i atmosfären i synnerhet. Kunskap om att strålningsfarliga ämnen flera år efter provsprängningen i atmosfären kunde sjunka ned från stratosfären och förorena jord, luft och vatten bidrog starkt till att sätta igång denna fredsrörelsevåg. Känslan av hot var inte bara tankar om det otänkbara. Den nya fredsrörelsen bröt igenom kalla krigets politiska barriärer genom att kräva stopp för provsprängningar i både Öst och Väst. Kravet stred mot 1950-talets traditionella ideologiska blockuppdelning och aktiverade en helt ny generation av ungdomar.⁷⁰

Antikärnvapenkampanjer fick fotfäste i flera västeuropeiska länder vid 1950-talets slut och i 1960-talets början. De mobiliserade en ny generation, som satte frågetecken vid det kalla krigets politiska världsbild. Uppslutningen i de olika länderna varierade emellertid. Starkast genomslagskraft fick kampanjen i Storbritannien under ledning av "Campaign for Nuclear Disarmament" (CND), en organisation bildad 1958. Organisationen hade sina rötter i olika idéströmningar som pacifism, liberal internationalism och internationell socialism. CND fick inte bara betydelse för den säkerhetspolitiska debatten i Storbritannien utan kom också att utgöra en förebild för andra antikärnvapenrörelser i Västeuropa.⁷¹

1963 ingick USA, Storbritannien och Sovjetunionen ett avtal om förbud mot provsprängningar i atmosfären. Förvisso fortsatte provsprängningarna under jorden. Men de svampformade molnen – atombombens symbol – var inte längre synliga. Den omedelbara faran, som provsprängningarna utgjorde, försvann och därmed antikärnvapenrörelsens breda förankring.⁷²

Kampanjen mot provsprängningar blåste nytt liv i den svenska fredsrörelsen. Svenska planer på att skaffa kärnvapen bidrog likaledes till att mobilisera opinionen i Sverige. Till en början organiserades kärnvapenmotståndet i Sverige av Aktionsgruppen Mot Svenskt Atomvapen (AMSA), bildad 1958 med syftet att förhindra att Sverige skaffade kärnvapen. Med artiklar, föredrag, debatter, opinionsmöten, utställningar och filmvisningar drevs en intensiv propa-

⁶⁸ Berge (1990) s 198-203.

⁶⁹ Jörgensen (1973) s 12-16.

⁷⁰ Salomon (1985) s 28-29.

⁷¹ Salomon (1985) s 29-32.

⁷² Salomon (1985) s 32.

gandaverksamhet. Kommunistpartiet stödde kampanjen mot svenska kärnvapen, ett förhållande kärnvapenanhängarna använde som argument mot rörelsen. AMSA anklagades för att gå kommunisternas ärenden,⁷³ och placerades därmed i samma fack som medlemmarna i Världsfredsrådet ett decennium tidigare.

För AMSA hade de moraliska argumenten stor betydelse. Enligt aktionsgruppen innebar kärnvapen något principiellt nytt i försvarstänkandet. Kärnvapnens oerhörda förstörelsekraft och de skador den radioaktiva strålningen kunde ge upphov till skapade en ny situation, som ansågs kräva ett moraliskt avståndstagande.⁷⁴

Rötter i moraliska ställningstaganden hade också sammankopplingen av hjälp till tredje världen med arbetet för fred. Redan i början på 1950-talet antog Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen en resolution, som riktade uppmärksamheten på den svåra livsmedelsbristen i tredje världen. Föreningens förslag gick ut på att en del av rustningskostnaderna skulle användas till u-hjälp. Situationen i tredje världen fördes in i synfältet. AMSA ville finansiera medicinsk och teknisk hjälp till u-länderna med en del av försvarsanslaget, ett förslag som motståndarna avfärdade som naivt och utopiskt.⁷⁵

Aktionsgruppens organisation följde inte den traditionella mallen för rörelser. Inga medlemmar skulle registreras, inga avgifter upptas och ingen styrelse väljas. Gruppen bestod endast av ett trettiotal personer, främst intellektuella och representanter för olika fredsrörelser. Den fungerade framför allt som opinionsbildare.⁷⁶

AMSA följdes av ”Kampanjen mot atomvapen” (KMA) bildad 1961. Initiativtagare var fredsaktivisten Bertil Svahnström, under 1950-talet en av de mest aktiva i kampen mot ett svenskt atomvapen. Han blev också kampanjens första ordförande. Inspirerad av den brittiska rörelsen såg KMA det som en av sina huvuduppgifter att anordna fredsmarscher mot kärnvapen. Till skillnad från AMSA hade KMA en styrelse, medlemmar och lokala avdelningar och fick på detta sätt mer karaktären av en traditionell fredsrörelse.⁷⁷

Med kampanjen mot kärnvapen förändrades stora delar av fredsrörelsen och fredsarbetet. I den klassiska pacifismen utgör avståndstagandet från krigets dödande och våld ett centralt tema. Det betraktas som omoraliskt att strida och krig likställs med ondskan själv. En pacifist måste därför vägra att delta i krig eller krigsförberedelse. Från och med slutet av 1950-talet började fredsaktivisterna tona ner den pacifistiska profilen. De inriktade sig på specifika frågor och protesterade t ex mot produktion och utplacering av vissa typer av vapen.⁷⁸

Pacifismen appellerar till den enskildes samvete och har en stark moralisk dimension. Kampanjen mot kärnvapen hade också en sådan dimension men omfattade samtidigt sociala och politiska analyser. Arbetet för fred sattes in i ett bredare samhällsligt perspektiv.⁷⁹

Kampanjen mot kärnvapen kan sägas utgöra en övergångsfas från pacifism till Vietnamaktivism. Den moraliska dimensionen i kombination med politiska analyser ledde för många fram till ett aktivt politiskt ställningstagande. Under 1960-talet var det inte längre tillräckligt

⁷³ Ahlmark (1965) s 36-38 och För en diskussion av kärnvapenfrågan i Sverige se Agrell (1985) s 192-288.

⁷⁴ Ahlmark (1965) s 80-81.

⁷⁵ Fogelström (1983) s 251 och 259, Ahlmark (1965) s 78-79, Lindskog (1990) s 69-70. Se också Rudling (1975) och Nilsson Hoadley (1989) 107-113.

⁷⁶ Fogelström (1983) s 257-265.

⁷⁷ Fogelström (1983) s 265-267.

⁷⁸ Carter (1992) s 15-17.

⁷⁹ Larsson, (1973) s 90. Jfr Sjöberg (1993) s 42-45.

att vädja om fred. Flera började ställa frågor om vems fred och vems krig.⁸⁰ Sara Lidman, en av Vietnamrörelsens galjonsfigurer, var under slutet av 1950-talet aktiv som pacifist i kampen mot en svensk atombomb. Andra som exempelvis Sköld Peter Matthis genomgick under samma period en liknande utveckling, från pacifist eller fredsaktivist till radikal och kommunist.⁸¹

Engagemang mot USAs krig i Vietnam innebar för många ett definitivt brott med den pacifistiska linjen. Viktigare än att verka för avspänning och avskaffandet av kärnvapen blev det att bekämpa den amerikanska imperialismen, och det måste som i Vietnam ske med vapen i hand. Det vore att förenkla utvecklingen att hävda att fredsrörelsen omvandlades till en Vietnamrörelse, även om flera FNL-are började sin politiska karriär i kampanjen mot kärnvapen. Men det finns likheter mellan de två rörelserna. Både fredsrörelsen och Vietnamrörelsen riktade protester mot etablissemangen och det etablerade samhällets värderingar. Ungdomen spelade en stor roll i båda rörelserna liksom det känslomässiga engagemanget.⁸²

FNL-rörelsen liksom framväxten av nya vänstergrupper kan också ses mot bakgrund av kritiken av kalla-krigs-tänkandet. ”Den tredje ståndpunkten” satte i början av 1950-talet frågetecken vid detta tänkande. Kampanjen mot kärnvapen fortsatte på denna linje. Den tog avstånd från idylliska beskrivningar av Väst och svartmålningar av Öst. 1960-talets vänster gick ännu längre. USA utmålades som den stora antiimperialistiska skurken medan det fanns delade meningar om Sovjetunionens roll.

Kampanjen mot en svensk atombomb under slutet av 1950-talet och början av 1960-talet var i vissa avseenden framgångsrik. Den visade att det med relativt små resurser var möjligt att göra sin röst hörd och introducera nya frågor i det offentliga samtalet. Antikärnvapenrörelsen som tidsmässigt föregick Vietnamrörelsen pekade på betydelsen av engagemang och kollektivt handlande. Erfarenheterna från kampanjen kunde utnyttjas i samband med Vietnamrörelsen. Med sin diskussion av både utrikespolitiska och säkerhetspolitiska frågor i ett brett perspektiv bidrog de till att bana väg för opinionen mot Vietnamkriget under andra hälften av 60-talet.

Antikärnvapenkampanjen innebar ett avståndstagande från terrorbalansen. Avskräckningsdoktrinen förkastades. Kampanjen skall emellertid inte enbart ses som en protest mot kärnvapen utan också som introduktionen av en specifik politisk kultur. Det var en reaktion mot den mer konventionella politiska traditionen, som präglade slutet av 1950-talet. Fredsmarscherna blev kanske den främsta symbolen för den nya politiska kulturen. Gatan började åter användas som politisk arena.

* * *

Som påpekats inledningsvis finns det inget självklart svar på frågan varför Vietnamkriget mobiliserade en så stor opinion. När det gäller FNL-rörelsen utgjorde vänsterns utveckling och situationen i tredje världen en viktig bakgrund. I reaktionerna mot svälten och förtrycket i tredje världen framstod Vietnam som ett av många exempel. Antikärnvapenrörelsens aktiviteter visade att det var möjligt att mobilisera en opinion.

Ökat intresse för utvecklingen i tredje världen, marxismen-leninismens renässans och kampen

⁸⁰ Rosin (1978) s 47-49.

⁸¹ Exempelvis genomgick också sociologen Herman Schmid en liknande utveckling (Schmid 1988 s 75).

⁸² Salomon (1985) s 33.

mot kärnvapen möts i Vietnamfrågan. Kommunistiska slagord och engagemang mot förtryck låg i tiden. Svaret på frågan "Varför Vietnam?" kan därför mycket enkelt sägas vara att Vietnamkriget började vid rätt tid, på rätt plats och med rätta aktörer. Den rådande tidsandan signalerade uppbrott från konventioner och protester mot auktoriteter. Kriget utkämpades på rätt plats, dvs i ett utarmat land i tredje världen, och av rätta aktörer, dvs en fattig bondebefolkning mot den främsta representanten för den kapitalistiska världen. I Vietnamkriget sammanlöp epokens stora frågor. Vietnam blev tidsandans kärna.

Engagemang i internationella frågor hade de första decennierna efter krigsslutet huvudsakligen moraliska förtecken. FNL-rörelsen innebar emellertid en förändring. Marxistiska analyser accepterades med en större självklarhet än tidigare. Medkänsla och empati bortdefinierades av många som otillräckliga förutsättningar för ett engagemang.

För vänstern upplevdes det som självklart att ta upp frågor som låg i tiden. Den då nyutnämnde ledaren för SKP uttryckte själv vikten av att aktualisera frågor som engagerade ungdomen. Att sedan en relativt stor del av den radikala ungdomen valde den kinesiska modellen hade han förstås inte tänkt sig. Grupper inom 1960-talets vänster genomskådade till viss grad Moskvas lögnmaskin men inte Beijings.

4 Från protest till rörelse

Intresset för u-landsfrågor, protester mot kärnvapen och vänsterns renässans ledde till uppkomsten av speciella politiska miljöer, som utgör en viktig referensram för att förstå FNL-rörelsens framväxt. Det fanns likheter mellan dessa politiska miljöer, men de omfattade delvis skilda former för engagemang. Allt från pacifism och medkänsla till revolutionära visioner utgjorde drivfjädern. Embryon till en opinion mot Vietnamkriget fanns i dessa miljöer. Själva kriget bidrog till att föra samman kärnvapenmotståndare, kommunister och motståndare mot apartheidpolitik.

En övergripande målsättning i detta kapitel är att förtydliga på vilket sätt de tre tidstypiska frågorna fick betydelse för utvecklingen av FNL-rörelsen. I fokus för analysen står framväxten av rörelsen och dess organisation. Ovanifrånperspektivet spelar en central roll. Men sökarljuset riktas även på lokalnivå för att belysa bakgrunden till bildandet av enskilda FNL-grupper samt orsakerna till individens engagemang i rörelsen. Syftet är i detta sammanhang att synliggöra framväxten av FNL-rörelsen på gräsrotsnivå.

De första stegen mot en Vietnamrörelse

Reaktionerna mot kriget i Vietnam tog sig olika uttryck i Sverige. De omfattade allt från ett allmänt avståndstagande från krigets fasor till ett aktivt stöd för befrielseörelsen i kampen mot imperialismen förkroppsligad av USA. Uppfattningarna gick isär i synen på kriget som sådant och på befrielsekrigets möjligheter.

Resultatet blev olika strategier i Vietnamarbetet, där två huvudtyper är urskiljbara. Den första kan karakteriseras som en *pacifistisk strategi* och den andra som en *politisk strategi*. Därmed inte sagt att den förstnämnda strategin saknade politiska förtecken eller endast stöddes av pacifister.

För den pacifistiska strategin framstod ”Fred i Vietnam” som huvudparollen. Pacifisterna tog inte ställning till vem som angrep och vem som försvarade. Skuldfrågan betraktades som ointressant. Målet var att sluta på kriget. Synen på internationell politik präglades av kalla krigets världsbild. Vietnamkriget betraktades inte som ett befrielsekrig utan som ett krig mellan USA och Sovjetunionen utkämpat genom ombud. Pacifisterna fruktade att konflikten mellan Öst och Väst skulle leda till ett kärnvapenkrig, som de ansåg utgjorde det stora hotet mot civilisationens framtid. Sina ideologiska och organisatoriska rötter hade förespråkarna för den pacifistiska linjen i fredsörelsen och antikärnvapenrörelsen.¹

Förespråkarna för den politiska strategin intog en position som kan sammanfattas i parollerna ”USA ut ur Vietnam” och ”Stöd FNL”. Den förstnämnda parollen innebar ett fördömande av USAs närvaro, medan den andra parollen mer entydigt kan tolkas som ett ställningstagande för befrielsekriget och mot USAs närvaro. I denna paroll låg en uppmaning till ett aktivt stöd till befrielseörelsen och principen om nationellt oberoende.²

Den politiska strategin utvecklades inom Clartéförbundet, där en liten grupp bedrev utrikespolitiska studier inriktade på frågor rörande kolonialism och nykolonialism. Utvecklingen i Afrika stod i centrum för dessa studier. Under 1960-talets första år uppmärksammades framför allt apartheidpolitiken i Sydafrika.³ 1964 tillsatte Clarté en arbetsgrupp för u-landsfrågor.

¹ Sundgren (1980) s 138-141.

² Sundgren (1980) s 138-142.

³ Sundgren (1980) s 142.

Medlemmarna samlades varje lördag och diskuterade olika problem i tredje världen. Även situationen i Grekland och Spanien debatterades. De började studera imperialism och Sydostasien hamnade i fokus. Talet om befrielsekrigets nödvändighet kom att bli vägledande för det fortsatta arbetet. Gruppen hade kontakt med FNLs representanter i Europa, varifrån den mottog en stor mängd informationsmaterial om förhållandena i Vietnam.⁴

Hösten 1964 fördömde Clartéförbundet i en resolution USAs inblandning i Vietnamkonflikten. Men vid denna tidpunkt betraktades Vietnamkriget fortfarande som en mindre väsentlig fråga. Först i februari 1965 började clartéister att demonstrera regelbundet utanför USAs ambassad i Stockholm.⁵

I den politiska analysen kopplade Svenska Clartéförbundet samman utvecklingen i Sverige med situationen i Vietnam. För att bevara Sveriges självständighet på sikt ansågs det nödvändigt att bekämpa imperialismen i Sydostasien. Ett folk kunde enligt förbundet inte vara helt fritt så länge andra folk förslavades. Clartéförbundet krävde att Vietnams rättigheter och självständighet skulle erkännas, samt att USAs trupper skulle bort från dessa områden.⁶

Studiegruppens demonstrationer framför amerikanska ambassaden ute på Strandvägen väckte enligt Sköld Peter Matthis inte tillräcklig uppmärksamhet. Aktionerna flyttades därför in mitt i centrum, närmare bestämt till Hötorget, där deltagarna delade ut flygblad och bar plakat med slagord riktade mot USAs krigföring i Vietnam.⁷

Hötorgsdemonstrationerna skulle sannolikt inte ha väckt någon större uppmärksamhet om inte ett par poliser vid ett tillfälle försökt köra bort demonstranterna. Två demonstranter lydde inte polisen och handgemäng uppstod. Polisen släpade iväg med de båda demonstranterna, och nästa dag beskrevs händelserna med feta rubriker i pressen. Publiciteten berodde emellertid inte på sakfrågan utan på polisingripandet. Händelsen fick även ett rättsligt efterspel. Fyra år senare fastställde Högsta domstolen underrättens beslut att döma den ena av demonstranterna, Sköld Peter Matthis, till böter samt till att betala skadestånd och rättegångskostnader.⁸

Det var emellertid inte bara på gator och torg människor protesterade mot USAs krig i Vietnam. Parallellt med att Vietnamarbetet började organiseras uppmärksammades frågan även i det offentliga samtalet. Incidenten på Hötorget var sannolikt inte utan skuld till denna uppmärksamhet.

Under 1963 och 1964 hade det endast funnits enstaka kritiska analyser av Vietnamkriget i svensk press. Men 1965, sedan USA hade inlett bombningarna av Nordvietnam och kriget gick in i ett nytt skede, fick frågan stort utrymme i pressen inte minst i Dagens Nyheter.⁹ Tidningens egen linje var mycket försiktig. Chefredaktör *Olof Lagercrantz* ansåg att den västliga världen på alla sätt måste anstränga sig för att få den amerikanska regeringen att ompröva sin politik. I en ledare uttalades förhoppningar om att det politiska systemet i USA skulle ta hänsyn till den berättigade kritiken.¹⁰

⁴ Protokoll från Clartés CS 19/10 1964 och Protokoll fört vid CS-sammanträde den 7-8/11 1964. *Clarté 1*. DN 13/4 1976, "Det lönar sig att kämpa", Intervju med Sköld Peter Matthis 8/11 1994 och Tängerstad (1993) s 30.

⁵ Tängerstad (1993) s 30.

⁶ Pressmeddelande 16/5 1965 från Svenska Clartéförbundet, Iréne Matthis ordf. *Clarté 1*.

⁷ Intervju med Sköld Peter Matthis 8/11 1994.

⁸ Möller (1992) s 18-19.

⁹ Möller (1992) s 9-13.

¹⁰ DN 13/6 1965, Ledare: "Makt, mål, medel", och 13/6 1965, "Världen som en enhet" av Olof Lagercrantz (Vietnam i Svensk Pressdebatt).

På DN:s kultursida framförde en rad författare under sommaren 1965 en betydligt fränare kritik av USAs krig i Vietnam. Författaren *Lars Forssell* protesterade i humanitär anda mot USAs agerande i Vietnam och karakteriserade detta som ”ett hänsynslöst åsidosättande av enskilda staters frihet”. USAs agerande likställdes med Sovjetunionens kväsande av revolten i Ungern 1956.¹¹ Författaren *Sven Lindqvist* satte in Vietnamfrågan i ett större sammanhang. Han hävdade att USA och dess asiatiska stödregeringar gång efter annan sökt militära lösningar på problem som egentligen var sociala, ekonomiska eller politiska. Enligt honom krävde situationen i Asien någon form av social revolution.¹²

Författaren *Göran Palm*s ideologiska position var ännu tydligare. Han anklagade både *Lindqvist* och DN för att föredra det amerikanska styrelseskicket med fri åsiktsbildning och självbestämmanderätt. Enligt *Palm* utgjorde det kapitalistiska systemet inte någon garanti för frihet och demokrati. Han frågade om det inte istället var de demokratiska industriländerna som hindrade demokratins utveckling genom att favorisera u-landsregimer som erbjöd låga arbetslöner och höga profitkvoter.¹³

Konflikten mellan marxister och pacifister

I Vietnamarbetets inledningsskede kom motsättningarna mellan den pacifistiska och den politiska strategin inte upp till ytan. Men det skulle inte dröja särskilt länge förrän de två strategierna hamnade på kollisionkurs.

Vid KMAs årliga pingstmarsch 1965 deltog uppskattningsvis 1.000 personer, som marscherade under parollerna ”Fred i Vietnam” och ”Förhandla nu”. En av medlemmarna i *Clartés Sydostasienstudiegrupp* bar ett plakat med texten ”FNL säger nej, vi säger nej” och syftade därmed på att FNL sagt nej till fredsförhandlingar så länge det fanns amerikanska trupper kvar i Sydvietnam. Denna paroll stred mot arrangörernas krav på omedelbara fredsförhandlingar, och studiegruppens medlemmar anklagades för att inte ha förstått syftet med demonstrationen.¹⁴

Förespråkarna för den pacifistiska strategin bildade i augusti 1965 ”Svenska Vietnamkommittén”. Syfte var att samordna Vietnamarbetet. Antikärnvapenrörelsen stod som initiativtagare, men även medlemmar från de socialdemokratiska och kommunistiska ungdomsförbunden medverkade. Den gemensamma plattformen var kravet att fredsförhandlingar skulle inledas.¹⁵

Det dröjde inte mer än någon månad förrän förespråkarna för den politiska strategin i Vietnamarbetet följde sina antagonisters exempel och bildade ”Arbetsgruppen för stöd åt FNL” i Stockholm. Kärnan var *Clartés Sydostasienstudiegrupp*, som genom händelsen på Hötorget hade hamnat i rampljuset. Ett av arbetsgruppens första initiativ var att arrangera en vandringsutställning med Vietnamkriget som tema. Ungefär samtidigt bildades lokala FNL-grupper i Uppsala, Göteborg, Örebro, Lund och Linköping. Förebilden var arbetsgruppen i Stockholm.¹⁶

Som framgått berodde motsättningen mellan Svenska Vietnamkommittén och de framväxande FNL-grupperna på skilda politiska uppfattningar. Kravet på fred till varje pris stod mot en

¹¹ DN 1/6 1965, ”Brev till en svensk tidning” av *Lars Forssell* (Vietnam i Svensk Pressdebatt).

¹² DN 9/6 1965, ”Förklara, förstå och kanske hoppas” av *Sven Lindqvist* (Vietnam i Svensk Pressdebatt).

¹³ DN 22/6 1965, ”Blir vi förda bakom ljuset?” av *Göran Palm* (Vietnam i Svensk Pressdebatt).

¹⁴ Tängerstad (1993) s 30-31.

¹⁵ *Liljenroth* (1973) s 233 och *Tängerstad* (1993) s 32.

¹⁶ *Liljenroth* (1973) s 234 och *Tängerstad* (1988) s 26-27.

antiimperialistisk syn på världsutvecklingen. Clartéförbundet vägrade att stödja aktioner under parollen ”Fred i Vietnam”. Ett pacifistiskt ställningstagande i Vietnamfrågan ansågs innebära ett stöd till USA.¹⁷

Många av de gamla kärnvapenmotståndarna vände sig mot FNL-rörelsens politisering av Vietnamfrågan. De accepterade inte FNL-rörelsens paroll ”USA ut ur Vietnam” med motiveringen, att det endast skulle förvärja situationen om man försökte tvinga amerikanerna att lämna Vietnam. Ett stöd till FNL skulle enligt deras uppfattning förlänga kriget och därmed få förödande konsekvenser för vietnameserna. FNL-grupperna anklagades för att göra sig till tolk för Kinas utrikespolitiska linje, som gick ut på att tillfoga USA ett militärt nederlag i Vietnam.¹⁸

Redan i detta relativt tidiga skede av Vietnamarbetets utveckling övergick meningsskiljaktigheterna mellan förespråkarna för den pacifistiska och för den politiska strategin i öppen konflikt. Denna konflikt kom att prägla Vietnamarbetet framöver på en lång rad områden. Det gällde t ex insamlingen av pengar till Vietnam.

Svenska Vietnamkommittén igångsatte våren 1966 ”Nationalinsamlingen för Vietnam”. Insamlingen hade ett uttalat humanitärt syfte. Målsättningen var att hjälpa alla behövande utan hänsyn till politiska och religiösa intressen. Insamlingen stöddes av samtliga fem riksdagspartier inklusive SKP, och även representanter från näringslivet och ideella organisationer undertecknade insamlingens upprop. Inledningsvis uppnådde insamlingen också vissa framgångar men förlorade ganska snart betydelse.¹⁹

FNL-grupperna kritiserade i skarpa ordalag Nationalinsamlingen. Framför allt vände de sig mot att de insamlade medlen skulle gå till båda parterna i Vietnamkriget, befrielseörelsen såväl som Saigonregeringen. Enligt FNL-grupperna borde de ansvariga för Nationalinsamlingen skilja mellan angripare och angripen. Krigets båda parter skulle inte likställas.²⁰

Bakom motsättningarna mellan den pacifistiska och den politiska strategin i Vietnamarbetet fanns som nämnt olika ideologiska hållningar. Den pacifistiska strategin stöddes av social demokratin och av SKP, medan den politiska strategin förespråkades av mindre vänstergrupper. Clartéförbundet utgjorde exempelvis en viktig rekryteringsbas för FNL-grupperna. Men även inom detta förbund fanns det politiska meningsskiljaktigheter, som återspeglade motsättningarna inom den framväxande vänstern i Västeuropa.

I början av 1966 hade marxist-leninisterna övertagit ledningen av Clartéförbundet. Kort tid därefter togs med utskickandet av ett upprop undertecknat av ”De Förenade FNL-grupperna” (DFFG) ett avgörande steg i organiseringen av FNL-rörelsen. I uppropet argumenterades för ett villkorslöst stöd till Vietnams folk i dess krav på oberoende, nationell återförening och fria val. DFFG skulle fungera som en paraplyorganisation för de olika FNL-grupper som bildats runt om i landet. Även enskilda personer kunde bli medlemmar.²¹ FNL-grupperna hade blivit en rörelse.

I augusti 1966 höll FNL-grupperna sin första rikskonferens med deltagande av 12 lokalgrupper. DFFG var tänkt som ett kontaktorgan och inte ett förbund. På konferensen antogs

¹⁷ Se t ex uttalande om Vietnam 14/11 1965 av Svenska Clartéförbundet. *Clarté 1*.

¹⁸ Örbrink & Lundgren (1973) s 11-12 och Tängerstad (1988) s 32-33.

¹⁹ Liljenroth (1973) s 236 och Tängerstad (1988) s 35-36.

²⁰ ”Till det vietnamesiska folkets vänner” 22/3 1966. *DFFG B2:B1*

²¹ Upprop april 1966 av DFFG. *DFFG F1:1*. Se också Tängerstad (1988) s 38.

vissa riktlinjer rörande ett fortsatt närmare samarbete mellan grupperna, men ett program nådde man inte till enighet om.²²

Att den nybildade organisationen inte fick ett program skall ses mot bakgrund av marxist-leninisternas politiska ambitioner. De var vid denna tidpunkt inte säkra på att ha majoritet för sina paroller. Det fanns, som Sköld Peter Matthis formulerade det, för många pacifister på mötet. Inte ens det grundläggande kravet om att USA måste lämna Vietnam tycks det ha funnits majoritet för. Marxist-leninisterna föredrog därför att vänta framför att anta ett program som enligt deras uppfattning inte var politiskt korrekt.²³

I FNL-gruppen i Stockholm tycks marxist-leninisterna däremot ha haft kontroll över utvecklingen. Gruppen antog under hösten 1966 ett program där det påpekades att den globala kampen mot USA-imperialismen leddes av det vietnamesiska folket.

Svenska folket skulle därför stödja det vietnamesiska folket i dess kamp och samtidigt bekämpa den globala USA-imperialismen i Sverige. Programmet innehöll de två parollerna som varit vägledande i stort sett från början: ”USA måste lämna Vietnam” och ”Stöd Vietnams folk på dess egna villkor”. Därtill kom en tredje och mer generell paroll ”Bekämpa den amerikanska imperialismen”.²⁴

Stockholmsgruppens program distribuerades till de övriga FNL-grupperna runt om i landet för att diskuteras inför DFFGs andra rikskonferens i januari 1967. Men marxist-leninisterna hade fortfarande inte ideologisk kontroll över de enskilda FNL-grupperna. Av taktiska orsaker uppskötts därför åter beslutet om ett gemensamt program till nästföljande konferens.²⁵

Först på en tredje rikskonferens i augusti 1967 nåddes enighet på vissa punkter. Deltog gjorde 27 röstberättigade ombud som representerade 17 lokala FNL-grupper. Därtill kom ett hundratal konferensdeltagare. DFFGs status som paraplyorganisation ändrades och istället konstituerades det som ett förbund. Det var egentligen inte frågan om en omorganisation av DFFG utan om att förvandla det tidigare kontaktorganet till en mer sammanhållen och enhetlig organisation. Därmed förändrades också FNL-gruppernas status. De skulle inte längre utgöra självständiga föreningar utan sektioner underordnade DFFGs styrelse.²⁶

Deltagarna vid konferensen ställde sig bakom den principiella programförklaringen och gav förbundsstyrelsen i uppdrag att arbeta vidare på programtexten till kongressen 1968. Förbundsstyrelsen skulle bestå av maximalt 20 medlemmar och fungera som högsta ledning samt utse ett arbetsutskott för att leda det praktiska arbetet. Till förbundets första ordförande valdes Sköld Peter Matthis,²⁷ som 1970 avlöstes av Ulf Mårtensson.

Syftet med DFFG skulle vara att skapa ”samordning, representativitet och slagkraft”: samordning för att antalet lokalgrupper hade ökat kraftigt, representativitet för att förhindra att verksamheten dominerades av grupperna i Stockholm och Uppsala, samt slagkraft för att alla grupper efter diskussion kunde föra ut samma linje.²⁸ I realiteten innebar omorganisationen en centralisering av Vietnamarbetet helt i linje med marxist-leninisternas önskemål.

²² Örbrink & Lundgren (1973) s 13.

²³ Intervju med Sköld Peter Matthis 8/11 1994.

²⁴ Örbrink & Lundgren (1973) s 14 och Tängestad (1988) s 50.

²⁵ Intervju med Sköld Peter Matthis 8/11 1994.

²⁶ Örbrink & Lundgren (1973) s 14 och Tängestad (1988) s 53-63.

²⁷ Örbrink & Lundgren (1973) s 14.

²⁸ ”FNL i Sverige” nr 6 1968, DFFGs förbundsstyrelsens allmänna rapport till kongressen 21-23/6 1968.

Rörelsen organiseras

Vid tiden för DFFGs första kongress i juni 1968 hade antalet medlemmar ökat och antalet lokalgrupper stigit till 70. Behovet av en fast organisation upplevdes som mer nödvändigt än tidigare. Kongressen genomförde därför en regionsindelning, där varje region omfattade ett avgränsat geografiskt område med 5-10 grupper. Varje region skulle ha minst en förbundsstyrelseledamot, som fungerade som sammankallande för regionen.²⁹

Av större betydelse var emellertid förändringarna av beslutsstrukturerna inom förbundet. Kongressen skulle vara DFFGs högsta beslutande organ och hållas en gång om året. Det var kongressens uppgift att fastställa paroller, program och stadgar samt att dra upp riktlinjer för den långsiktiga verksamheten. Mellan kongresserna skulle förbundsstyrelsen fungera som DFFGs högsta beslutande organ, medan det ålades arbetsutskottet att verkställa förbundsstyrelsens beslut.³⁰

Utåt stod kongressen som en garant för att demokratin hölls levande inom förbundet. Medlemmar i FNL-grupperna runt om i landet deltog i kongressen och var därmed formellt med om att påverka förbundets politiska linje. I den politiska retoriken fick den också stor symbolisk betydelse. Kongressen betraktades som den ”militanta” svenska Vietnamopinionens viktigaste vapen i kampen för en riktig linje i solidaritetsarbetet med Vietnams folk och som en manifestation av den svenska Vietnamrörelsens styrka.³¹ Den reella makten fick emellertid arbetsutskottet, en inte ovanlig praxis i politiska organisationer och rörelser.

DFFGs arbetsutskott tillsattes av förbundsstyrelsen, som i sin tur valdes av kongressen. Arbetsutskottet bestod av sju personer från Stockholm–Uppsala-regionen inklusive förbundets ordförande, sekreterare och kontaktsekreterare. Utskottets uppgift var att sköta det löpande arbetet mellan styrelsemöten och fatta beslut inom ramen för de politiska riktlinjerna utstakade av kongressen och förbundsstyrelsen. Enligt kongressens beslut skulle arbetsutskottet vara ”politiskt” ledande.³²

Arbetsutskottet hade redan 1967 fått en stark ställning inom förbundet, en ställning som konsoliderades det följande året. Vid kongressen 1968 rådde det förvisso enighet om decentralisering och demokratisering av förbundet. Men det tycks ha resulterat i en förstärkning av arbetsutskottets befogenheter.

Enligt arbetsutskottets direktiv skulle ledamöterna i förbundsstyrelsen diskutera fram den riktiga linjen med medlemmarna i lokalgrupperna och få dem till att omfatta förbundets linje. Alla styrelseledamöter skulle delta aktivt i lokalgrupperna, eftersom dessa utgjorde basen för verksamheten och gav uppslag och idéer till arbetet i styrelsen. Utskottet betonade likaledes vikten av att ledamöterna kände till läget bland det svenska folket, hur högt medvetandet var och vilka felaktiga idéer som var rådande.³³

Demokrati var enligt arbetsutskottets synsätt inget som fungerade nedifrån och uppåt. Tvärtom skulle rörelsens arbete organiseras således att ledningen förvisso ”hämtade” idéer från medlemmarna, men att den samtidigt agerade som ideologisk och politisk vägvisare.

²⁹ Protokoll fört vid DFFGs första kongress 21-23/6 1968. *DFFG A1:1*.

³⁰ Stadgar för DFFG antagna vid DFFGs kongress 21-23/6 1968. *DFFG A5:1*.

³¹ ”FNL i Sverige” nr 4 1970, ”Kongressens roll i vårt arbete” av Harald Holst. Se också nr 4 1971, ”Kongressens roll i vårt arbete”.

³² Protokoll fört vid DFFGs första kongress 21-23/6 1968. *DFFG A1:1*.

³³ 29/9 1970 från AU till DFFGs lokalgrupper och FS ledamöter. *DFFG B1 A:1*.

Även i den dagliga rutinmässiga verksamheten satt arbetsutskottet som spindeln i nätet, vilket givetvis bidrog till att stärka dess ställning inom organisationen. Till sin hjälp hade det ett sekretariat, kassörer, redaktörer för de olika publikationerna och ansvariga för olika aktiviteter som t ex ett studieutskott och en desertörkommitté, som tog hand om amerikanska soldater som flytt till Sverige.³⁴

DFFGs huvudkontor låg i Stockholm och en stor del av förbundets arbete utfördes i huvudstaden. Produktionen och distributionen av informationsmaterial ställde efterhand som medlemmarna blev fler allt större krav på organisationen. Framför allt krävde utgivandet av Vietnambulletinen stora arbetsinsatser. FNL-kontoret köpte även in material centralt för att distribuera till lokalgrupperna som t ex FNL-märken och insamlingsbössor. Verksamheten organiserades så att varje stadsdelsgrupp i Stockholm ansvarade för sin "kontorskväll". Inom varje sådan grupp fanns en kontorsansvarig som genomgått speciella kurser, och som ledde arbetet den aktuella kvällen.³⁵

Samtidigt blev det allt svårare för medlemmar på ledande poster att sköta sina uppgifter inom DFFG parallellt med sitt vanliga arbete eller studier. Förbundsstyrelsen anställde därför under våren 1972 fast personal för att sköta de dagliga rutinerna. Vid anställning av personal betraktades politiska meriter som väsentliga.³⁶

FNL-rörelsens löpande verksamhet som t ex propagandaarbete och administration finansierades med medlemsavgifter, försäljning av Vietnambulletinen och grammofonskivor samt av gåvor. Pengar som kom in via Vietnaminsamlingen gick direkt till Vietnam.

Även om de ledande organen i DFFG och framför allt arbetsutskottet ansvarade för den politiska ledningen av rörelsen var det lokalgrupperna som utgjorde den organisatoriska basen. Grupperna var i viss mån suveräna och kunde fatta beslut i praktiska och politiska frågor rörande lokala aktiviteter. Dock måste lokalgrupperna godkänna DFFGs stadgar och program för att kunna bli medlemmar.³⁷

Ursprungligen var aktivisterna i lokalgrupperna inte medlemmar i DFFG, utan i en till DFFG ansluten grupp. Från och med 1969 infördes emellertid ett förbundsmedlemskap och därmed en förbundsavgift. Tidskriften "FNL i Sverige" blev det centrala kontaktorganet för medlemmarna.³⁸

I början av 1966 fanns det endast åtta lokala FNL-grupper i Sverige. 1967 steg antalet till ca 20, och i början av 1969 fanns 90 grupper. På tre år tioudblades antalet FNL-grupper. Samtidigt ökade antalet medlemmar, i Stockholm mer än fördubblades det.³⁹ I början av 1970-talet uteslöts ett tjugotal lokalgrupper ur DFFG p g a politiska stridigheter, och det totala antalet medlemsgrupper i förbundet minskade. Men året efter ökade det åter och kulminerade 1973 med sammanlagt 150 grupper.⁴⁰

Den snabba ökningen av antalet lokalgrupper skapade redan i ett tidigt skede vissa organisa-

³⁴ Protokoll fört vid DFFGs första kongress 21-23/6 1968. *DFFG A1:1*.

³⁵ "FNL i Sverige" nr 4 1971, "Hjälp FNL-kontoret".

³⁶ "FNL i Sverige" nr 9 1972, "FS om anställda kamrater".

³⁷ Stadgar för DFFG antagna vid DFFGs kongress 21-23/6 1968. *DFFG A5:1*.

³⁸ AU-Protokoll nr 1 1969, Arbetsutskottsmöte 11-12/1. *DFFG B1 A:1*.

³⁹ "FNL i Sverige", nr 6 1968, DFFGs förbundsstyrelses allmänna rapport till kongressen 21-23/6 1968. Rapport 1970. *DFFG F1:3*.

⁴⁰ "FNL i Sverige" nr 5 1971, "Den organisatoriska konsolideringen" och nr 8 1973, "Förbundsstyrelsens allmänna rapport".

toriska problem i DFFG. Samtidigt hade upprättandet av nya lokalgrupper hög prioritet. Det var ett viktigt led i FNL-rörelsens övergripande strategi. Inom DFFG fastslogs 1972 att förbundet måste byggas ut och förstärkas på de orter där det ansågs finnas förutsättningar för en stark FNL-grupp. ”Det är här kaderskolningen blir viktig,” menade förbundsstyrelsen.⁴¹

Antalet medlemmar i FNL-rörelsen är svårt att fastställa. Siffror i samband med studiecirkelverksamheten tyder på att det fanns mellan 2.500 och 3.000 medlemmar 1969.⁴² I en intervju 1972 är ordförande Ulf Mårtensson ovillig att ange det exakta antalet med motiveringen att SÄPO arbetade intensivt för att kartlägga verksamheten. Enligt Mårtensson fanns det emellertid ca 10.000 FNL-are regelbundet engagerade i aktiviteter på gator och torg.⁴³

Medlemmarna i DFFG och FNL-grupperna kan sägas utgöra en inre kärna. För att delta i rörelsens olika utåtriktade aktiviteter krävdes inte medlemskap. Många sympatiserade med vietnamesernas kamp mot USA och deltog i enstaka aktioner. Exakta siffror på antalet medlemmar har därför begränsat värde för att belysa FNL-rörelsens verksamhet i allmänhet.

Det fanns till synes inga fasta principer för hur lokalgrupperna skulle organisera sin verksamhet. I Umeå FNL-grupp rådde exempelvis missnöje med arbetet som inte betraktades som särskilt engagerande. Ledningen ansågs dominera de politiska diskussionerna. Umeågruppen indelades därför i stadsdelsgrupper, som skulle utgöra primära enheter dels för bulletinförsäljning i bostadsområden och dels för politiskt och organisatoriskt arbete. Under det följande året utvecklades dessa stadsdelsgrupper eller rättare sagt basgrupper från i huvudsak dörrknackningsgrupper till politiskt och organisatoriskt självständiga enheter.⁴⁴

Majornas stadsdelsgrupp i Göteborg är exempel på en sådan basgrupp. 1969 hade gruppen 15-20 medlemmar och höll möten en gång i veckan. Varannan gång diskuterades politiska eller praktiska frågor och varannan gång bedrevs studier med utgångspunkt i DFFGs studiecirkelmaterial. Varje fredag/lördag arrangerade gruppen utåtriktade aktiviteter: bulletinförsäljning, insamling av pengar på gator och torg och flygbladsutdelning. I samband med stora landsomfattande kampanjer samordnade grupperna i Göteborg sin verksamhet och anordnade större demonstrationer.⁴⁵

Uppdelningen i mindre enheter var inte problemfri. En viktig fråga tycks ha varit om dessa mindre grupper kunde upprätthålla en ”politisk medvetenhet”. Marxist-leninister såg ideologiska risker med för små grupper. I Örebro FNL-grupp pågick exempelvis intensiva diskussioner om de olika stadsdelsgruppernas funktion, verksamhet och uppgifter. Målsättningen var att dessa grupper skulle bli starka politiska enheter och därigenom få en ”kaderfostrande funktion”. Erfarna kamrater skulle hjälpa till att höja det politiska medvetandet. Stadsdelsgrupperna rekommenderades att välja ordförande, sekreterare och materialansvariga för att förbättra möjligheterna till ideologisk fostran.⁴⁶

Vid tillsättandet av förtroendeposter inom FNL-rörelsen var det förstås självklart att välja politiskt pålitliga medlemmar. Vid valet av ombud till kongressen betraktades det exempelvis

⁴¹ Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsesmöte 25-26/3 1972. *DFFG A2:1*.

⁴² Tillägg till FS allmänna rapport om studierna. *DFFG F2:1*. Enligt rapporter från 11 av 13 regioner var 80 grupper igång med studierna och 64 hade redan fullföljt. I medlemmar räknat var siffrorna 2.230 respektive 1.935. Dessa siffror motsvarade 80 procent av grupperna och 90 procent av medlemmarna.

⁴³ Folket 23/6 1972, ”Folket-intervju med Ulf Mårtensson - ledare för landets FNL-grupper”.

⁴⁴ Verksamhetsberättelse för Umeå FNL-grupp tiden 17/9 -68 till 7/10 -69. *DFFG A1:1*.

⁴⁵ 12/11 1969 Göteborg. *DFFG E1 C:2*.

⁴⁶ Protokoll från andra avdelningen av Örebro FNL-grupps halvårsmöte 8/2 1969. *ÖF (1)*

som viktigt att valet föll på ”kamrater som på ett riktigt sätt fört ut förbundets linje i Vietnamarbetet. Det skall vara de bästa FNL-aktivisterna, i ord som i handling, som skall väljas.”⁴⁷

Valet till förtroendeposter förbereddes med stor noggrannhet. Inget överläts åt tillfälligheterna. Inför nomineringen till styrelsen för FNL-gruppen i Stockholm våren 1972 hade de olika stadsdelsgrupperna skrivit utlåtande om respektive kandidater. Dessutom hade valberedningen intervjuat kandidaterna om deras syn bl a på hur det arbetande folket skulle aktiveras och hur styrelsen borde fungera.⁴⁸

I ett annat sammanhang frågade valberedningen kandidaterna bl a om trotskister eller bolsjevikerna fick bli medlemmar i DFFG, om det var riktigt att krossa fönster, hur man skulle göra om det blev storstrejk i Stockholm och vad den svenska respektive amerikanska arbetaren hade för objektivt intresse av att USA-imperialismen besegrades i Vietnam. I valberedningens omdömen fästes stort avseende vid huruvida kandidaten var ”politiskt säker”, dvs om han eller hon drev DFFGs politiska linje.⁴⁹ I riktlinjer för val av medlemmar till förbundsstyrelse 1973 krävdes ”politisk säkerhet”. Kandidaterna skulle vara förtrogna med DFFGs politik.⁵⁰

Av valberedningens förslag till ny förbundsstyrelse framgår att några av kandidaterna hade fört en i huvudsak riktig linje, andra hade hela tiden fört förbundets linje, en tredje grupp hade alltid fört en riktig linje eller på ett bra sätt fört fram förbundets linje. För några personers vidkommande konstateras att de lett lokalgruppen in på en riktig linje. Valberedningen konstaterade även att revisorskandidaterna stött förbundets linje.⁵¹

Lokalgrupperna accepterade till synes inte heller vem som helst som medlem. I Göteborg fanns det personer som inte ansågs uppfylla kravet på medlemskap eftersom de inte delade FNL-gruppens syn på Vietnamkriget och inte värderade USA-imperialismen på ett ”riktigt” sätt.⁵²

Den formella såväl som reella makthierarkin inom förbundet med arbetsutskottet, förbundsstyrelsen och kongressen i nämnd ordning förstärktes under FNL-rörelsens korta historia i riktning mot ökad centralisering. Arbetsutskottet tycks ha fått en allt starkare ställning. Det fanns förstås en egendynamik i denna utveckling. Makt och inflytande föder mer makt och inflytande. Samtidigt utgjorde centraliseringen ett led i en medveten strategi. Förvisso fanns ett stort tålamod med politiskt oskolade aktivister, men spontaniteten skulle in i fasta rammar. Avvikelser från den utstakade politiken tolererades inte. Centraliseringstendenserna inom rörelsen måste också ses mot bakgrund av rörelsens explosionsartade utveckling. Nya medlemmar, som i många fall saknade politiska och organisatoriska erfarenheter, ansågs behöva ideologisk vägledning.

⁴⁷ ”FNL i Sverige” nr 4 1970, ”Kongressens roll i vårt arbete” av Harald Holst. Se också nr 4 1971, ”Kongressens roll i vårt arbete”.

⁴⁸ Presentation av styrelsekandidater till årsmötet våren 1972, Valberedningen Stockholms FNL-grupp. *DFFG E2 A:3*.

⁴⁹ Rapport från valberedningen. DFFG, Bihang Stockholm vol 7. I en valberednings förslag till medlemmar i förbundsstyrelsen 1972/1973 konstaterades att samtliga kandidater var politiskt säkra. (Valberedningens förslag till FS för kongressperioden 72/73. *DFFG, Bihang - Göteborg vol 3.*)

⁵⁰ DFFG-utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 40 3/10 1973. *DFFG B1 A:4*.

⁵¹ Valberedningens förslag till ny förbundsstyrelse och till förbundsrevisorer (1971). *DFFG A1:1*

⁵² Verksamhetsberättelse för Göteborgs FNL-grupp perioden våren 1966 - februari 1968. *DFFG E2 A:1*.

Tillbaka till klasskampen

Marxist-leninister stod i ledningen för Clartéförbundet och intog samtidigt ledande positioner i FNL-rörelsen. Politiskt hade båda dessa organisationer emellertid sina begränsningar. Clartéförbundet fungerade närmast som en idépolitisk rörelse medan FNL-rörelsen primärt framstod som en frontorganisation med uppgiften att mobilisera ett motstånd mot USAs krig i Vietnam. I strävan efter att förändra det svenska samhället i revolutionär riktning krävdes en annan typ av organisation. Därför bildades ”Kommunistiska Förbundet Marxist-Leninisterna” (KFML) 1967.

Partibildningen eller rättare sagt upprättandet av ett marxist-leninistiskt förbund skedde i kölvattnet på en ideologisk och politisk kursändring inom det gamla kommunistpartiet. På kongressen 1967 bytte SKP namn till ”Vänsterpartiet Kommunisterna” (VPK) och ett nytt program antogs. Försvann gjorde hänvisningarna till Lenin och marxismen-leninismen. Ambitionen var att appellera inte bara till kommunister utan till vänstersympatisörer i allmänhet. VPK skulle inte vara ett hårt skolat leninistiskt parti.⁵³

Enligt KFMLs version innebar SKPs nya politiska plattform och namnbytet att det svenska kommunistpartiet slutgiltigt ”begravdes som revolutionärt parti”. VPK betraktades som ett bihang till socialdemokratin och Moskvarevisionismen. Målsättningen var därför att bilda ett ”verkligt revolutionärt arbetarparti.”⁵⁴

Bakom den nya bokstavskombinationen på den politiska kartan stod erfarna medlemmar från SKP samt medlemmar i FNL-rörelsen och Clartéförbundet. Den kinesisk-sovjetiska konflikten, Vietnamrörelsens framväxt och utvecklingen inom SKP föreföll ha bidragit till att dessa grupper närmade sig varandra. Kampen mot imperialismen och upprätthållandet av den marxist-leninistiska traditionen utgjorde centrala argument för bildandet av det nya förbundet. Hård kritik riktades mot socialdemokratin för dess påstådda samarbete med kapitalet. Strategin gick ut på att föra en oförsonlig linje mot socialdemokratin. Statsapparaten skulle krossas och genom en väpnad revolution ersättas med proletariatets diktatur. Sina starkaste fästen fick det nya förbundet i Stockholm, Göteborg och Uppsala.⁵⁵

KFML anknöt till en gammal tradition inom den kommunistiska rörelsen. Oortodoxa ansatser ersattes ganska snart av en mer traditionell och dogmatisk linje. Klassikerna dammades av och trycktes i nya upplagor. Marx- och Lenincitat fick stort utrymme i den politiska retoriken.⁵⁶

KFML bildades som ett förbund och inte parti. Ambitionen var återskapandet av ett marxist-leninistiskt parti i Sverige, som skulle leda en socialistisk revolution och upprätta proletariatets diktatur. Det klasslösa kommunistiska samhället utstakades som slutmål. Inledningsvis prioriterades frågor rörande verksamheten på arbetsplatser, EEC, arbetslösheten, Vietnam och hyrorna. Studieverksamheten och spridandet av publikationer som Gnistan och Marxistiskt Forum tog mycket av medlemmarnas tid. Det betraktades som ytterst viktigt att få ”kontakt med folket”.⁵⁷

KFML var förstuds övertygat om behovet av ett marxist-leninistiskt arbetarparti. Klasskampen

⁵³ Holmberg (1982) s 113-114.

⁵⁴ KFML Informationsbulletin nr 1 1969, ”Verksamhetsberättelse till KFML:s andra kongress, 4-6 jan. 1969”. BG 3.

⁵⁵ KFML, en historik (1969) s 5-7 och Rosin (1978) s 56.

⁵⁶ KFML, en historik (1969) s 18 och Rosin (1978) s 57-58.

⁵⁷ KFML Informationsbulletin nr 1 1968, ”Vad bör vi göra? Kommunistiska förbundets verksamhet och uppgifter”. BG 3. Protokoll fört vid KFMLs AU-möte 21/11 1967. SKF A1a:1a.

hade enligt förbundet skärpts och tvingat kapitalet att allt tydligare visa sin klasskaraktär. Genom att på detta sätt bekänna färg avslöjade sig kapitalet också inför folket, som därför enligt förbundet började vända sig ifrån socialdemokratin och se sig om efter andra alternativ. Bildandet av KFML påstods återspegla massornas krav på ett marxist-leninistiskt parti som organisatör och ledare för den revolutionära kampen. Samtidigt betonades att större delen av folket naturligtvis ännu var omedveten om detta krav. På flera håll i landet ansågs det emellertid finnas latenta förutsättningar för marxist-leninistiska organisationer. Det fanns ”brännämnen men ingen gnista”, som ledningen uttryckte det.⁵⁸

KFML såg sig självt som gnistan som skulle tända folket. Arbetarklassen skulle göras medveten om sitt behov. Denna uppgift var uttryck för leninismens elitistiska tänkande som genomsyrade förbundet. KFML såg sig som ”arbetarklassens organiserade förtrupp”. Parollen var tilltro till massorna. Medlemmarna skulle inse massornas ”övervinneliga styrka”, förlita sig på massorna och identifiera sig med dem. De skulle leda arbetarklassen för att göra slut på kapitalets diktatur. Organisatoriskt var grundprincipen den sk demokratiska centralismen, som ansågs förena inre demokrati med centraliserad ledning. Med demokrati menades att alla synpunkter skulle komma till tals. Samtidigt betraktades centralism som nödvändig för att demokratin skulle kunna förverkligas.⁵⁹ I praktiken innebar demokratisk centralism en starkt centralstyrd organisation. ”Avvikande” åsikter fick inte påverka förbundets utstakade linje.

Händelserna i Paris i maj 1968 betraktades inom KFML som ett stort steg i rätt riktning. Mobiliseringen av arbetarklassen hade förverkligats av den franska vänstern. Arbetare och studenter marscherade sida vid sida på gatorna. KFML skickade en representant till Frankrike bl a med uppgift att samla information om det revolutionära uppsvinget. 1968 års studentrörelse betraktades inte bara som den ”snöboll som sätter lavinen i rullning”, utan också som en rörelse med egen kraft, som med ”oerhörd styrka har utdelat kraftiga slag mot monopolkapitalet runt om i Europa”.⁶⁰

Utvecklingen i Kina utgjorde en viktig inspirationskälla. Maos lilla röda användes flitigt av medlemmarna. Den prokinesiska hållningen blev det sammanbindande kittet. Men hyllningarna av Maos Kina hänförde sig egentligen till perioden före kulturrevolutionen. Det var kinesernas roll som bärare av kontinuiteten i den dogmatiska marxismen som primärt intresserade KFMLarna. Det kinesiska kommunistpartiets kritik av sovjetiska felsteg och ideologiska avarter ansågs fruktbar. Förbundet intog förvisso en positiv attityd till kulturrevolutionen, men det var den ortodoxa kommunistiska traditionen och inte kulturrevolutionens ungdomliga och antibyråkratiska element som utgjorde inspirationskällan.⁶¹

KFMLs politiska retorik präglades emellertid av en värdsam beundran för Kina. De framgångar som vunnits av det kinesiska folket och de ännu större segrarna som väntade ansågs ha stor betydelse som förebild för den svenska klasskampen. Ett flitigt använt Mao-citat var: ”Fienden ruttar för varje dag som går, men för oss går det bara bättre och bättre.”⁶²

Att det gick bättre och bättre för revolutionen var åtminstone den bild som KFML gärna lanserade 1969. Förbundet konstaterade att en allt större del av befolkningen hade blivit

⁵⁸ KFML Informationsbulletin nr 1 1968, ”Vad bör vi göra? Kommunistiska förbundets verksamhet och uppgifter”. BG 3.

⁵⁹ Dokument från KFMLs andra kongress, januari 1969, och Studieinledning till stadgarna. SKP A1a:1a. Grundsatser för KFML antagit vid förbundets andra kongress januari 1969. KFML F1:1.

⁶⁰ Protokoll fört vid KFMLs ”lilla” AU-möte 12/6 1968. SKP A1a:1a.

⁶¹ KFML, en historik (1969) s 18, Wibe (1978) s 220-221 och Rosin (1978) s 57-58.

⁶² Det politiska läget - rapport till FS-mötet 16-18/5 1969. KFML E1:1

revolutionär och noterade med tillfredsställelse ett uppsving i klasskampen. Både USA och Sovjetunionen ansågs hårt ansatta av arbetarklassen i deras egna länder, medan kulturrevolutionen vunnit stora segrar i Kina. Maos uttalande om att de nästa hundra åren ”kommer att bli en stor era av total omvandling av samhällssystemet över hela världen” citerades gärna. Det viktigaste som hände i Sverige ansågs vara KFMLs utveckling.⁶³ Att döma av den politiska retoriken saknade förbundet inte självförtroende och självkänsla.

Inte ens president Richard M Nixons resa till Kina några år senare kunde få KFML att ändra sin svart-vita världsbild. Hans handskakning med Mao betraktades som ytterligare ett bevis för att USA-imperialisternas angreppskrig i Vietnam ledit nederlag.

Att Kina tillmötesgick Nixons önskan att besöka Beijing innebar enligt KFMLs version, att USA-imperialismens manöverutrymme ytterligare minskat. ”Därför måste alla ärliga anti-imperialister hälsa denna korrekta politik från Folkrepubliken Kinas sida med glädje.” Nixon ansågs ha fått sina händer bakbundna genom Kinas ”kloka politik”.⁶⁴ Vad Kina gjorde var alltid rätt.

KFMLs dogmatiska marxist-leninistiska linje framgår också tydligt av valberedningens kriterier för val av kandidater till styrelsen. Kandidaterna skulle således ha ”den djupaste hängivenhet för arbetarklassens sak, trohet mot partiet, vilken prövats i strider ... inför fiendens ansikte”. Vidare skulle kandidaterna ha ”den intimaste förbindelse med massorna ... känna pulsslagen av massornas liv, deras stämning och behov”. Kandidaten skulle ha ”disciplin och bolsjevistisk hårdning både i kampen mot klassfienden och i oförsonligheten mot alla avvikelser från bolsjevismens linje”.⁶⁵

Det var mycken retorik i 1960- och 1970-talens vänsterpolitiska miljö. Men Mao- och Lenin-citaten fyllde en funktion. De gav KFML en politisk och ideologisk legitimitet. Språkets symbolvärde var stort. Dold bakom retoriken och symbolerna fanns dock en politisk övertygelse, som inte kan bortdefinieras. Revolutionen i Sverige var målet. Proletariatet skulle överta makten. Som ett medel för att nå detta mål ansågs FNL-rörelsen och protester mot USAs krig i Vietnam spela en väsentlig roll.

Samröret mellan KFML och FNL-rörelsen är odiskutabelt. Det beskrivs i litteraturen och bekräftas av ledande Vietnamaktivister. Ett antal aktivister hade dubbelt medlemskap. De var medlemmar i både KFML och DFFG. Även på ledande poster fanns överlappning. Ordföranden i FNL-rörelsen under den aktuella perioden Sköld Peter Matthis satt med i KFMLs ledning.⁶⁶

Självtt såg KFML sig som ideologisk vägvisare för FNL-rörelsen. Det var marxist-leninisterna som skulle leda den antiimperialistiska kampen. Mer systematiskt engagerade sig förbundet i Vietnamarbetet först i början av 1968, vilket bl a förklarades med att man inledningsvis inte insett nödvändigheten av att vägleda FNL-rörelsen.⁶⁷ Sköld Peter Matthis påpekar i en intervju att äldre medlemmar i KFML fick övertygas om att internationellt solidaritetsarbete och framför allt Vietnamfrågan måste prioriteras högt. Därför dröjde KFML med att aktivt

⁶³ KFML Informationsbulletin nr 3 1969, ”Det politiska läget. Rapport från FS”. *BG 3*.

⁶⁴ Meddelande till avdelningsstyrelser och arbetsgrupper angående Folkrepubliken Kinas inbjudan till Nixon att besöka Kina, AU 1971. *KFML B1:1*.

⁶⁵ Rapport från valberedningen 1972. *KFML E1:1*.

⁶⁶ KFMLs Informationsbulletin nr 3 1970, ”DFFGs linje i valet”. *BG 3*. Se också Sammanfattning av diskussionerna om Vietnamarbetet vid det utvidgade AU-mötet 19/1 1968. *BG 13*.

⁶⁷ Sammanfattning av diskussionerna om Vietnamarbetet vid det utvidgade AU-mötet 19/1 1968. *BG 13*.

engagera sig i Vietnamarbetet.⁶⁸

KFML presenterade konkreta förslag till hur FNL-rörelsen skulle driva sitt propagandaarbete. DFFG uppmanades bl a att betona motsättningarna mellan det vietnamesiska folket och USA-imperialismen. Viktigt var det enligt förbundet också att nå ut till arbetarna. Arbetarklassen ansågs ha samma klassintressen som det vietnamesiska folket och därför ha lättast för att identifiera sig med detta folks kamp.⁶⁹

Den helt centrala uppgiften var enligt KFML upprättandet av proletariatets diktatur i Sverige. Men för att nå detta mål ansågs arbetet på att skapa största möjliga stöd åt det vietnamesiska folkets kamp utgöra en väsentlig deluppgift.⁷⁰ FNL-rörelsen uppfattades som ”förbundets verktyg för att nå massorna, organisera dem, utlösa deras kamp, utveckla deras medvetenhet och efterhand vinna dem för socialismen”. Den betraktades som revolutionens hävstång. KFML uppmanade därför sina medlemmar att agera som en grupp inom FNL-rörelsen och att samlas regelbundet för att dra upp riktlinjer för arbetet.⁷¹

FNL-rörelsens roll som frontorganisation gjorde det viktigt för KFML att ideologiskt och politiskt leda rörelsen. Inför DFFGs fjärde kongress 1971 klargjorde KFML att det var viktigt att vägleda denna kongress ”så att den rätt förstår vad läget i Indokina idag kräver av DFFG”.⁷²

Vid DFFGs sommarläger och kongress 1972 organiserades speciella möten i lägret för KFML-are. Ambitionen var att det skulle gå lätt att sammankalla partimedlemmar om politiska problem uppstod. KFML-arna fick också konkreta direktiv för hur de skulle agera i vissa frågor.⁷³ Likaledes beslöt KFMLs arbetsutskott att dess speciella Vietnamgrupp skulle stå i förbindelse med ordföranden under sommarlägret och kongressen ”om problem uppstår”.⁷⁴

KFML såg det emellertid inte bara som sin uppgift att ge DFFG en ”riktig” vägledning och höja det politiska medvetandet utan också att värva och ideologiskt skola de ”bra” FNLarna.⁷⁵ Under en termin hade exempelvis en tredjedel av deltagarna i KFMLs studiecirkel rekryterats via FNL-rörelsen.⁷⁶ Rörelsen betraktades som en utmärkt läroplats för blivande KFMLare. Vietnamaktivister som fått ”stryk av snuten” blev enligt en KFML-are goda marxist-leninister.

Inom KFML betraktades minst 70 procent av aktivisterna i FNL-rörelsen som bra och utvecklingsbara. Samtidigt konstaterades att folk inte blev marxist-leninister av sig själva, och att man därför måste arbeta effektivare för att värva de bästa FNL-arna för studier i marxism-leninismen och Mao Zedongs tänkande.⁷⁷ Förbundet betonade att progressiva FNL-are inte fick lämnas utan ledning. För att kunna identifiera potentiella marxist-leninister erhöll KFML

⁶⁸ Intervju med Sköld Peter Matthis 8/11 1994.

⁶⁹ Sammanfattning av diskussionerna om Vietnamarbetet vid det utvidgade AU-mötet 19/1 1968. *BG 13*.

⁷⁰ KFMLs Informationsbulletin nr 3 1970, ”DFFGs linje i valet”. *BG 3*.

⁷¹ Sammanfattning av diskussionerna om Vietnamarbetet vid det utvidgade AU-mötet 19/1 1968. *BG 13*.

⁷² Till KFMLs avdelningar och arbetsgrupper 1971. *KFML A2:1*.

⁷³ Till styrelserna för avdelningar och arbetsgrupper från J Resch 13/6 1972. *KFML A2:1*.

⁷⁴ Protokoll fört vid AU-möte 15/6 1972. *KFML A3:1*.

⁷⁵ Protokoll fört vid KFMLs förbundsstyrelsemöte 16-18/5 1969. *BG 9* och *KFML A2:1*.

⁷⁶ Protokoll fört vid KFMLs förbundsstyrelsemöte 16-18/5 1969. *BG 9* och *KFML A2:1*. KFMLs Informationsbulletin nr 3 1970, ”DFFGs linje i valet”. *BG 3*. Sammanfattning av diskussionerna om Vietnamarbetet vid det utvidgade AU-mötet 19/1 1968. *BG 13*.

⁷⁷ Till Kommunistiska förbundets avdelningsstyrelser och DFFG-fraktioner från AU (mars) 1969. *BG 9*.

av ”kamrater” i DFFGs arbetsutskott namn på personer som förde ”en i huvudsak riktig linje” i Vietnamarbetet.⁷⁸

Förbundet var mycket månt om att rekryteringen av FNL-are inte skedde för öppen ridå. Tydliga direktiv angav hur arbetet skulle bedrivas. KFML-arna fick t ex inte gå tillväga så att FNL-arna kände sig ”ledda”.⁷⁹ I kontakter med FNL-are uppmanades medlemmarna att muntligt framföra synpunkter utan att avslöja att man följde förbundets direktiv.⁸⁰

KFMLs strategi framstår klart och tydligt. FNL-rörelsen betraktades som en frontorganisation som skulle använda Vietnamkriget för att mobilisera folket. Viktigt var det därför för förbundet att politiskt och ideologiskt vägleda rörelsen. Det skulle stå bakom kulisserna och dra i trådarna. Samtidigt utgjorde FNL-rörelsen en betydelsefull rekryteringsbas för förbundet. Däremot vore det en förenkling att påstå att KFML politiskt och ideologiskt styrde FNL-rörelsen. De båda ordförandena i DFFG fram till 1975 förnekar också att KFML skulle ha haft en ledande funktion i rörelsen.⁸¹

Upprättandet av KFML innebar att marxismen-leninismen i Sverige fick ett ansikte. Men redan innan förbundet bildats satt marxist-leninister i ledningen för FNL-rörelsen. De två organisationerna hade i vissa avseenden samma politiska ideal och utopier. Tillspetsat kan det sägas att det fanns en ideologisk paritet. En hierarki tydliggörs emellertid i det faktum att FNL-rörelsen användes som rekryteringsbas för KFML, samt att KFMLs ledning såg det som sin uppgift att diskutera FNL-rörelsens verksamhet. Det marxist-leninistiska förbundet tillämpade en klassisk kommunistisk strategi. Arbeta i det dolda för att styra FNL-rörelsen och rekrytera medlemmar utgör talande exempel. Näraliggande associationer är hemliga nätverk och ideologiskt gerillakrig.

Proletariatets diktatur var emellertid ingen paroll med genomslagkraft i det svenska folkhemmet. KFMLs revolutionära budskap appellerade endast till en mycket liten del av det svenska folket. Partiet deltog i riksdagsvalet 1970, men fick bara 0,4 procent vilket motsvarade cirka 20.000 röster.⁸² FNL-rörelsen rönt betydligt större framgång. För folk, som dagligen exponerats för TV-bilder från krigets fasor i Vietnam, kändes det mer självklart och naturligt att sympatisera med FNL-rörelsens verksamhet än att stödja upprättandet av proletariatets diktatur i Sverige.

Ideologisk skolning

Studiecirklar och studiearbete utgjorde ett viktigt led i den ideologiska skolningen. I Sverige användes termen studiecirkel första gången i slutet av 1800-talet. Arbetarrörelsen och andra folkrörelser såg i studiecirklar ett forum för att sprida sina idéer. Studier betraktades som en form för medvetandegörande, dvs en metod för att lära olika grupper av människor att förstå den egna situationen och aktiveras.⁸³

Studieverksamheten har under perioder också haft klart uttalade politiska syften. I slutet av 1930-talet arrangerade exempelvis ett antal studieförbund studiecirklar för att diskutera tota-

⁷⁸ Till Avdelningsstyrelserna från AU 20/3 1970. *BG 5*.

⁷⁹ Sammanfattning av diskussionerna om Vietnamarbetet vid det utvidgade AU-mötet 19/1 1968. *BG 13*.

⁸⁰ Till Avdelningsstyrelserna från AU 20/3 1970. *BG 5*.

⁸¹ Intervju med Sköld Peter Matthis 8/11 1994 och med Ulf Mårtensson 5/12 1994.

⁸² Hadenius, Molin & Wieslander (1993) s 240 och 355.

⁸³ Micheletti (1991) s 138-139.

litarism, demokrati och socialism. Målet var att värna om den svenska demokratin.⁸⁴

Det var denna studiecirkeltradition som KFML indirekt anknöt till. Redan vid det konstituerande mötet midsommaren 1967 beslutade förbundsstyrelsen att sätta igång studiearbetet omedelbart efter sommarens slut.⁸⁵ Studier betraktades som en politisk arbetsmetod. Genom att diskutera, analysera och sammanfatta erfarenheter kunde man korrigera misstag och förbättra verksamheten. Inom KFML refererades inte bara till den svenska folkrörelsetraditionen utan framför allt till Mao Zedong, som såg studier som nödvändiga för en organisation med revolutionära ambitioner.⁸⁶ Vid åtskilliga arbetsutskottsmöten betonades också vikten av studier i marxism-leninismen och Maos tänkande.⁸⁷

I prioriteringen av studier låg tanken att en ideologiskt medveten elit skulle vägleda de omedvetna. Påståenden om folkets otillräckliga medvetande användes inom traditionell kommunism som legitimering av att en elit fungerade som ideologisk förtrupp.⁸⁸ Inom KFML handlade det om den s k ”masslinjen”. Denna linje gick ut på att ta ”massornas idéer, koncentrera dem genom studier, sprid(a) dem bland massorna och förklara dem tills massorna omfattar dem som sina egna”.⁸⁹ Detta resonemang fanns koncentrerat i Maos paroll: ”Från massorna till massorna”.

FNL-rörelsen prioriterade också studiecirklar och olika studieaktiviteter. Mao Zedongs uttalande om att det var en skam för en kommunist att prata strunt ansågs likaledes gälla för FNLare.⁹⁰ FNL-gruppen i Stockholm sammanställde en speciell litteraturlista för medlemmar som var på sommarställen under lovet och därför inte kunde delta i de vanliga aktiviteterna.⁹¹ Studier skulle inte försummas p g a sommarlov.

Många medlemmar saknade vad man inom rörelsen kallade ideologisk medvetenhet. De var med andra ord inte övertygade marxist-leninister. En aktivist förklarade att hon till en början upplevde de politiska begreppen som oklara. Hon påpekade att det tog sin tid innan hon fick kläm på vad FNL stod för.⁹²

Enligt Södertälje FNL-grupp var majoriteten av aktivisterna i början helt oerfarna. Deras ideologiska medvetenhet och kunskap om Vietnamkriget och USA-imperialismen bedömdes som mycket ringa. Enligt FNL-gruppen var dessa medlemmar inte särskilt aktiva på mötena.⁹³

På FNL-rörelsens andra kongress 1969 beslutades att sätta studierna främst för att höja medvetenheten och stärka enheten inom förbundet. Som ett led i dessa strävanden bildades ett studieutskott underställt arbetsutskottet. Studieutskottet skulle planlägga och leda studiearbetet. Varje FNL-grupp skulle välja en studieansvarig, som i sin tur skulle hålla kontakt med studieutskottet. Arbetsutskottet betonade vikten av att sätta studierna före allt annat för att förbättra basaktiviteterna. Medlemmarna skulle lära att ”på en riktig grund” försvara

⁸⁴ Micheletti (1991) s 133.

⁸⁵ Protokoll fört vid konstituerande sammanträde med förbundsstyrelsen för KFML 25/6 1967. *SKF Ala:1a*.

⁸⁶ KFML Informationsbulletin 1968 nr 1, ”Vad bör vi göra? Kommunistiska förbundets verksamhet och uppgifter”. *BG 3*.

⁸⁷ Se t ex AU-7 23/2 1968, AU-8 2/3 1968, AU-10 10/3 1968 och Protokoll över AU-11 16/3 1968. *SKF Ala:1a*.

⁸⁸ Clark (1977) s 188.

⁸⁹ Protokoll över AU-6 17/2 1968. *SKF SKF Ala:1a*.

⁹⁰ ”I-bullen” nr 5 1969, ”Studier – Arbetsstil”. *DFFG ÖI C:1*.

⁹¹ Aktiviteten i Stockholm, 1966. *DFFG FI:1*.

⁹² Vi 17/5 1975, ”Segern är större än vi kan förstå”

⁹³ ”FNL i Sverige” nr 2 1970, ”Södertälje FNL-grupp” av Södertälje FNL-grupp.

förbundets politiska linje.⁹⁴

Varje studiecirkel skulle utse en studieledare med uppgiften att förbereda möten och kontrollera om någon kom efter eller behövde extra hjälp. Dessa studieledare skulle hålla kontakt med FNL-rörelsens ledning och rapportera om arbetet.⁹⁵

Det politiska innehållet i studierna tillmättes förstås stor betydelse. Ett viktigt syfte var att förmedla kunskap om imperialismens karaktär för att därmed lära medlemmarna hur imperialismen skulle bekämpas. Studierna skulle verka som ett vapen i kampen mot USA-imperialisterna och varje studiebrev ses som ”en delseger i kampen för Vietnams folk och ett slag mot USA-imperialismen”.⁹⁶

Inom FNL-rörelsens ledning betraktades det som viktigt att leda studiearbetet, viktigt för att kunna kontrollera rörelsen ideologiskt och politiskt. Argumentet att studiematerialet borde utarbetas centralt för att skapa en homogen och stark rörelse skall ses i det perspektivet.⁹⁷

Beslutet att sätta studierna i centrum verkställdes inte omedelbart, eftersom det existerande studiematerialet bedömdes som föga inspirerande.⁹⁸ När väl nytt material utarbetats och studiecirkelarna kommit igång under andra hälften av 1969 deltog så gott som samtliga FNL-grupper enligt förbundsstyrelsens rapport.⁹⁹ Inom rörelsens ledning uttrycktes tillfredsställelse med resultatet av studiearbetet. Bl a påpekades att enigheten om den politiska linjen hade fördjupats.¹⁰⁰

Inom FNL-grupperna fanns stor skillnad i kunskapsnivå mellan aktivister och nya medlemmar, en skillnad som inte ansågs kunna överbryggas med de nya studiecirkelarna. Dessa cirklar menade man var bra för aktivister men inte lämpliga för nya medlemmar utan erfarenhet av FNL-arbete.¹⁰¹

Resultatet blev två typer av studiecirklar, en elementärcirkel för nybörjare och en aktivistcirkel för de mer medvetna medlemmarna. Elementärcirkeln innehöll studier av Vietnams, USA-imperialismens och Vietnamrörelsens historia samt DFFGs stadgar och program. Tanken var att alla nya medlemmar skulle genomgå denna cirkel för att bli fullgoda medlemmar. Därmed skulle medlemsintagningen bli mer enhetlig. Aktivistcirkeln skulle fungera som en fortsättning på elementärcirkeln. Personer som hade en stabil grund när de kom till DFFG ansågs kunna börja på aktivistcirkeln direkt.¹⁰²

Samtidigt introducerades s k punktstudier, som innebar att alla medlemmar under en kortare tid skulle studera konkreta problemområden. På kongressen 1970 beslutades att välja Västasien som tema för punktstudier under den kommande perioden. Vidare planerades punkt-

⁹⁴ ”I-bullen” nr 5 1969, ”Studier – Arbetsstil”. *DFFG ÖI C:1*. Se också ”FNL i Sverige” nr 1 1970, ”Rapport från FS-mötet”.

⁹⁵ ”FNL i Sverige” nr 7 1969, ”Om DFFGs studier” av Lena Nyström, DFFGs studieansvariga. Redan i början av januari 1970 hölls också en studiekonferens för att göra en utvärdering av DFFGs studiecirklar (”Studiekonferens 1 -70” 10/1 1970. *DFFG E2 A:2*).

⁹⁶ ”FNL i Sverige” nr 7 1969, ”Om DFFGs studier” av Lena Nyström.

⁹⁷ ”FNL i Sverige” nr 1 1970, ”FS' värdering av höstens verksamhet” och nr 7 1969, ”Om DFFGs studier” av Lena Nyström.

⁹⁸ ”FNL i Sverige” nr 7 1969, ”Om DFFGs studier” av Lena Nyström och ”Ledare: Sätt studierna i centrum”.

⁹⁹ Tillägg till FS allmänna rapport om studierna. *DFFG F2:1*.

¹⁰⁰ ”FNL i Sverige” nr 6 1970, ”Ledare: Den tredje kongressen”.

¹⁰¹ ”FNL i Sverige” nr 1 1970, ”FS' värdering av höstens verksamhet” och ”Rapport från FS-mötet”.

¹⁰² Till DFFGs lokalgrupper och FS ledamöter 29/9 1970. ”Bilaga 6a. Riktlinjer för studiernas uppläggning under året”. *DFFG B1 A:1*.

studier av ”statsapparaten kanaler att bekämpa oss”, studier av den japanska imperialismen och studier av DFFGs utveckling.¹⁰³

Studier av kongressernas beslut prioriterades också högt. Alla aktivister skulle delta i dessa studier. Det var ett sätt för DFFG att informera och göra medlemmarna medvetna om beslutens innebörd. Kongresstudierna fyllde därför en viktig funktion. De ansågs bidra till att ena förbundet kring kongressens linje.¹⁰⁴

Förbundet utarbetade också anvisningar för uppläggning av kongresstudier, enligt vilka varje FNL-grupp skulle delas upp i studiegrupper. Inom varje grupp skulle det i sin tur finnas en studieansvarig, som såg till att debatterna rörde centrala frågor och inte detaljer. Dessa studier skulle fokusera på DFFGs arbete och exempelvis diskutera om rörelsen drivit de krav den borde och agerat riktigt i olika situationer.¹⁰⁵

När Vietnamkriget gick mot sitt slut ändrades i någon mån synen på sättet att bedriva studier. Den ideologiska skolningen integrerades med sociala aktiviteter. En ledare i ”FNL i Sverige” berättade om en FNL-grupp på utflykt med en skärgårdsbåt. Gruppen steg i land på Brännö. Utrustad med fotbollar, matsäck och badkläder letade den upp ett plant ställe nära vattnet. Men gruppen hade förstås inte bara tänkt att sparka boll och koppla av. Den skulle också diskutera verksamheten på arbetsplatser. Målsättningen var att göra varje FNL-are till ”en duktig agitator bland det arbetande folket”. Ledarskribenten såg kombinationen av fotboll och ideologisk skolning som ett bra exempel på förnyelse av studierna. Tråkiga studiemöten, där studieledarna fungerade som förhållningsledare och deltagarna som skolelever, skulle undvikas enligt ledarskribenten.¹⁰⁶

Studierna syftade förstås till att öka medlemmarnas kunskap om Vietnamkriget. Men samtidigt var målsättningen att höja deras ideologiska och politiska medvetandenivå. Cirklar med olika ambitionsnivåer vittnar om denna målsättning. Den ideologiska skolningen upplevdes samtidigt som väsentlig för att skapa en enhetlig politisk rörelse. FNL-grupperna skulle marschera i takt. Kongresstudierna illustrerar att enhetlig ideologisk plattform och rörelse-socialisation hade hög prioritet.

FNL-rörelsens hierarkiska struktur genomsyrade även studiearbetet. Studieverksamheten initierades och organiserades centralt. Studiematerialet utarbetades under ledningens överinseende. Studieansvariga och rapporterare uppåt i hierarkin fungerade som kontrollmekanismer och garanti för att studierna bedrevs i enlighet med ledningens ambitioner. Studiecirklar blev därmed ett viktigt instrument i den politiska och ideologiska socialiseringen. Den detaljerade och omfattande organiseringen av studiearbetet vittnar också om vilken vikt rörelsen lade vid denna verksamhet.

Redan i ett tidigt skede dominerades FNL-rörelsen av den marxist-leninistiska linjen. Politisk skolning skulle göra rörelsen ideologiskt homogen. Prioriteringen av studiearbetet vittnar samtidigt om att många medlemmar inte betraktades som politiskt acceptabla eller ”pålitliga”. Rörelsens aktivister och sympatisörer protesterade mot USAs krig i Vietnam, men det gjorde dem inte nödvändigtvis till marxist-leninister.

¹⁰³ ”FNL i Sverige” nr 10 1970, ”Våra kommande studier” av Lena Nyström.

¹⁰⁴ DFFG-utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 3 22/8 1971. *DFFG BI A:2*. ”FNL i Sverige” nr 5 1972, ”Om kongresstudierna”.

¹⁰⁵ ”FNL i Sverige” nr 8 1973, ”Studiehandledning till FS' allmänna rapport”.

¹⁰⁶ ”FNL i Sverige” nr 2 1974, ”Ledare: En söndag i maj”.

Mobilisering på lokalnivå

Utvecklingen av FNL-rörelsen handlar inte bara om organisation och politisk skolning utan också om mobilisering på gräsrotsnivå. Detta perspektiv är viktigt för att förstå framväxten av sociala rörelser i allmänhet och inte minst FNL-rörelsen, där de lokala FNL-grupperna utgjorde själva basen. Vid studiet av FNL-rörelsen är det därför relevant att belysa hur olika lokalgrupper uppstod och utvecklades. För att komplettera bilden är det också väsentligt att diskutera enskilda medlemmars motiv för att gå med i rörelsen.

Den första FNL-gruppen bildades i Stockholm. Kärnan var Clartéförbundets studiegrupp om Sydostasien. I Göteborg togs initiativet till aktiviteter mot USAs krig i Vietnam hösten 1965. Något halvår senare genomfördes en bössinsamling och därmed togs de första stegen till bildandet av en FNL-grupp. Antalet Vietnamaktivister var vid den tidpunkten ca 8-10. Det fortsatta arbetet bedrevs i intimt samarbete med SKPs ungdomsförbund i Göteborg. Insamlingar av pengar, bulletinförsäljning och sk punktdemonstrationer utgjorde de främsta aktiviteterna. Men först i samband med förstamajdemonstrationen 1967 mobiliserades större grupper. Det var då, enligt verksamhetsberättelsen från lokalgruppen i Göteborg, som den första verkliga inbrytningen bland ”tidigare ej politiskt intresserad ungdom gjordes”.¹⁰⁷

I Uppsala upprättades en Vietnamkommitté i samband med demonstrationer mot USAs krig. Bulletinförsäljning och flygbladsutdelning anordnades av Clartésektionen. Inledningsvis fungerade kommittén som en arbetsgrupp inom Clarté och konstituerades som en självständig organisation våren 1966. Till en början utgjorde clartéister stommen i gruppen. Först under hösten 1967 breddades medlemsunderlaget.¹⁰⁸

I Lund fanns också ett etablerat kontaktnät som utgjorde embryot till en FNL-grupp. Lunds Vietnamkommitté bildades i januari 1966 av medlemmar i socialdemokratiska studentklubben och Clarté. Förkortningen FNL användes till en början inte i gruppens namn, uppenbarligen på grund av socialdemokraternas tveksamhet till att stödja befrielseörelsen.¹⁰⁹

I Visby samlades en grupp socialister för att diskutera fram ett politiskt alternativ till SSU. Dessa diskussioner ledde fram till att gruppen bildade ett eget demonstrationståg första maj med paroller som överensstämde med marxist-leninisternas. Därefter tog man kontakt med DFFG, och Vietnamarbetet kunde börja.¹¹⁰

I Örebro bildades en Vietnamkommitté av SSU-are och medlemmar i SKPs ungdomsförbund. Denna kommitté inkorporerades uppenbarligen ganska snart i det kommunistiska ungdomsförbundet. Först i slutet av 1966 bildades en fristående FNL-grupp. I Norrköping utgjorde grundstommen i Vietnamgruppen politiskt intresserade ungdomar som deltog i ABFs debattforum. I Ängelholm växte Vietnamkommittén fram ur en studiecirkel om Vietnam. I Kiruna bestod gruppen till en början av tre VPK-are och tre skolelever.¹¹¹

Vid upprättande av grupper från 1968 spelade marxist-leninisterna en aktivare roll. I mindre orter som Västra Frölunda exempelvis bildades FNL-gruppen av KFML.¹¹² Det finns också

¹⁰⁷ Verksamhetsberättelse för Göteborgs FNL-grupp perioden våren 1966 – februari 1968. *DFFG E2 A:1*.

¹⁰⁸ Verksamhetsberättelse för Uppsala FNL kommitté. *DFFG E2 A:1*.

¹⁰⁹ Rapport från Lunds Vietnamkommitté. *DFFG E2 A:1*.

¹¹⁰ ”FNL i Sverige” nr 6 1969, ”FNL-arbete på Gotland”.

¹¹¹ Verksamhetsberättelse för Örebro FNL-grupp, Verksamhetsberättelse för arbetsgruppen i Norrköping, Verksamhetsberättelse för Ängelholms Vietnamkommitté och Verksamhetsberättelse för Kiruna Vietnamkommitté. *DFFG E2 A:1*.

¹¹² Verksamhetsrapport för Västra Frölunda FNL-grupp. *DFFG E2 A:1*.

flera exempel på hur FNL-grupper aktivt medverkade till att upprätta nya grupper i grannorter. Vietnamföreningen i Trollhättan bildades t ex med hjälp av Vietnamgruppen i Borås.¹¹³

Hur trevande och osäkra de första stegen i riktning mot bildandet av en FNL-grupp kunde vara vittnar arbetet i Vaggeryd och Skillingaryd om. På dessa två orter bildade sex personer en arbetsgrupp. Inspirationen till bildandet av denna grupp fick medlemmarna på ett informationsmöte anordnat av Södra Vätterbygdens och Värnamo FNL-grupper. Vid detta möte visade det sig enligt en av deltagarna att det fanns flera som ansåg att det också behövdes en FNL-grupp i Vaggeryd. ”För att då inte dessa krafter bara skulle sitta i stugorna för sej själva och sympatisera med Vietnams folks kamp och aktionen som genomförts bara skulle rinna ut i sanden och inte leda till nånting träffades några av oss som besökt mötet ... för att planera eventuellt kommande arbete.”¹¹⁴

Vissa FNL-grupper och kommittéer bildade redan i ett tidigt skede en organisation med formellt medlemskap medan andra inledningsvis hade en betydligt lösare organisationsstruktur. I Nässjö FNL-grupp fanns hösten 1967 inga organiserade medlemmar och inte heller någon styrelse. Intresserade kallades till möten och andra aktiviteter.¹¹⁵ I Helsingborg utgjorde Vietnamveckan 1967 embryot till en FNL-grupp. Ett femtontal personer var involverade i förberedelserna och bildade en provisorisk styrelse. Först i början av 1968 hölls ett årsmöte med val av styrelse. Kallade till mötet var personer som deltagit aktivt i Vietnamveckan och som ansågs sympatisera med FNL-rörelsen. För att bli medlem skulle man vara känd av någon aktiv. Syftet med dessa principer var, som det hette i verksamhetsberättelsen, att undvika infiltratörer.¹¹⁶ I Göteborg antog FNL-gruppen stadgar och fattade beslut om medlemsavgift först efter ett par år.¹¹⁷

Tängerstad konstaterar i sin studie att de olika arbetsformerna ofta var resultatet av principiella ställningstaganden. Vissa grupper arbetade strikt formellt med vald styrelse och regelbundna möten, medan andra grupper saknade en sådan struktur. Vissa följde traditionella organisationsformer medan andra arbetade mer anarkistiskt.¹¹⁸ Principiella ställningstaganden har sannolikt haft betydelse i flera fall. Men organisationsformen behöver inte nödvändigtvis vara resultatet av ett medvetet val. Bristen på kontinuitet i gruppen eller brist på organisatoriska och politiska erfarenheter kan ha inneburit att det inte fanns något reellt alternativ till en informell organisation.

Just bristen på kontinuitet var till synes problem för flera mindre grupper. Inte sällan byggde verksamheten i dessa grupper på ett fåtal personer. Om dessa tappade intresset eller var tvungna att flytta t ex på grund av studier på annan ort minskade också gruppens aktivitetsgrad påtagligt.¹¹⁹

Försöken att upprätta en FNL-grupp i Måla kan tjäna som exempel på vad bristen på kontinuitet och erfarenhet av politiskt arbete innebär. Gunnar i Måla, som brukade få FNL-flygblad av sin syster, ville bilda en FNL-grupp och skrev till DFFG. ”Men det finns inte så många FNL-are här i Måla och förresten slutar vi 9:an nu om nåra dar och till hösten börjar vi

¹¹³ Verksamhetsberättelse för Trollhättans Vietnamförening 1967. *DFFG E2 A:1*.

¹¹⁴ Till DFFG från Thomas, Skillingaryd 11/4 1970. *DFFG E1 C:2*.

¹¹⁵ Verksamhetsrapport från Nässjö FNL-grupp. *DFFG E2 A:1*.

¹¹⁶ Verksamhetsberättelse för Helsingborgs Vietnamkommitté. *DFFG E2 A:1*.

¹¹⁷ Verksamhetsberättelse för Göteborgs FNL-grupp perioden våren 1966 – februari 1968. *DFFG E2 A:1*.

¹¹⁸ Tängerstad (1988) s 63.

¹¹⁹ Se t ex i Varberg, till DFFG från Lasse 4/3 1970 och i Hedemora, till Christina/DFFG från Thomas 27/4 1970. *DFFG E1 C:2*.

gå i skola i Lycksele ... Karin (min syrra) och jag hade i april gjort ett litet häfte om Vietnam och stencilerat ut det. Jag delade ut dem i skolan och Martin hjälpte till.”¹²⁰

Gunnar började skolan i Lycksele och blev ”propagandaminister” i den lokala FNL-gruppen. I Måla däremot ”rasade det ihop” vid skolans slut. Av sex sympatisörer blev endast tre kvar. Ytterligare två nya tillkom, men enligt Gunnars kompis Martin visste dessa så lite om Vietnam, ”att jag vet inte var de står”. Själv arbetade Martin oförtrutet vidare och satte bl a upp affischer i skolan med anledning av Ho Chi Minhs död.¹²¹

Resonemangen om de olika sammanhangen i vilka FNL-grupperna uppstått och organiserades säger inte mycket om varför enskilda individer engagerade sig i rörelsen. Samtidiga intervjuer med aktivister gör det emellertid möjligt att även belysa detta perspektiv.

För flera fungerade politisk medvetenhet som inkörspport. FNL-rörelsens ordförande under 1970-talets första hälft, Ulf Mårtensson, menade att han fick upp ögonen för USAs politik bl a genom inblick i hur den USA-stödda militärdiktaturen i Argentina terroriserade befolkningen. Han betonade att imperialismens utbredning i världen skrämde honom och väckte hans politiska intresse.¹²² En aktivist förklarade att han var socialist innan han gick med i FNL-gruppen. För Lars var det däremot demonstrationen på Hötorget 1965 som väckte intresse för Vietnamfrågan. Han tog reda på allt om kriget och var 1967 med om att bilda FNL-gruppen i Skellefteå.¹²³ En aktivist berättade att Maos lilla röda betydde mycket för honom. Det var den första boken som på ett enkelt och logiskt sätt klargjorde de motsättningar han upplevt känslomässigt.¹²⁴

Även humanitärt engagemang eller omtanke om mänskligheten tycks ha spelat en roll för flera aktivister. Anna-Clara berättade att hennes intresse för Vietnamfrågan började med att hon fick en bok om Vietnam av sin äldre bror. Hon läste den, och blev upprörd när hon såg bilder av skadade barn. Hennes medlidande väcktes. Hon började att gå med i demonstrationer och kände så småningom att hon ville delta mer aktivt. När intervjun gjordes 1970 sade hon sig inte längre känna medlidande men möjligen solidaritet. Hon hade valt sida och identifierade sig med det som FNL kämpade för i Vietnam.¹²⁵ Kerstin förklarade att det var en allmän humanitär inställning som fick henne att gå med i FNL-rörelsen. Samtidigt påverkades hon av en kompis som gått med i rörelsen strax före henne.¹²⁶

En aktivist berättade att han först blev upprörd över USAs angreppskrig i Vietnam. Att bombningarna fortsatte innebar för honom ett behov av att analysera kriget och dess orsaker. Vad som ursprungligen var ett emotionellt betingat ställningstagande till kriget övergick enligt honom till att bli analytiskt, dvs politiskt.¹²⁷

Som framgått tidigare fungerade även pacifistiska ställningstaganden som ett första steg i riktning mot FNL-rörelsen. Gunnel berättade att hon var radikalpacifist i början av 1960-talet. ”Men sen blev antiatombombsnacket otillfredsställande. Alla var rädda för 'Bomben' men ingen förklarade varför den fanns.” Hon betonade att när man sedan började få information

¹²⁰ Till kamrat/DFFG från Gunnar 9/6 1969. *DFFG EI C:2*.

¹²¹ Till Christina/DFFG från Martin 22/10 1969. *DFFG EIC:2*.

¹²² Folket 23/6 1972, ”SÄPO kartlägger vår verksamhet. Därför är vi så hemlighetsfulla”.

¹²³ AB 26/12 1971, ”Vad fick Er att gå med i en svensk FNL-grupp?”.

¹²⁴ Lundberg, Månsson & Welander (1970) Intervju 7 s 96.

¹²⁵ DN 7/6 1970, ”Världen på väg omvandlas till något bättre”.

¹²⁶ AB 26/12 1971, ”Vad fick Er att gå med i en svensk FNL-grupp?”.

¹²⁷ Lundberg, Månsson & Welander (1970) Intervju 4 s 64-65.

om kriget i Vietnam var det självklart att engagera sig i denna fråga och det började för henne med Clartéförbundet.¹²⁸

En aktivist berättade, att när han kom till Lund som student, blev han medlem i en fredsorganisation. Mot slutet av 1960-talet förstod han emellertid att denna organisation saknade politisk relevans och han betraktade sig inte längre som pacifist. Vietnamkriget och förhållanden i tredje världen i allmänhet fick honom att inse att en pacifistisk inställning var ohållbar.¹²⁹

Engagemang i FNL-rörelsen kan förstås på ett psykologiskt plan också ses som en form för fadersuppror. Enligt en aktivist med arbetarbakgrund var det typiskt för borgarklassens barn att hacka på sina föräldrar.¹³⁰

Underlaget för denna genomgång är i stort intervjuer, som finns i samtida material. Urvalet är osystematiskt och kan därför inte tjäna som underlag för långtgående slutsatser. Vissa tendenser kan ändå skönjas.

Av de intervjuade FNL-arna motiverar flera sitt engagemang utifrån politiska ställningstaganden. Humanitärt orienterade motiv verkar också spela en roll. Deltagande i FNL-rörelsens aktiviteter tycks samtidigt innebära en politisk och ideologisk socialisering. En osäker eller omedveten politisk hållning inledningsvis leder via engagemang i FNL-rörelsen fram till ett tydligt ideologiskt ställningstagande.

Tillspetsat kan det sägas att FNL-rörelsen började som en studiegrupp inom Clartéförbundet. Embryon till FNL-grupperna utgjordes i allmänhet av små informella grupper med ett fåtal aktiva. Successivt genom olika aktiviteter ökade antalet medlemmar, vilket i sin tur gjorde det möjligt att formalisera organisationen.

Många lokala FNL-grupper och Vietnamkommittéer bildades i radikala politiska miljöer, där det redan fanns ett utvecklat socialt kontaktnät. Organisationer som Clarté samt socialdemokratiska och kommunistiska ungdomsförbund stod oftast som initiativtagare. Politiska och organisatoriska erfarenheter var sannolikt till stor nytta vid bildande av FNL-grupper. Att FNL-rörelsen växte fram ur etablerade politiska miljöer indikerar också betydelsen av sociala relationer och nätverk som förklaring till framväxten av en social rörelse som DFFG. För enskilda medlemmar, som ingick i sådana nätverk, kändes det inte onaturligt att ansluta sig till FNL-grupper. De var redan integrerade i en social miljö där steget över till FNL-rörelsen inte var särskilt stort.

* * *

Utvecklingen av FNL-rörelsen uppvisar två motstridande bilder. Den ena bilden visar en centralisering av FNL-rörelsens beslutsstruktur, som vittnar om politisk styrning och kontroll. Tonvikten som lades vid ideologisk skolning bekräftar denna bild. FNL-are tilläts inte rekognosera i den politiska terrängen på egen hand. Den andra bilden visar spontanitet och politisk omedvetenhet. Denna bild tydliggörs i samband med mobilisering på lokalnivå och i enskilda aktivisters motiv till engagemang.

Framväxten av lokala FNL-grupper är helt central för att förstå FNL-rörelsens utveckling. Dessa grupper utgjorde själva basen för verksamheten. Ett utmärkande drag är samtidigt led-

¹²⁸ DN 14/10 1971, ”10.000 svenska FNL-aktivister – Politik är att göra nytta”.

¹²⁹ Lundberg, Månsson & Welander (1970) Intervju 1 s 21.

¹³⁰ Lundberg (1993) Intervju 4 s 114-115.

ningens ambition att politiskt och ideologiskt kontrollera rörelsen. Lokalgrupperna uppstod och bildades i ideologiskt heterogena miljöer, vilket delvis förklarar varför marxist-leninisterna under de första åren hade svårt att få etablerad en central organisation med den "rätta" ideologiska profilen.

Påståendet att FNL-rörelsen var en produkt av tidsandan kräver vissa specifikationer. På en mer övergripande nivå handlade rörelsen om en reaktion mot auktoriteter och konventioner. I det avseendet kan den givetvis ses som en produkt av tidsandan. Medlemskap i freds-rörelsen och antikärnvapenrörelsen, där många Vietnamaktivister ursprungligen lärde sig engagemangets villkor, ledde vidare till ett aktivt ställningstagande och en insikt om att krig kunde vara nödvändigt. Det räckte inte längre att kräva fred utan frågan om vilken fred började också att kännas angelägen för många. Engagemanget mot kärnvapen och för fred fungerade som en inkörsport till FNL-rörelsen. De moraliska argumenten, som hade stor betydelse för antikärnvapenmotståndare, kändes inte längre lika aktuella. Istället tydliggjordes det ideologiska perspektivet, som förvisso inte saknade moraliska förtecken.

Utvecklingen inom vänstern med frikopplingen från Moskva och orienteringen mot Beijing bidrog till att entusiasmera den radikala ungdomen. Den socialistiska utopin blev åter levande. Det humanitära engagemanget, medlidandet och empatin med människorna i tredje världen förvandlades under ideologiskt inflytande till slagord om solidaritet, slagord som inte nödvändigtvis uteslöt moralisk indignation.

Av störst vikt för att förstå FNL-rörelsen framväxt är det politiska och ideologiska klimatet. Radikala politiska ungdomsförbund utgjorde inte sällan plattformen för bildandet av enskilda FNL-grupper. Genom effektiv organisation med inbyggda ideologiska kontrollmekanismer fick marxist-leninisterna ett starkt grepp om rörelsen. Ambitionen var att monopolisera Vietnamarbetet. Bildandet av KFML förstärkte denna utveckling.

5 Från antiimperialistisk rörelse till vänskapsförbund

Imperialism utgjorde ett centralt begrepp i den marxist-leninistiska ideologin och genom-syrade FNL-rörelsens verksamhet. Vietnam stod förvisso i centrum, men det politiska perspektivet var globalt och imperialismteorin betraktades som mycket användbar för att förstå utvecklingen på den internationella arenan. Marxismen-leninismen och det globala perspektivet sammanlöp och hopsmälte i begreppet imperialism.

Imperialism framstod som ett känsloladdat begrepp. Få accepterade att bli kallade imperialister. Begreppet delade upp världen i gott och ont och användes som en etikett på motståndarna. Skurkar karakteriserades som imperialister och hjältar som antiimperialister. Antiimperialism blev därmed ett viktigt honnörssord i rörelsens vokabulär.

Syftet i detta kapitel är att belysa FNL-rörelsens utveckling, dess uppgång och fall, med utgångspunkt i imperialismbegreppet. Genom att sätta detta begrepp i centrum blir analysen av rörelsens verksamhet förvisso inte heltäckande. Samtliga aspekter på dess utveckling kommer inte att kunna belysas. Ideologiska nyckelbegrepp innehåller inte nödvändigtvis alla ledtrådar till ett fenomen. Men fokus på rörelsens imperialismssyn och dess sätt att hantera begreppet gör det däremot möjligt att avläsa centrala utvecklingslinjer.

Fokus på USA-imperialismen

Vid DFFGs första kongress 1968 lyckades deltagarna nå enighet om ett program, en enighet som emellertid inte uttraderade motsättningar. I det nya programmet fastslogs att DFFG var en antiimperialistisk enhetsfrontsorganisation med målsättningen att stödja det vietnamesiska folket i dess kamp mot USA-imperialismen. FNL-rörelsen såg det som sin uppgift att mobilisera det svenska folket för de tre huvudparollerna, som fick sin definitiva utformning på kongressen 1968:¹

- USA ut ur Vietnam
- Stöd Vietnams folk på dess egna villkor
- Bekämpa USA-imperialismen

Utgångspunkten för den första parollen var uppfattningen att USA hade installerat en marionettregering i södra delen av Vietnam och förtryckte det vietnamesiska folket. Amerikanernas tal om fred betraktades endast som ett försök att dölja avsikten att öka aggressionen och att fortsätta utsugningen av Vietnams folk. DFFG krävde därför att USA omedelbart skulle lämna Vietnam. Den andra parollen betonade det vietnamesiska folkets rätt att besluta om sina egna angelägenheter. DFFG såg det som en viktig uppgift att skapa bredast möjliga ideologiska, politiska och materiella stöd för FNL. Vietnams folk skulle stödjas i solidaritetens namn och inte av medlidande. Genom att betona att stödet skulle vara på det vietnamesiska folkets egna villkor markerade man att det inte var frågan om humanitär hjälp. Vietnameserna fick själva bestämma vad pengarna skulle användas till. Den tredje parollen framstod som mer allmän. USAs krig i Vietnam betraktades inte som en tillfällighet, utan som ett led i den amerikanska imperialismens försök att bibehålla ekonomiskt, militärt och politiskt herravälde. DFFG anklagade det svenska kapitalet för att direkt eller indirekt delta i USAs förtryck av de fattiga folken. USA-imperialismens kamp i Vietnam ansågs även gagna det svenska kapitalet.²

¹ Program för DFFG 1968. *DFFG A1:1*.

² Program för DFFG 1968. *DFFG A1:1* Intervju med Sköld Peter Matthis 8/11 1994.

”Bekämpa USA-imperialismen” var den politiskt mest omfattande av parollerna och markerade DFFGs politiska profil. Medan målformuleringen i de två första parollerna gällde Vietnam knöt denna tredje paroll an till ett globalt perspektiv. Kriget i Vietnam sågs som ett exempel på USAs imperialistiska strävanden. Motståndaren var inte bara amerikanska imperialister utan även svenska.

Omsatt i konkret politiskt handlande innebar parollerna att DFFG arbetade för att sprida FNLs politiska program, stödjade dem som bekämpade USA-imperialismen, bekämpa svenska företags ”imperialistiska politik” och samarbete med USA-imperialisterna samt bekämpa den svenska regeringens politiska och ekonomiska stöd åt USAs regering.³

Enligt DFFG utgjorde de tre parollerna en enhet. Kravet ”USA ut ur Vietnam” sågs som ett led i kampen mot USA-imperialisterna. Flera framförde kravet som en självständig paroll utan att sammankoppla det med kampen mot USA-imperialismen, vilket DFFG såg som ett försök att leda den svenska Vietnamopinionen in i banor som inte hotade USA-imperialisterna. Å andra sidan ansåg DFFG inte att parollen ”Bekämpa USA-imperialismen” kunde framföras ensam eller isolerad. Den betraktades som för allmän och abstrakt.⁴ Samtidigt blev det denna paroll som kom att utgöra grunden för rörelsens verksamhet.

Imperialismteorin innehåller en förenklad världsbild, som präglade rörelsens politiska propaganda och retorik. Orsaken till denna teoriers aktualitet i 1960-talets politiska debatt skall förstås ses mot bakgrund av de politiska värdefluktuationerna. Imperialism var ett ord i tiden. Ideologiskt hade FNL-rörelsens utläggning av begreppet sina rötter i marxistiska tolkningar av imperialismbegreppet med Lenin som främsta uttolkare.

För Lenin var imperialismen det oundvikliga resultatet av kapitalismens enda möjlighet att för en tid klara sig undan en sjunkande profitkvot. Imperialismen betraktades som ett sista stadium i monopolkapitalets utveckling, ett stadium som förebådade kapitalismens egen undergång.⁵

Enligt imperialismteorin låg tyngdpunkten i de kapitalistiska ländernas förtryck i exploateringen av de koloniala samhällena, där kapitalismen uppträdde hänsynslöst och samtidigt var som svagast. När väl revolutionen påbörjades i kolonierna skulle en kedjereaktion utlösas. Socialistiska revolutioner skulle spridas till de industrialiserade länderna och slutligen leda till socialismens fullständiga globala seger.⁶

Enligt FNL-rörelsen fanns den amerikanska imperialismen förstås inte bara i Vietnam. FNL-gruppen i Stockholm uttalade också sitt stöd till de latinamerikanska, afrikanska, laotiska, kambodjanska, filippinska, indonesiska, grekiska och arabiska folkens kamp mot den amerikanska imperialismen. Dock betonades att det var det vietnamesiska folket som ledde kampen mot den amerikanska imperialismen.⁷

Under de första åren ägnade FNL-rörelsen stor energi åt att identifiera den amerikanska imperialismen i Sverige och dess samarbete med den svenska imperialismen. I samband med ett möte mellan de tio rikaste industriländerna i världen, ”De Tio”, i Stockholm 1967,

³ Program för DFFG 1968. *DFFG A1:1*

⁴ ”FNL i Sverige” nr 4 1969, ”Sammanfattning av enhetsfrontsdiskussionen” antaget av FS vid möte 10-11/5 1969.

⁵ För en diskussion av imperialismbegreppet se t ex Wiberg (1990) s 178-185.

⁶ Arvidsson & Berntson (1980) s 168-169.

⁷ Resolution antagen vid opinionsmöte i Vasaparken 15/6 1967 och resolution antagen vid Vietnamveckans opinionsmöte i Vasaparken i Stockholm 21/10 1967. *DFFG B3 B:1*.

konstaterades inom DFFG att det inte låg i det svenska folkets intresse att ekonomiskt eller politiskt stödja USAs anfallskrig i Vietnam. Man krävde därför att den svenska regeringen omedelbart inlöste de dollar som fanns i den svenska valutareserven och upphörde med sitt samarbete med USA-imperialismen.⁸

FNL-rörelsen krävde också att den svenska regeringen och riksdagen vidtog åtgärder mot svenska företag, som tjänade på USAs krigföring, och inskränkte de diplomatiska förbindelserna med USA. Vidare uppmanades säkerhetspolisen och åklagarmyndigheterna att uppspåra CIAs agenter i Sverige och ställa dem inför domstol.⁹ Inom DFFG menade man att genom att uppmärksamma det amerikanska kapitalets betydelse och återverkningar för den svenska arbetaren kunde man få en naturlig utgångspunkt för kampen mot USA-imperialismen.¹⁰

Enligt Sköld Peter Matthis innebar kampen för Vietnam i Sverige politisk insikt om att de vietnamesiska och svenska folken hade en gemensam huvudfiende i imperialismen. Matthis hävdade att imperialismen var på väg mot sin undergång och därmed också den svenska regeringen. ”Tage och Geijer/Lyndons lakejer” användes enligt honom inte bara som en kampfras utan också som en täckande beskrivning av verkligheten.¹¹

Av central betydelse i FNL-rörelsens uttolkningar av imperialism var den s k brännpunktsteorin. Resonemanget gick ut på att USA-imperialismen kunde man krossa bara genom att ”bekämpa den bit för bit”. Krafterna skulle därför koncentreras till det område där USA-imperialismen stod som svagast, vilket enligt DFFG var i Vietnam. Alla som bekämpade USA i andra delar av världen uppmanades att istället koncentrera sig på Vietnam.¹²

Det vietnamesiska folkets kamp ansågs också kunna inspirera förtryckta folk runt om i världen att ta upp kampen mot USA-imperialismen. Enligt Matthis var den viktigaste betydelsen av det vietnamesiska folkets ”heroiska kamp” förebilden det utgjorde för andra folk.¹³

När kriget i Vietnam spred sig till Laos och Kambodja i början av 1970-talet förvandlades Vietnamkriget till ett Indokina-krig. Därmed hamnade hela området i fokus. Det var inte längre bara Vietnam utan Indokina som stod i centrum för FNL-rörelsens arbete. 1971 ändrades rörelsens paroller till ”USA ut ur Indokina” och ”Stöd Indokinas folk på dess egna villkor”. Den tredje parollen ”Bekämpa USA-imperialismen” fick stå kvar oändrad.¹⁴

I enlighet med brännpunktsteorin var FNL-rörelsen ovillig att engagera sig i andra internationella konflikter. 1969 beslutade Vietnambulletinen att behandla Palestinafrågan i artikelserien ”USA-imperialismen är alla folks största fiende”. Men flera reagerade mot dessa planer och redaktionen beslöt att uppskjuta artikelserien tills vidare.¹⁵

DFFG önskade inte heller delta i svenska aktioner till stöd för Frelimo, en befrielseörelse i det portugisiska kolonialväldet i Afrika. I motiveringen hette det att DFFG inte var en allmän

⁸ (Utan titel). *DFFG B2 C:1*

⁹ Resolution antagen vid opinionsmöte i Vasaparken 15/6 1967 och resolution antagen vid Vietnamveckans opinionsmöte i Vasaparken i Stockholm 21/10 1967. *DFFG B3 B:1*

¹⁰ Protokoll fört vid AU-möte 11-12/1 1969. *DFFG B1 A:1*.

¹¹ GT 27/6 1968, ”Inget reaktionärt faller av sig självt. Man måste putta omkull det.” I citatet syftar Tage på den svenska statsministern Tage Erlander, Geijer på LO-ordföranden Arne Geijer och Lyndon på USAs president Lyndon B Johnson.

¹² ”FNL i Sverige” nr 4 1969, ”Sammanfattning av enhetsfrontsdiskussionen” antagit av FS 10-11/5 1969 och nr 6 1970, ”Kongressresolution 1”.

¹³ Dokument från DFFGs andra kongress 1969. *DFFG A1:1* Intervju med Sköld Peter Matthis 8/11 1994.

¹⁴ Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsemöte 15-16/5 1971. *DFFG A2:1*.

¹⁵ ”FNL i Sverige” nr 3 1969, ”USA-imperialismen är även det palestinska folkets största fiende”.

antiimperialistisk rörelse.¹⁶ Att splittra de svenska antiimperialisterna på olika mål, som inte var inriktade på kampens brännpunkt, ansågs försvaga den svenska antiimperialistiska rörelsen och därmed utgöra ett stöd åt USA-imperialismen.¹⁷ Frågan om svenskt medlemskap i EEC, numera EU, satte däremot brännpunktsteorins principer på prov.

Den svenska regeringen inledde i början av 1970-talet förhandlingar om anslutning till EEC. Vilken form denna anslutning skulle ha var i dåvarande skede oklart. Enligt DFFG ville ett eventuellt svenskt medlemskap emellertid innebära ett hot mot Sveriges självständighet. Sverige skulle inte kunna föra sin egen utrikespolitik. Besluten kom istället att fattas i Bryssel. Möjligheterna att propagera för stöd till de indokinesiska folken skulle kraftigt begränsas. Dessutom anklagades USA för att använda EEC för att befästa sin makt i Europa. Ett nej betraktades därför som ett led i kampen mot USA-imperialismen.¹⁸

På rörelsens kongress 1972 antogs parollen ”Nej till EEC – för en självständig svensk Vietnampolitik”. Varje steg in i den europeiska gemenskapen ansågs försvåra för Sverige att föra en egen utrikespolitik. Vidare fruktade DFFG att en anslutning skulle få konsekvenser för mötesfriheten och demonstrationsfriheten i Sverige och därmed försvåra FNL-rörelsens arbete. Man önskade förvisso inte göra frågan om svensk anslutning till en huvudfråga. Men målsättningen var att stödja alla manifestationer mot EEC-anslutning.¹⁹

Även om EEC-frågan inte direkt knöt an till utvecklingen i Indokina visade DFFG på ett samband. Och detta samband användes som argument för rörelsens engagemang. Sverige ansågs inte kunna föra en självständig Vietnampolitik som EEC-medlem. FNL-rörelsens argument mot svensk anslutning till EEC kunde emellertid också ha använts för att motivera ett stöd exempelvis till Frelimo. Att EEC-frågan utgjorde ett undantag från brännpunktsteorin måste sannolikt ses i perspektivet av KFMLs mycket aktiva kamp mot svensk anslutning till den europeiska gemenskapen.

Socialimperialism

Utvecklingen inom den kommunistiska rörelsen ledde till bildandet av nya vänstergrupper. Bokstavskombinationerna på den politiska kartan ökade lavinartat. Alla enades om kritiken mot USA. Men vissa grupper började även att sätta frågetecknen vid Sovjetunionens agerande.

USA-imperialismen utgjorde från början FNL-gruppernas huvudmotståndare. Kritiken riktades mot västvärldens supermakt. Strategin var i överensstämmelse med vänsterns ideologiska ambitioner att utmåla USA-imperialismen som boven i den internationella politiken. Den andra supermakten ägnades till en början inte samma uppmärksamhet.

Sovjetunionens invasion av Tjeckoslovakien i slutet av augusti 1968 nödvändiggjorde emellertid ett ställningstagande. Prag-våren krossades och därmed ”kommunismen med mänskligt ansikte”. Men många inom FNL-rörelsen tvekade att framföra kritik mot en

¹⁶ Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsemöte 18-19/5 1968. *DFFG A2:1*.

¹⁷ ”FNL i Sverige” nr 4 1969, ”Koncentrera alla krafter på USA-imperialismens svagaste punkt”. På en vädjan från ”Iranska Studenternas Förening” i Stockholm om stöd för de politiska fångarna i Iran svarade DFFG, att man inte kunde ta ställning till alla frågor som många av medlemmarna i och för sig kunde tänkas sympatisera med. ”Aktionsgruppen för Turkiets Folk” fick ett likartat svar på en förfrågan om deltagande i en demonstration. (Till ”Aktionsgruppen för Turkiets Folk” från DFFG/Christer Lundgren 18/11 1971 och till ”Iranska Studenternas Förening” från DFFG/Christer Lundgren 18/11 1971. *DFFG EI D:2*.)

¹⁸ ”FNL i Sverige” nr 5 1971, ”Förbundsstyrelsens allmänna rapport”.

¹⁹ ”FNL i Sverige” nr 5 1972, ”Nej till EEC - för en självständig svensk Vietnampolitik”, AU-motion antagen vid 1972 års kongress.

socialistisk stat. En aktivist som deltog i en demonstration mot Sovjetunionens invasion av Tjeckoslovakien berättade att han kände sig ”rätt så dum” efteråt. Aktivisten ville delta i fördömandet av Sovjetunionens handlande, men kunde samtidigt inte helt acceptera Pragvåren.²⁰

Med kort varsel beslöt DFFG att ta upp den sovjetiska invasionen som tema för Vietnamveckan hösten 1968. Huvudparollen skulle vara: ”Sovjet ut ur Tjeckoslovakien – USA ut ur Vietnam”. För många medlemmar var likheterna mellan de två konflikterna påtagliga. De hävdade att i både Tjeckoslovakien och Vietnam slogs folken för sin självbestämmanderätt mot militära stormakter, som hade upprättat ”fredlig samlevnad” med varandra.²¹

Andra styrelsemedlemmar såg inte paralleller mellan de två konflikterna. Ute i lokalgrupperna fanns också tveksamhet till att driva en kampanj mot Sovjetunionen.²² Flera upplevde det ideologiskt eller möjligen rent psykologiskt som besvärligt att rikta samma kritik mot en socialistisk stat som mot en kapitalistisk. Tveksamheten inför den nya parollen skall möjligen också ses mot bakgrund av Nordvietnams positiva reaktion på den sovjetiska inmarschen i Tjeckoslovakien. Nordvietnams premiärminister prisade i ett tal Sovjetunionen för att ha slagit tillbaka den amerikanska imperialismens intervention och för att försvara socialismen i Tjeckoslovakien.²³

Vietnamveckan hösten 1968 fick uppskjutas en månad och huvudparollen ändrades till ”Solidaritet med Vietnams folk”, en paroll som förstås var betydligt mindre kontroversiell. Men kritiken mot Sovjetunionen mildrades inte. Sovjetledarna anklagades för att ha ingått en samförståndspolitik med USA. Medan USA ansågs sträva efter oinskränkt kontroll över större delen av tredje världen kritiserades Sovjetunionen för att försöka bevara sin maktposition i Östeuropa. Kritikerna hävdade att varje försök till förändring av denna uppdelning i två intressesfärer upplevdes som ett hot mot ”den fredliga samlevnaden” av de två supermakterna. Det var enligt DFFG därför Tjeckoslovakien ockuperades med Washingtons medgivande och det var därför USA tilläts fortsätta föra krig i Vietnam utan att Sovjetunionen ingrep med annat än formella protester.²⁴

USA önskade enligt DFFG etablera en fast bas i Sydostasien, där det fanns stora och värdefulla naturrikedomar samt en stor marknad. Mer långsiktigt ansågs USA också vara intresserat av att bygga en stödjepunkt på Asiens fastland för sin fortsatta expansion i området. Sovjetunionen betraktades däremot framför allt som ett hot mot Kina. I strävan att inringa Kina, menade DFFG, hade Sovjetunionen kommit USA till hjälp eftersom ”det kinesiska folkets” stöd åt nationella befrielseströrelser runtom i världen inte bara hotade ”USA-imperialisternas” utan också ”Sovjetledarnas” försök till världsherravälde.²⁵

Att Sovjetunionen de facto militärt hjälpte Nordvietnam avhöll således inte FNL-rörelsen från att framföra kritik. Det var emellertid inte bara inom FNL-rörelsen fördömandet av Sovjetunionen väckte diskussion. VPK uppskattade inte heller DFFGs ställningstagande. I en skrivelse som gick ut till VPK-medlemmar i Göteborg hette det bl a att vietnameserna visste att det var amerikanska bomber som föll över deras land och sovjetiska vapen som försvarade

²⁰ Lundberg, Månsson & Welander (1970) Intervju 7 s 99.

²¹ Protokoll fört vid möte med DFFGs förbundsstyrelse 31/8 - 1/9 1968. *DFFG A2:1*.

²² Till DFFGs lokalgrupper och förbundsstyrelseledamöter från AU 23/9 1968. *DFFG A5:1*.

²³ Möller (1992) s 111.

²⁴ Flygblad: ”Vietnam 10-17 nov. Solidaritet med Vietnams folk”. *DFFG A5:1*. Se också ”Solidaritet med Vietnams folk” bearbetad version av uppropet antagen av förbundsstyrelsen (”FNL i Sverige” nr 7 1968).

²⁵ Dokument från DFFGs andra kongress 1969. *DFFG A1:1*.

dem.²⁶

Under våren 1970 började DFFG dra upp riktlinjerna för ett nytt program. Även om ambitionen i huvudsak var att behålla det gamla programmet betonades vikten av att inte bara tydliggöra vad man ansåg om USA-imperialismen utan också uppmärksamma Sovjetunionens imperialistiska politik.²⁷ På kongressen underströk den avgående ordföranden Sköld Peter Matthis att USA-imperialismen förlitat sig på stöd från ”den sovjetiska socialimperialismen”. Sovjetunionen samarbetade enligt Matthis med USA-imperialismen och utgjorde därmed ett allvarligt hot mot kampen för frihet och självständighet.²⁸

Sovjetunionens utrikespolitik betecknades förvisso inte som imperialistisk men väl som socialimperialistisk. Denna etikett motiverades med att sovjetledarna kallade sin politik socialistisk, men att den i praktiken var imperialistisk.²⁹ För att kunna driva en riktig politik i solidaritetsarbetet, menade DFFG, var man även tvungen att studera socialimperialismen. Sovjetunionens agerande ansågs på ett avgörande sätt påverka kampen i Indokina.

Begreppet socialimperialism var ingen svensk uppfinning utan hämtades från Lenin och den kinesiska terminologin. Mao Zedong anklagade bl a de sovjetiska ledarna för att återinföra kapitalism i hemlandet och praktisera socialimperialism utomlands.³⁰ Begreppet hade emellertid många motståndare inom rörelsen. Enligt FNL-gruppen i Kiruna skapade frågan om socialimperialismen ett spänt förhållande mellan flera FNL-grupper i Norrland och VPK. Gruppen föreslog därför att detta begrepp ströks ur FNL-rörelsens program. Motiveringen tycks främst ha varit att man inte ville stöta sig med VPK.³¹

Till synes skapade begreppet problem, inte enighet och klarhet. KFMLs styrelse konstaterade, att även om den godkända DFFGs politiska linje hade den aldrig ”fattat beslut” om att begreppet socialimperialism skulle tas med i programmet.³² På ett arbetsmöte i KFML våren 1972 föreslog Sköld Peter Matthis förvisso att kritiken mot Sovjetunionen skulle vara kvar i DFFGs program, men att termen socialimperialism byttes ut mot ”de ryska ledarna” eller motsvarande beteckning.³³

KFML avsåg inte att upphöra med kritiken av Sovjetunionen. Inför FNL-rörelsens sommarläger och kongress 1972 fick exempelvis KFML-arna direktiv om att motarbeta VPKs ungdomsförbunds avsikter att ta bort denna kritik ur DFFGs program.³⁴ På kongressen ströks i enlighet med Matthis förslag begreppet socialimperialism ur programmet. Karakteristiken av Sovjetunionen ersattes med skrivningen ”en aggressiv utrikespolitik i syfte att skaffa sig ekonomisk och politisk kontroll över andra länder”. Fördömandet av Sovjetunionen fanns således kvar, vilket också rörelsens ledning liksom KFML var mån om. Anders från Hudiksvall uttalade på kongressen att fördömandet av Sovjetunionen var utslag av ren opportunist. Han anklagade DFFG för att i sin analys ha tagit intryck ”av KFMLs trubbiga teoretiska verktyg”. Andra som Gunnar i Göteborg betraktade det som riktigt att inte använda

²⁶ ”I-Bullen” nr 2 1969. VPK-Göteborgskommunen. *DFFG Ö1 C:1*

²⁷ ”FNL i Sverige” nr 2 1970, ”Riktlinjer för programdiskussionen”.

²⁸ Diskussionsprotokoll fört vid DFFGs tredje kongress 19-21/6 1970. *DFFG A1:1*.

²⁹ ”FNL i Sverige” nr 6 1971, ”Om socialimperialismen”.

³⁰ Gittings (1991) s 25.

³¹ ”FNL i Sverige” nr 5 1971, ”Motioner till kongressen, motion nr 12”.

³² Protokoll fört vid Förbundsstyrelsemöte 17-18/6 1972. *KFML A2:1*.

³³ Protokoll fört vid AU-möte 15/6 1972. *KFML A3:1*.

³⁴ Till styrelserna för avdelningar och arbetsgrupper från J Resch 13/6 1972. *KFML A2:1*.

termen socialimperialism, eftersom den ställt till med en del problem i DFFG.³⁵

Med 1973 ändrades läget i Vietnam. USA undertecknade fredsavtalet den 27 januari i Paris och drog tillbaka sina trupper från Vietnam. Kriget fortsatte förvisso men kom in i en ny fas. FNL-rörelsens kritik och anklagelser mot Sovjetunionen minskade däremot inte. Tvärtom ansågs den socialistiska statens aggressiva drag ha blivit tydligare. Enligt DFFG måste Sovjetunionen liksom varje annan imperialistmakt ha trupper och baser världen runt för att bevaka sina ekonomiska och politiska intressen, vilket ansågs förklara varför Sovjetledarna satsade enorma resurser på att bygga ut sina offensiva stridskrafter.³⁶

På ett förbundsstyrelsemöte våren 1974 betecknades Sovjetunionen som ett socialkapitalistiskt land. Dessutom beslutade styrelsen att utarbeta ett studiearbete om Sovjetunionen för att visa att Moskva förde en imperialistisk utrikespolitik.³⁷

Kritiken av Sovjetunionen väckte också starka känslor till liv. Pressuppgifter om att FNL-grupper demonstrerade vid ett sovjetiskt flottbesök var uppenbarligen droppen som kom bägaren att rinna över för en gammal Vietnamaktivist som Sara Lidman. I ett öppet brev till rörelsen skrev hon att det var Sovjetunionen som gjort det möjligt för Vietnams folk att skjuta ned USAs B52:or.³⁸ Även författaren Per Olov Enquist ställde sig kritisk till FNL-rörelsens Sovjetbild och anklagade rörelsen för att använda kalla krigets floskler. Enquist uppmanade den ”fina och politiskt medvetna” svenska FNL-rörelsen att det närmaste året tänka på Sovjetunionen alldeles klart, nyktert och framför allt självständigt.³⁹

Även inom de egna leden riktades anklagelser mot Sovjetbilden, som ansågs sammanfalla med KFML/SKPs och Kinas analys av världsläget. FNL-rörelsens ideologi betraktades som en kopia av Kinas Kommunistiska Partis.⁴⁰ En debattör karakteriserade DFFGs kritik av Sovjetunionen som ”kinesisk-kommunistisk propaganda i svensk grönköpingsupplaga”.⁴¹

DFFG försvarade sin kritik av Sovjetunionen med att man avsåg driva en självständig politik. Till grund för resonemanget låg uppfattningen att vietnameserna bäst avgjorde hur kampen skulle föras i Vietnam, medan svenskarna bäst avgjorde hur kampen skulle föras i Sverige.⁴²

FNL-rörelsen liksom KFML/SKP fungerade som ambassadör för Kinas utrikespolitik. Rörelsens världsbild överensstämde med Beijings. Kritiken mot Sovjetunionen blev allt viktigare och spelade en allt större roll i rörelsens retorik. USA, som ursprungligen utpekades som huvudmotståndare, betraktades några år in på 1970-talet som en imperialistmakt på nedåtgående.⁴³ Denna förändrade syn präglade också arbetet med utvecklandet av en ny plattform när Vietnamkriget gick mot sitt slut.

³⁵ Diskussionsprotokoll från DFFGs femte kongress 24-25/6 1972. *DFFG A1:1*. ”FNL i Sverige” nr 5 1972, ”1972 års kongressbeslut om läget i världen” och ”Rapport från sommarlägret och kongressen”.

³⁶ Bilagor till protokollet från DFFG:s 6:e kongress i Göteborg i december 1973. Bilaga 1: Nytt förslag till sammanfattning av läget i världen. *DFFG A1:1*.

³⁷ Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsemöte 20-21/4 1974. *DFFG A2:1*.

³⁸ AB 23/6 1974, ”Till De Förenade FNL-grupperna” och 9/7 1974, ”FNL i Vietnam, FNL:are i Sverige” båda av Sara Lidman.

³⁹ Exp 15/8 1974, ”Kalla kriget” av Per Olov Enquist.

⁴⁰ AB 12/8 1974, ”Överge inte Vietnam” av Gunnar Stensson och AB 23/7 1974, ”Ja Knut Karlqvist är från vettet” av Göte Kildén.

⁴¹ AB 12/7 1974, ”Kinesisk propaganda i grönköpingsupplaga” av Evert Kumm.

⁴² AB 5/7 1974, ”Vi sviker inte Vietnam” av DFFG.

⁴³ Bilagor till protokollet från DFFGs 6:e kongress i Göteborg i december 1973. Bilaga 1: Nytt förslag till sammanfattning av läget i världen. *DFFG A1:1*.

Ett nytt Vietnam

Ideologiskt markerade FNL-rörelsen sig från början som en antiimperialistisk rörelse. Brännpunktsteorin ställde Vietnam i fokus. Mot den fonden utmejslades verksamheten för överskådlig framtid. Att USA skulle dra sig ut ur Vietnam, att kriget skulle ta slut och befrielse-rörelsen segra tycks inte ha föresvävat FNL-rörelsen. Davids seger över Goliat var tankar om det otänkbara. Åtminstone hade rörelsen i sin planering inte räknat med en sådan utveckling.

Det var först mot slutet av 1972, månaderna innan Parisavtalet undertecknades, som frågor om framtiden aktualiserades inom DFFG. Redaktören för Vietnambulletinen konstaterade att ingen i rörelsen på allvar diskuterat vad man skulle göra efter freden i Vietnam. Ingen hade enligt honom vågat vara optimistisk nog att planera för verksamheten efter krigets slut.⁴⁴

Inom DFFG tycks det ha rått enighet om att uppgiften som antiimperialistisk organisation definitivt inte var slutförd. Det ansågs viktigt att fortsatt vara uppmärksam på USAs agerande i Indokina och speciellt Vietnam.⁴⁵

Förslaget att ombilda FNL-rörelsen till ett svensk-vietnamesiskt vänskapsförbund uppskattades emellertid inte. Det verkade främmande för Vietnamaktivister att omvandla en antiimperialistisk rörelse till ett vänskapsförbund. USA-imperialismen betraktades inte som tillintetgjord därför den drog sig tillbaka från Vietnam. Enligt förbundsstyrelsen utgjorde Indokinafrågan för överskådlig framtid brännpunkten i folkens kamp mot USA-imperialismen.⁴⁶

Verksamheten om vad FNL-rörelsen skulle företa sig framöver var stor. Förslag för den framtida verksamheten saknades emellertid inte. Att upplösa förbundet, att fortsätta med nästa brännpunkt, att omvandla förbundet till en antiimperialistisk front eller att ta upp frågan om Sveriges nationella självständighet och den svenska kulturtraditionen var några av de alternativ som diskuterades.⁴⁷ Det fanns även förslag att omvandla DFFG till en socialistisk rörelse. DFFG skulle stå på socialistisk grund och en fjärde paroll lanserades: "Leve den socialistiska revolutionen i Sverige".⁴⁸

Solidaritet med Chiles folk diskuterades också som tema för FNL-rörelsens framtida verksamhet. Frågan blev aktuell med militärkuppen hösten 1973, då Chiles folkvalda regering under ledning av president *Salvador Allende* störtades. DFFG hade redan före kuppen uttalat stöd till det chilenska folkets kamp mot USA-imperialismen. De indokinesiska folkens kamp betraktades som ett stöd åt det chilenska folkets kamp mot USA-imperialismen och tvärtom. Däremot ville DFFG inte ta ställning till parollen "För ett socialistiskt Chile".⁴⁹

Militärkuppen 1973 fördömdes naturligtvis av DFFG, som uttalade sitt fulla stöd för det chilenska folkets kamp mot kuppakarna. Kritik riktades mot USAs regering, CIA och stora amerikanska företag för att ha iscensatt kuppen.⁵⁰ Rörelsens ambition var bl a att använda Chile som pedagogiskt exempel för att göra det lättare för folk att förstå USAs inblandning i

⁴⁴ Exp 31/10 1972, "Vad ska FNL-arna göra efter freden?" av Tommy Hammarström.

⁴⁵ "FNL i Sverige" nr 8 1972, "Ledare: "Vi måste fortsätta vårt arbete"

⁴⁶ Exp 31/10 1972, "Vad ska FNL-arna göra efter freden?" av Tommy Hammarström. "FNL i Sverige" nr 2 1973, "Vad gör vi när Vietnamkriget är slut?" av medlemmar i Linköpings FNL-grupp. Protokoll fört vid förbundsstyrelsemötet 14-15/4 1973. *DFFG A2:1*.

⁴⁷ Inledning till mini-FS-möten 22-23/9 1973. Utarbetat av AU 13/9 1973. *DFFG F1:1*.

⁴⁸ "FNL i Sverige" nr 8 1973, "Motioner till kongressen" motion nr 12 av FNL-gruppen i Kramfors.

⁴⁹ Till "Solidaritetskommittén med Folkfrontsregeringen i Chile" från DFFG 10/11 1972. *DFFG E1 D:2*.

⁵⁰ Uttalande 19/11 1973 från DFFG angående militärkuppen i Chile. *DFFG E1 D:3*.

Vietnam. I flygblad ville DFFG visa att USA försökte kontrollera alla länder och faktiskt störtade och tillsatte regeringar tom i länder där USA inte hade egna trupper.⁵¹

Idéer och förslag för den framtida verksamheten saknades således inte. Det tycks också ha funnits enighet om att DFFG borde ombildas, men hur förblev ovisst. Istället fortsatte rörelsen sin tidigare utstakade politiska linje anpassad till de ändrade förhållandena i Vietnam.

DFFG krävde exempelvis att USA och Saigonregeringen skulle följa Parisavtalet, att de politiska fångarna i Sydvietnam skulle frigges och att Sveriges regering skulle erkänna PRR. Inom rörelsen betonades vikten av att ständigt konkretisera parollen ”USA och Saigon måste följa avtalet” genom att informera om aktuella avtalsbrott. USA och Saigonregimen anklagades för att under ett par månader ha begått mer än 70.000 brott mot avtalet. Som exempel nämndes militära operationer mot de befriade områdena, vägran att frige politiska fångar och flygspaningar mot Nordvietnam. Avtalsbrotten sågs som ett led i USAs strategi att försvara sina intressen i Indokina.⁵²

DFFG betraktade Parisavtalet som en stor seger, eftersom det innebar ett erkännande av Vietnams oberoende, suveränitet och territoriella integritet. Men trots Nixons reträtt hade USA-imperialismen enligt förbundet inte ändrat natur. Vietnamiseringspolitiken fortsatte och regeringen i Saigon upprustade för att föra det imperialistiska kriget vidare.⁵³

Inom rörelsen aktualiserades emellertid en rad frågor som knöt an till imperialismbegreppet. Hur mycket hade den amerikanska imperialismen försvagats efter tillbakadragandet från Vietnam? Hur påverkade försvagningen USAs strategi i Indokina? Hade Sovjetunionen tagit upp kampen om världsherraväldet på allvar? Fanns brännpunkten fortfarande i Indokina? Trots en rad manifestationer kring dessa frågor hade rörelsen egentligen inte några självklara svar.⁵⁴ Däremot fastslogs att den förändrade situationen i Vietnam krävde en ny undersökning och värdering av utvecklingen i världen för att kunna utarbeta ett program anpassat till världsläget.⁵⁵

Förbundets strategi att fortsatt rikta sökarljuset på utvecklingen i Vietnam visade sig inte särskilt framgångsrik. Det hade tydliga problem med att hitta en politisk plattform anpassad till de aktuella förändringarna. Imperialismbegreppet användes emellertid fortfarande som ett universalmedel för att tolka den politiska verkligheten. Trots Parisavtalet 1973 ansågs det således troligt att USA ville försöka att bita sig fast i Sydvietnam åtminstone fram till dess att oljefyndigheterna utanför Indokinas kust kunde exploateras.⁵⁶

Samtidigt fanns en medvetenhet om att arbetet opinionsmässigt kommit in i en ny fas. Att vinna aktivt stöd för fredsavtalets genomförande var inte lika enkelt som att få folk att reagera mot terrorbombningar. Rörelsen sökte därför efter nya metoder för att mobilisera människor i solidaritetsarbetet.⁵⁷

Sökandet efter en ny plattform och en ny inriktning handlade således också om att hålla

⁵¹ DFFG utskick till FS-ledarmöter och lokalgrupper nr 40 3/10 1973. *DFFG BI A:4*.

⁵² Inledningsanförande vid DFFGs kongress 1973. *DFFG AI:1*. Protokoll fört vid förbundsstyrelsemöte 3-4/2, 1973. *DFFG A2:1*. ”FNL i Sverige” nr 3 1973, ”Ledare: Avslöja USA:s avtalsbrott”.

⁵³ ”FNL i Sverige” nr 1 1974, ”Kongressresolution II: Läget i Indokina”.

⁵⁴ Bilagor till protokollet från DFFG:s 6:e kongress i december 1973. Bilaga 3: Förslag till resolution om huvuduppgiften under kommande kongressperiod. *DFFG AI:1*.

⁵⁵ ”FNL i Sverige” nr 1 1974, ”Kongressresolution I: DFFGs huvuduppgift nästa kongressperiod”.

⁵⁶ ”FNL i Sverige” nr 8 1974, ”FS diskuterade höstens arbete”.

⁵⁷ ”FNL i Sverige” nr 8 1973, ”FS's förslag till kongressresolution” och nr 8 1974, ”Ledare: Sviker vi?”.

medlemmarnas engagemang levande. På ett förbundsstyrelsemöte våren 1973 fastslogs att entusiasmen på vissa orter i förbundet hade sjunkit efter fredsavtalet och att resultatet av insamlingar och bulletinförsäljning blivit sämre. Det konstaterades att ”progressiva människor” inte längre lika starkt upplevde plikten att sluta upp i manifestationer. De som inte varit med i rörelsen tidigare fann inte anledning att gå med nu. Inom rörelsen såg man nostalgiskt tillbaka på kampåren ”då folk samlades i klasar kring FNL-arna på torget och diskussionerna fick gatstenen att glöda”.⁵⁸

Men trots att världens blickar inte längre riktades mot Vietnam var FNL-rörelsen fortfarande aktiv. Som avslutning på höstens Vietnamvecka 1974 anordnades t ex en stor demonstration i Stockholm. Drygt 3.000 deltagare demonstrerade mot USAs fortsatta inblandning i Vietnam och för ett svenskt erkännande av Sydvietnams provisoriska regering. Nästan som i fornstora dagar ljöd slagorden: ”Leve, leve, leve FNL” och ”USA – ut ur Indokina”.⁵⁹

För att illustrera vad som hände inom FNL-rörelsen åren efter Parisavtalet kan utvecklingen i en liten FNL-grupp tjäna som exempel. FNL-gruppen i Köping bildades 1967 av 3 personer. Som mest hade gruppen 18 medlemmar, men 1975 fanns det bara 6 kvar. Ursprungligen hade gruppen en styrelse, men när medlemstalet sjönk avskaffades denna. Det ansågs meningslöst om halva gruppen utgjorde styrelsen. På fredagar och lördagar sålde gruppen bulletinen utanför Systembolaget och Domus. Som mest hade man sålt 65-70 exemplar av varje nummer. 1975 funderade gruppen på att endast beställa 40 exemplar.⁶⁰

När FNL-gruppen bildades fanns det inte andra vänsterrörelser i Köping. Men 1975 var bilden ganska annorlunda, vilket Köpingborna kunde observera utanför Domus. Under flera år flankerades ingången till varuhuset huvudsakligen av FNL-are. Men under skogsarbetarstrejken 1975 blev det trångt utanför Domus. Fjorton bössor igång, dels olika insamlingar till skogsarbetarna, dels Blixaktionen och Chilekommittén. Därtill kom de mer traditionella insamlingarna, Röda korset, Missionskyrkan, Frälsningsarmén och förstås Lions värfemman. Dessutom sålde olika vänstergrupper sina tidningar. Man fick nästan slåss om platserna utanför Domus lördag förmiddagar, om man skall tro rapporten från Köping. Det gällde att vara ute i god tid. Konkurrenten hade ökat. På en annan nivå skapade ökat utbud och framväxt av olika vänsterorganisationer också problem för FNL-arna i Köping, som med sina olika politiska engagemang hamnade i lojalitetskonflikter. De var ofta dubbel- och trippelorganiserade. ”Säljer inte jag Fib-k, så säljs inte Fib-k i Köping”, som en medlem uttryckte det.⁶¹

Tillbakagången för Köpings FNL-grupp återspeglar utvecklingen inom FNL-rörelsen som helhet. Engagemanget minskade och medlemstalet sjönk. Medan FNL-grupperna 1965 hade varit ganska ensamma som alternativ till etablerade partier och organisationer var situationen helt annorlunda tio år senare. 1975 fanns många grupper, organisationer och rörelser som riktade kritik mot det etablerade samhället. FNL-aktivister konstaterade själva att de konkurrerade med en mängd andra organisationer utanför Systembolaget på lördagar.⁶² FNL-rörelsen hade blivit en av många vänsterorganisationer. Samtidigt gick Vietnamkriget mot sitt slut. Andra nationella och internationella frågor hamnade i debattens centrum.

⁵⁸ Protokoll fört vid förbundsstyrelsemöte den 14-15/4 1973. *DFFG A2:1*. ”FNL i Sverige” nr 3 1974, ”Ledare” och nr 4 1974, ”Ledare: Vad slags organisation är DFFG?”.

⁵⁹ DN 27/10 1974, ”Vietnamrörelsen lever fortfarande”.

⁶⁰ ”FNL i Sverige” nr 5 1975, ”FNL i Köping”.

⁶¹ ”FNL i Sverige” nr 5 1975, ”FNL i Köping”.

⁶² Finnåkersnytt 1975. *ÖF* (4).

När bomberna slutade falla i Vietnam riktades massmedias uppmärksamhet mot nya frågor. Utvecklingen i Vietnam var inte längre lika intressant. Vardagens rutiner i det krigshärjade landet rymde inte upprörande händelser som skapade stora rubriker. Imperialismbegreppet innehöll inte tillräckligt med dramatik för att hålla engagemanget vid liv. Fredsavtalet i Paris innebar att FNL-rörelsen gick in i en ny fas och opinionsstödet minskade. Denna fas präglades också av ett sökande efter nya uppgifter. När Saigon föll och kriget tog slut 1975 hamnade FNL-rörelsen i vad som analytiskt kan kallas en identitetskris.

DFFGs sjunde kongress 1975 betecknades som segerkongressen. Målet var nått och kraven uppfyllda. USA var ute ur Indokina, Saigon hade fallit och FNL vunnit. Segern firades på kongressen såväl som ute i lokalgrupperna. Anna i Mälaröarnas FNL-grupp berättade exempelvis, att hon till mötet kvällen innan Saigon föll hade bakat en kaka.⁶³

På kongressen var siktet inställt på ett vänskapsförbund. En organisationsform, som FNL-rörelsen några år tidigare tagit avstånd ifrån, blev verklighet 1975. Ett nytt program och nya stadgar antogs. Syftet var att verka för politiskt och materiellt stöd till återuppbyggnaden av det krigshärjade Vietnam, Laos och Kambodja.⁶⁴

I de nya stadgarna fastslogs att DFFGs målsättning skulle vara att försvara ”segrarna i Indokina”.⁶⁵ De svenska och indokinesiska folkens gemensamma intressen skulle utgöra basen för solidaritetsarbetet. På kongressen antogs två paroller för det fortsatta arbetet: ”Solidaritet och vänskap med Indokinas folk” och ”Stöd Indokinas folk på deras egna villkor”.⁶⁶

Aktivistkravet ströks ur de nya stadgarna. Det var inte längre nödvändigt att medlemmarna uppvisade en hög aktivitetsgrad, vilket motiverades med syftet att anpassa rörelsens arbetssätt efter tjänstemäns och arbetares levnadsvillkor. Även hårt arbetande föräldrar skulle ges möjlighet att uttrycka sin solidaritet med Indokinas folk genom DFFG.⁶⁷

Kongressbeslutet innebar att DFFG även i fortsättningen koncentrerade verksamheten till utvecklingen i Indokina i allmänhet, Vietnam i synnerhet. Enligt den nyvalda ordföranden *Margareta Sörenson* fanns det en risk för att förlama arbetet genom att ta upp globala perspektiv. Erfarenhetsmässigt brukade det enligt henne leda till oenighet och konflikt. Därför menade hon att det var riktigt att ta fasta på den ursprungliga målsättningen och begränsa aktiviteterna till Indokina.⁶⁸

En viktig ändring i det nya programmet var strykningen av parollen ”Bekämpa USA-imperialismen”. Ändringen innebar förvisso inte att rörelsen övergett imperialismbegreppet som analysredskap. USAs angreppskrig i området betraktades fortfarande som en följd av en imperialistisk politik. DFFG såg det alltjämt som sin uppgift att avslöja och fördöma USA-imperialisterna i deras strävanden att omintetgöra de indokinesiska folkens segrar.⁶⁹ Att USA-imperialismen ströks som paroll är ändå en viktig förändring som vittnar om FNL-rörelsens ändrade färdriktning.

DFFG hade under flera år riktat kritik mot båda supermakterna. Kritiken mot Sovjetunionen resulterade emellertid i stridigheter inom förbundet. Många intog en förstående attityd till

⁶³ DN 9/5 1975, ”Veckans förening: Hjälptill återuppbyggnad nytt mål för FNL-rörelsen.”

⁶⁴ ”FNL i Sommar” 1975, ”Ledare: Nytt program, nytt DFFG”.

⁶⁵ ”FNL i Sverige” nr 5 1975, ”Kongressen: Stadgar för De Förenade FNL-grupperna”.

⁶⁶ ”FNL i Sommar” 1975, ”Kongressdokument: DFFG:s program”.

⁶⁷ ”FNL i Sommar” 1975, ”Ledare: Nytt program, nytt DFFG”.

⁶⁸ Ny Dag 25/6 1975, ”Beslut vid DFFGs kongress: Arbetet begränsas till Indokina”.

⁶⁹ ”FNL i Sommar” 1975, ”Ledare: Nytt program, nytt DFFG” och ”Kongressdokument: DFFG:s program”.

Sovjetunionen och ansåg det felaktigt att jämställa de två supermakterna. DFFGs nya linje 1975 kan därför sägas utgöra en kompromiss, en solidaritetsrörelse utan udden riktad mot vare sig USA eller Sovjetunionen. Istället för att ombilda DFFG till en front mot supermakterna valde man att avpolitiserade förbundet, som en kritiker uttryckte det.⁷⁰

Därmed löstes inte FNL-rörelsens grundläggande problem. Rörelsens flaggor fanns kvar, men det uppstod osäkerhet om vilken text som skulle stå på banderollerna. Vad skulle man säga i appelltal? Även frågan om vilken typ av aktiviteter som skulle prioriteras väckte debatt. Aktivisterna ansåg inte heller att det var samma sak att stå på gatupass som tidigare. Ytterst sällan blev det diskussioner med folk.⁷¹ ”Den sextiotredje gången, när för tolfte gången en av bolagets stammar förklarar för en att man borde åka till Vietnam för att veta vad man talar om, och när man säljer fyra bulletiner och får in tjugo kronor – då lär man sig inte mycket”, konstaterade en ledande aktivist. Han ansåg att FNL-arna stod som lyktstolpar lördag efter lördag med flaggor i hand och sandwichplakat på magen – ”lyktstolpiseringen” som han kallade det.⁷²

Medlemstalet krympte men rörelsen fortsatte oförtröttligt sitt arbete. Det upplevdes som väsentligt att klargöra för det svenska folket att befrielsekampen i Vietnam hade lönat sig, att befrielsen var nödvändig, att det vietnamesiska folket hade fått det bättre och att det var folket som segrat. Ett konkret förslag gick bl a ut på att knyta an till det stora idrottsintresset i Sverige och inbjuda ett fotbollslag från Indokina.⁷³

Men trots nya idéer om det framtida arbetet gick DFFG ohjälpligt mot sin upplösning. Vietnamkrigets slut liksom ideologiska motsättningar mellan olika vänsterfraktioner i synen på USA, Sovjetunionen och Kina bidrog till denna utveckling.

* * *

Imperialismbegreppet framstår som helt centralt i FNL-rörelsens ideologi. Det användes för att tolka och förklara den globala utvecklingen i allmänhet och Vietnamkriget i synnerhet. Begreppet hade förvisso många år på nacken men fick förnyad aktualitet under 1960-talet. I frustrationen över nöden och eländet i tredje världen och rikedomerna i västvärlden, över de fattiga ländernas hjälplösa situation och de rika ländernas passivitet låg imperialismteorin nära till hands. FNL-rörelsen hämtade sin indignation och styrka i imperialismbegreppet. Den övertog därmed ett språkbruk som fanns tillgängligt i en etablerad teori.

Parisavtalet 1973 blev en vattendelare i FNL-rörelsens historia. Fram till 1973 kritiserade, fördömde och anklagade FNL-rörelsen. Måltavlan var USA-imperialismen, även om också socialimperialismen gestaltad av Sovjetunionen utsattes för häftig kritik. FNL-rörelsens bruk av imperialismbegreppet lät som ett eko från Beijing. Kinas Sovjetbild kopierades av rörelsen.

Användandet av imperialismbegreppet avspeglar rörelsens utveckling. När Vietnamkriget gick mot sitt slut minskade begreppets betydelse i rörelsens politiska retorik. Utvecklingen från antiimperialistisk rörelse till vänskapsförbund vittnar om denna förändring. Begreppet var inte lika användbart för att rättfärdiga vietnamesernas fred som det hade varit för att punktmarkera USA. Det fanns inte längre ett Vietnamkrig, som illustrerade imperialismens drivkrafter. Opinionsmässigt tycks det ha varit tacksammare att kritisera och utmåla en fiende

⁷⁰ DN 28/11 1975, ”Kamp mot USA:s imperialism stridsfråga mellan FNL-are”.

⁷¹ Finnåkersnytt 1975. ÖF (4).

⁷² ”FNL i Sommar” 1975, ”Om inte berget kommer till Muhammed” av Knut Carlqvist.

⁷³ ”FNL i Sverige” nr 2 1976, ”200 tänker mer än 5”, rapport från smågruppsdiskussionerna på rikskonferensen.

än att försvara uppbyggandet av en socialistisk stat. När kriget slutade 1975 blev detta problem än tydligare.

Samtidigt kan det sägas att begreppet levde sitt eget liv. Imperialism blev ett paraplybegrepp för allt skurkaktigt i världen och användes flitigt både som slagord och i politiska analyser. Det förekom så gott som alltid i beskrivningarna av den internationella utvecklingen i allmänhet och av förhållandena i Vietnam i synnerhet. Begreppet spelade en central roll i rörelsens konstruktioner av en fiende.

Imperialismbegreppet är abstrakt, men FNL-rörelsen gav det en laddning som symboliserade den totala ondskan. För många kan det ha varit svårt att med hjälp av detta begrepp direkt associera till konkreta politiska företeelser. USA-imperialismen blev i hög grad en teoretisk konstruktion användbar som slagord, men den fungerade inte nödvändigtvis för alla FNL-are som en verklighetsbeskrivning. Att imperialismbegreppet efterhand förlorade sin status i rörelsens retorik skall emellertid inte bara ses mot bakgrund av den faktiska utvecklingen utan också i relief mot FNL-rörelsens övergripande strategi, vilket belyses i det följande kapitlet.

6 Från konfrontation till samarbete

Den traditionella uppdelningen mellan politiska mål och strategier är i viss mån artificiell. Aktörer själva skiljer inte alltid mellan mål och strategi. Men denna uppdelning kan tjäna ett analytiskt syfte.

I detta kapitel är ambitionen att studera rörelsens strategi. Men syftet är inte bara att ringa in rörelsens övergripande planer och tillvägagångssätt utan också att försöka identifiera andra och mer grundläggande mål än de som var synliga i rörelsens paroller.

FNL-rörelsens politiska praktik kan sammanfattas med begreppet enhetsfront. Rörelsen använde själv detta begrepp vid formulerandet av sin övergripande strategi. Det är därför självklart att sätta enhetsfront i centrum. Genom att studera betydelsen och innebörden aktörerna lägger i detta nyckelbegrepp är det möjligt att avläsa centrala aspekter på det strategiska tänkandet och handlandet inom rörelsen, vilket resulterade i konflikter såväl som samarbetssträvanden.

Enhetsfront som strategi

Under de första åren framträder FNL-grupperna som en revolutionär rörelse. De tog ställning för väpnad kamp och stödde den förtryckta klassen. Vietnamesernas kamp mot USA utgjorde en förebild. Sköld Peter Matthis underströk att en rörelse för verklig solidaritet med Vietnams folk måste ”med nödvändighet själv bli revolutionär, eftersom den måste bygga på klassolidaritet”. Han betonade att det var viktigt för FNL-rörelsen att skapa en grund att stå på, ”ett revolutionärt basområde”.¹

Trots uttalanden om den revolutionära kampen lanserades inom FNL-rörelsen redan på ett tidigt stadium enhetsfrontslinjen, som en strategi för att mobilisera en så bred opinion som möjligt mot USAs krig och för att skapa maximalt stöd åt Vietnams folk.² Denna strategi knöt an till traditioner inom den kommunistiska världsrörelsen.

Efter andra världskrigets slut ändrades förutsättningarna för kommunismens revolutionära kamp. Situationen visade sig inte mogen för direkta revolutionära aktioner och den kommunistiska rörelsen tvingades ge den revolutionära kampen en mer långsiktig inriktning. I det kalla krigets skugga hamnade klasskampen i en svacka och inriktades därför på att försvara framgångarna. För att lyckas med denna defensiva uppgift bedömdes det inom den internationella kommunismen som nödvändigt att samverka med den reformistiska arbetarrörelsen. Enhetsfrontslinjen fick därmed en ny utformning som bl a innebar samarbete med icke-revolutionära grupper för att i ett mer långsiktigt perspektiv skapa förutsättningar för revolutionen. Enhetsfronten skulle samtidigt mobiliseras underifrån. Kommunistiska arbetare skulle förena sig med reformistiska arbetare kring konkreta mål.³

Enhetsfrontstanken ger associationer till 1930-talets folkfronter, en beteckning på politiska vänstersammanslutningar. Folkfronterna omfattade hela vänstern från radikala socialister till kommunister. Deras syfte var att utgöra en motvikt till de allt starkare fascistpartierna. Både i Spanien och Frankrike bildades folkfrontsregeringar. Men med Molotov-Ribbentrop-pakten och utbrottet av andra världskriget 1939 rycktes den ideologiska basen för folkfronter undan.

¹ ”Vår teori och praktik i Vietnamarbetet”, öppningstal av Sköld Peter Matthis vid DFFGs andra riksmöte 6-7/1 1967. *DFFG F1:1*.

² Protokoll fört vid DFFGs utvidgade förbundsstyrelsemöte 20-21/1 1968. *DFFG A2:1*.

³ Arvidsson & Berntson (1980) s 139-140.

FNL-rörelsens enhetsfrontsstrategi var i första hand inspirerad av Mao Zedongs tänkande. Mao diskuterade denna strategi i samband bl a med Kinas kamp mot japanerna under 1930-talets andra hälft. Enligt Mao var det partiets grundläggande taktiska uppgift att bilda en bred revolutionär nationell enhetsfront. Han förkastade sekteristernas ”konungsliga isolationistiska taktik”. Sekteristerna var enligt Mao fiendens trogna tjänare.⁴

Begreppet enhetsfront sammankopplades med folkkrig, som likaledes var ett centralt begrepp i FNL-rörelsens språkbruk. Kortfattat uttryckt innebar folkkrig att hela befolkningen för- enades i kamp mot en gemensam fiende. Folkkrig förutsatte samtidigt en enhetsfront för att kunna mobilisera stora grupper i samhället. Utgångspunkten för resonemanget var att alla klasser hade ett intresse av bekämpa den gemensamma fienden, som i Vietnam utgjordes av USA-imperialisterna. Folkkriget sågs som en process där hela folket mobiliserades, organiserades och beväpnades. Folkets medvetande måste därför höjas så att det insåg nödvändigheten av att med militära medel bekämpa fienden.⁵ I ett av FNL-rörelsens flygblad hette det: ”Vietnamesernas hjältemodiga kamp har visat att angrিপarens förtryck, inte ens med den mäktigaste militärapparaten, kan motstå folkets befrielsekamp. I Vietnam är hela folket enat och mobiliserat i kampen.”⁶

Enhetsfrontslinjen användes för att beskriva vietnamesernas strategi, men den kom framför allt att utgöra ett ideal i FNL-rörelsens egen verksamhet. Vid DFFGs första kongress 1968 ansåg vissa deltagare att tonvikten skulle ligga på den tredje parollen ”Bekämpa USA-imperialismen”. FNL-rörelsen skulle primärt fungera som en antiimperialistisk rörelse. Förespråkarna för denna linje hävdade att DFFG borde ta steget fullt ut och deklarerat att det var en revolutionär, socialistisk rörelse. Andra deltagare menade att det var svårt att bekämpa imperialismen i allmänhet. Det ansågs lättare att ta en bit i taget och inte arbeta för revolutionen direkt. Många aktivister påstods ha anslutit sig till FNL-rörelsen på humanistiska grunder och genom engagemang mot Vietnamkriget utvecklats ideologiskt och politiskt. Förespråkarna för enhetsfrontslinjen hävdade att DFFG även fortsättningsvis skulle rekrytera personer, som på dessa grunder reagerade mot Vietnamkrigets fasor. FNL-rörelsen skulle inte omvandlas till en socialistisk organisation.⁷

Trots motstånd inom rörelsen blev enhetsfrontslinjen den vägledande strategin. Medlemmar och sympatisörer skulle inte behöva vara socialister för att stödja det vietnamesiska folkets kamp. Ideologiskt utgick förespråkarna för enhetsfrontslinjen från en marxistisk analys. Men samtidigt såg de taktiskt på det politiska arbetet. Målsättningen skulle vara ”att a så stora delar som möjligt av det svenska folket att förstå, omsluta och utveckla kamp” för FNL-rörelsens paroller.⁸ Människor med olika politiska uppfattningar skulle kunna delta i arbetet. Officiellt tog DFFG därför inte ställning för socialismen. Ett sådant ställningstagande ansågs utgöra ett hinder för en mobilisering av svenska folket. ”Vi måste alltid vara öppna och ta emot sådana som är upprörda över USA-truppernas barbari i Vietnam”, hette det i diskussionerna 1969. DFFG skulle endast ta ställning i konkreta frågor. Det betraktades som en förutsättning för att ena människor med olika ideologiska grundsyn.⁹

⁴ Mao Tsetung (Göteborg) s 8.

⁵ Studiekonferens 1 1970, 10/1 1970. *DFFG E2 A:2*.

⁶ Flygblad: ”Vietnam 10-17 nov. Solidaritet med Vietnams folk”. *DFFG A5:1*.

⁷ Protokoll fört vid DFFGs första kongress 21-23/6 1968. A1:1 ”Till frågan om de förenade FNL-grupperna och dess program”. *DFFG A5:1*.

⁸ ”Till frågan om de förenade FNL-grupperna och dess program”. *DFFG A5:1*.

⁹ ”FNL i Sverige” nr 4 1969, ”Sammanfattning av enhetsfrontsdiskussionen” antagen av FS 10-11/5 1969.

Inför utgivande av en skiva i FNL-rörelsens regi riktades kritik mot en av sångerna som skulle ingå på skivan. Inom ledningen menade man, att denna sång dels inte handlade om Vietnam och dels var en omarbetning av Fader Vår, vilket ansågs stöta många kristna som sympatiserade med DFFG.¹⁰ Strategin gick ut på att appellera till så många som möjligt.

KFML drev också enhetsfrontslinjen. DFFGs karaktär av enhetsfront betraktades som taktiskt riktig för att samla största möjliga stöd i kampen mot USA-imperialismen. Utgångspunkten för KFMLs ställningstagande var uppfattningen att ca 80 procent av den svenska befolkningen stödde kravet att USA skulle lämna Vietnam, medan endast 0,5-1 procent hade så stort förtroende för KFML att de var beredda att rösta på förbundet vid riksdagsvalet.¹¹ Enhetsfronten betraktades som ett sätt att organisera personer beredda att engagera sig i en eller flera frågor men ännu inte mogna att stödja KFMLs politik i alla frågor.¹²

Enhetsfrontslinjen skall således inte bara ses som en taktik för att mobilisera ett motstånd mot USAs krig i Vietnam, utan också som en långsiktig strategi i kampen mot USA-imperialismen i allmänhet. KFML såg dessutom enhetsfrontslinjen som ett led i kampen för den svenska revolutionen. För FNL-rörelsen liksom för KFML hade den långsiktiga strategin högst prioritet.

Under 1970-talets första år arbetade DFFG aktivt för att nedtona parollen ”Bekämpa USA-imperialismen”. Strategin gick ut på att denna paroll successivt skulle mogna fram hos nya medlemmar. Medvetenhet om att USA måste lämna Indokina skulle utvecklas till en medvetenhet om det rättfärdiga i de indokinesiska folkens kamp och om USA-imperialismens karaktär.

Ordföranden Ulf Mårtensson formulerade strategin mer abstrakt. Det första steget var ”att ena oss med folk” och det andra ”att utveckla folk”. Han ansåg det inte möjligt att gå den omvända vägen, dvs att först göra människor politiskt medvetna och därefter ena sig med dem. Enligt honom var FNL-rörelsens gemensamma nämnare med svenska folket parollen ”USA ut ur Indokina”. Om de väl accepterade denna paroll var det enligt Mårtensson mycket lättare att därefter få dem till att omfatta hela DFFGs program.¹³

1971 fastslog kongressen att målsättningen under den följande perioden skulle vara att mobilisera majoriteten av den svenska befolkningen.¹⁴ DFFG underströk att för att nå detta mål måste man fokusera på parollen ”USA ut ur Indokina”. Syftet var att nå människor och dra med dem i solidaritetsarbetet. ”Vi utgår från våra verkliga vänner, vinner över mittenkrafterna och försöker så splittring och neutralisera högern”, som det uttrycktes av arbetsutskottet.¹⁵

Enhetsfrontsstrategin handlade inte bara om vilka paroller som skulle prioriteras, utan också i viss mån om vilket språk och vilka symboler som skulle användas. Politiskt laddade begrepp ansågs skrämja bort folk. Samtidigt betingade FNL-rörelsens marxist-leninistiska ideologi ett visst språkbruk. Kritik inom rörelsen mot begreppen neokolonialism och imperialism avvisades därför av ledningen med motiveringen, att dessa begrepp var användbara för att

DFFGs Skriftserie nr 5 (1970) s 17. [[Program, stadgar och sammanfattning av enhetsfrontsdiskussionen](#)]

¹⁰ Protokoll fört vid DFFGs utvidgade förbundsstyrelsemöte 20-21/1 1968. *DFFG A2:1*.

¹¹ KFMLs Informationsbulletin nr 3 1970, ”DFFGs linje i valet”. *BG 3*.

¹² Till KFMLs avdelningsstyrelser och medlemmar som arbetar i DFFG. Kommentar till diskussionerna angående DFFGs uppgifter i valet 1970 av AU. *KFML A2:1*.

¹³ Diskussionsprotokoll från DFFGs fjärde kongress 1971. *DFFG A1:1*

¹⁴ DFFG-utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper, 18/7 1971. *DFFG B1 A:2*.

¹⁵ ”FNL i Sverige” nr 7 1971, ”Om samarbete med andra organisationer” av DFFG/AU.

beskriva en brutal verklighet.¹⁶

En FNL-grupp menade att ord som imperialister, lakejer, marionetter och nickedockor förekom för ofta. Men inom rörelsens ledning hävdades att det var nödvändigt att använda ”riktiga” ord som imperialister. Ambitionen att skriva på ett lättfattligt språk fick inte ske på bekostnad av det politiska budskapet. Man ville inte acceptera ett ”borgerligt språkbruk”.¹⁷

En annan grupp reagerade mot vad som kallades ett importerat språk. Jargongen i bulletinen utmärktes enligt gruppen av ”en tillgjord folklighet – schablonartade förenklingar”. För en beskrivning av svenska förhållanden ansågs uttryck som ”stora segrar; svidande nederlag” ge ett löjligt intryck. Gruppen underströk att man vid översättningen av kinesiskt och indokinesiskt material borde vara uppmärksam på språkbruket.¹⁸ Västerås FNL-grupp deklarerade också att den vid utarbetandet av ett flygblad försökte att använda ett annat språk än det klassiska DFFG-språket.¹⁹

Enhetsfrontslinjen kan ses som ett försök att ge rörelsen en ”mjukare” framtoning. Potentiella medlemmar och sympatisörer skulle inte avskräckas av socialistiska paroller. Rörelsen skulle inte skylta med sin ideologiska profil. Men det fanns en gräns för hur långt rörelsen ville köpslå med sina politiska ideal. Oviljan att överge det marxistiska språkbruket kan tjäna som en illustration. Begrepp som imperialist utgjorde en markör som utmärkte gränsen för kompromissvilja.

Rebeller och likvidatorer

Enhetsfrontslinjen var inte okontroversiell. Tvärtom resulterade den i allvarliga konflikter inom rörelsen. Motståndare ville omvandla DFFG till en socialistisk rörelse. Tonvikten skulle ligga på det politiska arbetet, inte på solidaritetsarbetet för Vietnams folk. Enhetsfrontslinjen utgjorde i deras ögon en politisk eftergift.

Vänsterns utveckling under slutet av 1960-talet och större delen av 1970-talet präglades av fraktionsbildningar. FNL-rörelsen utgjorde inget undantag. Den var en del av vänstermiljön. De politiska bataljerna kring tolkningar av Mao, Lenin, Stalin, Trotskij och Marx utkämpades också inom denna rörelse. Smutskastning av politiska motståndare blev vardagsmat. Men samtidigt lämnade konflikterna och splittringstendenserna svårläkta sår efter sig.

Den första större striden inom FNL-rörelsen stod våren 1968. En grupp kallad rebellerna eller rebellrörelsen, ibland också rödgardister eller likvidatorer, riktade skarp kritik mot rörelsens politiska linje. Ideologisk inspiration till sin kritik hämtade denna grupp hos Mao Zedong. Den kinesiska kulturrevolutionen togs på djupaste allvar.

Rebellrörelsen gjorde främst sin röst hörd i större städer – i Stockholm, Malmö, Lund och Uppsala. Under sin mycket korta livstid hann den knappast utarbeta ett enhetligt program. Rörelsen utgjorde tvärtom en ganska heterogen företeelse, som tog sig olika uttryck i FNL-grupperna runt om i landet. En gemensam nämnare för rebellrörelsen var motsättningen inte bara till DFFG utan också till KFML.²⁰

Upptakten till rebellrörelsen var ett flygblad undertecknat av ”Tre rödgardister”. I flygbladet anklagades en ledare i Vietnambulletinen för att ha förrått Vietnams folk och världsrevolu-

¹⁶ Rapport från DFFGs arbetskonferens 20-21/8 1966. *DFFG FI:1*.

¹⁷ ”FNL i Sverige” nr 5 1969, ”Motioner och förslag” motion nr 16.

¹⁸ ”FNL i Sverige” nr 9 1971, ”Kritik av Vietnambulletinen”.

¹⁹ ”FNL i Sverige” nr 1 1972, ”Så gjorde Västerås ett bra flygblad” av Västerås FNL-grupp.

²⁰ KFML - en historik (1969) s 14.

tionen. Genom att försöka att dölja att regeringen i åratal varit ”lakejer åt USA-imperialismen” ansågs ledaren ha vilselett det svenska folket om vem som var dess verkliga fiende. USA-imperialismen beskrevs som ”världshistoriens ursinnigaste fiende till världens alla folk”. De tre rödgardisterna hävdade att det inte var Vietnams folk utan Kinas folk som under Mao Zedongs personliga ledning stod i spetsen för kampen mot USA-imperialismen. Rödgardisterna avslutade flygbladet med devota hyllningar till Mao: ”Leve ordförande Mao Tse-tungs stora oövervinneliga tänkande. Länge leve ordförande Mao, vår stora ledare, stora befälhavare och store rorsman. Ett långt, långt liv åt honom.”²¹

Rebellerna organiserade sig i början av maj 1968 och valde ett revolutionärt råd, som skulle avsättas eller delvis utbytas om ”massorna så krävde”. I ett uttalande fastslog rebellerna att revolutionen inte tog personliga hänsyn eller tillät vacklan: ”Vår huvuduppgift är att beväpna massorna med vår stora ordförande Mao Tse-tungs tänkande, att utveckla kulturrevolutionen i Sverige både på djupet och på bredden och genom detta djärvt mobilisera det svenska folket i en kompromisslös kamp mot USA-imperialismen.”²²

Central i rebellernas tänkande var den s k mutteorin enligt vilken de svenska arbetarna var mutade av svenska företags profiler i tredje världen. Imperialismen ansågs skapa profiler i den fattiga delen av världen, som i sin tur användes för att passivisera eller rättare sagt muta arbetarklassen i den rika världen. Arbetarklassens ekonomiska intressen knöts därmed till det imperialistiska systemets fortbestånd, och fattiga länders frigörelse blev ett hot för såväl borgare som arbetare i de imperialistiska staterna.²³

Torbjörn Säfve ger en skrämmande bild av rebellrörelsen i sin bok ”Rebellerna i Sverige”. Texten beskriver hur rebellerna för att stärka fysiken hade vapenövningar och hård gymnastik tidigt om morgonen i Stockholms och Uppsalas parker. Övningarna inleddes och avslutades med högläsning ur Maos lilla röda. De s k vapenövningarna försiggick med käppar. Vidare skriver Säfve om fysisk och psykisk tortyr mot olikttänkande inom gruppen.²⁴

Motsättningar inom rörelsen mellan de två fraktionerna tog sig ibland dramatiska uttryck. DFFGs förbundsstyrelsemöte i maj 1968 fick ajourneras därför att de närvarande rebellerna, som inte satt i förbundsstyrelsen, vägrade avlägsna sig ur lokalen. Det ajournerade förbundsstyrelsemötet kunde dock återupptas efter förflyttning till annan lokal. Vidare avsattes Vietnambulletinens redaktion. Redaktören anklagades för att ha ställt sig bakom rödgardisternas flygblad.²⁵

För rebellrörelsen utgjorde kulturrevolutionen en världsomfattande rörelse. Proletariatet skulle erövra makten inom alla kommunistiska partier. För FNL-rörelsen framstod kulturrevolutionen däremot som en kinesisk angelägenhet. Trots en prokinesisk framtoning stod den främmande inför rebellernas devota hyllning av Mao Zedong. Att låta förbundet ledas av Maos tänkande ansågs utesluta en mängd aktivister och sympatisörer, som önskade stödja det vietnamesiska folkets kamp mot USA-imperialismen utan att bli betraktade som kommunister. En kulturrevolution i Sverige skulle enligt förbundsstyrelsen splittra rörelsen och därmed skada den antiimperialistiska kampen. Rebellerna anklagades för att bryta mot

²¹ ”Vietnambulletinens ledare (i nr 1 -68) är ett öppet förräderi mot Vietnams folk och världsrevolutionen” av Tre rödgardister. *DFFG FI:2*. Örbrink & Lundgren (1973) s 19-20.

²² Säfve (1971) s 55-56.

²³ KFML - en historik (1969) s 14-15.

²⁴ Säfve (1971) s 65-68.

²⁵ Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsemöte 18-19/5 1968 och uttalande från DFFGs förbundsstyrelse 19/5 1968. *DFFG A2:1*.

enhetsfrontslinjens grundprinciper.²⁶

Rebellrörelsen hade karaktären av studentrörelse, vilket bekräftas av dess koncentration till städer som Lund, Uppsala och Stockholm. På dessa orter fick rebellrörelsen också en viss betydelse. Flera medlemmar stämplade som rebeller uteslöts ur FNL-grupperna medan andra lämnade frivilligt, däribland hela FNL-gruppen i Malmö. Även för Clarté och KFML fick rebellrörelsen märkbara konsekvenser.²⁷

Utvecklingen i Gärdets FNL-grupp kan tjäna som illustration till den betydelse rebellrörelsen fick på vissa orter. Medlemmarna i denna grupp utgjordes huvudsakligen av studenter som bodde på studenthemmet på Gärdet. Av gruppens 20-25 medlemmar betecknades endast ett par som arbetare. I april 1968 uppstod allvarliga stridigheter inom gruppen som pågick fram till juli då gruppen upplöstes. Enligt gruppens egen rapport från 1969 hade 12 av medlemmarna varit rebeller, en halvrebell, fyra icke-rebeller, tre hade skrämmts bort och tre slutat arbeta i gruppen av annan orsak. Under hösten 1968 började FNL-gruppen åter att fungera. Ett år senare hade gruppen fler medlemmar än innan stridigheterna började.²⁸

Rebellrörelsen blev mycket kortlivad. Några vår- och sommarmånaders intensiv verksamhet 1968 rann ut i sanden. Enhetsfrontslinjen gick segrande ur striden. Strävanden att omvandla DFFG till en socialistisk organisation förblev emellertid aktuella de kommande åren. I början av 1969 anklagades exempelvis FNL-gruppen i Ljungby för att stödja rebellerna och uteslöts ur DFFG.²⁹

Rebellrörelsens utveckling under våren och sommaren 1968 skall ses mot bakgrund av studentrevolten som under denna period spred sig som en löpeld i Europas storstäder. Svallvågorna från kampstämningen i Paris nådde till Stockholm och inspirerade rebellerna att försöka genomföra en kulturrevolution i FNL-rörelsen och i Sverige. Samtidigt befann sig kulturrevolutionen i Kina i sitt mest extrema skede.

Det skulle emellertid inte dröja särskilt länge förrän enhetsfrontslinjen åter ledde till konfrontationer inom FNL-rörelsen. Nya motsättningar kom upp till ytan, motsättningar som utgjorde ett betydligt större hot mot enhetsfrontstänkandet än rebellrörelsen. En av de direkta anledningarna till de nya stridigheterna inom FNL-rörelsen var att DFFG i enlighet med enhetsfrontslinjen avstod från att uppmana sina medlemmar att rösta på KFML vid riksdagsvalet 1970.

FNL-rörelsen hade inte engagerat sig i riksdagsvalet 1968. Sköld Peter Matthis betonade i det sammanhanget, att valet inte var någon huvudfråga för FNL-grupperna. Inget av partierna hade enligt honom tagit ställning för FNL och Vietnams folk.³⁰ Poeten och kulturjournalisten *Karl Vennberg* anklagade FNL-rörelsen för att uppmana till blankröstning, vilket han betecknade som ett svek mot Vietnams folk. Han ansåg därmed att rörelsen hjälpte de borgerliga partierna och hävdade att FNLarna skulle vara ”tusenfalt bättre revolutionärer om de röstade socialdemokratiskt”.³¹ Sköld Peter Matthis förnekade att FNL-rörelsen hade uppmanat medlemmarna att rösta blankt. Han betonade att förbundet inte tog ställning i frågor som föll utan-

²⁶ Uttalande från DFFGs förbundsstyrelse 19/5 1968. *DFFG F1:2*. Säfve (1971) s 12-14.

²⁷ KFML - en historik (1969) s 16.

²⁸ ”I-Bullen” 1969 nr 4, ”Kort historik över Gärdets FNL-grupp samt verksamhetsberättelse för Gärdet Lidingö FNL-grupp”. *DFFG ÖI C:1*

²⁹ Protokoll fört vid möte med DFFGs förbundsstyrelse 15-16/2 1969 *DFFG A2:1*.

³⁰ Protokoll fört vid möte med DFFGs förbundsstyrelse 31/8-1/9 1968. *DFFG A2:1*.

³¹ AB 7/9 1968, ”FNL röstar blankt” av Karl Vennberg.

för organisationens ram och målsättning.³²

Vid riksdagsvalet hösten 1970 agerade DFFG betydligt mer aktivt. Målsättningen var att utnyttja det politiska klimatet i samband med en valrörelse. Valkampen betraktades som ett utmärkt tillfälle att sprida propaganda eftersom intresset för politiska frågor ökade under denna period. Men fortfarande ville förbundet inte rekommendera sina medlemmar att rösta på ett bestämt politiskt parti. Däremot uppmanades de att rösta mot bakgrund av en kritisk granskning av vad partierna sagt och gjort i Vietnamfrågan.³³

Av DFFGs analys av de olika partiernas hållningar i Vietnamfrågan, som publicerades i ett flygblad, framgår också klart och tydligt vad förbundet ansåg att en sådan kritisk granskning skulle leda fram till. Moderata samlingspartiet betraktades som USA-imperialismens vapen- dragare och ägnades ingen ingående analys. Folkpartiets och centerpartiets ungdomsförbund ansågs i flera avseenden ha drivit en vettig Vietnampolitik, dock utan möjlighet att vinna gehör för sina ståndpunkter hos moderpartierna som båda betecknades som USA-vänliga. Socialdemokraterna anklagades för att driva ett dubbelspel för att vinna röster. Partiet påstods uttala sitt stöd till det vietnamesiska folket utan att sätta makt bakom sina ord. DFFG menade att denna politik måste avslöjas och fördömas. VPK fick inte heller många poäng på DFFGs skala. Partiet ansågs driva en felaktig linje i Vietnamarbetet och anklagades för att ha förrätt det indokinesiska folket.³⁴

KFML fick som enda parti godkänt av DFFG. Det ansågs driva en riktig linje i Vietnamfrågan och utgöra ett stöd för FNL-rörelsen i det antiimperialistiska arbetet. Att DFFG inte ville uppmana sina medlemmar att rösta på det marxist-leninistiska partiet motiverades med att det förutom Vietnamfrågan fanns en rad andra frågor att ställning till i valet.³⁵

Enhetsfrontlinjen ville DFFG inte överge. Ändå uppmanades medlemmarna att vara aktiva i valkampanjen bl a genom att delta i viktiga valmöten och att utarbeta flygblad anpassade till dessa möten. Enligt direktiven skulle eventuella frågor till riksdagskandidater vara väl intränade. Om frågor inte fick ställas skulle FNL-arna enligt direktiven göra en strategisk bedömning av det aktuella läget, t ex om de var i majoritet på mötet, innan de agerade.³⁶

DFFGs vägran att ta partipolitisk ställning inför valet kritiserades från olika håll inom de egna leden. Flera medlemmar ansåg att förbundet borde uppmana medlemmarna att rösta på KFML. Ledningen hävdade emellertid att en sådan uppmaning var i strid med enhetsfrontlinjens strategi att samla så många människor som möjligt i kampen mot USA-imperialismen. Rörelsens program skulle appellera till folk med skilda ideologiska och politiska världsuppfattningar. Längre än till att redovisa vilka som stödde eller motarbetade Vietnams folk ville DFFG inte gå i valrörelsen.

Kritikerna av enhetsfrontlinjen hade redan i ett tidigt skede gett uttryck för sina synpunkter inom KFML. Vid förbundets kongress i juni 1970 framförde avdelningen i Göteborg kravet att DFFG skulle uppmana alla antiimperialister att rösta på KFML i valet. Att inte framföra en

³² AB 10/9 1968, "Svar till Karl Vennberg 'FNL röstar blankt' av Sköld Peter Matthis.

³³ Till DFFGs lokalgrupper och FS-ledamöter från DFFG/AU 15/7 1970. *DFFG B1 A:1*.

³⁴ "FNL i Sverige" nr 3 1973, "Valet och Vietnam - 1970-års valflygblad". Till DFFGs lokalgrupper och FS-ledamöter från DFFG/ AU 15/7 1970. *DFFG B1 A:1*.

³⁵ "FNL i Sverige" nr 3 1973, "Valet och Vietnam - 1970-års valflygblad". Till DFFGs lokalgrupper och FS-ledamöter från DFFG/- AU 15/7 1970. *DFFG B1 A:1*

³⁶ Pressmeddelande 12/9 1970 från DFFG om partierna och Vietnamfrågan inför valet. *DFFG B2 C:1* Till DFFGs lokalgrupper och FS-ledamöter från DFFG/AU 15/7 1970. *DFFG B1 A:1*

sådan uppmaning betraktades som ett sabotage mot kampen för den proletära internationalismen i Sverige.³⁷

Striden om vilken linje som skulle föras i valet gällde DFFGs politik i allmänhet och dess karaktär av enhetsfront i synnerhet. Men det var först efter valet som meningsbrytningarna övergick i öppen konflikt med splittring som följd. Tre medlemmar i KFMLs styrelse med *Frank Baude* i spetsen bildade ett nytt förbund, KFMLr, där r-et stod för revolutionärerna.³⁸ Av sina motståndare, både DFFG och KFML, betecknades medlemmarna i denna utbrytar-grupp som likvidatorer eftersom de ansågs vilja krossa FNL-rörelsen.

Utbrytargruppens målsättning var att stärka den socialistiska ideologin och öka det proletära inflytandet i Vietnamarbetet. Det bästa sättet att stödja Vietnams folk och andra förtryckta folk var enligt gruppen att bekämpa imperialismen genom att förena sig med arbetarklassen och genomföra den socialistiska revolutionen.³⁹

Utbrytargruppen krävde att FNL-rörelsen skulle ta ställning för den svenska arbetarklassen. I resolutioner och paroller uppmanades DFFG att ställa sig på den proletära internationalismens grundval. Gruppen ville arbeta öppet för en socialistisk revolution. Strategin skulle inte vara att gå långsamt fram eller att försöka dölja målet. Enhetsfrontslinjen förkastades.

En ny splittring av FNL-rörelsen var ett faktum, en splittring som liksom 1968 i hög grad gällde frågan om strategi och ideologi. FNL-rörelsen stod fast vid enhetsfrontsstrategin. Ett ställningstagande för socialismen begränsade enligt ledningen möjligheterna att mobilisera fler i Vietnamarbetet. Människor som sympatiserade med FNL-rörelsen och deltog i dess aktiviteter skulle först i ett senare skede göras medvetna om de grundläggande konflikterna i samhället. Utbrytargruppens linje innebar enligt denna uppfattning en risk för att många människor avskräcktes från att stödja DFFG. Förbundet skulle därmed förvandlas till en obetydlig sekt.⁴⁰

FNL-rörelsen såg det som sin huvuduppgift att ta upp kampen mot utbrytargruppen. Inte bara ledningen utan samtliga medlemmar och aktivister skulle prioritera denna kamp. Ordföranden Ulf Mårtensson framhöll att det var den viktigaste striden i DFFGs historia, viktigare än striden som utkämpades mot rebellerna 1968.⁴¹

I Göteborg tog sig stridigheterna drastiska uttryck. På ett medlemsmöte i november 1970 valdes med knapp majoritet en ”likvidatorisk” styrelse för Göteborgs FNL-grupp. Några veckor senare beslöt DFFGs arbetsutskott att utrusta FNL-kontoret i Göteborg med ett extra lås. Beslutet motiverades med att utbrytargruppen använt sig av FNL-kontorets material för att göra förbundsfiendliga utskick till FNL-grupper. En vecka senare skruvade utbrytargruppen uppenbarligen bort låset. DFFG bytte åter lås och beslutade att inga s k likvidatorer ägde tillträde till lokalen. Några dagar senare slog enligt DFFGs version utbrytargruppen sönder dörren och stal material. DFFG beslutade därefter att flytta FNL-kontoret i Göteborg till Stockholm.⁴²

³⁷ Till FS-ledamöterna från AU 16/7 1970 och till Kamrater från Göteborgsavdelningens styrelse 1970. *KFML EI:1*.

³⁸ Förbundsstyrelsens resolution 18/10 1970 angående ledamöterna Frank Baude, Sven Strömberg och Leif Roland Jönsson. *KFML BI:1*.

³⁹ FNL i Sverige” nr 10 1970, ”Halmstad om våra studier” Halmstad FNL-grupp.

⁴⁰ ”FNL i Sverige” nr 1 1971, ”Historik över motsättningarna i DFFG” av AU.

⁴¹ Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsemöte 30-31/1 1971. *DFFG A2:1*.

⁴² Utdrag ur utskick från FS/AU, januari 1971. ”Rapport om utvecklingen och motsättningarna i Göteborg 29/11-

Andra FNL-grupper följde Göteborgs exempel och bröt med DFFG. I Helsingborg uttalade FNL-gruppen sitt stöd till "det proletära centrum" som vuxit fram i Göteborg. Uttalandet avslutades med parollerna "Oförsonlig kamp mot högeropportunismen" och "Leve den proletära internationalismen".⁴³

DFFGs lista med anklagelser mot utbrytargruppen var lång, och förbundsstyrelsen uteslöt i första vändan FNL-grupperna i Göteborg, Borås och Helsingborg. Vidare betraktades lokalgrupper som spred utbrytargruppens tidning Vietnamsolidaritet eller samlade in till "likvidatorinsamlingen" som uteslutna ur DFFG. Även revisorerna utsattes för politisk kontroll. Således exkluderades en av revisorerna i konsekvens med beslutet att utesluta Göteborgs FNL-grupp. Enligt DFFG stod hon helt på likvidatorernas linje och fick därför inte längre vara revisor.⁴⁴

Sammanlagt uteslöts på mindre än ett halvt år 23 lokalgrupper ur DFFG p g a "likvidatoriska handlingar". Våren 1971 var antalet medlemsgrupper i förbundet 103, vilket innebar att mellan 1/5 och 1/6 av lokalgrupperna hade ställt sig på "den proletära linjen".⁴⁵

KFMLr bildade en speciell organisation för att leda Vietnamarbetet "Solidaritetsfronten för Indokinas folk" (SFIF), som de uteslutna FNL-grupperna anslöt sig till. Fronten såg sig som en del av den revolutionära rörelsen i Sverige och ställde det antiimperialistiska arbetet i Sverige på den "proletära internationalismens fasta grund". Att arbeta för genomförandet av en socialistisk revolution i Sverige betraktade fronten som en internationell förpliktelse gentemot alla nationers arbetare och förtryckta.⁴⁶

Enligt solidaritetsfronten utgjorde proletariatet den enda klassen som kunde leda kampen mot imperialismen till seger. Med hjälp av Lenin formulerades målsättningen "att förena arbetarnas klasskamp i förtryckarlandet med samma klasskamp i de förtryckta länderna". Svenska arbetares klasskamp skulle förenas med vietnamesiska arbetares klasskamp. Frontens tidning Vietnamsolidaritet skulle föra ut den proletära linjen i solidaritetsarbetet. Endast solidaritet baserad på klassgemenskap ansågs kunna föra den antiimperialistiska rörelsen framåt i Sverige.⁴⁷

Solidaritetsfrontens taktik gick ut på att delta i DFFGs aktioner. Medlemmarna uppmanades att genom försäljning av tidningar och i diskussionsinlägg föra fram den "riktiga" linjen i samband med FNL-rörelsens aktioner. De skulle delta i demonstrationståg med egna paroller för att avgränsa sig från "småborgarna".⁴⁸ Denna taktik ledde givetvis till konfrontationer,

20/12", DFFG/ AU. *DFFG BI A:2*.

⁴³ "FNL i Sverige" nr 1 1971, "Helsingborg ställer sig utanför DFFG". I Halmstad förklarade FNL-gruppen enligt DFFG att den vägrade att sälja Vietnambulletinen och betala sina skulder. Istället ville man sälja Vietnamsolidaritet som utgavs av KFML(r). Också i Ystad deklarerade majoriteten i gruppen att den inte längre ville sälja bulletinen och att den hade uteslutit medlemmar som företrädde DFFGs linje (Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsemöte 13-14/3 1971. *DFFG BI A:2*).

⁴⁴ "FNL i Sverige" nr 1 1971, "FS-resolution 11. Om motsättningarna i DFFG". Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelses möte 30-31/1 1971. *DFFG A2:1*. Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelses möte 13-14/3 1971. *DFFG BI A:2*. Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsemöte 15-16/5 1971. *DFFG A2:1*.

⁴⁵ "FNL i Sverige" nr 5 1971, "Förbundsstyrelsens allmänna rapport".

⁴⁶ GT 14/4 1971, "FNL-rörelsen splittrad i två fraktioner". Vietnamsolidaritet årg 1 nr 1 1970, "Kamrater: Deltag i utvecklandet av den proletära Vietnamsolidaritetsrörelsen" och årg 1 nr 5 1970, "Ledare: Stärk och utvidga SFIF".

⁴⁷ Vietnamsolidaritet årg 1 nr 1 1970, "Ledare: Solidaritetsarbete på klasskampens grund" och årg 1 nr 1 1970, "Kamrater: Deltag i utvecklandet av den proletära Vietnamsolidaritetsrörelsen". Se också Vietnamsolidaritet årg 1 nr 3/4 1970, "Gå den revolutionära vägen".

⁴⁸ Vietnamsolidaritet årg 1 nr 2 1970, "Stärk propagandaarbetet!".

som till synes även tog sig våldsamma uttryck.

När FNL-gruppen i Örebro arrangerade en demonstration mot USAs och Saigonregimens inmarsch i Laos deltog även ett trettiotal från Solidaritetsfronten som delade ut egna flygblad. Med sig hade de en röd banderoll med texten ”Proletärer i alla länder förena er”. De s k likvidatorerna informerades om att banderollen stred mot enhetsfrontens paroller. Då demonstrationståget satte igång ville de ändå gå med, men hindrades enligt Örebrogruppens rapport av några ”kraftigt byggda FNL-are”, och det uppstod slagsmål. ”Flera slagsmålssugna likvidatorer” kastade sig enligt rapporten med glädje på Stefan och fällde honom till marken med sparkar och slag.⁴⁹

Det berättas också att KFML(r)-are ibland dök upp på Fridhemsplan, där FNL-are samlade in pengar och sålde Vietnambulletinen. För folk som köpte Vietnamsolidaritet eller lade pengar i deras bössor försökte FNL-arna förklara, att pengarna inte gick till Vietnams folk utan till en grupp ”inskränkta fanatiker” i Sverige.⁵⁰

I stridens hetta var inte heller smutskastning av motståndaren främmande för de inblandade parterna. En intern KFML-rapport om ledarskikten inom det nybildade KFMLr vittnar om debattnivån. Enligt denna rapport hade partiledaren Frank Baude, murare till yrket, minimalt inflytande och förtroende bland byggnadsarbetarna. Han anklagades för att ha en rå arbetsstil som ledde till ”en romantisk tilltro till batonger och utövande av fysiskt våld”. Hans kompanjon anklagades som medansvarig i samband med en förskingring. En tredje inom gruppens ledning, psykolog till yrket, hade enligt rapporten sadlat om och fått titeln varvsarbetare, för att ge fog för talet om att KFMLr utgjorde en arbetaropposition. Han anklagades för att tidigare ha fört ett ”avancerat borgerligt bohemliv” och betecknades som en ”durkdriven karriärst”. En fjärde medlem påstods ha blivit ”varvsarbetare” under sommaren. En femte person betecknades som misslyckad student och dagdrivare, som huvudsakligen låtit sig försörjas av sin sambo. Hans yrkestitel chaufför härrörde enligt rapporten från sommaren 1968, då han under en tid arbetade som äggtukörare. En sjätte person beskrevs i rapporten som en playboy-typ. Han tillhörde en italiensk aristokratfamilj och påstods ha varit medlem i en fascistisk studentorganisation.⁵¹

Bildandet av en ny konkurrerande Vietnämörelse innebar emellertid inte att motsättningarna inom FNL-rörelsen upphörde. Tvärtom fortsatte kritiken mot enhetsfrontslinjen. Flera uttalade fruktan för att DFFG skulle förvandlas till en vanlig humanitär hjälporganisation där medlidande utgjorde drivkraften.⁵² Andra menade att USA-imperialismen måste angripas från olika håll, inte bara i Vietnam. Som alternativ till brännpunktsteorin lanserades Che Guevaras paroll ”Skapa ett, två, tre Vietnam”.⁵³

FNL-rörelsen sargades av konflikten. Under ett års tid upptog stridigheterna mycket tid och energi. Men DFFG höll fast vid enhetsfrontslinjen. På kongressen sommaren 1971 fastslogs, att solidaritetsarbetet för de indokinesiska folken skulle utvecklas för att därigenom skapa en fast förankring bland ”det svenska folkets breda lager”. Denna strategi ansåg DFFG skulle resultera i att de s k likvidatorerna isolerades i det svenska samhället.⁵⁴

⁴⁹ ”Värdering av demonstration” styrelsen. ÖF (6).

⁵⁰ DN 7/5 1972, ”Jan Myrdal och KFML” av Peter Sundborg, Kungsholmens FNL-grupp.

⁵¹ Till KFMLs förbundsstyrelse från KFMLs Göteborgsavdelning, 17/1 1971. *KFML E1:1*.

⁵² ”FNL i Sverige” nr 9 1971, ”Om kampen mot imperialismen och DFFG:s uppgifter”.

⁵³ Forsling (1982) s 12.

⁵⁴ ”FNL i Sverige” nr 6 1971, ”Kongress-resolution 2. Om 1970 års likvidatorer”.

Även vid riksdagsvalet 1973 prioriterades enhetsfrontslinjen. DFFG önskade inte göra partipolitiska utspel. Däremot ansågs det fortfarande viktigt att utnyttja det gynnsamma politiska klimatet, som uppstod under valtider, för att stärka stödet åt Indokinas folk. Riksdagen betraktades som ett viktigt forum för att driva Vietnampolitik. Kriget i Sydostasien skulle därför göras till en viktig valfråga.⁵⁵

Med Parisavtalet i början av 1973 hade utvecklingen i Vietnam tagit en avgörande vändning. Engagemanget och opinionsstödet för Vietnams folk minskade i intensitet. Frågan kändes inte längre lika angelägen som vid valet 1970. Vietnam spelade inte längre samma roll för att mobilisera och rekrytera nya medlemmar till KFML, som samma år bytt namn till SKP.

Vid valet 1973 fick SKP/KFML liksom vid föregående val 0,4 procent av rösterna.⁵⁶ Visionen om ett massparti hade fortfarande inte förverkligats. Självtt betraktade sig SKP som det enda parti som förde en riktig facklig linje och en riktig politik. Partiets politik nådde ut som aldrig tidigare och mötte stark sympati, om man får tro dess egen version.⁵⁷ Valsiffrorna talar däremot ett annat språk.

Utomstående registrerade knappast de ideologiska skillnaderna mellan de olika bokstavs-kombinationerna på den yttersta vänsterkanten. Men för de inblandade var striderna allvar. För dem gällde motsättningarna grundläggande ideologiska frågor. Intensiteten i debatten vittnar om vilken vikt aktörerna tillmätte dessa frågor. DFFGs ställning som den ledande rörelsen mot kriget i Vietnam naggades i kanten av dessa stridigheter, men den rubbades inte. SFIF fick lika litet som KFML(r) betydelse annat än som exempel på extremistiska vänstergrupper. Enhetsfrontsstrategin överlevde de ideologiska bataljerna.

Samarbetsprojekt

Grundtanken i enhetsfrontslinjen var att tona ner FNL-rörelsens socialistiska profil. Fördomandet av USAs krig i Vietnam skulle utgöra enhetsfrontens plattform. Strategin gick emellertid inte bara ut på att appellera direkt till den svenska befolkningen. FNL-rörelsen tog också initiativ till samarbete med andra organisationer i försöken att skapa en slagkraftig enhetsfront.

Frågan om samarbete med andra organisationer blev aktuell vid DFFGs kongress 1971. Mobiliseringen av svenska folket hade gått trögt. Nya vägar måste prövas. I det sammanhanget såg DFFGs ledning möjligheter i ett samarbete med andra organisationer inte minst för att kunna komma i kontakt med dessa organisationers medlemmar. Om t ex en religiös organisation gick ut med ett flygblad, där det klargjordes att det var i strid med Kristi ord att fälla napalm, ansågs ett sådant flygblad hjälpa rörelsen att nå ut till grupper, som man annars inte kom i kontakt med. Samtidigt var DFFG månt om att hålla fast vid sin "ledande" roll i Vietnamarbetet.⁵⁸

Det var delvis upp till lokala FNL-grupper att söka samarbete med politiska och ideella organisationer. Arbetsutskottet presenterade dock flera förslag till hur lokalgrupperna skulle gå tillväga. Bl a uppmanades de att försöka att få till stånd möten med andra organisationer och göra gemensamma uttalanden. Principerna för kontakterna skulle vara: "bygga på de

⁵⁵ Protokoll fört vid förbundsstyrelsemöte den 14-15/4 1973. *DFFG A2:1*. "FNL i Sverige" nr 3 1973, "DFFG och valet 1973. En diskussionsinledning från förbundsstyrelsen".

⁵⁶ Hadenius, Molin & Wieslander (1993) s 240.

⁵⁷ SKP Informationsbulletin nr 8 1973, "Ledare: Planera arbetet!". *BG 6*.

⁵⁸ "FNL i Sverige" nr 7 1971, "Om samarbete med andra organisationer" av DFFG/AU.

progressiva, vinna mellankrafterna och isolera den lilla minoriteten som är direkt fientlig”. Arbetsutskottet föreslog också att FNL-grupperna bildade lokala samarbetskommittéer. Dessa kommittéer skulle ha en så bred politisk plattform som möjligt med parollen ”USA ut ur Indokina” som basen för gemensamma aktioner.⁵⁹

Även om det finns exempel på att samarbetet med andra organisationer föll väl ut måste strategin ändå karakteriseras som ett misslyckande.⁶⁰ I Uppsala samarbetade FNL-gruppen med en lång rad organisationer och bildade en Indokinakommitté. Men samarbetet fungerade inte helt som gruppen hade tänkt sig. De olika organisationerna ansågs inte tillräckligt intresserade. Enligt FNL-gruppens uppfattning deltog de endast sparsamt i de gemensamma aktiviteterna och anordnade endast i undantagsfall egna möten.⁶¹

Även på central nivå initierades samarbetsprojekt. Bäst i sina samarbetssträvanden lyckades FNL-rörelsen förstås med KFML. Där fanns inte bara en ideologisk och politisk samhörighet utan också ett välutvecklat socialt kontaktnät. Bl a arrangerade KFML Röd Front-demonstrationer första maj, enhetsmanifestationer med syftet att samla så många progressiva människor som möjligt ”till kamp mot utsugning, förtryck, svek och förräderi”.⁶²

Röd Front kan i viss mån sägas utgöra en motsvarighet till FNL-rörelsens enhetsfrontslinje. Den betraktades som viktig för att politiskt utveckla progressiva personer och grupper som ”var i rörelse”, men som ännu inte stödde marxist-leninisterna.⁶³ Röd Fronts enhetsdemonstration ägde rum första gången 1968. FNL-gruppen i Göteborg motiverade sitt deltagande med att i det socialdemokratiska tåget endast gick partifunktionärer som utnyttjade ”det arbetande folkets ursprungliga kampdag till stöd åt en mot folket riktad politik”. Socialdemokraterna anklagades för att hindra FNL-rörelsen att framföra paroller riktade mot monopolkapitalet, regeringen och imperialismen.⁶⁴

FNL-grupperna runt om i landet deltog på eget initiativ i Röd Front. DFFG ville däremot inte beordra FNL-grupperna att delta. Men eftersom arbetarna ansågs utgöra huvudkraften i solidaritetsarbetet, var det enligt styrelsen nödvändigt att nå ut till dessa för att mobilisera svenska folket. Därför betraktades det som förenligt med DFFGs politik att delta i Röd Front.⁶⁵ Kritiken att ett deltagande i Röd Front stred mot rörelsens enhetsfrontslinje avvisades. Tvärtom såg DFFG dessa demonstrationer som ett effektivt sätt att föra ut sitt budskap.⁶⁶

Om FNL-rörelsen hade ett nära och intensivt samarbete med KFML var dess förhållande till SKP, som 1967 ändrade namn till VPK, betydligt mer problematiskt. Redan 1965 anklagade FNL-rörelsen partiet för att driva en pacifistisk linje i Vietnamarbetet, dvs att ta avstånd från själva kriget istället för att stödja den angripna parten och bekämpa angriparen. Partiet betraktades som opportunistiskt eftersom det ansågs försöka stå med ett ben i vardera lägret,

⁵⁹ DFFG-utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 4 10/9 1971. *DFFG BI A:1*.

⁶⁰ FNL-gruppen i Göteborg hade däremot positiva erfarenheter av arbetet i den lokala samarbetskommittén. Medlemmar i kommittén utöver FNL-gruppen var Clarté, VPK, KU, KFML, Palestina-kommittén, Palestinska Arbetarunionen, Palestinska Studentunionen och Svensk-Kinesiska Vänskapsförbundet. Dessa organisationer samarbetade bl a under Vietnamveckan (”FNL i Sverige” nr 9 1971, ”Bygg samarbetskommittéer” av Göteborgs FNL-grupp.).

⁶¹ ”FNL i Sverige” nr 9 1971, ”Mobilisera alla” av representant från Uppsala FNL-grupp.

⁶² ”FNL i Sverige” nr 1 1970, ”Inbjudan till Röd Front” från KFML.

⁶³ Meddelande till avdelningsstyrelser och arbetsgrupper 31/3 1971. *KFML BI:1*.

⁶⁴ ”FNL i Sverige” nr 2 1970, ”Röd Front i Göteborg 1968”.

⁶⁵ ”FNL i Sverige” nr 3 1970, ”Rapport från FS-mötet 7-8/3”.

⁶⁶ ”FNL i Sverige” nr 4 1970, ”Ledare: Solidaritetens dag”.

både FNL-rörelsens och pacifisternas.⁶⁷

VPK å sin sida hävdade att man redan från början stött det vietnamesiska folkets kamp, att VPK-are var aktiva medlemmar i FNL-rörelsen och deltog i demonstrationer och insamlingar. Man beklagade att DFFG inte velat gå med i överläggningar för att utveckla aktioner till stöd för Vietnams folk.⁶⁸ Motsättningarna mellan FNL-rörelsen och kommunistpartiet kom också till uttryck lokalt. FNL-gruppen i Örebro anklagade t ex partiets ungdomsförbund för att ha stulit medlemsregistret för Clarté och FNL-gruppen samt för att ha tömt FNL-gruppens boklåda och kört bort materialet inklusive pengakassan till sin egen expedition.⁶⁹

När DFFG 1971 aktualiserade frågan om samarbete med andra organisationer inbjöds även VPK till överläggningar.⁷⁰ Parterna enades också om ett gemensamt uttalande mot USA-imperialismen och förklarade sig beredda att samarbeta för att tillsammans med andra organisationer bygga en enhetsfront mot USA-imperialismen på bredast möjliga bas.⁷¹

På VPKs partikongress 1972 höll DFFGs ordförande Ulf Mårtensson ett tal där han betonade att partiet spelat en central roll i solidaritetsarbetet för Indokinas folk. Han erkände att FNL-rörelsen handlat fel, när den ej gjort allt som varit möjligt för att mobilisera största möjliga stöd för Indokinas folk.⁷²

1972 tog DFFG också initiativ till att ena de ”progressiva demonstrationerna” i en kraftfull protest mot USAs upptrappning av kriget i Vietnam. Röd Front och VPK anordnade en gemensam demonstration första maj 1972 under parollen ”Enhet Solidaritet”. På uppmaning av VPK, KFML och DFFG anordnade lokalavdelningar och grupper liknande gemensamma demonstrationer på en rad olika platser. Grundvalen för samarbetet var parollerna: ”USA – sluta bomba Vietnam”, ”USA – uppta allvarliga förhandlingar i Paris” och ”USA ut ur Indokina”.⁷³

Samarbetet med VPK blev emellertid inte särskilt långvarigt. Det följande året svalnade partiets intresse för gemensamma demonstrationer påtagligt. Och 1974 samarbetade VPK endast på ett fåtal orter med FNL-grupper.⁷⁴

FNL-rörelsen stödde den revolutionära kampen i Vietnam. Ledande personer inom rörelsen förespråkade även en revolutionär förändring i Sverige. Men de första årens revolutionära idéer i rörelsens retorik tonades efterhand ned. Istället lyftes enhetsfrontslinjen fram. Den fick allt större betydelse i rörelsens strategiska tänkande och avspeglade en utveckling från konfrontation till samarbete. Enhet var samtidigt ett positivt laddat begrepp, som indikerade att det var de politiska motståndarna som stod för splittring.

⁶⁷ Om VPK, VUF och Vietnamrörelsen 1969 av Jan Lindahl och Torsten Ahlén, Gävle FNL-grupp. *DFFG F1:3*. [[Vpk, vuf och vietnamrörelsen](#)]

⁶⁸ VPK och solidaritetsarbetet för Vietnams folk. *DFFG E1 D:1* Se även Ny Dag 19/3 1971, ”VPK och Vietnamarbetet”.

⁶⁹ ”FNL i Sverige” nr 5 1968, ”Varning för VUF-byråkraternas ’renhållningsarbete’” rapport från Örebro FNL-grupp”.

⁷⁰ Till VPK från DFFG/AU 17/7 1971. *DFFG E1 D:2*.

⁷¹ Ny Dag 29/9 1971, ”Gemensamt uttalande av VPK och FNL- grupperna”. Enligt DFFGs referat fördes mötet i en kamratlig och öppen anda. Det rådde enighet om att meningsskiljaktigheterna rörande synen på socialimperialism inte borde utgöra ett hinder för enighet i Vietnamfrågan (DFFG-utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 4 10/9 1971. *DFFG B1 A:1*).

⁷² Ny Dag 3/11 1972, ”FNL-gruppernas ordförande: Jag hoppas att samarbetet mellan DFFG och vpk utvecklas”.

⁷³ Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsens möte 14/5 1972. *DFFG A2:1*. ”FNL i Sverige” nr 4 1972, ”FS-uttalande om 1 maj”.

⁷⁴ ”FNL i Sverige” nr 5 1974, ”Ledare: Enhet Solidaritet”.

Rörelsens ambitioner sträckte sig längre än till fred i Vietnam. Antiimperialism stod överst på programmet. KFML såg även rörelsen som ett led i kampen för revolutionen med ett socialistiskt Sverige som övergripande mål. Eftersom marxist-leninister hade ett betydligt inflytande inom DFFG är det näraliggande att se FNL-rörelsen som ett led i syftet att förverkliga visionen om ett socialistiskt Sverige.

Motsättningarna inom FNL-rörelsen med utbrytningar som resultat vittnar emellertid om en ovilja mot att officiellt föra fram socialistiska paroller i Vietnamarbetet. Även parollen ”Bekämpa USA-imperialismen”, som fanns inskriven i programmet, tonades ned. Sedda i backspegeln kan meningsskiljaktigheterna mellan de olika vänstergrupperna synas bagatellartade. Men glåporden och smutskastningskampanjernas omfattning vittnar om med vilken intensitet samtidens olika marxistiska uttolkare upplevde motsättningarna.

Svårigheter att förvandla abstrakta målsättningar till konkreta strategier leder inte sällan till friktioner. Med sin antiimperialistiska profil verifierade FNL-rörelsen denna tes. Rörelsens abstrakta paroll ”Bekämpa USA-imperialismen” resulterade i bittra fraktionsbildningar, när denna paroll med hjälp av enhetsfronten skulle omvandlas till praktisk politik.

7 På kollisionskurs med socialdemokratin

En grundtanke med enhetsfrontslinjen var att använda Vietnamkriget i politiskt taktiskt syfte. Rörelsen skulle fungera som inkörsport för utvecklandet av ett antiimperialistiskt ställningstagande. Men även revolution och upprättandet av proletariats diktatur i Sverige fanns med i kulisserna. För att nå sina mål såg rörelsen det som nödvändigt att mobilisera den svenska arbetarklassen. Utan arbetare ingen massrörelse framstod som ett självklart axiom.

Ambitionen i de två följande kapitlen är att belysa centrala aspekter på FNL-rörelsens relation till socialdemokratin och syn på arbetarklassen. I kapitel 8 analyseras rörelsens försök att mobilisera arbetarna medan förhållandet till socialdemokratin står i centrum i detta kapitel.

Som regeringsparti representerade socialdemokratin statsmakten och det etablerade samhället. Som det största arbetarpartiet representerade den arbetarklassen. Ideologiskt och politiskt utgjorde den svenska socialdemokratin därför FNL-rörelsens naturliga huvudmotståndare. Målet att mobilisera arbetarklassen innebar att rörelsen hamnade på kollisionskurs inte bara med det största politiska partiet i Sverige utan också med regeringen.

I fokus för detta kapitel står socialdemokratin och den socialdemokratiskt orienterade organisationen SKfV med uppgiften att kanalisera Vietnamopinionen i Sverige. Syftet är att förtydliga FNL-rörelsens hållning till socialdemokratin bl a i ljuset av enhetsfrontsstrategin. Detta perspektiv ger även anledning att diskutera socialdemokratin syn på FNL-rörelsen, en socialdemokrati som står som representant för det etablerade samhällets värderingar.

”Tage och Geijer – Lyndons lakejer”

Sommaren 1965 höll den tillförordnade utrikesministern *Olof Palme* ett uppmärksammat tal i Gävle, där han berörde utvecklingen i Vietnam. Palme talade om den starkare spänningen i världen som ledde till mänskligt lidande och förödande konflikter, om folk som levde i förtryck och krävde frihet. Kampen för nationell frihet såg han oupplösligt förbunden med strävan till social och ekonomisk frigörelse. Han talade om förpliktelsen att stå på de förtrycktas sida mot förtryckarna. Endast mot slutet nämnde han Vietnam: ”Jag vet inte om bönderna i Vietnams byar – för det är ju om Vietnam jag mest har talat – har några utopier, några drömmar om framtiden.”¹

Vietnam var sommaren 1965 en fråga i tiden. På kultursidor riktades kritik mot USAs krig. Polisen hade gripit de första Vietnamdemonstranterna. Att en ung radikal regeringsmedlem tog upp frågorna är egentligen inte förvånande. Reaktionerna på Palmes tal var emellertid våldsamma. Det tolkades som en skarp indirekt attack mot USAs krigföring i Vietnam. Den borgerliga pressen misstänkte att semestervikarien Palme hade passat på medan utrikesminister *Torsten Nilsson* var bortrest. Men dessa påståenden dementerades av statsminister *Tage Erlander*. Han bekräftade att Palme hade gett uttryck för regeringens åsikter.²

Några veckor senare höll *Torsten Nilsson* ett mer nyanserat tal med en avvägd kritik både mot USA och Sovjetunionen. Han fällde inga domar och presskommentarerna var positiva jämfört med reaktionerna på Palmes tal. De närmaste åren blev det också *Torsten Nilsson* som angav regeringens linje i Vietnamfrågan. *Palme* och *Erlander* gjorde endast ett fåtal inlägg.³

¹ Möller (1992) s 37-39.

² Möller (1992) s 41-42.

³ Möller (1992) s 53-61.

Men det var inte bara den borgerliga pressen som reagerade negativt på Palmes tal. Även FNL-gruppen i Stockholm framförde kritik om än från andra utgångspunkter. Talet betraktades som ett försök från regeringens sida att ge sken av att höja lillfingret mot USA. Regeringens retorik och den borgerliga hetsen gav enligt gruppen intrycket att regeringen företrädde en radikal opinion, medan den i själva verket försökte ”lönmörda med polisbatonger och Palmetal”. Den svenska regeringen framstod i FNL-rörelsens ögon som ett redskap för det svenska monopolkapitalet.⁴ Att Olof Palme hade ”tillåtits” att gå längst i sin kritik av USA förklarades allmänt med att han var känd för sitt engagemang och sin spontanitet. Han var därför lättare för partiet att ursäkta om det behövdes.⁵

FNL-rörelsen var kompromisslös i sina angrepp på socialdemokratins och regeringens Vietnampolitik. Den krävde diplomatiskt erkännande av Sydvietnams befrielseörelse FNL och Demokratiska Republiken Vietnam (DRV).

Sverige hade 1960 upptagit diplomatiska förbindelser med Sydvietnam. Ambassadören i Bangkok sidoackrediterades i Saigon, men vid ambassadörskiftet 1967 drog regeringen in denna ackreditering. Därmed upphörde i praktiken Sveriges diplomatiska förbindelser med regimen i Saigon. I början av 1969 erkände Sverige som det första västlandet Demokratiska Republiken Vietnam. Officiellt upprättade Sverige diplomatiska förbindelser med DRV utan geografiska eller territoriella begränsningar. Men i andra sammanhang som i riksdagen och debatter talades om upprättandet av diplomatiska förbindelser mellan Sverige och Nordvietnam.⁶

USA reagerade ganska omedelbart på det svenska erkännandet. Washington framhöll att Sveriges agerande inte gagnade fredens sak. Framför allt anklagades den socialdemokratiska regeringen för att ha intagit en oneutral hållning i kriget genom att inte samtidigt återackreditera posten som ambassadör i Saigon.⁷

DFFG var förstas nöjt med regeringens erkännande av DRV. Det betraktades som ett slag mot USA-imperialismen. Samtidigt såg rörelsen regeringens agerande som bevis på sin egen framgång i agitationsarbetet och hävdade att socialdemokraterna aldrig frivilligt hade gjort ett sådant erkännande.⁸

De diplomatiska relationerna till Sydvietnam ställdes på sin spets i samband med att FNL sommaren 1969 bildade den s k provisoriska revolutionära regeringen (PRR), som gjorde anspråk på att kontrollera större delen av landsbygden i Sydvietnam. FNL-rörelsen insisterade på ett svenskt erkännande av PRR och fick stöd från andra grupper inom den svenska Vietnamopinionen. Regeringen ställde sig emellertid avvisande. Ett erkännande krävde bl a en formell diplomatisk brytning med Saigon, vilket givetvis hade resulterat i betydligt sämre relationer till USA. Den svenska regeringen lutade sig istället mot praxis i diplomatiska sammanhang. En regering erkänns först när den kan hävda suveränitet över det land den säger sig företräda. Först våren 1975, på Vietnamkrigets sista dag, upptog Sverige diplomatiska förbindelser med den provisoriska regeringen.⁹

Med regeringens erkännande av DRV 1969 kom bistandsfrågan att utgöra ett viktigt inslag i

⁴ Redogörelse för Vietnamrörelsens utveckling i Sverige. *DFFG A5:1*.

⁵ ”FNL i Sverige” nr 3 1968, ”Den svenska regeringen och Vietnam” av Malmö Vietnamkommitté.

⁶ Möller (1992) s 163 och 166-167.

⁷ Möller (1992) s 169-172.

⁸ ”FNL i Sverige” nr 1 1969, ”Uttalande av DFFG:s arbetsutskott” 12/1 1969.

⁹ Möller (1992) s 232-236.

den svenska Vietnamdebatten. Ursprungligen fanns planer på en samlad nordisk insats, men dessa planer rann ut i sanden. Istället inriktade sig regeringen på att utveckla ett bilateralt program för Nordvietnams återuppbyggnad.¹⁰

Hösten 1969 offentliggjorde den svenska regeringen planer på bistånd och krediter på över 200 miljoner till Nordvietnam under en treårsperiod. Kort tid efter specificerade utrikesministern att humanitärt bistånd kunde utgå innan striderna tagit slut, men att bistånd för återuppbyggnad först kunde bli aktuellt när kriget var slut. Utrikesministern gjorde således en tydlig distinktion mellan humanitärt och långsiktigt bistånd.¹¹

Sättet varpå den svenska regeringen hanterade biståndet till Vietnam utsattes för från kritik av FNL-rörelsen. Regeringens deklaration att bistånd för återuppbyggnad först skulle utbetalas efter krigets slut såg DFFG som en kapitulation inför de svenska storföretagens och USA-imperialisternas påtryckningar. Man jämförde regeringens agerande med ”hundens inställsamma krypande inför sin herre”.¹² Men regeringen lät sig inte påverka av kritiken och efter en tid bedarrade debatten. Det humanitära biståndet blev en del av den svenska u-hjälpen, och efter krigsslutet 1975 inledde Sverige sitt hjälpprogram för Vietnams återuppbyggnad.¹³

Trots att Palme i mångas ögon framstod som en radikal opponent mot USAs krigföring i Vietnam, ändrade FNL-rörelsen inte hållning till regeringen när han i september 1969 efterträdde Tage Erlander som statsminister. Det ansågs inte spela någon roll om regeringens politik bar Erlanders eller Palmes stämpel. Som det formulerades i en ledare i rörelsens internbulletin: ”Palme strör måhända lite vackrare fraser kring sig, men inför sina verkliga herrar, kronan och dollarn är de lika. Där intar de lydigt den svansviftande lakejattityden.”¹⁴

Kritik riktades även mot den socialdemokratiska partiapparaten. De traditionella ”SAP-styrda” första maj-tågen eller ”lojalitetspromenader”, som de kallades, hade rörelsen inte mycket till övers för. Det ansågs viktigt att bryta med den ”politiskt korruperade ledningen” inom socialdemokratin och fackföreningsrörelsen.¹⁵

Enligt Aftonbladet kunde man av FNL-rörelsens kritik a intrycket att det var Sverige som ockuperat Sydvietnam och inte USA. Tidningen försvarade den svenska regeringen, som man menade i högre grad än någon annan regering i västvärlden hade tagit avstånd från USAs krigföring i Vietnam. FNL-rörelsen anklagades å andra sidan för att ha inrikespolitiska ambitioner med sin kritik. Enligt tidningen kunde det allvarligt ifrågasättas om rörelsen stödde Vietnams sak med denna inrikespolitiska verksamhet.¹⁶

Aftonbladet hade inte helt fel i sin analys. På ett arbetsutskottsmöte i KFML konstaterade exempelvis DFFGs ordförande Sköld Peter Matthis att det var viktigt ”att gripa tag i Vietnamfrågan och använda den för att bända upp sprickor i SAP”.¹⁷

KFML betraktade sig också som den enda organisation som kunde utmana socialdemokratin i kampen om inflytande inom arbetarklassen. Sönderfallet inom en rad grupper på vänsterkanten ansågs ha gjort det lättare för marxist-leninister att ”sikta direkt” på socialdemokratin.

¹⁰ Möller (1992) s 174-177.

¹¹ Elmbrant & Eriksson (1970) och Möller (1992) s 187-193.

¹² ”FNL i Sverige” nr 8-9 1969, ”Uttalande angående svenska regeringens bistånd till DRV” av DFFGs AU.

¹³ Möller (1992) s 208-214.

¹⁴ ”FNL i Sverige” nr 8-9 1969, ”Ledare: Palme och Vietnamhjälpen”.

¹⁵ ”FNL i Sverige” nr 1 1970, ”Ledare: Inför vårens verksamhet”.

¹⁶ AB 1/10 1970, ”FNL-rörelsen spårar ur” och 21/10 1970, ”USA ut ur Vietnam”.

¹⁷ Protokoll från AU-möte 25/4 1970. *KFML A3:1*.

Förbundet trodde sig veta att man på lång sikt skulle komma att segra och att arbetarna skulle komma att avslöja ”de socialdemokratiska lakejernas arbetarfientliga politik”. Palme betecknades som ”den reformistiska byråkratins nye hövding”.¹⁸

Efter flera års hård kritik av socialdemokratin och den svenska regeringen började DFFG under 1970-talets första år successivt att ändra taktik. Detta skall givetvis ses mot bakgrund av att enhetsfrontslinjen fick en mer framträdande roll i FNL-rörelsens strategi. Samarbete prioriterades högre än konfrontation. Angreppen på regeringen avtog i styrka och intensitet. Retoriken fick en mildare ton.

Den första maj 1972 arrangerade Stockholms FNL-grupp tillsammans med bl a Stockholms socialdemokratiska arbetarekommun, VPK och KFML ett stort Vietnammöte i huvudstaden, som samlade 50.000 på Norra Bantorget. Det blev en av de största manifestationerna i Sverige mot Vietnamkriget. Inför mötet fick FNL-gruppen förbinda sig att inte framföra regeringsfientliga paroller. Trots denna eftergift ansåg gruppen att det ändå var riktigt att delta. Det gav FNL-are möjlighet att komma i kontakt med socialdemokrater och man ansåg sig ha fått ledande socialdemokrater och fackliga representanter att klart ta ställning mot USAs krig. Samtidigt var gruppen mån om att betona att samarbetet med socialdemokraterna inte betydde att man underordnade sig deras politik. Det uppfattades fortfarande som viktigt att fortsätta att avslöja regeringens stöd åt USA-imperialismen.¹⁹

Inom DFFG rådde enighet om att regeringens politik i allmänhet utvecklats till det bättre, även om man inte delade dess syn på krigets drivkrafter. Fortfarande ansågs det också befogat att kritisera delar av regeringens Vietnampolitik. Samtidigt var förbundet självkritiskt och erkände överdrifter i angreppen mot regeringen. Parollen ”Tage och Geijer Lyndons lakejer” ansågs exempelvis ha blockerat opinionen inom socialdemokratin för FNL-rörelsens argument. Att beskriva den svenska regeringen som imperialistisk betraktades också som felaktigt. Inom DFFG var man medveten om att inte alla socialdemokrater ansåg att de vid varje val hade röstat fram en imperialistisk regering.²⁰

Enhetsfrontslinjens allt mer framträdande position i FNL-rörelsens strategi resulterade i en positivare syn på regeringens Vietnampolitik. Rörelsen tycks ha kommit till insikt om att det socialdemokratiska partiet trots allt representerade majoriteten av arbetarna, och FNL-arna intog en försonligare hållning.

Den förlorade generationen

För socialdemokratin utgjorde FNL-rörelsen ett hot från vänster. Rörelsen appellerade till ungdomen och hade en attraktionskraft, som det äldre etablerade partiet saknade. Inom socialdemokratin upplevdes det därför som viktigt att ta hand om Vietnamopinionen för att kanalisera ungdomsrevolten över i den socialdemokratiska fällan. Internt i partiet konstaterade statsminister Tage Erlander i början av 1968 att det alltid hade varit naturligt att radikala strömningar kanaliserades via socialdemokratin, och att det även borde vara så framöver.²¹

¹⁸ KFML Informationsbulletin nr 3 1969, ”Det politiska läget. Rapport från FS”. BG 3.

¹⁹ ”FNL i Sverige” nr 3 1972, ”Hur ska vi se på regeringens vietnampolitik?” av Stockholms FNL-grupp.

²⁰ Protokoll fört vid förbundsstyrelsemötet 4-5/1 1972. DFFG A2:1. ”FNL i Sverige” nr 9 1972, ”Regeringens Vietnampolitik och DFFG” av DFFG/AU. Inte alla inom FNL-rörelsen var positivt inställda till samarbete med regeringen och socialdemokratin. En kritiker hävdade att regeringen ville framstå som progressiv och anti-imperialistisk för att förhindra väljarna att gå åt vänster. Enligt honom fick DFFG inte bidra till att sprida denna illusionen (”FNL i Sverige” nr 6 1972, ”Debatt – illusioner om regeringen”).

²¹ Socialdemokratins verkställande utskott, 10/2 1968. Soc VU.

Det fanns inom socialdemokratins ledning vid denna tidpunkt en rädsla för att förlora den yngre generationen. Flera ledande socialdemokrater uttalade i partiets verkställande utskott en oro över ungdomens radikaliserings. Utrikesminister Torsten Nilsson påpekade t ex att socialdemokraterna låg med det lägsta budet av alla partier då det gällde u-hjälpen. För många framstod därför socialdemokratien enligt honom som det mest konservativa av alla partier,²² en politisk stämpel som inte appellerade till den radikala ungdomen.

Ambitionen att fånga in ungdomsrevolten, som FNL-rörelsen sågs som uttryck för, präglade i viss mån partiets agerande de följande åren. Samtidigt upplevdes denna revolt som ett politiskt hot. Inför valet 1970 utarbetade exempelvis socialdemokratiska partiet ett informationsmaterial till sina funktionärer med kommentarer till FNL-rörelsens vanligaste angrepp.²³ I partiets verkställande utskott påpekade statsminister Olof Palme 1973, att man självklart måste gå till motattack mot de vänsterextremistiska grupperna, men att det samtidigt var viktigt att inte göra dem till martyrer och inte ge dem för mycket publicitet. Palme betonade, att det inte fick bli frågan om en allmän klappjakt på radikala. Taktiken skulle enligt honom vara att markera partiets uppslutning kring demokratin.²⁴

Efter militärkuppen i Chile hösten 1973 agerade socialdemokratins ledning omedelbart för att kanalisera opinionen mot kuppen. Partisekreteraren *Sten Andersson* konstaterade ”att för att det inte skall uppstå någon sektarisk rörelse i den här frågan, som i Indokinafrågan, bör vi rycka till oss initiativet”. I samråd med Palme inbjöd han därför de andra partierna till en överläggning för en bred aktion till stöd för de demokratiska krafterna i Chile.²⁵ Socialdemokratien ville förhindra att en ny generation hamnade utanför partiets ideologiska räckvidd. Därför gällde det att rycka till sig initiativet.

Socialdemokratien hade ändå gjort seriösa försök att kanalisera ungdomsrevolten. Palmes eget agerande i Vietnamfrågan kan ses i det perspektivet. Bildandet av Svenska Kommittén för Vietnam (SKfV) i januari 1968 kan också ses som ett försök av den socialdemokratiska partiledningen att få kontroll över opinionsbildningen i Vietnamfrågan. Partiets ledning beslutade bl a att man borde bidra med ett ”rejält anslag” för att ge kommittén en god start.²⁶

DFFG såg också bildandet av Vietnamkommittén som ett led i regeringens strävan att få kontroll över den svenska FNL-rörelsen. Kommittén betraktades som en byråkratisk pappersorganisation helt beroende av den svenska regeringen. FNL-gruppen i Malmö anklagade regeringen för att ligga bakom SKfV för att leda den svenska Vietnamopinionen in i ”gängse byråkratiska och borgerliga fällor”.²⁷

Ett tjugotal representanter för politiska, fackliga och frikyrkliga organisationer invaldes i SKfVs styrelse. Politiska partier fick däremot inte bli medlemmar. De utgjorde en del av etablissemanget som skulle påverkas. Vid 1971 års utgång var 33 riksorganisationer och 212 lokalorganisationer medlemmar i SKfV, huvudsakligen fackföreningar och olika socialdemokratiska föreningar. Svenska Metallindustriarbetareförbundet, Svenska Pappersindustriarbetareförbundet och Statsanställdas Förbund är exempel på nya medlemmar under

²² Socialdemokratins verkställande utskott, 10/2 1968. *Soc VU*.

²³ Fakta och argument i valrörelsen 1970, Nr 17 10/9. *Soc F VIIc:3*.

²⁴ Socialdemokratins verkställande utskott, 14/2 1973. *Soc VU*.

²⁵ Protokoll fört vid sammanträde med socialdemokratiska partistyrelsen, 21/9 1973. *Soc PS*.

²⁶ Socialdemokratins verkställande utskott, 10/2 1968. *Soc VU*.

²⁷ Redogörelse för Vietnamrörelsens utveckling i Sverige. *DFFG A5:1. Historik* (Sammanställning av kritiken ...) 1970. *DFFG F1:3*. ”FNL i Sverige” nr 3 1968, ”Den svenska regeringen och Vietnam” av Malmö Vietnamkommitté.

1971. Ett par hundra enskilda personer hade också tecknat sig som medlemmar.²⁸

Kommitténs främsta krav var att USA skulle stoppa bombningarna av Vietnam, att USA drog tillbaka sina trupper och att det vietnamesiska folket fick göra upp om sina angelägenheter. Man ville samordna den svenska opinionen mot kriget, verka för humanitär hjälp till Nordvietnam och FNL samt hjälpa amerikanska desertörer som sökte tillflykt i Sverige.²⁹

I flera avseenden stod SKfVs krav i samklang med FNL-rörelsens paroller. ”USA ut ur Vietnam” och ”Stöd Vietnams folk på dess egna villkor” var helt förenliga med SKfVs linje. Men det fanns också påtagliga skillnader. Kritiken av regeringen accepterade kommittén förstås inte. Likaledes stod den främmande för DFFGs okonventionella arbetsmetoder som utgjorde ett nytt inslag i den politiska vardagen.

Under verksamhetsåret 1971 arrangerade Vietnamkommittén tillsammans med SAP- och ABF-distrikten bl a en vandringsutställning med hantverk och fotomaterial på ett tiotal platser i Västmanland. Med anledning av 11-årsdagen av FNLs bildande anordnades en mottagning på Galleri Heland i Stockholm med stor uppslutning av diplomater, riksdagsmän samt representanter för folkrörelser och kulturlivet. Vidare kontaktade SKEV ledande politiker. Bl a uppvaktades utrikesministern angående svenskt bistånd till FNL och angående kemisk krigsföring. Kommittén organiserade också presskonferenser och utställningar. Att döma av verksamhetsberättelsen verkade det 1971 endast vara en aktion där både SKfV och DFFG deltog, nämligen flygbladsutdelningen utanför biografen Alfa Romeo i samband med visningen av filmen ”De gröna baskrarna”.³⁰

Av verksamhetsplanen för 1972 framgick också klart och tydligt att Vietnamkommittén prioriterade aktioner för att öka stöd från det officiella Sverige. Det var inte frågan om att nå ut till det arbetande folket, om dörrknackningsaktioner eller bulletinförsäljning. Kommitténs skrivelse angående Indokinakampanjen skulle skickas till olika politiska, religiösa och ideella föreningar, fackliga organisationer, huvudlärare i samhällskunskap, skolor, studieförbund, folkbibliotek, AV-centraler och tidningar.³¹ Det var organisations-Sverige som skulle mobiliseras.

Demonstrationen där dåvarande ecklesiastikminister Olof Palme gick sida vid sida med den nordvietnamesiska ambassadören i Moskva, *Nguyen Tho Chyan*, blev SKfVs internationellt mest uppmärksammade aktion. Denna manifestation ägde rum redan i februari 1968, och var den nybildade kommitténs första offentliga arrangemang. Äggkastningen mot den amerikanska OECD-ambassadören någon månad tidigare gjorde det angeläget för SKfV att samla den ”demokratiska” opinionen till en manifestation.³²

De lokala FNL-grupperna i Stockholm beslutade att delta i demonstrationståget. Det fanns paroller med i uppropet som DFFG länge arbetat för. Däremot planerade de att bojkotta det avslutande mötet, som en protest mot att Olof Palme och ordföranden för SKfV *Gunnar Myrdal* var huvudtalare, personer som man ansåg öppet angripit och motarbetat FNL-rörelsen. Ett flygblad trycktes i vilket FNL-grupperna förklarade varför man avsåg att lämna mötet.³³

²⁸ Möller (1992) s 106. Verksamhetsberättelser för SkfV verksamhetsåren 1969-1971. *GM 77* och *DFFG EI D:4*.

²⁹ Möller (1992) s 107.

³⁰ Verksamhetsberättelse för SkfV verksamhetsåret 1971. *DFFG EI D:4*.

³¹ Verksamhetsplan 1972 för SkfV. *DFFG EI D:4*.

³² Möller (1992) s 114.

³³ Rapport till DFFG om händelserna kring SKfVs demonstration av Stockholms FNL-grupps AU. *DFFG EI*

Kort tid därefter visade det sig att den nordvietnamesiska ambassadören ämnade delta i demonstrationen, vilket inte ingick i de ursprungliga planerna. Någon dag före demonstrationen träffade representanter för FNL-grupperna Nguyen Tho Chyan och försökte övertala honom att inte delta. Man förklarade för honom att SKfV ”bildats enbart som ett slagtrå mot den svenska solidaritetsrörelsen för Vietnams folk”. Vidare informerades ambassadören om att FNL-arna hade planerat att lämna mötet, men att man naturligtvis ändrade beslutet om han ställde upp som talare. Ambassadören meddelade, att han hade för avsikt att delta. I konsekvens med detta besked annullerade FNL-gruppen flygbladet, och djungeltelegrafens gick bland medlemmarna med uppmaning att inte bojkotta mötet.³⁴

Demonstrationståget genom Stockholm blev enligt DN den största Vietnamdemonstrationen dittills. 5.000 till 6.000 personer gick med i fackeltåget från Humlegården genom city till Sergels torg. Enligt FNL-gruppernas egen rapport var 2/3 av demonstranterna antiimperialister och DFFG-sympatisörer. Vidare påpekades att arrangörernas banderoller hade dränkts i röda antiimperialistiska standar och FNL-fanor. Enligt tidningsreferat avbröts Olof Palmes och Gunnar Myrdals tal gång på gång av rop och visslingar eller talkörer med stridsrop som ”Tage och Geijer – Lyndons lakejer”.³⁵

Att det var ambassadören som med sitt tal fick avsluta mötet väckte upprörda känslor hos FNL-arna. Man ansåg att Nordvietnams ambassadör behandlades som en obetydlig skuggfigur, som sist av alla fick hålla ett litet anförande. Uppfattningen var att SKfV utnyttjade honom endast som utpressning för att tvinga FNL-arna att stanna kvar på hela mötet.³⁶

Bilden av Palme med facklan i hand marscherande sida vid sida med Nordvietnams Moskvaambassadör fastnade på näthinnan. Den spreds över stora delar av världen. I hela den svenska Vietnamopinionens historia finns knappast någon annan enstaka händelse som väckte en sådan uppmärksamhet internationellt. Borgerliga politiker stämplade Palmes deltagande som stridande mot svensk neutralitetspolitik och krävde hans avgång. Den amerikanska ambassadören i Stockholm kallades till Washington för konsultation, vilket i diplomatiska termer i realiteten innebar en skarp reaktion. I de nästan tvåhundraåriga diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och USA var denna åtgärd utan motstycke.³⁷

Även i andra sammanhang reagerade FNL-rörelsen på SKfVs aktioner. Exempelvis kritiserades Vietnamlotteriet för att endast en liten del av inkomsterna gick till Vietnam. Dessutom betraktades det som oförskämt att locka fram solidaritet med Vietnams folk med hjälp av färg-TV-apparater och jorden-runt-resor som premier. Stöd till FNL skulle bygga på solidaritet med Vietnam utan tanke på personlig belöning.³⁸

Förhållandet mellan DFFG och SKfV präglades från början av motsättningar och konflikter. Kommitténs första ordförande, Gunnar Myrdal, uttalade i en sorts programförklaring att upp-

A:1.

³⁴ Rapport till DFFG om händelserna kring SKfVs demonstration av Stockholms FNL-grupper AU. *DFFG EI A:1*. Den svenska socialdemokratin hade åtminstone vid ett tillfälle klargjort för representanter från FNL, att man ansåg att DFFGs verksamhet tenderade att R en allt mer maoistisk inriktning (Lunch den 16 juni 1967 med en ungdomsdelegation från FNL. Rapporten skriven av Pierre Schori. *Soc F VIIc:3*).

³⁵ Rapport till DFFG om händelserna kring Svenska Kommitténs för Vietnam demonstration av AU. *DFFG EI A:1*. DN 22/2 1968, ”Palme i attack mot USA: Ett hot mot demokratin”. Möller (1992) s 116.

³⁶ Rapport till DFFG om händelserna kring SKfVs demonstration av Stockholms FNL-grupper AU. *DFFG EI A:1*.

³⁷ Ruin (1986) s 309 och Möller (1992) s 121-138.

³⁸ Uttalande antaget av DFFGs förbundsstyrelsemöte 24/11 1968. *DFFG B2 B:1*

giften måste vara att göra den amerikanska opinionen medveten om hur omvärlden såg på USAs krig. Enligt Myrdal hade emellertid ”en del förvirrade hjärnor” fått för sig att det gällde att demonstrera mot den svenska regeringen och ordningsmakten. Han betonade att SKfV inte kunde solidarisera sig med de ”element” som sökte att dramatisera sina protester mot USAs krig med fönsterkrossning, flaggbränning och äggkastning. Sådana metoder motverkade enligt honom sitt syfte.³⁹

Denna sk programförklaring väckte våldsamma reaktioner inom FNL-rörelsen och bland dess sympatisörer. Att t ex kalla de svenska aktivisterna ”element” och ”förvirrade hjärnor” illustrerade enligt författaren *Peter Weiss* hur djup klyftan hade blivit mellan dem som ville bevara den gamla ordningen och dem som arbetade för en förändring av samhället.⁴⁰

Det var emellertid inte bara FNL-rörelsen och dess sympatisörer som ogillade Myrdals ståndpunkter. Statsvetaren *Nils Elvander* menade inte heller att rörelsen kunde avvisas som en produkt av ”förvirrade hjärnor”. Det fanns enligt honom inte bara ungdomlig idealism och starkt moraliskt engagemang för de förtryckta folken utan också sakkunskap i Vietnamfrågan och politisk medvetenhet. Däremot kritiserade han de ”odemokratiska tendenserna” inom rörelsen. Vidare betonade han att avskyn inför USAs krig mot ett litet fattigt folk inte behövde omfatta någon teori om det kapitalistiska systemet.⁴¹

I slutet av 1969 tog SKfV kontakt med DFFG angående anordnandet av en gemensam demonstration. De inledande kontakterna fungerade till synes också utmärkt. En representant från FNL-grupperna skulle få hålla ett tal och förband sig att inte rikta angrepp mot regeringen. Men SKfV presenterade ett resolutionsutkast, som enligt DFFG framställde regeringens bistånd till Nordvietnam på ett politiskt felaktigt sätt. Något samarbete kom därför inte till stånd.⁴² Båda parterna var vid denna tidpunkt skeptiska till en samverkan.

Vietnamkommittén reagerade inte minst på FNL-gruppernas påstående att alla partier med undantag för KFML var fiender till Vietnams folk. Olika syn på användandet av våldsmetoder skapade också motsättningar. En solidaritetsrörelse i Sverige skulle enligt kommittén inte kasta ägg och krossa fönster utan utnyttja sina demokratiska rättigheter.⁴³

DFFGs prioritering av enhetsfrontslinjen och därmed en mildare ton gentemot regeringen innebar successivt även en mer försonlig hållning till SKfV. Planer på gemensamma uttalanden och aktioner diskuterades, men de två organisationerna kunde fortfarande inte nå enighet.⁴⁴

Vietnamkommittén önskade inte delta i någon form för organiserat samarbete förrän DFFG upphörde med vad man upplevde som hetskampanj och förtalskampanj. Skulden för splittringen inom Vietnamrörelsen i Sverige lade kommittén på grupper som med ”odemokratiska medel och med vårdslöst hanterande av sanningen” sökt utnyttja Vietnams sak för andra syften och saboterat försöken till samarbete. Kommittén ansåg att man borde respektera de båda organisationernas egenart, att båda behövdes och att de inte skulle upplevas som

³⁹ DN 25/1 1968, ”Den svenska protesten mot USA:s Vietnampolitik” av Gunnar Myrdal.

⁴⁰ AB 6/2 1968, ”Försvar för den gamla ordningen” av Peter Weiss. Se också t ex AB 11/2 1968, ”Gunnar Myrdal och ödet” av Jan Myrdal, AB 9/3 1968, ”John Doe och kriget” av Karl-Olov Nordelius och DN 9/2 1968, ”Replik till Gunnar Myrdal” av James O Batcha.

⁴¹ DN 13/3 1968, ”USA och den politiska demokratin” av Nils Elvander.

⁴² ”FNL i Sverige” nr 10 1969, ”Erfarenheter av samarbete med SkfV” av AU.

⁴³ OBS-Kulturen - SR 28/10 1970. *DFFG F:5*.

⁴⁴ DFFG-utskickning till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 4 10/9 1971. *DFFG BI A:2*.

konkurrenter.⁴⁵

DFFG blev emellertid allt mer övertygat om att kampen för stöd åt Indokinas folk bäst gagnades av att de två organisationerna samarbetade. De skulle inte komplettera varandra utan tillsammans stärka opinionen i Sverige mot kriget. DFFG uppmanade därför kommittén att ompröva sin negativa hållning till samarbete.⁴⁶

DFFGs resonemang utgick från enhetsfrontslinjen med målsättningen att mobilisera så många som möjligt mot USAs krig i Vietnam. Ju fler desto större möjligheter att påverka regeringen och desto svårare ansågs Nixon ha att föra världsoptionen bakom ljuset. Inom rörelsen menade man att SKfV inte längre kunde bortdefinieras som opportunistisk. En organisation skulle inte bedömas efter vad man trodde var dess syften utan efter vilken politisk funktion den fyllde i Vietnamarbetet.⁴⁷ I slutet av 1972 fastslog DFFG att linjen att krossa SKfV var felaktig och kommittén framställdes som en progressiv organisation.⁴⁸

Under hösten 1972 förekom också samarbete på lokal nivå mellan de två organisationerna. För FNL-rörelsen innebar ett sådant samarbete kontakter med fackliga organisationer och socialdemokratiska arbetarkommuner, vilket låg i linje med dess ambition att nå ut till arbetarna. Samarbetet fungerade emellertid inte helt friktionsfritt.⁴⁹

Vid lokala samarrangemang stod de båda organisationerna som självständiga arrangörer. I praktiken kunde det gå till på följande sätt: Ett manifest till demonstrationen undertecknades av båda organisationerna, och en kommitté tillsattes för att sköta det praktiska arbetet. Kostnaderna delades lika mellan organisationerna. Namnsamling och insamling av pengar vid demonstrationen sköttes av respektive organisation och ingick i deras egna insamlingar.⁵⁰

Under de första åren hade DFFG bedrivit en hätsk kampanj mot socialdemokratin och regeringen liksom mot Vietnamkommittén. När rörelsen ett par år in på 1970-talet tonar ner sin kritik och gör inviter till samarbete är Vietnamkommittén emellertid fortfarande skeptisk och avvaktande. Flera inom kommittén menade förvisso att det inte fanns något att vinna på att vidmakthålla motsättningarna. Men andra var kritiska till ett samarbete och framhöll att en del av FNL-rörelsens propaganda var ”smutsig”.⁵¹

Motviljan mot samarbete kan ha berott på att kommittén i FNL-rörelsen såg en konkurrent. Officiellt uttalade SKfV förvisso att FNL-grupperna inte utgjorde konkurrenter, men detta uttalande överensstämde inte med uppfattningen inom styrelsen. På ett styrelsemöte våren 1972 påpekades att SKfV hade kommit i skymundan. Trots att människor mer än någonsin var engagerade i Vietnamfrågan syntes kommittén inte mer utåt. Den nya ordföranden Birgitta Dahl, som efterträdde Gunnar Myrdal 1971, erkände att kommitténs styrka inte låg i att anordna möten och demonstrationer. Men hon betonade samtidigt att man inte fick bli nervös över avsaknaden av publicitet.⁵²

⁴⁵ Nfl 28/1 1972, ”Information angående förhållandet till De Förenade FNL-grupperna” av SKfV.

⁴⁶ Öppet brev från DFFG till SkfV 31/1 1972. *DFFG F1:3*. Se också Ny Dag 8/2 1972, ”Öppet brev från DFFG till Svenska Kommittén för Vietnam”.

⁴⁷ ”FNL i Sverige” nr 7 1972, ”Om samarbete med SkfV”.

⁴⁸ Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsemöte 4-5/11 1972. *DFFG A2:1*.

⁴⁹ ”FNL i Sverige” nr 7 1972, ”Sammanfattning”, ”Centralt samarbete i augustikampanjen-” och ”Samarbete i Stockholm i augusti”. ”Debattmaterial om DFFG och Svenska Kommittén för Vietnam”. *DFFG F1:3*.

⁵⁰ Protokoll fört vid sammanträde mellan representanter för SKfV och DFFG 2/1 1973. *DFFG E1 D:4*.

⁵¹ Protokoll fört vid SkfVs konstituerande styrelsesammanträde 5/4 1972. *DFFG E1 D:4*.

⁵² Protokoll fört vid SkfVs AU-sammanträde 20/4 1972. *DFFG E1 D:4*.

Konkurrensförhållandet kan förstås ha spelat in. Men motviljan mot samarbete berodde nog snarare på att kommittén och inte minst dess medlemsorganisationer stod främmande för FNL-rörelsens politiska framtoning och verksamhet. Ordföranden Birgitta Dahl betonade att om kommittén skulle få en bred förankring i folkrörelserna måste den föra en klar politisk linje.⁵³ Med klar politisk linje syftade hon sannolikt på relationen till FNL-rörelsen. Vid flera tillfällen påpekade Dahl nämligen att man inte önskade ett centralt organiserat samarbete med DFFG, som på något sätt kunde binda upp kommitténs medlemsorganisationer.⁵⁴ Flera av de stora medlemsorganisationerna motsatte sig också samarbete med FNL-rörelsen.⁵⁵

SKfV var långt ifrån en gräsrotsrörelse. Medlemmarna skramlade inte med bössor framför Domus och gick inte runt i bostadsområden och knackade dörr. Styrelsemedlemmarna ägnade inte sin fritid åt att trycka flygblad och häfta tidskrifter. Å andra sidan anordnade DFFG inte mottagningar på gallerier med diplomater och ledande politiker.

Kommittén och FNL-rörelsen representerade två olika världar, två olika sätt att arbeta politiskt. Centralt för DFFG var ungdomens politiska engagemang medan SKfV representerade den etablerade organisationskulturen. Medlemmar i kommittén var fackförbund, religiösa organisationer och politiska ungdomsförbund, vilket vittnar om förankringen i folkrörelse-Sverige. Trots att de två Vietnamorganisationerna i sakfrågan delvis stod för likartade uppfattningar fanns det politiska men även kulturella motsättningar som var svåra att överbygga.

* * *

Trots att regeringen i Sverige jämfört med i övriga västeuropeiska stater intog en mycket negativ hållning till USAs Vietnampolitik var FNL-rörelsen skoningslös i sin kritik. Man kunde som Aftonbladet formulerade det få intrycket att socialdemokratin hade ockuperat Sydvietnam.

Rörelsens kritik formulerades ofta med hjälp av imperialismbegreppet. Det var ideologiskt förankrad retorik. Partiet såväl som regeringen utgjorde enligt FNL-rörelsen en klassfiende som samarbetade med kapitalet. Den socialdemokratiskt orienterade Vietnamkommittén anklagades för att ha svikit det vietnamesiska folket.

Agerandet i samband med demonstrationen, där Palme marscherade tillsammans den nordvietnamesiska ambassadören, vittnar om att FNL-rörelsen i sin strävan att bekämpa ”imperialistiska” krafter i Sverige inte alltid tycks ha haft förmågan att se vad som gynnade Vietnams sak. Om FNL-arna lyckats övertala den nordvietnamesiska ambassadören att avstå från att delta hade demonstrationen sannolikt blott blivit en av många.

FNL-rörelsens kritik av socialdemokratin hade en viktig identitetsbildande funktion. Strategin var under flera år att ställa sig mot socialdemokratin. FNL-rörelsen skapade sin identitet genom en motbild. Framställningen av socialdemokratin som kapitalistlakej, klassförrädare och USA-vän använde rörelsen som kontrast till ett djupt och intensivt engagemang för Vietnams folk.

I linje med enhetsfrontsstrategin intog FNL-rörelsen successivt en allt mer försonlig hållning till socialdemokratin, regeringen och Vietnamkommittén. Men trots flera inviter till samar-

⁵³ Protokoll fört vid SkfVs konstituerande styrelsesammanträde 5/4 och 20/4 1972. *DFFG EI D:4*.

⁵⁴ Till Ulf Mårtensson DFFG från Birgitta Dahl SKEV 27/9 1972 och 25/9 1973 till DFFG från Birgitta Dahl SKfV 25/9 1973. *DFFG EI D:4*.

⁵⁵ Nfl 28/1 1972, ”Information angående förhållandet till De Förenade FNL-grupperna” av SKfV.

bete, som de facto också resulterade i vissa gemensamma aktioner, visade sig klyftan mellan FNL-rörelsen och etablissemang svår att överbrygga.

Förhållandet mellan FNL-rörelsen och socialdemokratien hade inrikespolitiska förtecken. Det handlade om initiativet i Vietnamfrågan men också om den politiska färdriktningen i Sverige. Ledande socialdemokrater var bekymrade över vart ungdomen tog vägen ideologiskt. De verkade närmast förvånade över att borgerskapets barn i full fart riktning vänster passerade socialdemokratien utan att stanna upp.⁵⁶ Det var denna ungdom som skulle integreras i det socialdemokratiska samhällsbygget. FNL-rörelsens ambition var framför allt att nå ut till arbetarna. Den hade redan den radikala ungdomens stöd.

Men klyftan mellan FNL-rörelsen och det socialdemokratiska etablissemang berodde inte bara på inrikespolitiska motsättningar. Meningsskiljaktigheterna gick djupare än så. FNL-rörelsen och socialdemokratien representerade två helt olika världar främmande för varandra. En etablerad organisationskultur stod mot en gräsrotsrörelse, traditionellt partiarbete mot ungdomligt politiskt engagemang.

⁵⁶ Set ex Socialdemokraternas verkställande utskott 10/2 1968. *Soc VU*.

8 Arbetarritualer

Både FNL-rörelsen och socialdemokratiska partiet appellerade till arbetarna. För FNL-rörelsens ledning handlade det om att mobilisera en så stor antiimperialistisk opinion som möjligt. Samtidigt hägrade ett socialistiskt Sverige vid horisonten. Det upplevdes därför som viktigt att engagera och entusiasmera den svenska arbetarklassen. Rörelsens mål och strategi möttes i begreppet arbetare.

Arbetare är ett centralt begrepp i den marxist-leninistiska ideologin och inte fullt lika abstrakt som imperialism. Inom den svenska arbetarrörelsen hade begreppet ursprungligen också en central funktion. Men under mellankrigstiden förlorade det sin status och ersattes efterhand av begreppet folk.¹ Inom 1960-talsvänstern användes termen folk flitigt men samtidigt fick begreppet arbetare en renässans.

Det övergripande syftet i detta kapitel är att studera FNL-rörelsens ambition att mobilisera arbetarklassen. Eftersom denna ambition var ideologiskt betingad blir det därmed också möjligt att förtydliga hur FNL-rörelsens marxist-leninistiska plattform sammankopplades med Vietnam och hur denna plattform fick konkret betydelse för utformningen av rörelsens verksamhet. Talet om arbetarnas intresse av det vietnamesiska folkets seger kan ses som ett medel att mobilisera den svenska befolkningen. Men det kan också ses som en myt eller ritual med funktionen att legitimera den ideologiska plattformen, dvs som ett stöd för den socialistiska utopin och en förhoppning om framtiden.

Mobilisering av arbetarklassen

För FNL-rörelsen var mobilisering av arbetarklassen politiskt och ideologiskt viktig, en förutsättning för att kunna bilda en slagkraftig antiimperialistisk front. Samtidigt hölls axiomet – utan arbetare ingen revolution – levande inom FNL-rörelsens ledning. Mobilisering av arbetare motiverades ideologiskt och sågs som ett medel för att nå det slutliga målet. Men det fanns även mer pragmatiska argument för att försöka aktivera denna yrkeskategori.

FNL-grupperna fick snabbt karaktären av ungdomsrörelser dominerade av studenter och i viss mån skolungdomar. Enligt många FNL-grupper innebar denna snedrekrytering ett handikapp. Det blev besvärligt att skapa kontinuitet och stabilitet. Skolungdomar och studenter stannade oftast bara ett par år på samma ort, vilket innebar stor genomströmning i enskilda FNL-grupper. Flera grupper fick efter kort tid ombildas. Med arbetare som medlemmar var förhoppningen att genomströmningen skulle minska och därmed också de politiska konflikterna inom rörelsen.² Inom KFML hade mobiliseringen av arbetarklassen högsta prioritet. Det ansågs viktigt att få politiskt medvetna arbetare i ledningen för förbundet, därför att dessa arbetare hade praktisk erfarenhet och god ”masskontakt”.³

Inom FNL-rörelsen ägnades mycket tid åt att diskutera och planlägga olika kampanjer och aktiviteter för att nå ut till arbetarna. Uppgiften var emellertid inte enkel, vilket FNL-arna också tycks ha varit medvetna om. Det ansågs t ex svårt att engagera arbetarna, eftersom

¹ Trägårdh (1990) s 31.

² Se t ex Verksamhetsberättelse för Göteborgs FNL-grupp perioden våren 1966 - februari 1968, Verksamhetsberättelse för Uppsala FNL-kommitté, Verksamhetsrapport för Västra Frölunda FNL-grupp samt Verksamhetsberättelse från Arbetsgruppen i Norrköping. *DFFG E2 A:1*. Se också ”FNL i Sverige” nr 1 1972, ”Ledare: DFFG går inte åt höger”.

³ Rapport från valberedningen 1972. *KFML E1:1*.

dessa ofta var trötta av hårt arbete och inte upplevde Vietnamfrågan som särskilt relevant.⁴

Inför vårens arbete 1969 vädrade FNL-rörelsen morgonluft. Avtalsförhandlingarna på arbetsmarknaden skulle slutföras, vilket enligt arbetsutskottet betydde att klasskampen i Sverige blev synligare. Man menade att arbetarna därmed på ett konkret sätt skulle bli varse sin huvudfiende, ”det svenska monopolkapitalet”. Klimatet under våren 1969 ansågs därför speciellt gynnsamt för att nå ut till arbetarna.⁵ Optimismen tycks ha varit stor.

Men avtalsförhandlingarna väckte inte arbetarnas intresse för FNL-rörelsens paroller. Med strejken vid LKAB-gruvorna årsskiftet 1969/1970 såg rörelsen nya möjligheter. KFML verkade övertygat om att klasskampen på allvar hade börjat.

Gruvarbetare i Svappavaara protesterade mot sänkningen av ackordslönen och vägrade att fortsätta arbeta. Strejken spred sig till gruvorna i Malmberget och Kiruna och nästan 5.000 arbetare deltog. Lönerna var inte enda orsaken till strejken. Arbetarna protesterade också mot rationaliseringar, avskedanden, omplaceringar och skiftarbete. Strejken riktade sig mot både det statsägda LKAB, Gruvarbetareförbundet och LO. Gruvstrejken bekräftade därmed för vänstern påståenden om den socialdemokratiska arbetarrörelsens svek och klassförräderi.⁶

Inom KFML betraktades gruvstrejken och efterföljande strejker som de viktigaste händelserna i klasskampen under efterkrigstiden. Enligt förbundet kände arbetarna sin styrka och entusiasmerades av LKAB-strejken. KFML såg därför i gruvstrejken stora möjligheter att vinna politisk terräng.⁷

Men det var uppenbarligen mer problematiskt att använda gruvstrejken i det politiska arbetet än KFML föreställt sig. Framgången uteblev, vilket enligt förbundets självkritiska reflexioner berodde på det förändrade läge klasskampen befann sig i. Gruvarbetarstrejken blev långvarig och fick större stöd av svenska folket än KFML hade räknat med. Förbundet erkände sin bristande erfarenhet och att man inte förstod vilken arbetsstil som krävdes då klasskampen skärptes.⁸ Enligt elaka tidningsuppgifter inskränkte sig KFMLs aktiviteter i gruvdistrikten i stort sett till att dela ut ett flygblad med hyllningar till Stalin på 90-årsdagen av hans födelse.⁹

Däremot ansågs gruvarbetarstrejken ha gett förbundet träning i att utöva sin egentliga uppgift, nämligen att delta i och leda ”massornas kamp”. Man hade fått ”sinnliga” kunskaper om det svenska klassamhället, kontakter med progressiva arbetare och ökat förtroende bland folket. KFML betraktade sig som den enda organisationen som kraftfullt drivit solidaritetsarbetet.¹⁰

Enligt KFML utgjorde gruvstrejkens ledning den svaga länken i strejkrörelsen trots att denna ledning hade arbetarnas förtroende. Strejkleddningen anklagades för att driva en reformistisk och revisionistisk linje. Men så länge denna ledning stöddes av arbetarna betraktade KFMLs styrelse det inte som lämpligt att framföra kritiken offentligt.¹¹ Inom förbundet fanns en klar uppfattning om vem som stod på rätt sida i klasskampen. Detsamma tycks ha varit fallet inom FNL-rörelsen.

⁴ Studiekonferens i DFFGs region III den 7-8/12 1968. *DFFG A5:1*.

⁵ Protokoll fört vid DFFGs AU-möte 11-12/1 1969. *DFFG B1 A:1*. Se även ”FNL i Sverige” nr 1 1969, ”Översikt av det politiska läget i vilket DFFG har att utarbeta sin linje för våren”.

⁶ Hirdman (1988) s 307-308.

⁷ Rapport till förbundsstyrelsemötet februari 1970 angående läget i förbundet. *BG 9*.

⁸ Rapport till förbundsstyrelsemötet februari 1970 angående läget i förbundet. *BG 9*.

⁹ DN 8/12 1974, ”Nyvänstern finns kvar. Revoltörerna blev jobbare”.

¹⁰ Rapport till förbundsstyrelsemötet februari 1970 angående läget i förbundet. *BG 9*.

¹¹ KFMLs Informationsbulletin nr 4 1970, ”FS' uttalande om gruvarbetarstrejken”. *BG 3*.

DFFG engagerade sig med självklarhet i gruvstrejken och betonade vikten av att FNL-arna i Gällivare–Malmberget omedelbart slöt upp i insamlingsarbetet till förmån för de strejkande arbetarna. Solidaritet med gruvarbetarna ansågs stärka FNLarnas band till folket och därmed underlätta det fortsatta Vietnamarbetet. Enligt förbundets politiska analys hade gruvarbetarna hamnat i konflikt med samma grupper i Sverige som motarbetade DFFGs arbete för Vietnams folk.¹²

En FNL-are menade att man mycket väl kunde foga in gruvarbetarnas kamp under parollen ”Bekämpa USA-imperialismen”. Att stödja gruvarbetarna innebar enligt honom insikt om sambandet mellan politiska förhållanden i Sverige och i tredje världen. Han såg uppenbara paralleller mellan gruvarbetarnas och det vietnamesiska folkets situation.¹³ De svenska arbetarnas kamp mot kapitalet stod enligt FNL-aren i samklang med det vietnamesiska folkets kamp.

Enligt FNL-rörelsens politiska analyser stod de härskande på USA-imperialisternas sida, medan ”folkets breda lager” stod på det vietnamesiska folkets sida. Man ansåg inte att det var möjligt att få över makthavarna på sin sida och vände sig därför till arbetarna och ”folkets breda massor”. Utgångspunkten för denna strategi var föreställningen att förtryckta människor på en plats solidariserade sig med förtryckta på andra platser.¹⁴ Som FNL-rörelsens propagandautskott uttryckte det: ”Vi bör klargöra varför den arbetande befolkningen har objektiva intressen av FNLS seger.”¹⁵

Enligt DFFG fanns således en objektiv intressegemenskap mellan den svenska arbetarklassen och det vietnamesiska folket. Logiken i resonemanget gick ut på att USA slogs i Vietnam för att försvara kapitalismens möjligheter att utsuga befolkningen i tredje världen. Svenska företag skulle därmed också dra nytta av USAs krig i Vietnam. De skulle flytta sin produktion till tredje världen där arbetskraften var billigare, vilket i sin tur innebar att svenska arbetare friställdes och blev arbetslösa. Den svenska arbetaren påstods därför kämpa mot samma fiende som nordvietnamesen, men under helt andra förutsättningar.

Sammankopplingen mellan den svenska arbetarklassens och det vietnamesiska folkets kamp manifesterades i parollen ”Vietnams fiende är även din fiende”. Med denna paroll hänvände sig rörelsen till de svenska arbetarna för att påvisa Vietnamkrigets angelägenhet för dem. En ledande FNL-are framhöll att många arbetare direkt kände av ”USA-imperialismens piska” i Sverige.¹⁶

FNL-rörelsen såg således optimistiskt på den fortsatta utvecklingen. Man menade att strejkerna runt om i landet vittnade om att klasskampen börjat på allvar. Arbetarklassens växande kampvilja ansågs skapa ett gynnsamt läge för att mobilisera folk till stöd för det indokinesiska folkets befrielsekrig.¹⁷

Gruvstrejken kom emellertid inte att fungera som politisk murbräcka för FNL-rörelsen lika lite som övriga strejker i Sverige. Tvärtom visade strejkerna på rörelsens isolering från arbetarklassen. Men dessa erfarenheter fick inte FNL-rörelsen att överge sin strategi. Även i

¹² ”FNL i Sverige” nr 1 1970, ”Ledare: Inför vårens verksamhet”.

¹³ ”FNL i Sverige” nr 1 1970, ”DFFG och gruvarbetarnas kamp” rapport från region 1.

¹⁴ Dokument från DFFGs andra kongress 1969. *DFFG A1:1*.

¹⁵ Beslutsprotokoll fört vid DFFGs tredje kongress 19-21/6 1970, Bilaga 3. *DFFG A1:1*.

¹⁶ ”FNL i Sverige” nr 5 1972, ”Förankra DFFG hos den arbetande befolkningen” tal av Sten Sandvall.

¹⁷ Till DFFGs lokalgrupper och FS ledamöter 6/2 1971. *DFFG B1 A:1*. Se även ”FNL i Sverige” nr 5 1971, ”Förbundsstyrelsens allmänna rapport”.

fortsättningen formulerades paroller för att nå ut till arbetarna. ”Förankra DFFG hos den arbetande befolkningen”, hette det exempelvis 1972.¹⁸

Politiska paroller utstakade tydligt FNL-rörelsens färdriktning. Den svenska arbetarklassen skulle mobiliseras i kampen för Vietnam och mot USA-imperialismen. Kvar återstod att göra arbetarklassen medveten om sitt objektiva intresse av FNLs seger i Sydvietnam.

Aktioner på arbetsplatser

Kontakter med fackföreningar betraktades som viktiga för att mobilisera arbetarna. FNL-gruppen i Borås fick i ett inledande skede ett samordnande ansvar för denna verksamhet och bl a i uppgift att föra ett centralt register över fackföreningar. Lokalgrupperna skulle i sin tur regelbundet rapportera till Borås-gruppen om sin fackliga verksamhet.¹⁹

Boråsgruppen kom snabbt igång och gjorde ett utskick till fackföreningar innehållande en rad olika informationsblad om Vietnam samt en anmodan om att stödja parollen ”En miljon till FNL till första maj”. Lokalgrupperna uppmanades att följa upp utskicket och ta kontakt med fackföreningarna. På de större orterna, där fackföreningarna var stora och ansågs domineras av byråkrater, rekommenderades FNL-arna att ta kontakt med enskilda medlemmar.²⁰

Inom rörelsen poängterades betydelsen av att arbetet inom fackföreningarna byggdes upp underifrån.²¹ Man saknade förtroende för fackföreningsledarna. Den allmänna uppfattningen inom rörelsen tycks ha varit, att de fackliga ledarna hade mer gemensamt med näringslivet än med sina medlemmar. De betraktades inte som ideologiskt pålitliga. Den socialdemokratiska dominansen inom fackföreningsrörelsen ansågs också utgöra ett hinder för rörelsens verksamhet.²²

En övergripande strategi för FNL-rörelsens fackliga arbete kan sammanfattas med begreppet infiltration. FNL-are rekommenderades att ta reda på hur beslutsfattandet i fackförbunden gick till genom att studera stadgar och hur mötena fungerade i praktiken genom att tala med ”progressiva” förtroendemän. Vidare uppmanades de att arbeta i studiecirklar och där knyta kontakter. Däremot betonades att FNL-arna inte direkt skulle börja att diskutera Vietnamfrågan med arbetarna. I första fasen prioriterades förtroendeskapande åtgärder.²³ Ett förslag gick ut på att Vietnambulletinen borde publicera mer material om den fackliga rörelsen i Indokina. Som exempel nämndes fackföreningarnas kamp i Saigon, vilket förslagsställaren menade att fackligt organiserade arbetare borde vara intresserade av.²⁴

En annan agitationsform som FNL-arna tillämpade i försöken att mobilisera arbetarklassen var agitation på arbetsplatserna, s k arbetsplatsaktioner. Denna aktionsform använde redan flera av de etablerade partierna, framför allt socialdemokratin och VPK. De delade ut broschyrer och anordnade politiska möten på arbetsplatser.²⁵ Inom FNL-rörelsen upplevdes denna aktionsform också som användbar. Enligt förbundsstyrelsen borde varje medlem arbeta med insamlingslistor på arbetsplatser, alltid ha dem till hands och alltid vara beredd att

¹⁸ ”FNL i Sverige” nr 5 1972, ”1972 års kongressresolution om kommande arbetsuppgifter”.

¹⁹ Protokoll fört vid DFFGs utvidgade förbundsstyrelsemöte 20-21/1 1968. *DFFG A2:1*.

²⁰ Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsemöte 16-17/3 1968. *DFFG A2:1*.

²¹ Protokoll fört vid DFFGs utvidgade förbundsstyrelsemöte 20-21/1 1968. *DFFG A2:1*.

²² Se t ex protokoll fört vid DFFGs första kongress 21-23/6 1968. *DFFG A1:1*.

²³ ”FNL i Sverige” nr 2 1972, ”Fackligt arbete – nio små budord”.

²⁴ Diskussionsprotokoll från DFFGs femte kongress 24-25/6 1972. *DFFG A1:1*.

²⁵ Esaiasson (1990) s 359-360.

använda dem i propagandarbetet.²⁶

En av de första större arbetsplatsaktionerna genomfördes i Göteborg våren 1968, där FNL-gruppen delade ut flygblad vid de större arbetsplatserna. I flygbladen uppmanades alla arbetare att stödja Vietnams folk. Utanför Volvo Torslandaverken blev FNL-arna uppenbarligen bortkörda av några vakter, varför gruppen beslutade att ändra taktik och istället arbeta på att skapa förtroende och stöd hos arbetarna. Den nya strategin resulterade bl a i en aktion, där en grupp aktivister delade ut flygblad kl fem på morgonen på de tre hållplatserna från vilka bussar utgick till Torslandaverken. Aktivisterna gjorde sällskap med arbetarna ut till fabriken och agiterade på bussarna. Samtidigt delade en annan grupp aktivister ut flygblad på parkeringsplatsen framför fabriken. Enligt FNL-gruppens egen bedömning var mottagandet bland arbetarna positivt.²⁷

Medlemmar i Göteborgs FNL-grupp sökte också upp arbetare utomhus på sk öppna arbetsplatser som hamnen och byggplatser. Under rasterna spred man flygblad, bulletiner eller insamlingslistor och diskuterade med arbetarna. Värdet av dessa aktioner var enligt Göteborgsgruppen inte bara att FNL-are kom i kontakt med arbetare, utan också att de fick träning i att argumentera i arbetsplatsmiljöer.²⁸

Hur en vanlig arbetsplatsaktion kunde gå till kan exemplifieras med en aktion på en byggplats i Stockholm. Tidigt på eftermiddagen samlades FNL-gruppen utanför ett stort bygge. Med sig hade de bössor, bulletiner och en stor banderoll i svart med texten ”USA ut ur Indokina”. Halvtvå stannade maskinerna på byggplatsen och jobbarna drog sig in i bodarna. Det var kafferast, och samtidigt började FNL-arna sitt arbete. Två och två och gick de runt i bodarna med bössor, namnlistor och bulletiner. Därefter hölls ett gemensamt möte där Nisse, Hetty, Andreas och Bosse sjöng ”Varje gravid kvinna, varje lekande barn betraktas som militära mål”. En byggjobbare klev upp på podiet och uttalade att Nixon hotade världsfreden och att han måste stoppas innan det var för sent. Vid gruppens utvärdering av aktionen konstaterades att 95 procent av arbetarna kom till mötet, och att nästan alla skrev på namnlistor.²⁹

Även om flera arbetsplatsmöten till synes förlöpte friktionsfritt var dessa aktioner inte nödvändigtvis enkla uppgifter för FNL-grupperna. En grupp i Stockholm rapporterade text om förberedelserna för en sådan aktion som kantades av besvikelser. Det fanns ingen på byggplatsen som ville hjälpa till med att planera mötet, ett förberedande möte med lagbasen blev inte av och ingen av byggnadsarbetarna ville läsa upp ett uttalande. Men själva mötet var gruppen nöjd med. Namnlistor, bulletiner och bössor gick runt. Sånggruppen spelade och sjöng ett par sånger. Uttalanden om att regeringen skulle erkänna PRR och att USA skulle sluta bomba och dra sig ut ur Indokina antogs.³⁰

Effektivast betraktades det om FNL-arna bedrev propaganda på sina egna arbetsplatser. En anställd FNL-are ansågs ha lättare att få förtroende bland arbetskamraterna än en som kom utifrån. Han kunde bl a bilda ”propagandakärnor” tillsammans med sympatisörer på respektive arbetsplats. Även för sommarjobbare menade man inom rörelsen att detta var en

²⁶ Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsemöte 31/8-1/9 1968. *DFFG A2:1*.

²⁷ ”FNL i Sverige” nr 3 1968, ”Händelserna kring Göteborgsgruppens aktioner vid arbetsplatserna. Volvo: ett exempel”.

²⁸ FNL i Sverige” nr 2 1970, ”Aktioner på öppna arbetsplatser”.

²⁹ DN 21/10 1972, ”Då FNL mötte byggjobbarna”.

³⁰ ”FNL i Sverige” nr 7 1972, ”Arbetsplatsmöte bara början” av Östermalm/Gärdets FNL-grupp.

lämplig strategi.³¹

Enligt DFFGs riktlinjer var det fördelaktigt att hålla möte med arbetarna i lunchrummen. För att få till stånd sådana möten uppmanades aktivisterna att ta kontakt med KFML eller VPK lokalt, fackföreningar eller företagsledningar. ”Gå rakt på VDn” som det hette i riktlinjerna. Om företagsledningen nekade att samarbeta, ansågs det ändå vara en bra sak, eftersom man kunde peka på detta för arbetarna. Ett sådant nekande betraktades som användbart i agitationen mot företaget.³²

Det fanns gott om idéer och förslag till hur arbetsplatsaktionerna skulle förberedas. De lokala FNL-grupperna uppmanades att bli reda på vilka industrier och arbetsplatser som fanns på deras orter, samt var arbetarna bodde. Vid dörrknackningsaktioner skulle FNL-grupperna inrikta sig på områden med övervägande arbetarbefolkning och diskutera med alla intresserade hur Vietnamarbetet på deras respektive arbetsplatser borde läggas upp.³³ Aktionerna på öppna arbetsplatser skulle man förbereda bli genom att skaffa information om antalet bodar och arbetare på den aktuella platsen samt när det var rast.³⁴ FNL-grupper med exempelvis hamnarbetare inom sitt område rekommenderades att anordna möten om nordvietnamesiska hamnarbetares situation; deras arbetsmiljö, sociala förmåner och hur bombningarna påverkade deras arbete.³⁵

Under hösten 1972 inledde DFFG en insamling till förmån för arbetare i Nordvietnam. Tanken var att arbetare i Sverige skulle stödja sina nordvietnamesiska yrkeskamrater. Insamlingen skulle omfatta gruvarbetare, transportarbetare, sjukvårdsarbetare, byggarbetare samt grafiska arbetare. Först ut var gruvarbetarna. DFFG uppmanade FNL-grupperna i gruvdistrikten att bli reda på antalet gruvarbetare inom sina respektive områden och beställa ett lämpligt antal flygblad. I riktlinjerna påpekades vikten av att flygbladen spreds på arbetsplatserna av gruvarbetarna själva. Med denna typ av aktioner menade DFFG att det fanns möjlighet att få kontakt med arbetare i gruvorna, vilket i sin tur skulle leda till att gruvarbetarnas solidaritet med Vietnams folk ökade.³⁶

Gruvarbetarna skickade också ett telegram till sina yrkesbröder i Nordvietnam, där de hyllade vietnamesernas framgångsrika kamp mot USA. I ett annat telegram uppmanades amerikanska gruvarbetare att göra allt för att förmå sin regering att lämna Vietnam.³⁷

Trots stora ambitioner att mobilisera folket på verkstadsgolvet, diskussioner om olika aktiviteter och kampanjer, kontakter med fackföreningar och olika aktioner på arbetsplatser var det endast ett mycket litet antal arbetare som engagerades i FNL-rörelsen. Förvisso gjordes försök att marknadsföra myten om motsatsen. Bli hävdades att Vietnamarbetet utvecklats så framgångsrikt i Sverige beroende på att FNL-rörelsen i varje viktig fråga gått direkt ut till det arbetande folket och sökt stöd för rörelsens linje.³⁸ Verkligheten tedde sig

³¹ ”FNL i Sverige” nr 1 1971, ”Dörrknackningar och arbetsplatsaktioner – två sätt att förbättra propagandaarbete” av DFFGs propagandautskott. Protokoll från propagandaansvarigmöte 31/3 1971, Stockholm FNL-grupp. *DFFG E2 A:3*.

³² Protokoll från propagandaansvarigmöte 31/3 1971, Stockholm FNL-grupp. *DFFG E2 A:3*.

³³ ”FNL i Sverige” nr 6 1972, ”Från FS-mötet 5-6 augusti: Om kongressperiodens arbete.”

³⁴ ”FNL i Sverige” nr 1 1971, ”Dörrknackningar och arbetsplatsaktioner – två sätt att förbättra propagandaarbete” av DFFGs propagandautskott.

³⁵ ”FNL i Sverige” nr 5 1972, ”Om kongresstudierna”.

³⁶ Utskickning till FS ledamöter 10/9 1972 från AU. *DFFG B1 A:3*.

³⁷ VB 1972:5, ”Telegram från Gruvarbetarkongressen till Nordvietnams gruvarbetare” samt ”Telegram från Gruvarbetarkongressen till gruvarbetarna i USA”.

³⁸ ”FNL i Sverige” nr 4 1970, ”Ledare: Solidaritetens dag”.

emellertid ganska annorlunda. Arbetarklassen hade inte det klassmedvetande som den enligt FNL-rörelsen borde ha.

1968 konstaterades inom FNL-rörelsen att flygbladen som distribuerats på arbetsplatser inte givit resultat.³⁹ Den södra regionen med ca 13 FNL-grupper rapporterade 1969 att man i stort hade misslyckats med att nå ut till arbetarna.⁴⁰ Arbetsutskottet fastslog förvisso att erfarenheterna från gatu- och dörrknackningsaktioner pekade på att det var bland arbetarna rörelsen hade det största stödet. Samtidigt erkände man att det ännu saknades ett organiserat Indokinaarbete på arbetsplatserna, ”vilket gör att detta stöd inte kommit till fullt uttryck”.⁴¹ Representanter för rörelsen uttryckte också 1972 att det var långt kvar innan man hade mobiliserat det stora flertalet av den svenska befolkningen till aktivt stöd för Indokinas folk.⁴² Och DFFGs ledning fastslog samma år att kontakter med folk utanför FNL-grupperna inte var mycket att skryta med.⁴³

Att FNL-rörelsen misslyckades med att mobilisera arbetarna framgick även på andra sätt. Enligt medlemsregistret för FNL-gruppen i Uppsala var den överväldigande majoriteten av medlemmarna studerande. Endast två tillhörde arbetarklassen, en lagerarbetare och en diversearbetare.⁴⁴ Dessa två arbetare var så pass unika att deras respektive yrken nämndes i rapporten, vilket emellertid inte utesluter att de ursprungligen kan ha varit studenter.

I en annan studentstad, Umeå, anordnades en demonstration i augusti månad mot USAs bombningar, en demonstration som enligt gruppen själv blev en stor besvikelse. Den gick av stapeln före terminsstarten, dvs innan majoriteten av studenterna hade återvänt till universitetsstaden. Endast 260 personer deltog, vilket till synes var avsevärt mindre än man någonsin haft i Vietnamdemonstrationer i Umeå. Gruppen lärde sig uppenbarligen en sak: ”Om Vietnams folk fortsättningsvis skall ha vårt stöd hela året måste vi här i Umeå verkligen genomföra huvudinriktningen – att förankra oss hos den arbetande befolkningen.”⁴⁵

Misslyckandet med att mobilisera arbetarna förklarades inom rörelsen bl a med att man använt fel taktik vid arbetsplatsmöten.

FNL-are hade kommit till mötet på arbetsplatsen, sjungit och spelat, talat om Indokina och solidaritetsarbete, samlat in pengar och namn och sedan lämnat arbetarna åt sitt öde. Frågan var vad grupperna egentligen hade åstadkommit och hur ofta det hände att Vietnamarbetet fortsatte på arbetsplatsen.⁴⁶ Eller som förbundsstyrelsen uttryckte problemet: ”Vi har blivit en liten grupp för oss själva – avskilda från folket. Man måste vara mycket stark för att våga gå in i en sådan FNL-grupp.”⁴⁷

Romantisering av arbetarklassen

Synen på mobiliseringen av arbetarklassen inom FNL-rörelsen präglades av leninismens elitistiska tänkande. Arbetarna ansågs ha objektiva intressen av FNLs seger och skulle därför

³⁹ Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsemöte 31/8-1/9 1968. *DFFG A2:1*.

⁴⁰ ”FNL i Sverige” nr 8-9 1969, ”DFFG:s sociala rekrytering” av region 1.

⁴¹ ”FNL i Sverige” nr 3 1972, ”Indokinafrågan i Sverige under 1971/72 – en överblick” av AU.

⁴² Diskussionsprotokoll från DFFGs femte kongress 24-25/6 1972. *DFFG A1:1*.

⁴³ ”FNL i Sverige” nr 6 1972, ”Från FS-mötet 5-6 augusti: Om kongressperiodens arbete”.

⁴⁴ Diskussionsprotokoll från DFFGs femte kongress 24-25/6 1972. *DFFG A1:1*.

⁴⁵ ”FNL i Sverige” nr 6 1972, ”Värdering av demonstration i Umeå: Vi måste nå de arbetande” av Umeå FNL-grupp.

⁴⁶ ”FNL i Sverige” nr 7 1972, ”Ledare: Inför Vietnamveckan”.

⁴⁷ ”FNL i Sverige” nr 6 1972, ”Från FS-mötet 5-6 augusti: Om kongressperiodens arbete”.

göras medvetna om sitt intresse av en sådan seger.⁴⁸ Samtidigt tycks FNL-rörelsen ha förstått det problematiska i att engagera och entusiasmera arbetarna. Hårt arbete innebar att dessa var trötta på kvällen.⁴⁹ På kongressen 1972 berättade Kenneth i Stockholm att det nästan var omöjligt att ge fadern en Vietnambulletin. Enligt Kenneth var fadern väldigt ovan vid att läsa; trött när han kom hem om kvällarna och föredrog soffan framför bulletinen.⁵⁰

FNL-rörelsens språk ansågs också utgöra ett hinder för att nå ut till arbetarklassen. Det skulle därför förenklas och göras lättförståeligt. Aktivisterna skulle tala på ett sådant sätt att folk förstod och skriva mer begripligt.⁵¹ I flera olika sammanhang påpekades att för att komma i kontakt med arbetarna borde aktivisterna bemöda sig om ”att tala ett enkelt och konkret språk”, ett språk som folk förstod.⁵² FNL-rörelsens ledning hävdade, att det var nödvändigt att utgå från ”folkets nivå”.⁵³ Eller som det formulerades i annat sammanhang: ”Vi bör komma ihåg att en jobbbar behöver s a s ungefär samma argument som 'vanligt folk' därför att jobbbar Svensson är vanligt folk.”⁵⁴ Inom rörelsens ledning betonades också nödvändigheten av att anpassa studie cirklarna till studieovana arbetare.⁵⁵

FNL-arnas okonventionella klädsel ansågs likaledes försvåra möjligheterna att få kontakter med arbetarklassen. Jeans och palestinaschalar gjorde det till en lätt uppgift att identifiera dem. Enligt en ledande aktivist borde FNL-are inte genom klädsel och uppförande skilja sig från folk på ett avgörande sätt. En lokalgrupp fastslog att en FNL-are ”skall se ordentlig och inte så skrynklig ut”.⁵⁶ Aktivisterna skulle uppenbarligen inte bara tala som arbetare utan också klä sig som arbetare.

Inom rörelsen betonades att om FNL-are fick kontakt med en arbetare måste de se till att denna kontakt utvecklades till nära vänskap. De skulle gå hem till arbetaren, prata om allt möjligt och göra återbesök. Fackligt aktiva FNL-are ”bör vara som arbetare är mest”. Enligt de erfarenheter som summerades på DFFGs arbetarkonferens skulle aktivisterna undvika att framstå som ”FNL-idioter” på arbetsplatsen genom att ständigt diskutera Vietnam. ”Det tröttar om vi kommer för ofta och hittar på för mycket. Vi måste minnas att dessa människor inte ännu är beredda att arbeta med Vietnamfrågan lika aktivt som vi i gruppen och det måste vi anpassa oss till.” FNL-are skulle istället diskutera allt mellan TV-programmet ”Kvällsöppet” och fotboll.⁵⁷ En FNL-aktivist berättar i en intervju att han på kvällarna satt och pluggade in matchresultaten från division III och IV för att få samtalsämnen som kunde underlätta kontakterna med arbetare. Själv var han ointresserad av fotboll.⁵⁸

Samtidigt tycks det inom FNL-rörelsen ha funnits ett visst självförtroende, en uppfattning om att arbetarna insåg sina objektiva intressen och uppskattade kontakter med FNL-arna. På ett

⁴⁸ ”FNL i Sverige” nr 2 1970, ”Aktioner på öppna arbetsplatser”.

⁴⁹ ”FNL i Sverige” nr 6 1972, ”Från FS-mötet 5-6 augusti: Om kongressperiodens arbete”.

⁵⁰ Diskussionsprotokoll från DFFGs femte kongress 24-25/6 1972. *DFFG A1:1*.

⁵¹ ”FNL i Sverige” nr 6 1972, ”Från FS-mötet 5-6 augusti: Om kongressperiodens arbete”.

⁵² Se t ex ”FNL i Sverige” nr 6 1971, ”Dra med massan av folket i solidaritetsarbetet” av Lena Nyström. Protokoll från propagandaansvarigmöte 31/3 1971. *DFFG E2 A:3*.

⁵³ Till DFFGs lokalgrupper och FS ledamöter 29/9 1970. *DFFG B1 A:1*.

⁵⁴ ”FNL i Sverige” nr 5 1972, ”Om kongresstudierna”.

⁵⁵ ”FNL i Sverige” nr 6 1972, ”Från FS-mötet 5-6 augusti: Om kongressperiodens arbete”.

⁵⁶ ”FNL i Sverige” nr 6 1972, ”Från FS-mötet 5-6 augusti: Om kongressperiodens arbete” och nr 6 1971, ”Dra med massorna av folket i solidaritetsarbetet” av Lena Nyström. SDG-möte Öster 29/10 1970. *ÖF* (5).

⁵⁷ ”FNL i Sverige” nr 2 1972, ”Från arbetarkonferensen” och nr 6 1973, ”Framåt för att förankra DFFG hos den arbetande befolkningen”

⁵⁸ Intervju med en aktivist (Tommie Sjöberg 1994).

sommarläger i Torsby gjorde FNL-arna en utflykt till norra Värmland, där de bl a träffade tre äldre skogsarbetare. Mötet var en stark upplevelse för deltagarna. ”Utsugningen” och det ”okamouflerade förtrycket” ansågs enligt deras redogörelse inte vara långt borta. Enligt ett par av deltagarna ”var det säkert en stor uppmuntran för skogsarbetarna att känna vårt stöd”.⁵⁹

En av FNL-rörelsens stereotyper var arbetaren som den klassmedvetne självupppoffrande hjälten, en stereotyp som passar lika illa på arbetare som den gör på de flesta andra yrkeskategorier. Men denna stereotyp genomsyrade rörelsens verksamhet och kom öppet till uttryck i paroller och slagord om arbetarklassen som ledande i det antiimperialistiska arbetet. Stereotypen kan emellertid också avläsas indirekt. I en rapport från FNL-rörelsens delegation, som besökte Kina, redogjordes bl a för fabriker som producerade enbart för Vietnam. Delegationen besökte en fabrik, som lyckats utveckla ”ett slags komprimerade kex” som man kunde hålla sig mätt på i två dagar. Kexen utgjorde idealisk föda för vietnamesiska soldater vid fronten, eftersom de var lätta att transportera. Delegationen kunde också berätta, att arbetarna vid fabriken var så entusiastiska att få arbeta direkt för Vietnams folk, att de kom en och en halv timme tidigare till jobbet för att kunna öka produktionen.⁶⁰

I denna okritiska rapport ställdes inga frågetecken framför bilderna av självupppoffrande arbetare. Det betraktades som självklart att arbetare i en socialistisk stat av ren idealism ställde upp för Vietnams folk.

Vid en aktion på en byggarbetsplats inviterades en byggnadsarbetare, som anmält sig för flygbladsutdelning, till middag hos en FNL-are. Arbetaren erbjöds dessutom ta med några kamrater. Följande står att läsa i FNL-arnas rapport från denna middag: ”Nästa dag lagade tre nervösa FNL-are middag och satt och väntade. Vid 17-tiden dök tre lika nervösa byggnadsarbetare upp. Men efter en stunds allmänt prat var den lite spända stämningen borta och vi upptäckte att det inte var så märkvärdigt, att vi inte var så väldigt olika.”⁶¹

Det var uppenbarligen inte så märkvärdigt och FNL-arnas kontakter med de tre byggnadsarbetarna fortsatte. Enligt en efterföljande rapport träffades de ibland över ett glas öl efter arbetets slut. FNL-gruppen lyckades också få dessa tre arbetare att göra en namninsamling på arbetsplatsen, men denna insamling blev inte särskilt lyckosam. Endast ett fåtal av de anställda skrev under.⁶²

FNL-are som dricker öl med arbetarna, när dessa slutat jobbet, låter idylliskt. Samtidigt vittnar dessa rapporter om att trots att verksamheten i hög grad inriktades på att nå ut till arbetarna, betraktades dessa närmast som främmande element. Ideologiskt krävdes kontakt med arbetarklassen. I verkligheten framstår många av dessa kontakter som tillgjorda. Det behövdes en middag för FNL-arna för att upptäcka att arbetare inte var så ”väldigt olika”.

Ovannämnda möten med arbetare betraktade inte bara FNLarna som en framgång värd att rapportera, utan rörelsens internbulletin fann det också relevant att publicera berättelserna. Dessa berättelser kan ses som ett försök att bekräfta en idealbild av hur FNL-are och arbetare förenades i kampen mot den gemensamma fienden. Inom rörelsen utgjorde detta exempel också en bekräftelse på, att det de facto fanns arbetare som insett sitt objektiva intresse av solidaritet med Vietnams folk.

⁵⁹ ”Sommarläger är toppen”. *ÖF* (4).

⁶⁰ ”FNL i Sverige” nr 4 1971, ”DFFG:s representanter hemma från Vietnam: Vi har mycket att lära av Vietnams folk”.

⁶¹ ”FNL i Sverige” nr 7 1972, ”Arbetsplatsmöte bara början” av Östermalm/Gärdets FNL-grupp.

⁶² ”FNL i Sverige” nr 9 1972, ”Arbetsplatsmötet som bara var början” av Stockholms FNL-grupp.

* * *

Honnörsorden i FNL-rörelsens retorik är lätta att inringa. Arbetare var ett av de mest använda. Arbetaren framställdes som ”den ädle vilden” och som bärare av det goda samhället. Ingen skugga fick falla över arbetarklassen. Skönmålingarna duggade tätt.

Begreppet arbetare användes för att tydliggöra klasskampen nationellt såväl som globalt. FNL-rörelsen satte förvisso det globala perspektivet i centrum. Men samtidigt kopplades utvecklingen i Vietnam samman med situationen i Sverige. Det kändes självklart för rörelsen att dra paralleller mellan de två länderna. Arbetarna i både Vietnam och Sverige ansågs ha samma intressen och kämpa mot samma fiende.

Begreppet arbetare användes i olika retoriska sammanhang. I verklighetens Vietnamdemonstrationer och aktioner spelade arbetarna däremot mindre roll. Men för radikala ungdomar kom de att utgöra en förebild. Studenter började arbeta på verkstadsgolvet. För många handlade det om att ”go native”. Trycket att proletarisera sig var stort inom vissa vänsterorganisationer. Studentmössan byttes ut mot blåställ. Begreppet arbetare fick en magisk dragningskraft.

FNL-rörelsen gjorde stora ansträngningar för att nå ut till arbetarna. Arbetsplatsaktioner och kontakter med fackförbund utgör några exempel som vittnar om med vilken intensitet och ambition FNL-arna gick tillväga. Desto större måste besvikelsen ha varit när man efterhand började inse sitt misslyckande. Arbetarna begrep inte sina objektiva intressen. De förtryckta förnekade förtryckets existens.

Enligt den officiella sovjetiska ideologin utgjorde arbetarklassen den ledande kraften i samhällsutvecklingen. Hyllningar till arbetarklassen och arbetarritualer användes i den sovjetiska statens uppbyggnadsfas och med förnyad energi under 1960-talet. Syftet var inte bara att uppmärksamma betydelsen av manuell arbetskraft och uppgradera dess status i den allmänna opinionen. Målsättningen var också att g arbetare och bönder att solidariser sig med staten. Mer prosaiskt kan det sägas att syftet var att öka arbetsdisciplinen för att kvalitativt och kvantitativt nå bättre resultat i produktionen.⁶³

Inom FNL-rörelsen fanns en proletärdyrkan. Romantiseringen av arbetarklassen framstod som en ideologiskt betingad reflex. Rörelsen övertog en rad ritualer förenliga med dess politiska utopier men i realiteten utan betydelse. I konfrontationerna med verkligheten fick dessa ritualer ett löjeväckande skimmer över sig – inte minst för en sentida betraktare.

Talet om arbetarklassens objektiva intresse av det vietnamesiska folkets seger användes förvisso som ett medel för att mobilisera det svenska folket. Men i själva verket var det frågan om en ideologisk myt eller ritual föga användbar i mobiliseringssyfte. Ritualens främsta syfte var att stärka gemenskapen inom rörelsen genom att hålla tron på den socialistiska utopin levande.

⁶³ Lane (1981) s 109-110.

9 Gatan som politisk arena

Sociala rörelser saknar ofta traditionella maktresurser. De materiella tillgångarna är begränsade och informella kontakter i maktens korridorer existerar knappast. Deras främsta tillgångar utgörs av människors engagemang. Genom att mobilisera och engagera människor i olika sammanhang kan rörelsen både höras och synas och därmed få ett visst inflytande eller påverka makthavare såväl som opinion.

Tre generella typer av rörelsestrategier kan urskiljas, vilka i sin tur kan sammanfattas med följande begrepp – förhandling, övertalning och våld eller tvång. Gränsen mellan de två förstnämnda är inte alltid tydlig. Förhandling används inte sällan av rörelser som i viss mån kan sägas utgöra en del av etablissemang. Övertalning, som inkluderar försök att bilda opinion och påverka makthavare, är en vanlig strategi för rörelser som saknar traditionella maktresurser. Begreppet övertalning omfattar också agitation, som går ut på att väcka människor till medvetenhet om samhällets orättvisor och organisera dem i kampen för ett bättre samhälle.¹ Valet mellan övertalning och förhandling kan också bero på den aktuella frågans karaktär. I vissa fall är förhandling en lämplig strategi, i andra kan opinionsbildning vara verkningsfull.

Våld som strategi är mer problematiskt. För sociala rörelser kan det motverka sitt syfte att använda en sådan strategi. Våldsmetoder skapar ofta negativa reaktioner. Användandet av våld t ex vid demonstrationer kan skrämja bort deltagare. Författaren *Stig Claesson* påpekade 1970 att det inte var säkert att en far eller mor tordes gå med i ett protesttåg med sina småbarn om det fanns risk för sammandrabbningar med polis. Det var enligt honom inte heller tilltalande för äldre och klenare människor.²

Samtidigt är det viktigt för sociala rörelser att väcka uppmärksamhet för att därmed nå ut med sitt budskap. Spektakulära aktioner, och till dem hör förstas våldsaktioner, betraktas som effektiva för att fånga massmedias intresse. För aktörerna själva såväl som analytiskt kan det ibland vara svårt att avgöra vad som är våldsaktioner.³ Kan demonstrationer som inte anmälts i laglig ordning till berörda myndigheter karakteriseras som våldsaktioner eller är de bara olagliga? Innebär äggkastning och flaggbränning användande av våld?

Ett arbetssätt som fick förnyad aktualitet med 1960-talet var civil ohörsamhet. Metoden innebär ett öppet och medvetet lagbrott, som deltagarna legitimerar med hänvisning till högre etiska regler. Deltagarna i civil ohörsamhet betraktar sina aktioner som rättvisa och ser det som sin mänskliga rättighet att agera som de gör. Det anses omoraliskt att inte handla i överensstämmelse med överordnade etiska regler.

Sociala rörelser riktar ofta sina krav mer eller mindre direkt till de politiskt ansvariga. Samtidigt är det också viktigt för dessa rörelser att påverka opinionen. För det ändamålet används olika aktioner inte sällan utanför den konventionella politikens ramar. Valet av aktionsformer beror på rörelsens karaktär samtidigt som detta val påverkar dess framtoning. Det är stor skillnad på att anordna en namninsamling och att utföra ett politiskt mord.

Opinionsmöten måste betraktas som en konventionell aktionsform och arrangeras vanligtvis av etablerade organisationer eller partier, medan bojkottaktioner har en helt annan karaktär.

¹ Johannesson (1992).

² AB 10/5 1970, "Slå vakt om tystnaden" av Stig Claesson.

³ Jfr Jenkins (1981) s 135-140.

Syftet med denna aktionsform är ofta att med ekonomiska eller politiska sanktioner tvinga motparten att uppfylla krav. Namnsinsamlingar och bössinsamlingar genomförs ofta i opinionsbildande syfte. Samtidigt kan denna typ av aktioner bidra till att aktivera deltagarna. Flygbladsutdelning och torgmöten utgör ett mer direkt sätt att försöka påverka opinionen. Ockupation av byggnader är en drastisk aktionsform som dessutom har högt nyhetsvärde. Kårhusockupationen i Stockholm i maj 1968 utgör ett av de mest välkända exemplen i Sverige, hämtat från den aktuella perioden.⁴

Det är också viktigt att skilja mellan aktiviteter i sig och människors motivation att delta. Deltagandet kan vara rationellt och instrumentellt, ett medel för att nå ett mål. Aktivisterna önskar att främja ett politiskt syfte och deltar för att nå konkreta resultat. Själva deltagandet kan också vara ett mål i sig. Det kan handla om självförverkligande eller att ge uttryck för plikt känsla. Det kan upplevas som spännande att vara med i politiskt arbete eller det kan utgöra en trygghet att tillhöra en social gemenskap.⁵

Aktiviteter som möten, demonstrationer och festivaler innebär att människor kommer i kontakt med varandra och lär sig att arbeta tillsammans. Sång och gemenskap appellerar till både förnuft och känslor. Dessa former för politiska aktiviteter kan sägas ha en utbildande effekt. Känslan av gemenskap, sammanhållning och styrka stimuleras och byggs efterhand ut genom mer målinriktade manifestationer. Ju fler människor som deltar i gräsrotsaktiviteter, desto mer anses de påverkas av det politiska tänkande som ligger till grund för dessa aktiviteter.⁶

FNL-rörelsens olika aktiviteter präglades inte sällan av fantasi och spontanitet. FNL-gruppen i Uppsala anordnade t ex vid tre tillfällen under våren 1967 kollektiv blodgivning för Vietnaminsamlingen. Under sista april hängde FNL-gruppen upp en docka av onkel Sam i ett träd vid den traditionella mösspåtagningen. Under en period demonstrerade Göteborgs FNL-grupp dagligen utanför USAs konsulat kl 16-18. Minst tre personer deltog vid varje tillfälle. De bar plakat och delade ut flygblad. Under ett amerikanskt flottbesök demonstrerade gruppen vid kajen och uppmanade utan framgång flottisterna att desertera.⁷

Två gånger om året anordnade FNL-rörelsen en Vietnamvecka, en på våren och en på hösten. Den första Vietnamveckan anordnades hösten 1966 med aktiviteter på ett tiotal platser. Syftet med dessa veckor var att under en kort tid koncentrera insatserna i en landsomfattande kampanj. FNL-arna delade ut flygblad, som tog upp aktuella frågor, och anordnade demonstrationer och opinionsmöten. Inom rörelsen rådde tillfredsställelse med Vietnamveckorna; rörelsen nådde ut till ett stort antal människor och förhindrade att arbetet för Vietnam blev slentrianmässigt. Vietnamveckorna ansågs innebära ”ett språng framåt” för rörelsens arbete.⁸

Ett första syfte i detta kapitel är att belysa FNL-rörelsens olika utåtriktade aktiviteter för att sprida sitt budskap och väcka opinion. Ambitionen är att förtydliga rörelsens expressiva karaktär genom att fokusera på dessa aktivitetens egenart och betydelse. Demonstrationer, insamlingar och försäljning av bulletinen döljer emellertid andra funktioner, inte alltid synliga för aktörerna själva. Ett andra syfte är att försöka tydliggöra dessa funktioner.

Med dessa två övergripande syften som ledstång i analysen blir det även angeläget att diskutera aspekter rörande lagstridiga aktioner, aktionernas symbolvärde och yttrandefriheten.

⁴ Gidlund (1978) s 115-120 och Damgaard (1980) s 106-107.

⁵ Svensson & Togeby (1986) s 40.

⁶ Svensson & Togeby (1986) s 185.

⁷ Rapport från DFFG:s arbetskonferens 20-21/8 1966. *DFFG FI:1*.

⁸ ”FNL i Sverige” nr 3 1970, ”Ledare: Vietnamveckan”.

Kapitlet är strukturerat i fyra huvudavsnitt: propagandaarbete, demonstrationer, dörrknackningsaktioner och insamlingskampanjer. I praktiken flyter dessa fyra kategorier ihop. Analytiskt kan det emellertid vara fruktbart att hålla dem isär för att synliggöra de olika aktiviteternas särart.

Propagandaarbete

För FNL-rörelsen var det givetvis viktigt att föra ut sitt politiska budskap och därmed skapa opinion mot USAs krig i Vietnam. Målet var att påverka människors hållningar. Propagandan betraktades i det sammanhanget som ett viktigt medel för att politiskt eller känslomässigt appellera till människor.

1969 lanserade förbundet parollen ”Studera – Organisera – Propagera”. Syftet var att studera den egna propagandan, att skapa förtroget med informationsmaterialet och förutsättningar för att kunna kritisera och förbättra verksamheten. Propagandaarbetet skulle inte bara inriktas på att föra ut ett budskap utan också utgöra en läroprocess. Aktivisterna skulle lära av praktiken.⁹

Det följande året antog kongressen parollen ”Varje FNL-are måste bli en bra propagandist”. Aktivister på alla nivåer uppmanades att studera propagandans innehåll och former för att bli medvetna om dess brister och svagheter. Enskilda aktioner såväl som olika propagandamedel skulle studeras. Lokalgrupperna skulle skaffa sig en fast rutin för studier, kritik och utbyte av erfarenheter. Arbetet med framställningen av propagandan skulle spridas till olika grupper. Studier betraktades också som ett medel att utveckla propagandan.¹⁰

DFFG utarbetade vidare direktiv för hur FNL-arna borde uppträda och argumentera. Det ansågs viktigt att aktivisterna lärde sig behärska alla uttrycksmedel för att effektivisera propagandan. Samtidigt måste propagandamaterialet enligt direktiven anpassas till bestämda målgrupper. Skolungdomar och arbetare skulle inte behöva läsa samma flygblad.¹¹

Stor vikt lades vid propagandamaterialets utformning. Vid utarbetande av en folder konstaterades inom DFFG att avsikten med bilderna var att väcka intresse och ä läsaren att bli upprörd. Syftet fick emellertid inte begränsas till att väcka medlidande, utan bilderna skulle också framkalla beundran för vietnamesernas förmåga att inrätta sig efter de svåra förhållandena.¹²

Rörelsens interna tidskrift innehöll goda råd om hur man blev en bra talare. Bl a rekommenderades aktivisterna att undvika FNL-jargongen. Vidare ansågs det bra att börja med ett citat, gärna ett Ho Chi Minh-citat.¹³ Från centralt håll utgick också konkreta och praktiska råd t ex om hur man skulle framställa FN:s flagga.¹⁴ Beskrivningen konkurrerade i sin noggrannhet med veckotidningarnas symönster.

Detaljrikedom och utförligheten i direktiven vittnar om vilken stor betydelse propagandaarbetet tillmättes inom FNL-rörelsen. Exempel på denna utförlighet utgör också en rapport rörande propagandaarbete i skolorna, i vilken det bl a rekommenderades att hålla möten på

⁹ ”FNL i Sverige” nr 6 1969, ”Resolution antagen vid DFFG:s kongress den 20-22 juni 1969 i Uppsala”.

¹⁰ Beslutsprotokoll fört vid DFFGs tredje kongress 19-21/6 1970. *DFFG AI:1*. ”FNL i Sverige” nr 5 1971, ”Förbundsstyrelsens allmänna rapport”.

¹¹ Till DFFGs lokalgrupper och FS ledamöter 29/9 1970. *DFFG BI A:1*. ”FNL i Sverige” nr 10 1970, ”Om propagandastudiernas betydelse” av DFFGs propagandautskott.

¹² DFFG-utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 15-14/2 1972. *DFFG BI A:2*.

¹³ ”FNL i Sverige” nr 1 1972, ”Så blir man en bra talare”.

¹⁴ DFFG-utskickning till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 16 5/3 1972. *DFFG BI A:3*. ”FNL i Sverige” nr 2 1976, ”Hur man gör en Kambodjaflagga” innehåller en beskrivning av hur man gör Kambodjas flagga.

timme till förfogande, gärna i skolfiket. Det ansågs enligt rapporten fördelaktigt att första gången arrangera ett allmänt informationsmöte, där man utgick från vad som stod i läroböckerna, och sedan följa upp med temaaktioner. Om det inte gick att använda skolans lokaler föreslogs att möten anordnades på skolgården under raster. FNL-arna uppmanades att vid sådana möten knyta kontakter med sympatisörer på skolorna, som kunde bilda ”propagandakärnor” och följa upp möten med flygblad, försäljning och väggtidningar.¹⁵

Utgångspunkten för propagandaarbetet var som det uttrycktes av Vaxholms FNL-grupp: ”Solidariteten lever i varje människa, hos många förkvävd, förkrympt, men den lever. Vi måste, med våra kunskaper, genom vår propaganda bygga på och befria den.”¹⁶ FNL-gruppens devis förklarar till dels det arbete och den energi som investerades i propagandaarbetet. Men framför allt vittnar denna devis om att rörelsens syfte inte bara var att påverka människor. Det tycks i hög grad också ha handlat om att synliggöra den objektiva verkligheten, att frilägga och uppenbara sanningen.

Vietnambulletinen

FNL-rörelsens viktigaste kanal för att föra ut sitt budskap var Vietnambulletinen eller ”bullen”, som den kallades internt. Bulletinen utgjorde rörelsens ”starkaste propaganda-vapen”, som en aktivist uttryckte det.¹⁷ Samtidigt framstod tidskriften som en av de främsta symbolerna för rörelsen. Under fredagseftermiddagar och lördagar dök försäljarna upp i hundratal. De fanns överallt. Utanför varuhus eller Systembolaget, på gator och torg stod FNL-are envist och sålde sin anspråkslösa tidning. Få är de svenskar som inte vid något tillfälle under de aktuella åren erbjöds att köpa ett exemplar.

Ansvariga för Vietnambulletinens politiska ledning var redaktionen i nära samarbete med DFFGs arbetsutskott. Bulletinens innehåll diskuterades också på förbundsstyrelsemöten, där det ibland föreslogs konkreta ändringar av innehållet. Även manuskript till ledare skickades ut till förbundsstyrelsens medlemmar.¹⁸ Uppenbarligen förekom inga formella och organiserade kontakter mellan arbetsutskottet och bulletinens redaktion. Innehållet diskuterades när redaktionen och arbetsutskottets medlemmar träffades. Denna organisationsform uteslöt emellertid inte konflikter, som i ett fall där bulletinen inte publicerade ett upprop i samband med en Vietnamvecka. Rörelsens ledning uttryckte också missnöje över att bulletinen inte i tillräcklig omfattning rapporterade från en kongress. Vid ett tillfälle avsattes redaktören med motiveringen att han tillhörde rebellrörelsen.¹⁹

Vietnambulletinens upplageutveckling återspeglar rörelsens uppgång och fall. Bulletinen började utges våren 1965. Första numret drogs i stencil i 500 exemplar, och under de följande åren steg upplagan successivt. På två år ökade den till 15.000, vilket då motsvarade upplagan av en liten svensk landsortstidning.²⁰

¹⁵ Protokoll från propagandaansvarigmöte den 31/3 1971 (Stockholms FNL-grupper). *DFFG E2 A:3*.

¹⁶ ”FNL i Sverige” nr 1 1972, ”Låt tusen blommor blomma” av Vaxholms FNL-grupp.

¹⁷ DFFG utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 31-12/7 1973. *DFFG B1 A:3*. ”FNL i Sverige” nr 10 1969, ”Ekonomins betydelse i vårt arbete” av Stefan Holm.

¹⁸ ”FNL i Sverige” nr 2 1969, ”Vietnambulletinen är hela förbundets angelägenhet” av Vietnambulletinens redaktion. Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsemöte 16-17/3 1968. *DFFG-A2:1*.

¹⁹ Protokoll från VB-redaktionsmöte 29/9 1970 och Kallelse till möte med AU och VB-redaktionen 21/11 (1972). *DFFG-A3:1*. Rapport från Vietnambulletinen till kongressen 1968. *DFFG A1:1*.

²⁰ AB 28/7 1967, ”Vietnam – tidning slår alla rekord”. Rapport från Vietnambulletinen till kongressen 1968. *DFFG A1:1*.

I början av 1972 såldes bulletinen i över 60.000. Hösten samma år inleddes en kampanj för att öka försäljningen. Målet sattes högt. Flera tusen nya prenumeranter skulle värvas. Den kampanjansvariga föreslog att man skulle skicka prenumerationserbjudanden till bibliotek, sätta in annonser i tidningar och försöka att få bulletinen recenserad. Men kampanjen tycks inte ha varit särskilt framgångsrik. Under 1973 började upplagan sjunka, vilket förstås bekymrade DFFG. Under mottot ”Full rulle med bullen” uppmanades de lokala FNL-grupperna att förbättra försäljningen.²¹ Men tidningen var inte längre lika lätt att sälja som under FNLs våroffensiv eller under den amerikanska bomboffensiven strax före Parisavtalet.

Vietnambulletinens upplagesiffror fortsatte att sjunka under 1974. Men fortfarande fanns det stora planer för bulletinen. En ledande FNL-aktivist föreslog att man skulle ”Låta blommorna blomma ohejdat”.²²

Trots framtidsvisionerna kunde Vietnambulletinens sjunkande upplagesiffror inte hejdas. Med USAs tillbakadragande från Vietnam 1973 och Saigons fall 1975 minskade intresset för utvecklingen i Vietnam successivt, vilket också avspeglade sig i Vietnambulletinens upplagesiffror.

De sjunkande upplagesiffrorna måste också ses mot bakgrund av floran av nya tidskrifter. När FNL-rörelsen började stencilera bulletinen utgjorde denna typ av politiska tidskrifter ett udda inslag i Sveriges politiska kultur. Men under de följande åren växte antalet vänstergrupper och engagemanget i internationella frågor ökade. I kölvattnet på denna utveckling följde en mångfald av nya tidskrifter, som i viss mån konkurrerade med Vietnambulletinen. En av de största var månadstidningen Gnistan med en upplaga 1971 på 30.000. Tidningen började utges av KFML i stencilform 1967. Andra aktuella tidningar och tidskrifter var Proletären, Stormklockan, Clarté, Mullvaden, Marxistiskt forum, Klasskampen och Röda Gardet. Dessutom fanns tidskrifter som liksom Vietnambulletinen fokuserade på ett avgränsat geografiskt område, exempelvis Grekland-Bulletinen, Kinarapport, Södra Afrika informationsbulletin, Koreainformation, Latinamerika och Palestinsk Front. På marknaden fanns det även andra tidskrifter om Vietnam som Vietnam NU utgiven av Svenska Kommittén för Vietnam och KFML(r)s Vietnamsolidaritet.²³

Både försäljningen och produktionen av bulletinen byggde på frivilliga insatser av uppoffrande aktivister. Bakom varje rad låg enligt en artikel i Aftonbladet 1966 ”ett oerhört arbete utfört av en liten grupp ungdomar som outtröttligt spårar upp material, översätter, skriver och drar stenciler i en källare om kvällarna”.²⁴

Artiklarna skrevs i stor utsträckning av FNL-arna själva. De första åren användes en stor mängd franskt och amerikanskt material. De inledande årgångarna innehöll relativt mycket information om militära operationer. Några av befrielseörelsens största framgångar på slagfältet prickades in på en karta. Antalet dödade och sårade amerikanska soldater angavs, men däremot publicerades inte motsvarande siffror för FNL och Nordvietnam. Sannolikt fanns sådana siffror inte heller tillgängliga. Efter några år började bulletinen publicera mer material

²¹ ”FNL i Sverige” nr 4 1972, ”Över 5,5 miljoner”. ”Prenumerant-kampanj för Vietnam-bulletinen” av Helena Selén hösten 1972. *DFFG F1:3*. Protokoll fört vid förbundsstyrelsemöte 9-10/6 1973. *DFFG A2:1*. DFFG utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 31 12/7 1973. *DFFG B1 A:3*.

²² ”FNL i Sverige” nr 3 1974, ”Vietnambulletinen” och nr 3 1975, ”Verksamhetsberättelse för DFFG 2/12 1973 – 20/6 1975” samt ”FNL i Sommar” 1975, ”Nytt DFFG, ny bulletin” av Tommy Hammarström.

²³ DN 11/7 1971, ”Svensk underjordspress går ut i 100.000 tals” och AB 3/10 1971, ”De ungas vänstertidningar”.

²⁴ AB 23/8 1966, ”Visst finns det information om Vietnam...” av Gudrun Ekeflo.

om sin egen verksamhet. Denna tendens blev allt tydligare efter 1972.

Under våren 1966 skaffade FNL-rörelsen en offsetmaskin och fick samtidigt ett kontor, ett före detta bageri på Pålundsgatan.²⁵ Men efterhand som upplagan ökade ställdes större krav på produktionsapparaten och distributionen. 1971 hade Vietnambulletinen en heltidsanställd tryckare. Alla andra arbetade med bulletinen på frivillig basis, liksom de ”tusentals” som deltog i distributionen och försäljningen. Det tog ungefär två veckor att trycka upplagan på 60.000 ex. Stockholmskontoret klarade att häfta 2.000 tidningar per kväll. En stor del av upplagan skickades ohäftad till 13-14 olika platser i landet, där den sedan plockades ihop.²⁶

Vietnambulletinens upplageframgångar berodde inte minst på den aktiva försäljningen på gator och torg. Linköpings FNL-grupp rapporterade 1966 om en ny effektiv försäljningsmetod. Bulletinförsäljarna ställde sig som vanligt utanför systembolagen vid rusningstid, på fredagar 16.30 – 18.00 och på lördagar 9.30 – 12.00. De var försedda med nya sandwichplakat. På framsidan stod ”Stoppa USAs folkmord i Vietnam, Stöd FNL”, medan det på baksidan reklamerades för bulletinen, t ex ”Vietnambulletinen ger saklig information. En krona”. Enligt FNL-gruppen drog dessa plakat till sig köpare utöver dem man hann vända sig till själv. En aktivist hade på detta sätt lyckats sälja över 20 bulletiner på en timme.²⁷

Syftet med Vietnambulletinen var som framgått att föra ut rörelsens budskap. Bulletinen betraktades som rörelsens främsta propagandavapen. Men även själva verksamheten kring tidskriften var viktig, produktionen såväl som försäljningen på gator och torg.

Således betraktades bulletinen som oerhört betydelsefull som en kontaktlänk med människor utanför rörelsen. När FNL-arna sålde sin tidning på gator och torg kom de i direkt kontakt med folk. Dessutom bidrog Vietnambulletinen enligt förbundsstyrelsen till att skapa samhörighetskänsla inom de lokala FNL-grupperna. Basarbetet kring bulletinförsäljningen höll gruppen organisatoriskt samman.²⁸

Även ekonomiskt hade Vietnambulletinen en central roll. I samband med en prenumerationskampanj 1972 påpekades att syftet inte bara var att öka spridningen av rörelsens politiska budskap utan också att trygga ekonomin. Förbundet skulle flytta in i nya lokaler och skaffa nya maskiner. Ekonomin behövde därför stärkas.²⁹ 1973 uttalade DFFG bekymmer över bulletinens sjunkande upplagesiffror inte bara därför att denna utgjorde rörelsens viktigaste propagandavapen utan också på grund av minskade inkomster från försäljningen.³⁰

DFFG var ekonomiskt självständigt och därmed oavhängigt av myndigheter och organisationer. Denna ekonomiska självständighet byggde enligt förbundsstyrelsen i stor utsträckning på Vietnambulletinen.³¹

Propagandaverksamheten hade hög prioritet inom FNL-rörelsen. Det var viktigt för rörelsen att föra ut sitt politiska budskap. I det sammanhanget intog Vietnambulletinen en helt central funktion. Den framstod som symbol för rörelsen och dess upplagesiffror återspeglade rörelsens utveckling. Allt från produktionen till försäljningen av bulletinen innebar konkreta arbetsuppgifter för FNL-arna, viktiga för att aktivera och skapa samhörighet inom rörelsen.

²⁵ Rapport från Vietnambulletinen till kongressen 1968. *DFFG A1:1*.

²⁶ DN 11/7 1971, ”Svensk underjordspress går ut i 100.000 tals”.

²⁷ Rapport från DFFGs arbetskonferens Stockholm 20-21/8 1966. *DFFG F1:1*.

²⁸ DFFG utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 31 12/7 1973. *DFFG B1 A:3*.

²⁹ ”Prenumerant-kampanj för Vietnam-bulletinen” av Helena Selén hösten 1972. *DFFG F1:3*.

³⁰ Protokoll fört vid DFFGs förbundsstyrelsemöte 9-10/6 1973. *DFFG A2:1*.

³¹ DFFG utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 31 12/7 1973. *DFFG B1 A:3*.

Försäljningen av bulletinen på gator och torg underlättade för aktivisterna att komma i kontakt med folk. Med bulletinen i handen hade FNL-arna en direkt anledning att gå fram till förbi-passerande. Ett erbjudande att köpa bulletinen innebar inte sällan en inledning till diskussion.

Demonstrationer

FNL-rörelsens utan jämförelse viktigaste aktioner var demonstrationer som även inkluderade opinions- och massmöten. Mer än någon annan aktionsform manifesterade demonstrationer rörelsens styrka utåt och bidrog till att ge den en identitet. Demonstrationer gav rörelsens medlemmar möjlighet att uttrycka sina politiska åsikter. Men också för gemenskapen och sammanhållningen inom rörelsen hade demonstrationer och massmöten stor betydelse

Som tidigare nämnts kan det finnas flera orsaker till att människor deltar i demonstrationer. Många går med därför att de känner en moralisk skyldighet att reagera mot missförhållanden och orättvisor. För andra är syftet att väcka uppmärksamhet för en fråga som ett led i en långsiktig strategi. Deltagande kan också bero på ett behov av eller önskan om social gemenskap.

Demonstrationer mot Vietnamkriget blev för många den första direkta politiska handling de deltog i. Ett sådant deltagande innebar samtidigt att man offentligt gav uttryck för sin politiska hållning. Demonstranterna signalerade dessutom att de vägrade att låta yrkespolitiker och experter ensam göra framtiden. De utnyttjade sina demokratiska rättigheter för att föra ut sitt budskap.³²

Politiska demonstrationer var givetvis ingen ny företeelse i Sverige. Arbetarrörelsen använde denna aktionsform framför allt i uppbyggnadsskedet. Även då innebar demonstrationerna vid flera tillfällen konfrontationer med polismyndigheterna. Samtidigt hade denna aktionsform ett stort symbolvärde för deltagarna. Genom demonstrationer identifierade de sig med rörelsen. Men efterhand som socialdemokratin blev en del av det politiska etablissemangen fick demonstrationerna en alltmer rituell karaktär. Sina röda fanor, sånger och slagord till trots framstod förstamajdemonstrationerna vid 1960-talets mitt delvis som symbolhandlingar som mekaniskt upprepades varje år.

Med FNL-rörelsens entré på arenan fick demonstrationer åter politisk sprängkraft. Aktivisterna använde demonstrationer för att föra ut sitt politiska budskap och det blev stora rubriker i tidningarna. Demonstranterna var genom sin ålder och speciella klädsel lätta att identifiera. Konfrontationer mellan polis och demonstranter hörde inte till ovanligheten under rörelsens första år.

1967 samlades omkring 300 demonstranter utanför US Trade Center i Stockholm. De ropade ”USA – mördare” i talkör. Enligt DN satte sig ett hundratal på trottoaren. Endast hälften lydde polisens uppmaning att lämna platsen. Resten bars in i polisbilar men fick lämna stationen efter identifiering och förhör. Enligt DN hade polisen känt igen flera av deltagarna från tidigare ingripanden mot demonstrationer.³³

Ett 80-tal av demonstranterna ställdes inför rätta anklagade för att inte ha åttlytt polisens uppmaningar att skingras. Demonstranterna själva uppfattade det inte som brottsligt att protestera mot USAs krig. De påstod att polisen hade slagit dem med batonger i huvudet, dragit dem i håret och brutalt kastat in dem i polisbilarna. Enligt demonstranterna var syftet med rättegången inte att skydda ordningen på Stockholms gator utan att skydda USA-

³² Lundberg, Månsson & Welander (1970) s 153-155.

³³ DN 2/4 1967, ”50 gripna vid demonstration”.

imperialismen.³⁴ De såg politiska motiv bakom myndigheternas agerande.

En av de mer uppmärksammade demonstrationerna ägde rum i Stockholm den 20 december 1967, sjuårsdagen för bildandet av FNL. Ett tusental demonstranter drabbade samman med ca 300 poliser. Enligt DN förekom skärmytslingar utmed hela marschvägen fram till USA-ambassadens grannskap vid Gärdet. Ett fyrtiotal demonstranter greps.³⁵ Clartéförbundet skrev om ”besinningslösa polismän” som misshandlade demonstranter med batonger och ridpiska.³⁶ Expressen betecknade läget utanför den amerikanska ambassaden som en ”bataljscen ur en kosackfilm” där polisens piskor ven över demonstranternas huvuden.³⁷ Det rådde till synes rena krigstillståndet på Gärdet om man får tro kvällstidningen.

Den direkta orsaken till polisens ingripande var att FNL-rörelsen förbjudits att demonstrera. Representanter för FNL-gruppen hade dagen innan demonstrationen träffat statsminister Tage Erlander för att försöka få honom att upphäva marschförbudet, men utan resultat. Enligt Aftonbladet motiverade statsministern förbudet med att demonstrationen störde trafiken. Man fick inte, som Aftonbladets journalist uttryckte det, ”marschera omkring med världsproblemen i det centrala Stockholm mitt i julruschen”.³⁸

Några veckor efter demonstrationen krävde FNL-rörelsen att statsministern eller en representant från regeringen vid ett offentligt möte skulle förklara de ”illdåd” som polisen begått.³⁹ Erlander svarade emellertid att det inte gick att föra en saklig diskussion med en opinionsrörelse som arbetade med våldet och anarkin som metod.⁴⁰

Någon dialog mellan demonstranterna och de politiska ledarna eller polismyndigheterna var till synes inte möjlig under denna period. FNL-rörelsen betraktade sig som förföljd av polisen. Ett konfidentiellt informationsblad ”Att komma ihåg vid polisförhör” utarbetat av DFFG vittnar om hur man inom rörelsen vid den tidpunkten såg på polismyndigheterna. I informationsbladet påpekades exempelvis att polisen inte hade rätt att kräva svar på politiska frågor i stil med ”Vad tycker du om USAs Vietnampolitik?” Det betonades att man kunde vägra svara på frågor, och att polisen inte hade rätt att använda någon form av fysiska eller psykiska påtryckningar. Om polisen ville att man skulle identifiera personer på fotografier var det enligt informationsbladet fullt naturligt att man inte kände igen dessa personer eller kände till namngivna personer. När det gällde vänner som var eftersökta av polisen uppmanades FNL-arna att undvika nämna deras namn i något sammanhang. Vidare uppmanades de att visa försiktighet vid telefonsamtal, eftersom det ansågs kunna finnas ”tre på tråden”.⁴¹

Enligt ovannämnda informationsblad var det polisens syfte att kartlägga FNL-rörelsen. Allt talar också för att SÄPO lade ned stor energi på att utforska rörelsens verksamhet. Synen på polismyndigheterna inom rörelsen skall därför inte bara tillskrivas uppbyggda konspirations-teorier. Det fanns anledning för DFFG att vara på sin vakt. T ex rapporterade FNL-gruppen i Linköping 1967 att dess plakat filmades i samband med en demonstration.⁴²

³⁴ Deklaration från de 80 Vietnamdemonstranter som ställts inför rätta vid Stockholms Rådhusrätt 9-27/11 1967. *DFFG F5 C:1*.

³⁵ DN 21/12 1967, ”FNL-folk i kamp mot 300 poliser”.

³⁶ Pressmeddelande från Svenska Clartéförbundet 20/12 1967. *DFFG B2 C:1*.

³⁷ Exp 21/12 1967, ”Ryttare sprängde fram i mörkret och piskorna ven”.

³⁸ AB 20/12 1967, ”Erlander: Demonstration mot USA stör trafiken”.

³⁹ Till Erlander från Arbetsgruppen för stöd åt FNL 4/1 1968. *DFFG A1:1*.

⁴⁰ Till Arbetsgruppen för stöd åt FNL från Erlander 5/1 1968. *DFFG A1:1*.

⁴¹ Att komma ihåg vid polisförhör, 9/5 1966. *DFFG F5 C:1*.

⁴² DFFGs konferens 19-20/8 1967. *DFFG A1:1*.

Vid ett möte om den svenska regeringens Vietnampolitik 1966 filmades deltagarna av en person som på Jan Myrdals fråga identifierade sig som kriminalassistent. Uniformerad polis bekräftade hans identitet. Myrdal inlämnade därefter en anmälan om tjänstefel till berörda myndighet. Han hävdade att svenska medborgare fritt skulle ha möjlighet att framlägga sin syn på den svenska regeringens politik utan att registreras av polisen.⁴³

I samband med studiecirkelverksamheten, där FNL-rörelsen samarbetade bl a med ABF, fanns det också en rädsla för SÄPO-registrering eftersom förteckning över deltagare och ledare måste lämnas in till ABF. Den som ville undvika eventuell registrering rekommenderades att varken stå som studieledare eller deltagare.⁴⁴

Under FNL-rörelsens första år var konfrontationer mellan polismyndigheter och demonstranter som nämnts inte ovanliga. Vid årsskiftet 1967/1968 hade 150 demonstranter enligt FNL-rörelsens egna uppgifter dömts till böter för deltagande i demonstrationer.⁴⁵ De följande åren minskade konfrontationerna och efterhand förlöpte demonstrationerna utan incidenter.

Orsakerna till denna utveckling kan förstås förklaras med att polismyndigheterna intog en mer förstående attityd till demonstrationer. Men det kan också bero på en ändrad hållning inom FNL-rörelsen och större erfarenheter av att anordna och förbereda demonstrationer. Om rörelsens ambitioner vid anordnandet av demonstrationer vittnar ett ordningsvaktmöte inför den sk "Ho-demonstrationen" i Stockholm hösten 1969, en manifestation för att visa att man sörjde Ho Chi Minhs bortgång. Ordningsvakternas uppgift var att organisera demonstrationståget. De skulle leda talkörerna, överrösta "felaktiga" paroller och leda in dem på riktigare. Utöver DFFGs tre centrala paroller godkändes även paroller som "Leve, leve, leve Ho Chi Minh", "Folken hyllar Ho Chi Minh" och "Vapenhjälp åt FNL". "Folken hyllar Ho Chi Minh" ansågs vara en lämplig paroll att börja med. Östermalmsgruppen, som gick sist i tåget, skulle dra igång parollerna. Talkörsledare utspridda i tåget skulle förmedla talkörsvägen framåt. Mötet skulle börja med en tyst minut för Ho Chi Minh. Man beslutade även att be polisen om hjälp att stoppa eventuella provokationer mot mötet.⁴⁶

Av planeringsarbetet inför en demonstration i Stockholm på den amerikanska nationaldagen 1970 framgår också hur noggrant rörelsen gick tillväga. Ordningsvakterna fick i uppgift att gå till höger i tåget för att utgöra sköld mot eventuella provokationer. Vidare ansvarade vakterna för att trafiken kunde passera mellan kolonnerna och att kolonnerna lotsades på rätt plats när demonstrationståget kom fram till ambassaden. Dessutom utnämndes cykelordonnanser, som skulle hålla uppsikt över hela tåget och stå i kontinuerlig kontakt med demonstrationsledningen.⁴⁷

Ovannämnda möten vittnar om hur FNL-grupperna in i minsta detalj planerade demonstrationer. Förberedelser av denna typ uteslöt förstås inte spontana och spektakulära aktioner som exempelvis flaggbränning eller äggkastning.

Civil ohörsamhet

Vid demonstrationer mot USAs krig i Vietnam förekom under de första åren vid enstaka

⁴³ AB 30/5 1966, "Nu måste Erlander svara: Vem ger polisen order att fotografera politiska möten?" av Jan Myrdal.

⁴⁴ Utskick angående ABF-bidrag till elementärcirkel från studieutskottet, Stockholms FNL-grupp 1971. *DFFG E2 A:3*.

⁴⁵ Redogörelse för Vietnamrörelsens utveckling i Sverige. *DFFG A5:1*.

⁴⁶ Protokoll från ordningsvaktmöte inför "Ho-demonstrationen" 9/9 1969. *DFFG E2 E:1*.

⁴⁷ Protokoll fört vid ordningsvaktmöte 4/7 1970. *DFFG, Bihag Stockholm vol 3*.

tillfällen såsom flaggbränningar. Demonstranter satte eld på den amerikanska flaggan, vilket kan ses som en ritual. Att bränna ett föremål som representerar fienden var ingen ny företeelse utan en symbolisk handling med historiska traditioner.

DFFG tog till synes inte initiativ till denna typ av aktioner och spelade inte heller någon framträdande roll i dessa sammanhang. Flaggbränning verkar ha varit spontant utförda handlingar. Vid ett tillfälle försvarade förbundet emellertid en sådan aktion. Argumentationen gick ut på att en flaggas främsta uppgift var att skapa och mobilisera nationell samling under krig. Eftersom USA använde ”Stars and Stripes” för ett ”aggressivt” militärt syfte i Vietnam uppfattade förbundet inte flaggbränningen som en skymf mot det amerikanska folket, utan som en brännmärkning av den amerikanska politiken i Vietnam.⁴⁸

Äggkastningen rönt stor uppmärksamhet åtminstone vid två tillfällen: mot den amerikanska OECD-ambassadören Philip Trezise utanför kanslihuset 1968 och mot USAs Stockholms-ambassadör *Jerome Holland* i Glanshammar 1970. Sistnämnda aktion fick dessutom ett rättsligt efterspel.

Statsminister Tage Erlander tog mycket kraftigt avstånd från äggkastningen mot OECD-ambassadören Philip Trezise och varnade för de konsekvenser denna typ av aktioner kunde få.⁴⁹ FNL-grupperna försvarade emellertid aktionen. Det ansågs vara en hovsam protest jämfört med vad amerikanerna gjorde sig skyldiga till i Vietnam. Ägg kunde tvättas bort, men det kunde däremot inte napalm, som en av deltagarna uttryckte det.⁵⁰

Inom FNL-rörelsen fastslogs att det var riktigt att uppmärksamma OECD-ambassadörens besök, därför att detta besök visade att den svenska regeringen samarbetade med USA-imperialismen. Ordföranden Sköld Peter Matthis deklarerade att man stödde varje form av aktion som bidrog till att USAs officiella representanter kände sig ovälkomna. Attacken mot Trezise karakteriserades som politiskt riktig.⁵¹

Störst uppmärksamhet fick äggkastningen mot den amerikanska ambassadören *Jerome Holland* i Glanshammar utanför Örebro. Ca ett 50-tal ungdomar hade samlats för att demonstrera längs vägen upp till gården där ambassadören skulle närvara vid Vasalogens jubileumsfestligheter. Plötsligt kom ägg farande i luften enligt Expressen och träffade Hollands bil. Tio demonstranter fördes till polisstationen.⁵²

Under en och en halv månad som ambassadör i Sverige hade Holland redan mötts av flera demonstrationer. Vid en fest på US Cultural Center demonstrerade ca 150 personer. Någon vecka senare gjorde ca 75 personer en attack mot US Cultural Center och slog sönder fönsterrutor. Vid Hollands besök i Göteborg demonstrerade ca 1.000 personer utanför hans hotell. Även i Malmö möttes han av demonstranter vid hotellet.⁵³ Äggkastningen blev droppen som kom bägaren att rinna över.

Kort efter händelsen i Glanshammar protesterade ambassadören i ett offentligt uttalande mot de återkommande demonstrationer, som han utsatts för i Sverige. Han sade sig vara djupt

⁴⁸ Aktiviteter i Stockholm 1966. *DFFG F1:1*. ”Därför brändes USA:s flagga” av Arbetsgruppen för stöd åt Sydvietsnams Nationella Befrielsefront 6/5 1966. *DFFG B2 B:1*.

⁴⁹ SvD 5/1 1968, ”Erlander varnar för följderna: Antalet reaktionärer bara ökar”.

⁵⁰ DN 5/1 1968, ”Vi stöder varje aktion mot regeringen i USA”.

⁵¹ Protokoll fört vid DFFGs utvidgade förbundsstyrelsemöte 20-21/1 1968. *DFFG A2:1*. DN 5/1 1968, ”Vi stödjer varje aktion mot regeringen i USA”.

⁵² Exp 24/5 1970, ”Äggen betyder napalm”.

⁵³ AB 26/5 1970, ”Ambassadör Holland är trött på att se demonstranter – men han åker inte hem”.

oroad av att inte kunna resa runt i Sverige utan att förföljas och hotas med fysiskt våld.⁵⁴

DFFG uttalade sitt stöd för aktionen mot USA-ambassadören. Äggkastning betraktades som ett bra sätt att visa sin avsky för USA-imperialisterna.⁵⁵ En ledande FNL-aktivist från Örebro förklarade att ”vi mötte honom på det sättet han förtjänar”. Äggkastning var enligt honom inte någon våldsaktion. Han anklagade istället polisen för att stå för våldet i Glanshammar, för att gå lös på demonstranter med batonger och knytnävar.⁵⁶ En annan aktivist betonade att om människor i Sverige genom denna typ av aktioner började fundera över situationen i Vietnam hade något positivt uppnåtts. Hon var medveten om att många reagerade mot äggkastningen, men menade samtidigt att FNL-rörelsens vanliga demonstrationer också väckte anstöt i början.⁵⁷

Vid rättegången i häradsrätten dömdes en av demonstranterna till två månaders fängelse. Sju dömdes till skyddstillsyn, dagsböter eller villkorlig dom, medan två frikändes.⁵⁸ Sex av demonstranterna överklagade domen. Hovrätten fastställde emellertid straffet för fem av de anklagade. Den sjätte, som av häradsrätten hade dömts till två månaders fängelse, fick sitt straff sänkt till villkorlig dom och dagsböter. Samtidigt dömdes de anklagades rättegångsbiträden för kränkning av häradsrätten i Örebro. De bötfälldes eftersom de framhållit att rätten stödde och hjälpte USA-imperialismen.⁵⁹

Under det rättsliga efterspelet uttalade DFFG sin solidaritet med de åtalade demonstranterna. DFFG krävde att de ”politiska rättegångarna” skulle läggas ned. Åtalen uppfattades som ett angrepp riktat mot Vietnamopinionen och den antiimperialistiska rörelsen. Regeringen anklagades för att ha gett efter för påtryckningar från Nixon och därför beslutat om åtal. DFFG såg också åtalen i Örebro som ett tecken på den ”skärpta klasskampen” och förklarade sig ”beredda på att ta emot” ambassadör Holland på de platser han i fortsättningen besökte runt om i landet. Hovrättens lindring av häradsrättens dom betraktade DFFG som en klar framgång för den svenska Vietnamopinionen och ett resultat av ansträngningarna att avslöja rättegångarnas politiska karaktär.⁶⁰

DFFG förde inte bara ett fälttåg mot själva rättegångarna, utan dessa användes också i kampanjen mot USAs krig i Vietnam. Parollen ”Lägg ned de politiska rättegångarna – Solidaritet med Vietnamrörelsen” kopplade direkt samman rättegångarna med kampanjen mot kriget. Parollen användes i flera flygbladsaktioner under hösten 1970.⁶¹

⁵⁴ DN 26/5 1970, ”Holland bitter: Det är skandal. Palme bekymrad”.

⁵⁵ ”FNL i Sverige” nr 6 1970, ”Kongressresolution 3: Om händelserna i Glanshammar och Sundsvall”. DN 22/6 1970, ”Alla FNL-grupperna stöder äggkastningen”.

⁵⁶ Diskussionsprotokoll fört vid DFFGs tredje kongress 19-21/6 1970. *DFFG A1:1*.

⁵⁷ DN 7/6 1970, ”Världen på väg omvandlas till något bättre”.

⁵⁸ ”FNL i Sverige” nr 10 1970, ”Rapport från Örebro rättegångarna” av Örebro FNL-grupp. I en rapport från FNL-gruppen i Örebro exemplifierades på vilket sätt det hade varit frågan om politiska rättegångar. Sara Lidman hävdade också med skärpa att rättegångarna var politiska. Lars Forssell ansåg att det fanns anledning att protestera mot en dom på två månaders fängelse i detta sammanhang. Däremot reagerade han mot att dessa demonstranter, som sade sig företräda de svältande och utsugna massorna, använde ägg. Man kommer inte ifrån att ägg är mat, menade Forssell och att det var symboliskt för överflödet i Västvärlden att man använde mat som projektiler (AB 24/11 1970, ”Lagens arm i Örebro” av Sara Lidman och Exp 13/12 1970, ”I stället för ägg” av Lars Forssell).

⁵⁹ DN 19/6 1971, ”Fyra försvarare dömdes till böter”.

⁶⁰ Pressmeddelande från DFFG om de politiska rättegångarna i Örebro 27/8 1970. *DFFG B2 C:1*. Till DFFGs lokalgrupper och FS ledamöter från AU 29/9 1970. *DFFG B1 A:1*. Värdering av Örebro rättegångarna februari 1971. *DFFG F5 C:1*. Uttalande från DFFG 18/6 1971. *DFFG B2 B:1*.

⁶¹ Värdering av Örebro rättegångarna februari 1971. *DFFG F5 C:1*.

Äggkastning bröt mot gällande lag och innehöll våldsinslag men betraktades av FNL-are som rättvis och förenlig med överordnade etiska principer. En relevant fråga i detta sammanhang är emellertid om denna typ av aktioner var effektiva sett ur FNL-rörelsens perspektiv. Lönade det sig att bryta mot lagen för att nå ut med sitt budskap?

Äggen mot Jerome Holland var en av de mer uppmärksammade aktionerna under Vietnam-eran i Sverige. Vad syftet än var väckte aktionen åtminstone massmedias intresse, vilket om man skall tro FNL-gruppen i Örebro fick positiva effekter. Första lördagen efter äggkastningen sålde gruppen betydligt fler Vietnambulletiner än vanligt. Bössinsamlingen gav 360 kr jämfört med de i genomsnitt 200 kr som en lördag brukade ge. Folk hade kommit fram på gatan och frågat ”varför gjorde ni så där”, vilket enligt gruppen gav anledning att förklara och diskutera. Gruppen producerade också flygblad för att ge sin version av händelsen.⁶²

Givetvis hade FNL-gruppen i Örebro intresse av att ge en positiv bild av utvecklingen efter äggkastning mot den amerikanska ambassadören. Aktionen skulle legitimeras. Men det finns egentligen ingen anledning att betvivla att händelsen väckte folks nyfikenhet, vilket i sin tur kan ha gett fler pengar i bössan, liksom att den också väckte kraftiga motreaktioner.

För att stärka rörelsen inåt, stärka gemenskapskänslan och mobilisera medlemmarna hade denna typ av aktioner sannolikt också en viss betydelse. De aktiverade en kampstämning. Ökat antal bidrag till DFFGs speciella bötesfond under Örebrorättegångarna vittnar om en sådan effekt.

Syftet med bötesfonden var att hjälpa demonstranter som gripits av polisen. I samband med exempelvis domen mot deltagarna i sittdemonstrationen utanför US Trade Center 1967 uppmanade DFFG medlemmarna att skicka in pengar till bötesfonden.⁶³ Under hösten 1970 i samband med rättegången i Örebro ökade bidragen till bötesfonden påtagligt. Under årets sista fyra månader mottog fonden över 35.000 kr medan de första sex månaderna endast inbringade ca 7.000 kr. Kassören i bötesfonden förklarade själv denna ökning med de pågående rättegångarna i Örebro och kampanjen som DFFG förde i samband med dessa rättegångar.⁶⁴

Förbundsstyrelsen deklarerade i början av 1968 att FNL-rörelsen principiellt skulle följa lagen. Men om rörelsen förvägrades att genomföra sina aktioner skulle dessa enligt styrelsen ändå fullföljas i enlighet med målsättningen.⁶⁵ I ett tidigt skede pläderade ledningen således för civil ohörsamhet. Lagbrott legitimerades med hänvisning till högre etiska regler. En ledande aktivist konstaterade att lagarna var omoraliska såtillvida att de skyddade USA-imperialismen.⁶⁶

Några år senare tycks rörelsen inta en mer restriktiv hållning till civil ohörsamhet. Konfrontationer med polisen hade i stort upphört och de kontroversiella aktionerna minskat i antal. Ulf Mårtensson förklarade att förbundet stött de kontroversiella aktionerna när de ägde rum. Men han betonade samtidigt att man inte backade upp denna typ av aktiviteter i allmänhet.⁶⁷

DFFG arrangerade under de första åren demonstrationer utan tillstånd. Officiellt stödde

⁶² Diskussionsprotokoll fört vid DFFGs tredje kongress 19-21/6 1970. *DFFG A1:1*.

⁶³ Upprop för bötesfonden. *DFFG B2 C:1*.

⁶⁴ ”FNL i Sverige” nr 1 1971, ”Bötesfonden ökar” av Christina Nordlund, kassör för bötesfonden.

⁶⁵ Protokoll fört vid DFFGs utvidgade förbundsstyrelsemöte 20-21/1 1968. *DFFG A2:1*.

⁶⁶ OBS-kulturen 29/3 1968, Intervju med Tommy Hammarström av Herbert Söderström. *DFFG F5 B*.

⁶⁷ AB april 1971, ”De lärde oss ...” Intervju med Ulf Mårtensson. I en intervju med Mårtensson 5/12 1994 bekräftar han rörelsens skepsis inför kontroversiella aktioner.

rörelsen exempelvis också äggkastning och flaggbränning. Däremot verkar man inte ha initierat denna typ av olagliga eller spektakulära aktioner. Brinnande flaggor och ägg utgjorde inte heller vanliga inslag i den svenska demonstrationskulturen.⁶⁸

Det finns anledning att anta att extremistiska organisationer drar till sig personer beredda att ta till kraftåtgärder, personer för vilka det känslomässiga eller politiska engagemanget suddar ut gränsen mellan våld och icke-våld. Sköld Peter Matthis berättar i intervjun att en ledande aktivist inom rörelsen seriöst planerade att mörda den amerikanska utrikesministern Dean Rusk. Det krävdes enligt Matthis mycket tid och energi för att övertyga honom om att ett sådant dåd skulle skada rörelsen.⁶⁹

Inom FNL-rörelsen fanns också en medvetenhet om de negativa effekterna av våldsaktioner. FNL-gruppen i Söderhamn konstaterade t ex, att när tidningarna kritiserade DFFG gjorde de det nästan uteslutande utifrån sk spjutspetsaktioner som äggkastning, stenkastning och fönsterkrossning. Gruppen hade samma erfarenheter vid dörrknackningsaktioner. Trots att folk stödde parollerna tog de enligt FNL-gruppen avstånd från spjutspetsaktionerna och tenderade därmed att ta avstånd från DFFG i allmänhet.⁷⁰

I det offentliga samtalet fanns många röster som entydigt fördömde civil ohörsamhet och olagliga metoder, medan andra visade viss förståelse för dessa metoder. Äggkastning var kanske den aktionsform som resulterade i den mest intensiva debatten.

Ledarskribenten i Svenska Dagbladet liksom i en rad andra tidningar tog mycket kraftigt avstånd från äggkastningen mot ambassadör Jerome Holland. Man talade om politiskt busliv.⁷¹ En debattdeltagare såg äggkastningen som symptom på generella ungdomsproblem orsakade av vantrivsel i samhället. Den gemensamma nämnaren i demonstranternas olika uppträden var enligt honom ”pöbelmentaliteten och våldsinstinkterna”.⁷²

Äggkastningen väckte också negativa reaktioner bland grupper positiva till FNL-rörelsen. Aftonbladet skrev i en ledare att ju fler ägg demonstranterna kastade mot amerikanska diplomater, desto mer riktades opinionen mot FNL-rörelsen istället för mot USA. Det fanns enligt ledarskribenten en grupp som förväxlat Sverige med någon av de sydamerikanska republikerna, där folket inte kunde uttala sig på andra sätt än genom att använda olagliga medel.⁷³

I Dagens Nyheter uttryckte Olof Lagercrantz större förståelse. Äggkastningen betraktade han närmast som en bagatell, som det inte fanns anledning för supermakten i väst att blåsa upp. Samtidigt ansåg han att det var tid att återvända till de gamla metoderna i politiken, dvs att arbeta med upplysning och förnuftsargument. Demonstranterna måste enligt honom arbeta inne i samhället, inte utanför.⁷⁴

Men det fanns också röster som försvarade äggkastningen. En skribent skrev bl a att ägg gick att tvätta bort. På en bil kunde man enligt henne ta bort dem med en vanlig våt trasa. Några repor i lacken trodde hon inte det blev.⁷⁵

⁶⁸ Se t ex Skoglund (1994) s 53.

⁶⁹ Intervju med Sköld Peter Matthis 8/11 1994.

⁷⁰ ”FNL i Sverige” nr 5 1971, ”Motioner till Kongressen” motion nr 5 av Söderhamns FNL-grupp.

⁷¹ SvD 27/5 1970, ”Ledare: Det politiska buslivet”.

⁷² SvD 10/2 1968, ”Ideologier och gatudemonstrationer” av Bo Siegbahn.

⁷³ AB 8/1 1968, ”Ledare: Att kasta ägg för Vietnam”.

⁷⁴ DN 31/5 1970, ”Ledare: Äggkastning och politik” av Olof Lagercrantz.

⁷⁵ AB 4/6 1970, ”Dagens Nyheter och reaktionen” av Sara Lidman samt AB 29/5 1970, ”Äggkastning, våld och ledarskribenter” av Åsa Moberg.

Yttrandefriheten

Demonstrationerna mot den amerikanska filmen ”De gröna baskrarna” med filmhjälten John Wayne i huvudrollen rönt också stor uppmärksamhet i massmedia och aktualiserade principiella frågor om yttrandefrihet. Dessa demonstrationer föregicks veckan innan av protester mot en annan amerikansk film, ”The Losers”, som visades på tre biografier i Stockholm. Filmen handlade om ett motorcykelgäng, som slogs på amerikanernas sida i Vietnam, och betecknades av DFFG som rasistisk och fascistisk. DFFG såg filmen som ett exempel på den amerikanska filmindustrins dekadenta kultur och krävde att den svenska regeringen omedelbart stoppade visningen.⁷⁶

FNL-gruppen delade ut flygblad vid de tre biografier där filmen visades, men några spektakulära demonstrationer ägde inte rum. Filmen blev uppenbarligen inte heller en succé och togs bort från repertoaren redan efter en vecka. Som ett led i kampanjen rekommenderade DFFG FNL-grupper runt om i landet att låta en medlem se ”The Losers” för att han eller hon sedan kunde delta i eventuella debatter om filmen. Vidare uppmanades FNL-grupperna att skriva brev till biografägare utan att hota med vad som kunde hända om filmen visades.⁷⁷

Men det var demonstrationerna mot ”De Gröna Baskrarna” i Stockholm som fick de stora rubrikerna i tidningarna. Ideologiskt och i sin struktur påminner ”De Gröna baskrarna” om ”The Sands of Iwo Jima”, en film om andra världskriget likaledes med John Wayne i huvudrollen. Den filmen symboliserade ”the American fighting man” för flera generationer amerikanska män i ett krig där amerikanska soldater kämpade för en ädel sak. I ”De gröna baskrarna” försökte regissören använda samma svart-vita bild av amerikanska soldater och deras fiender som i ”The Sands of Iwo Jima”. Filmen visar hur rekryter och intellektuella tvivlare formas till soldater av en heroisk patriark. Amerikanska soldater framställs som välrakade, ärliga och självupppoffrande medan nordvietnameser skildras som mördare och våldtäktmän. Filmens FNL-general bor i ett elegant slott mitt i djungeln och serverar sin älskarinna kaviar och champagne.⁷⁸

DFFG såg filmen som ett försök att rättfärdiga USAs krig i Vietnam och jämförde den med Goebbels nazistiska propagandafilmer. Visningen av ”De gröna baskrarna” betraktades som en skymf mot det vietnamesiska folket och en grov provokation mot Vietnamopinionen i landet.⁷⁹

Vid premiären demonstrerade 300 personer utanför biografen Alfa Romeo. Ett stort antal poliser höll emellertid demonstranterna borta från biografens ingång och föreställningen kunde genomföras. Demonstrationen ett par dagar senare höll däremot på att sluta i en tragedi. En halvtimme innan föreställningen började antändes en rökbomb på biografens toalett och giftgaser fyllde lokalen. Elva personer fick föras till sjukhus p g a rökförgiftning. Mot bakgrund av denna händelse beslutade distributören att stoppa visningen av filmen.⁸⁰

FNL-grupperna hade nått sitt mål. Visningen av filmen stoppades i Sverige. Den direkta orsaken var den farliga rökbomben. Ordföranden Ulf Mårtensson förklarade samma kväll i radion att DFFG inte var ansvarigt för rökbomben, men han tog inte avstånd från aktionen. Ett par dagar senare fördömde DFFG rökbombsaktionen, och Mårtensson erkände att det var fel

⁷⁶ Pressmeddelande från DFFG 17/10 1971. *DFFG B2 C:1*.

⁷⁷ ”De Gröna Baskrarna – en provokation mot Indokinas folk” av DFFG/AU oktober 1971. *DFFG B2 B:1*.

⁷⁸ Novelli (1990) s 116-119.

⁷⁹ Pressmeddelande; Uttalande från DFFG 20/10 1971. *DFFG B2 C:1*.

⁸⁰ DN 24/10 1971, ”Baskrarna stoppas”.

att inte omedelbart ta avstånd. Han förklarade att han inte hade känt till alla fakta, och att DFFGs ledning inte hunnit diskutera frågan. Huvudskulden för det inträffade lade Mårtensson på de bolag och personer som för egen vinning eller av politiska skäl visat ”Pentagons krigspropaganda”.⁸¹

Demonstrationerna mot ”De gröna baskrarna” utlöste en debatt om yttrandefrihet. Ledarskribenten i Svenska Dagbladet ansåg förvisso inte att Stockholmspubliken gick miste om någon sevärd film. Men han kritiserade i starka ordalag demonstranterna för att inte förstå vad fri åsiktsbildning innebar. Ledarskribenten betraktade dessa demonstranter som samma andas barn som trettioalets diktaturanhängare och menade att de inte med sina demonstrationer skulle diktera biografernas repertoar.⁸²

En av Aftonbladets ledarskribenter höll med om att FNL-rörelsen naturligtvis inte skulle diktera folks biobesök. Men det var mer komplicerat än så. Skribenten kände en viss sympati för FNL-gruppernas uppfattning att en film som ”De gröna baskrarna” inte ostört skulle få propagera för rasism och folkmord, även om denna uppfattning stod i strid med den klassiska liberala yttrandefriheten.⁸³

Ordföranden Ulf Mårtensson betonade att DFFG givetvis accepterade yttrandefriheten. Men han ansåg inte att det demokratiska yttrandefrihetsbegreppet innefattade rätten för supermakterna att sprida sin krigspropaganda. Angriparens rätt och den angripnes rätt var enligt Mårtensson inte jämförbara storheter. Han hävdade att en viktig förutsättning för yttrandefriheten var respekt för den nationella självständigheten. Denna hade USA enligt honom kränkt i Vietnam.⁸⁴

Svenska Dagbladet intog en principiell hållning i fråga om yttrandefrihet i överensstämmelse med sin politiska plattform. Aftonbladet hade svårt att överge yttrandefrihetens principer, men visade större förståelse för FNL-rörelsens argumentation. FNL-rörelsen själv hade inte samma respekt för dessa principer. Yttrandefriheten skulle uppenbarligen gälla för de ”rätta” åsikterna men inte för de ”felaktiga”.

Demonstrationens symbolvärde

Demonstrationerna mot ”De gröna baskrarna” var symboliska till sin karaktär. Filmen betraktades som en sinnebild för den amerikanska imperialismen. FNL-rörelsen anknöt därmed till den traditionella demonstrationskulturen där symbolvärdet spelade stor roll.

Ett viktigt syfte med demonstrationer är opinionsbildning. De skall inte ses som direkta aktioner med syftet att uppnå politiska förändringar. Demonstrationerna äger sällan rum på strategiska platser som järnvägsstationer, flygplatser eller framför TV-stationer, utan ofta på symboliska platser som framför ambassader eller historiska monument.⁸⁵

FNL-rörelsen var i hög grad medveten om demonstrationernas symbolvärde. Några aktivister förklarade, att de hade demonstrerat framför US Trade Center därför att detta jämte ambassaden utgjorde de främsta symbolerna i Sverige för den amerikanska utrikespolitiken.⁸⁶ Demonstrationer förekom även framför det amerikanska flygbolaget Pan Americans kontor.

⁸¹ Exp 9/11 1971, ”De gröna baskrarna' Pentagons SS-trupper” av Ulf Mårtensson.

⁸² SvD 24/10 1971, ”Ledare: De gröna baskrarna”.

⁸³ AB 26/11 1971, ”Ledare: SvD förenklar”.

⁸⁴ Exp 9/11 1971, ”De gröna baskrarna' Pentagons SS-trupper” av Ulf Mårtensson.

⁸⁵ Kertzer (1988) s 119-120.

⁸⁶ AB 28/11 1967, ”Ord mot makten” av ”Vietnamdemonstranter 1 april 1967”.

Inför demonstrationen den 20 december 1967 anvisade polisen en annan demonstrationsväg än FNL-rörelsens ursprungliga förslag. Representanter för rörelsen var beredda att ingå kompromiss om demonstrationsvägen under förutsättning att målet förblev den amerikanska ambassaden. Polisen erbjöd istället demonstranterna att gå till Gärdet eller Djurgårdsbron. Från rörelsens sida betonades emellertid att USA var ansvarigt för kriget i Vietnam, och att den amerikanska regeringen inte representerades av Gärdet eller Djurgårdsbron. Protesterna mot USAs krig i Vietnam skulle riktas mot dess ambassad.⁸⁷

Den amerikanska ambassadören utgjorde som person också en självklar symbol för USA. FNL-rörelsen betraktade honom som den främsta representanten för USA-imperialismen i Sverige. Ordföranden i Örebro FNL-grupp förklarade att äggkastningen inte var riktad mot Holland personligen utan mot "USA-imperialismens lakej" i Sverige.⁸⁸ Inför bytet på ambassadörsposten 1969 tillsatte DFFG en grupp för att utreda om det var lämpligt att vidta någon form av aktion.⁸⁹

Även i själva aktionerna fanns ett symbolvärde. Ordföranden i Örebro FNL-grupp förklarade att användandet av ägg var en symbolisk handling som härrörde från uttrycket "Drop some eggs", vilket betydde att fälla några napalmbomber över Vietnam.⁹⁰ För Sara Lidman var symboliken ännu tydligare: "Äggen mot Hollands bil är en påminnelse: vi vet vilka 'ägg' din regering kastar i Vietnam. Ni mördar – vi protesterar."⁹¹

Historiska händelser och traditioner som årsdagar, dödsdagar och jubileer tjänade också som symboler.⁹² FNL-rörelsen anordnade t ex flera demonstrationer på den amerikanska nationaldagen,⁹³ liksom på årsdagen för FN:s bildande och i samband med Ho Chi Minhs död.

Med hjälp av symboler åskådliggjorde och uttryckte deltagarna i demonstrationer sympatier eller antipatier. Symboliken gav positiva associationer till Nordvietnam och negativa associationer till USA. Man hyllade Ho Chi Minh på hans dödsdag och fördömde Nixon på den amerikanska nationaldagen.

Demonstrationerna blev ett av FNL-rörelsens främsta kännetecken. För många utgjorde deltagande i demonstrationer det första aktiva politiska ställningstagandet i Vietnamfrågan. Under de första åren innebar dessa demonstrationer samtidigt konfrontationer med polisen, vilket synbarligen medverkade till att skapa en kampstämning inom rörelsen.

Demonstrationerna bidrog till att kritiken mot USAs övergrepp i Vietnam hamnade på agendan i det offentliga samtalet. För rörelsen var demonstrationerna även viktiga för att utåt manifesteras dess styrka och inåt skapa en känsla av gemenskap, en vi-mot-dom-känsla. Vissa aktiviteter som äggkastning och aktioner mot filmvisning aktualiserade även principiella frågor om yttrandefrihet och användandet av lagstridiga metoder.

I demonstrationerna använde rörelsen slagord och paroller för att ge uttryck för sina åsikter. Men det fanns också en symbolik i demonstrationerna som åskådliggjorde och förtydligade rörelsens politiska ställningstaganden.

⁸⁷ Till Kung:1 Maj:t från Arbetsgruppen för stöd åt FNL. *DFFG A5:1*.

⁸⁸ Exp 24/5 1970, "Äggen betyder napalm".

⁸⁹ Protokoll fört vid möte med DFFGs förbundsstyrelse 15-16/2 1969. *DFFG A2:1*.

⁹⁰ Exp 24/5 1970, "Äggen betyder napalm".

⁹¹ AB 4/6 1970, "Dagens Nyheter och reaktionen" av Sara Lidman.

⁹² Chong (1993) s 135.

⁹³ Chong (1993) s 135. Se t ex DN 5/7 1967, "200 poliser i järnring runt USA:s ambassad."

Dörrknackningsaktioner

Dörrknackningsaktioner eller med andra ord husagitation och hembesök var en agitationsform med traditioner i Sverige. Embryot till denna agitationsform kan spåras tillbaka till 1800-talets början. Men inte minst under mellankrigstiden tycks organiserade personkontakter ha utgjort viktiga inslag i partiernas valkampanjer för att nå ut till nya väljare. Det var många gånger den främsta kontaktformen.⁹⁴

Under 1960-talet gjorde flera riksdagspartier en satsning på dörrknackningskampanjer. Mot bakgrund av televisionens frammarsch upplevdes personkontakter som en effektiv agitationsform. Betydelsen av personlig agitation framhövdes i interna valhandböcker. Troligen nådde partierna med dörrknackningskampanjer 1960 och 1964 fler väljare än vid mötesverksamheten. Vid de följande valen 1968 och 1970 satsades inte tillnärmelsevis i samma utsträckning på denna kampanjform. Entusiasmen för dörrknackningskampanjer hade tydligen svalnat.⁹⁵

För FNL-rörelsen blev denna kampanjform emellertid attraktiv. Rörelsen hade redan i ett tidigt skede prioriterat agitation på gräsrotsnivå. Diskussion med förbipasserande framför varuhus och systembolag eller vid demonstrationer upplevdes som ett effektivt sätt att nå ut till folk och försöka övertyga dem om den amerikanska imperialismens ”illdåd”. Hembesök och husagitation blev därför en naturlig utvidgning av FNL-rörelsens agitationsverksamhet.

Det fanns till synes flera orsaker till att de enskilda FNL-grupperna runt om i landet började med dörrknackningsaktioner. I Umeå såg FNL-gruppen dörrknackningsaktioner som ett sätt att aktivera medlemmarna.⁹⁶ I Frölunda var det FNL-gruppens målsättning att använda dörrknackningsaktionerna för att samla in pengar.⁹⁷

Med dörrknackning betraktades det inom rörelsen som möjligt att nå ”de mest omedvetna delarna” av folket. Stor vikt lades därför vid förberedelserna för aktionerna. Studier liksom träning i att diskutera och argumentera ansågs nödvändiga.⁹⁸ Att det fanns ett behov av att lära argumentationsteknik vittnar en aktivists berättelse om: ”Många gånger så hakar det upp sig på någon annan fråga än just Vietnam. Man talar om att det vore riktigt att USA lämnar Indokina, och då undra dom vad kineserna gör då. Då försöker man naturligtvis tala om vad kineserna gör även om man inte riktigt exakt vet vad de tänker göra, och då låser det sig i den frågan, och man når inte enighet om att USA skall lämna Indokina.”⁹⁹ En annan aktivist berättade, att han diskuterade med folk på gatorna främst därför att han behövde erfarenhet i diskussionsteknik. Han skrev upp folks frågor på ett papper och gick hem och letade fram svaren.¹⁰⁰

Dörrknackningsaktionerna hade hög prioritet inom rörelsen. Personliga kontakter betraktades som överlägsna all annan form för propaganda.¹⁰¹ Som fördelar med dörrknackningsaktioner framhövdes att aktivisterna fick möjlighet att träffa folk som de annars inte kom i kontakt med vid gatuaktioner, och att det med denna nya agitationsform var lättare att diskutera och knyta kontakter. FNL-grupperna rekommenderades att förbereda dörrknackningsaktionerna

⁹⁴ Esaiasson (1990) s 355-358.

⁹⁵ Esaiasson (1990) s 359.

⁹⁶ Verksamhetsberättelse för Umeå FNL-grupp 17/9 1968 till 7/10 1969. *DFFG A1:1*.

⁹⁷ ”FNL i Sverige” nr 3 1970, ”Dörrknackning i Västra Frölunda – ett års erfarenhet”.

⁹⁸ Protokoll från propagandaansvarigmöte 31/3 1971 (Stockholms FNL-grupper). *DFFG E2 A:3*.

⁹⁹ Diskussionsprotokoll från DFFG:s fjärde kongress 1971 27/6 1971. *DFFG A1:1*.

¹⁰⁰ Lundberg, Månsson & Welander (1970) Intervju 7 s 99.

¹⁰¹ ”FNL i Sverige” nr 8 1973, ”FS's förslag till kongressresolution”.

politiskt. Med hjälp av offentlig statistik skulle de försöka att fastställa det aktuella bostadsområdets politiska profil och vid själva aktionerna i första hand satsa på arbetartäta bostadsområden. Vidare ansågs det lämpligt att dela ut flygblad i området några dagar före aktionen. Tiden mellan 18.00 och 20.00 bedömdes som mest lämplig för husagitation.¹⁰²

Förutsättningen för denna typ av aktioner var, enligt DFFGs propagandautskott, att aktivisterna hade förtroende för folket och såg det som påverkbart. Aktivisterna skulle därför inte vara rädda för att göra hembesök. Att man blev utskälld eller att dörren slogs igen framför näsan berodde enligt utskottet ofta på att de boende antingen tyckte illa om försäljare eller att de genom massmedia fått en felaktig bild av FNL-grupperna.¹⁰³ Det fanns till synes en stark övertygelse om riktigheten i rörelsens politik. Att folk kunde vara ointresserade av Vietnamfrågan eller tyckte illa om FNL-rörelsen verkade främmande.

Det svåraste vid denna typ av aktioner var enligt DFFG oftast att undgå att folk omedelbart stängde dörren. För att väcka intresse direkt ansågs det därför viktigt att omedelbart knyta an till något folk kände till. DFFG föreslog att aktivisterna skulle börja tala om Watergate-skandalen och peka på "USA-imperialismens totala rutenhet".¹⁰⁴ DFFG hade uppenbarligen en stark tro på de imperialistiska parollernas genomslagskraft i befolkningen.

Vid dörrknackningsaktioner kunde FNL-arna antingen använda flåsmetoden eller diskussionsmetoden. Flåsmetoden gick ut på att ringa på en dörr, försöka sälja bulletinen och sedan rusa iväg till nästa dörr. Målet med denna metod var att nå ett bra försäljningsresultat så fort som möjligt. Syftet med diskussionsmetoden var att debattera med folk. Det ansågs viktigt att ge tillfälle till frågor och synpunkter.¹⁰⁵

En aktivist i Stockholm konstaterade att dörrknackning och hembesök gjorde det möjligt att på ett systematiskt sätt få kontakt med folk i ett bostadsområde. Det var enligt honom mycket lättare att diskutera med folk vid hembesök än vid gatuaktioner, där man inte hann förklara förhållandena grundligt. Enligt en basgrupp i Linköping var människor inte så stressade i sina hemmiljöer som på stan. Utanför systembolag, postkontor och större affärer gällde det däremot att vara rörlig och "dyka på" de som passerade. Gruppen föredrog därför husagitation.¹⁰⁶

Att söka upp människor i deras hem avsatte mindre synliga spår i massmedia än demonstrationer. Agitationsformen skall emellertid ses som ett led i en mer långsiktig strategi. Sannolikt har dörrknackningsaktionerna inte heller varit utan betydelse. Åtminstone innebar de konkreta uppgifter för medlemmarna och öppnade för nya möjligheter att komma i kontakt med folket.

Insamlingskampanjer

Syftet med dörrknackningskampanjerna var inte bara att komma i kontakt med folk. Inte sällan kombinerades denna typ av aktioner med någon form av insamling, som också utgjorde en viktig aktionsform för FNL-rörelsen. Det handlade antingen om att samla in pengar eller namnunderskrifter. FNL-aktivisten med bössan i hand blev en välkänd symbol för rörelsen.

¹⁰² "FNL i Sverige" nr 1 1971, "Dörrknackningar och arbetsplatsaktioner – två sätt att förbättra propagandaarbetet".

¹⁰³ "FNL i Sverige" nr 1 1971, "Dörrknackningar och arbetsplatsaktioner – två sätt att förbättra propagandaarbetet".

¹⁰⁴ DFFG utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 27 10/5 1973. *DFFG BI A:3*.

¹⁰⁵ "FNL i Sverige" nr 1 1971, "Dörrknackningar och arbetsplatsaktioner – två sätt att förbättra propagandaarbetet".

¹⁰⁶ "FNL i Sverige" nr 9 1971, "Hur samlar man namn?" Stockholms FNL-grupp samt "Namnsamlingen - Vad tycker vi om den?" av basgrupp 3 Linköping FNL-grupp.

Ungefär samtidigt som FNL-rörelsen började samla in pengar till Vietnam hösten 1965 lanserades Nationalinsamlingen för humanitär hjälp till Vietnam, som emellertid blev en ganska kortvarig företeelse. Medan insamling i FNL-gruppernas regi tog ställning för vietnamesernas kamp mot USA förhöll sig nationalinsamlingen neutral. Nationalinsamlingens medel skulle delas lika mellan Saigon, FNL och Nordvietnam. Som tidigare nämnts utsattes denna insamling också för hård kritik av FNL-rörelsen.

Radiohjälpens humanitära insamling till förmån för Vietnam kritiserades av samma orsak. Ett opolitiskt ställningstagande till en konflikt, där ett folk kämpade för social rättvisa och nationellt oberoende, innebar enligt DFFG ett ställningstagande för angriparna och mot de förtryckta. Radiohjälpens insamling anklagades för att lägga dimridåer kring Vietnamkrigets verkliga orsak.¹⁰⁷ Röda Korsets humanitära hjälp till Vietnam betraktades som en täckmantel för stöd till USA och Saigonjuntan. DFFG menade att hjälpen inte var humanitär eftersom den bidrog till att förlänga kriget genom stödet till angriparsidan.¹⁰⁸ Rörelsen tog även avstånd från mer ”militanta” insamlingskampanjer som KFMLrarnas ”En luftvärnskanon till FNL”. En sådan kampanj rimmade också illa med enhetsfrontstanken.

FNL-rörelsen intog således en kritisk hållning till konkurrerande insamlingar. Kritiken användes inte minst för att framhäva rörelsens politiska ställningstaganden och därmed markera en ideologisk identitet.

Liksom demonstrationerna ledde även insamlingen av pengar till konflikter med polismyndigheterna. Enligt rörelsens egna uppgifter försökte polisen 1967 stoppa FNL-gruppernas insamlingar med motiveringen att man i praktiken bara beviljade tillstånd till humanitära insamlingar. Polismyndigheter i Uppsala motiverade enligt FNL-rörelsens egen version sin vägran att ge tillstånd med att pengarna inte gick till välgörande ändamål utan skulle användas bl a till vapeninköp.¹⁰⁹

Resultaten av FNL-rörelsens Vietnaminsamlingen förbättrades parallellt med rörelsens tillväxt. Mellan perioderna 1965/66 och 1966/67 i stort sett fördubblades de insamlade beloppen, från 110.000 kronor till 210.000 kronor.¹¹⁰ 1970 hade Vietnaminsamlingen kommit upp i sammanlagt 3,5 miljoner kronor. Genomsnittet per vecka under perioden 1969-1970 var 45.000 kronor, att jämföra med 17.000 kronor under perioden 1966-1967. Enligt DFFG kom huvuddelen av de insamlade medlen 1969 från enskilda bidragsgivare, medan bössinsamlingarnas andel dominerade under 1970.¹¹¹ I slutet av 1973 hade FNL-rörelsen samlat in sammanlagt över 8,2 miljoner kronor.¹¹²

FNL-arna såg det som en viktig uppgift att samla in pengar till befrielseörelsen i Vietnam. Viktig inte bara därför att vietnameserna behövde ekonomiskt stöd, utan också därför att en sådan insamling innebar en konkret uppgift för rörelsen i dess agitationsarbete. Med bössan i hand fick de enskilda aktivisterna en anledning att inleda diskussion med förbipasserande. En aktivist konstaterade också att FNL förvisso behövde pengar, men att det huvudsakliga syftet med bössaktioner var att komma i kontakt med folk.¹¹³ I Vietnambulletinen publicerades

¹⁰⁷ Uttalande från DFFG om Radiohjälpens insamling till Vietnam 13/2 1968. *DFFG B2 C1*.

¹⁰⁸ Uttalande från DFFG 9/4 1970. *DFFG B2 B:1*.

¹⁰⁹ ”Kriminellt samla pengar till FNL” april 1967. *DFFG F1:1*.

¹¹⁰ DFFGs konferens den 19-20/8 1967; Rapport från Vietnaminsamlingen. *DFFG A1:1*. De två perioder som jämförs är 1/10 1965 till 30/6 1966 och 1/10 1966 till 30/6 1967.

¹¹¹ AB 4/1 1971, ”Vietnaminsamling nådde 3,5 miljoner”.

¹¹² Till Vietnaminsamlingen från PRRs Informationsbyrå (Tran Hieu Kha, Chef) 15/10 1973. *DFFG E1 A:1*

¹¹³ Protokoll från SDG Östers möte 9/12 1971. *ÖF* (5).

regelbundet resultatet av insamlingskampanjen, vilket också vittnar om vilken betydelse denna kampanj tillmättes för att motivera och uppmuntra aktivisterna till fortsatt engagemang.

Även insamlingen av namnunderskrifter kom att fylla en viktig funktion inom rörelsen. På kongressen 1971 beslutade DFFG att sätta igång en ny kampanj för att mobilisera majoriteten av det svenska folket. Som ett viktigt led i denna kampanj lanserades idén om en namninsamling till stöd för parollen ”USA ut ur Indokina”. Tanken var inte bara att FNL-rörelsen skulle engageras. Namninsamlingslistor skulle även spridas till andra organisationer, till vänner och familj för att därmed dra in många fler i arbetet.¹¹⁴ Med en sådan kampanj såg man en möjlighet att aktivera grupper utanför FNL-rörelsen.

Under hösten 1971 bildade DFFG tillsammans med en rad andra organisationer, däribland folkpartiets och centerns ungdomsförbund samt KFML och VPK, ”Kampanjkommittén för namninsamlingen USA ut ur Indokina”. Initiativet var DFFGs som ursprungligen hade skickat ut kallelse till ett 100-tal organisationer. Resultatet av namninsamlingen skulle tillställas USAs regering och Vietnams representanter i Sverige samt offentliggöras i pressen. Kampanjen planerades pågå under vintern och våren 1972.¹¹⁵

Namninsamlingen kan ses som ett led i DFFGs strävan att i enlighet med enhetsfrontlinjen samarbeta med andra organisationer. Insamlingskampanjen innebar i detta avseende en konkret uppgift som utgångspunkt för samarbetet. En namninsamling ansågs också ha propagandamässiga fördelar. Ju fler som skrev på desto bättre. Många namn på listorna kunde enligt de ansvariga för insamlingen visa på USA-imperialisternas isolering och därmed användas som påtryckningsmedel på den svenska regeringen.¹¹⁶

Att be om underskrifter på namnlistor betraktades också som ett utmärkt sätt att inleda diskussioner med folk exempelvis vid dörrknackningskampanjer och på arbetsplatser, skolor och universitet.¹¹⁷ Förvisso fanns en motsättning mellan att ägna sig åt diskussioner och att samla in så många namn som möjligt. Men enligt namninsamlingskommittén hastade det inte med att få in namn. Aktivisterna skulle ta sig tid att diskutera med folk. Det ansågs således fullt möjligt att förena en kvantitativ och en kvalitativ ambition.¹¹⁸

DFFG verkar att ha varit övertygat om att majoriteten av det svenska folket stödde parollen ”USA ut ur Indokina.” Namninsamlingen betraktades därför som ett sätt att tvinga fram ett ställningstagande till kriget. Att skriva sitt namn på en lista kunde isolerat ses som en obetydlig handling. För många blev det enligt DFFG den första aktiva handlingen i Vietnamfrågan och därmed ett första steg i rätt riktning.¹¹⁹

KFML stödde förstås namninsamlingen och lokalavdelningarna uppmanades att delta aktivt i kampanjen.¹²⁰ På ett styrelsemöte citerades kinesiska tidningar som förklarade att för att beseгра USA-imperialismen måste den internationella enhetsfronten utvidgas och stärkas.

¹¹⁴ ”FNL i Sverige” nr 7 1971, ”Vad tycker grupperna om namninsamlingar?”.

¹¹⁵ ”FNL i Sverige” nr 9 1971, ”Kampanjkommitté bildad”. ”Samla Namn” pressmeddelande angående Kampanjen USA ut ur Indokina 14/1 1972. *DFFG FI:3*.

¹¹⁶ DFFG utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 3 22/8 1971. *DFFG BI A:2*. ”FNL i Sverige” nr 7 1971, ”Dra igång en mäktig kampanj”.

¹¹⁷ ”FNL i Sverige” nr 7 1971, ”Dra igång en mäktig kampanj”.

¹¹⁸ ”FNL i Sverige” nr 1 1972, ”År namninsamlingen ett bra sätt att tillämpa inriktningen” av namninsamlingskommittén.

¹¹⁹ DFFG utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 12 4/1 1972. *DFFG BI A:3*.

¹²⁰ Meddelande från sekretariatet 1/12 1971. *KFML BI:1*.

Man skulle förena sig med ”alla krafter som kan enas”.¹²¹

Kring årsskiftet 1971/1972 hade kampanjen fått över 100.000 namnunderskrifter. Namninsamlingskommittén, som dominerades helt av DFFG, var emellertid inte nöjd med resultatet. Man hade misslyckats att dra med andra organisationer i arbetet. Vidare kritiserades lokalgrupperna för inte ha arbetat tillräckligt systematiskt. De uppmanades att fortsättningsvis beta av bostadsområdena kvarter för kvarter. Enligt direktiven skulle de mest ”reaktionära” kvarteren sparas till sist.¹²²

Misslyckandet med att mobilisera andra organisationer i namninsamlingsarbetet skall sannolikt ses mot bakgrund av FNL-rörelsens speciella karaktär av gräsrotsrörelse. Medlemmarnas engagemang utgjorde den främsta resursen. Majoriteten av inbjudna organisationer hade däremot en mer formell struktur. De stod främmande inför FNL-rörelsens okonventionella arbetsmetoder och ideologiska profil. För flertalet av dessa organisationer utgjorde Vietnamfrågan dessutom ingen huvudfråga.

Situationen i Järfälla verkar representativ för situationen på många orter i Sverige. FNL-gruppen i Järfälla inbjöd 12 organisationer att delta i namninsamlingen. Man skulle arbeta efter mallen: ”Förslag till aktion – beslut i samarbetskommittén – organisationernas representanter mobiliserar sina medlemmar – aktionen genomförs.” Men trots en förlängd tidsfrist reagerade endast ett fåtal av de inbjudna organisationerna. Någon namninsamlingskampanj genomfördes inte heller i Järfälla.¹²³

Även internt framfördes kritik mot namninsamlingen. Eftersom 80 procent av det svenska folket enligt en SIFO-undersökning ställde sig bakom kravet ”USA ut ur Indokina” var det enligt en FNL-grupp svårt att se hur namninsamlingen skulle kunna öka trycket på makt-havarna. Kampanjen ansågs inte heller ha höjt medvetandenivån hos dem man kom i kontakt med.¹²⁴ Andra FNL-grupper menade att beslutet att genomföra namninsamlingen var odemokratiskt och hade fattats för snabbt. De kritiserade insamlingen för att vara dåligt förberedd både politiskt och praktiskt.¹²⁵

Trots intern kritik och problem med att engagera andra organisationer fick namninsamlingskampanjen också positiva effekter. Sven i Stockholm förklarade, att man i början bara gick ut och knackade på hos folk, utan att riktigt veta vad man skulle diskutera. Med namninsamlingen fick FNL-arna enligt honom en konkret uppgift, vilket bidrog till att aktivera dem.¹²⁶

För FNL-gruppen i Vasa gick namninsamlingen trögt i början. Medlemmarna fäste namnlistan på en pappskiva med liten text, hängde den runt halsen, ställde sig framför systembolaget och väntade. Några namn blev det, men inte många. Folk rusade inte fram, och de som skrev på var oftast enligt FNL-gruppen redan sympatisörer. Gruppmedlemmarna ändrade därför taktik och blev aktiva. Med namninsamlingsplakat runt halsen, bulletiner i ena handen och bössor i andra handen gick de fram till folk och krävde ett ställningstagande till parollen ”USA ut ur Indokina”. Enligt gruppen förvandlade namninsamlingskampanjen medlemmarna från

¹²¹ Beslutsprotokoll fört vid KFMLs förbundsstyrelsemöte 29-31/5 1971. *KFML A2:1*.

¹²² DFFG-utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 12 4/1 1972. *DFFG BI A:3*. Se även ”FNL i Sverige” nr 9 1971, ”Var står namninsamlingen i dag?” av namninsamlingskommittén.

¹²³ ”FNL i Sverige” nr 3 1972, ”Lärdomar av arbetet i samarbetskommittéerna” av namninsamlingskommittén.

¹²⁴ ”FNL i Sverige” nr 1 1972, ”Så ska vi använda namninsamlingen - nu när vi har den” av Borås FNL-grupp.

¹²⁵ Häfte om propagandan av namninsamlingskommittén. *DFFG FI:3*.

¹²⁶ Diskussionsprotokoll från DFFGs femte kongress den 24-25/6 1972. *DFFG AI:1*.

försäljare till propagandister.¹²⁷

Samtidigt vittnar kampanjen också om hur välorganiserat och systematiskt vissa FNL-grupper gick tillväga. Gruppen i Göteborg började med att dela ut flygblad på vanligt sätt i brevlådorna. Kvällen därpå återvände FNL-arna och frågade folk om de hade läst flygbladen. De som svarade nej fick ett nytt flygblad. Och först i denna fas aktualiserades frågan om att skriva under.¹²⁸ Andra gick mindre systematiskt tillväga. Inom en FNL-grupp i Stockholm utsågs en dörrknackningsansvarig som fördelade kvarterens olika portar på medlemmarna. Sedan kunde var och en knacka dörr när han eller hon hade tid.¹²⁹

Namninsamlingskommittén anordnade också vissa centrala kampanjdagar, där alla skulle göra en aktiv insats för namninsamlingen. Vidare framhölls att FNL-are borde gå tillsammans med en icke-FNL-are. På det sättet kunde FNL-aktivisten enligt kommittén slå två flugor i en smäll, dvs inte bara påverka dem man knackade på hos utan även sin partner.¹³⁰

I mitten av juni 1972 hade 250.000 personer skrivit under på kravet att USA skulle ut ur Indokina. Det motsvarade ca 3 procent av befolkningen, alltså långtifrån större delen av den svenska befolkningen, som ursprungligen varit målsättningen. Namninsamlingen hade dock en viss framgång i sk studentstäder som Uppsala och Lund samt i några mindre orter.¹³¹

Namninsamlingen pågick drygt ett år och avslutades i oktober 1972. Sammanlagt 360.000 personer skrev under på parollen ”USA ut ur Indokina”, vilket inom DFFG bedömdes som ett tillfredsställande resultat.¹³² Men den stora entusiasmen över de 360.000 underskrifterna ville inte infinna sig.

Ett år senare uttalade DFFG visserligen att namninsamlingen hade manifesterat den anti-imperialistiska rörelsens styrka och bredd. Men samtidigt konstaterades att man misslyckats att nå ut ”verkligt brett i det svenska samhället”.¹³³ Denna konklusion skall ses mot bakgrund av att en betydligt mer framgångsrik insamlingskampanj hade genomförts under mellantiden.

De fem riksdagspartierna – centerpartiet, folkpartiet, moderata samlingspartiet, socialdemokratin och vänsterpartiet kommunisterna – enades den 28 december 1972 om att ställa sig i spetsen för en manifestation riktad till USAs president och regering med en vädjan om omedelbart stopp för bombningarna i Vietnam och en uppmaning till samtliga stridande parter att underteckna fredsavtalet. Partierna inbjöd alla fackliga, politiska, religiösa och ideella organisationer att aktivt medverka till att genomföra denna nationella manifestation för fred och oberoende i Vietnam.¹³⁴

DFFG stödde helhjärtat denna namninsamling mot USAs krig och deltog aktivt i kampanjen tillsammans med riksdagspartierna och andra organisationer.¹³⁵ Även KFML medverkade. Denna tillfälliga enhetsfront betraktade förbundet som enastående bred. Att olika gruppe-ringar försökte utnyttja kampanjen för egen del och ge parollerna sin tolkning såg man inte

¹²⁷ ”FNL i Sverige” nr 2 1972, ”Namninsamlingen är inte ett mål i sig utan ett medel att nå folk” av Vasa FNL-grupp.

¹²⁸ ”FNL i Sverige” nr 7 1971, ”Erfarenheter av namninsamlingar: Arbetsamt ... men stimulerande”.

¹²⁹ Diskussionsprotokoll från DFFGs femte kongress 24-25/6 1972. *DFFG A1:1*.

¹³⁰ DFFG-utskickning till FS-ledamöter och lokalgrupper nr 15 14/2 1972. *DFFG B1 A:2*.

¹³¹ Häfte om propagandan av namninsamlingskommittén. *DFFG F1:3*.

¹³² Protokoll fört vid förbundsstyrelsemöte 3-4/2 1973. Bilaga: Värdering av DFFG:s utåtriktade arbete under hösten. *DFFG A2:1*.

¹³³ ”FNL i Sverige” nr 8 1973, ”Förbundsstyrelsens allmänna rapport”.

¹³⁴ DN 29/12 1972, ”Sverige för fred i Vietnam”.

¹³⁵ Vänner till Vietnams och Indokinas folk från DFFG/AU 14/1 1973. *DFFG B2 B:1*

som ett hinder för att delta. Tvärtom ansågs det viktigt att vara med och föra fram sina åsikter och tolkningar av parollerna.¹³⁶

Riksdagspartiernas namninsamling blev en mycket stor framgång. På en månad lyckades kampanjen samla in 2,7 miljoner underskrifter.¹³⁷ I det perspektivet framstod resultatet av FNL-rörelsens insamling, som pågick över ett år, inte som särskilt märkvärdigt.

Både insamling av pengar och namn prioriterades högt inte bara för att nå resultat, utan också därför att denna verksamhet innebar konkreta uppgifter som aktiverade medlemmarna och gav dem anledning att komma i kontakt med folk. En uppmaning att lägga pengar i bössan eller att skriva på en namnlista innebar inte sällan en inledning till diskussion.

* * *

DFFG klarade sig utan statsbidrag och hjälp från andra organisationer. Verksamheten finansierades med medlemmarnas bidrag och försäljning av bulletiner. Förbundet litade i hög grad till egna krafter. Som en FNL-are poängterade var det också en förutsättning för att driva en ”riktig” politisk linje.¹³⁸ Rörelsens främsta resurs utgjordes av medlemmarnas arbete och engagemang. Utan dessa frivilliginsatser hade det inte funnits en FNL-rörelse. Knappast någon annan rörelse i 1960-talets Sverige kunde som DFFG sätta en armé av försäljare, namninsamlare och demonstranter på fötter.

FNL-rörelsen stod utanför det politiska etablissemanget. Förhandlingar var inte dess taktik. Tonvikten lades vid övertalning. Syftet var att i enlighet med enhetsfrontslinjen mobilisera majoriteten av svenska folket. Opinionsbildning sattes i fokus. Verksamheten inriktades på propagandaarbete och basarbete, vilket handlade om demonstrationer, massmöten, namninsamlingar, insamlingar av pengar, tal, sånger, plakatmålning och utdelning av flygblad. Samtidigt stod rörelsen inte främmande för civil ohörsamhet. Officiellt uttalade den sitt stöd till flera av de mest kontroversiella aktionerna. Lagbrott legitimerades med hänvisning till högre etiska regler. Efterhand som enhetsfrontslinjen fick en allt mer framträdande roll minskade emellertid intresset för civil ohörsamhet. Även konfrontationer med polismyndigheter upphörde successivt.

FNL-rörelsens utåtriktade arbete ägde främst rum under veckosluten, fredagseftermiddagar och lördagsförmiddagar. Ingångarna till varuhus och systembolag flankerades av FNL-are med bössan i ena handen och Vietnambulletinen i den andra. Demonstrationer, flygbladsutdelning, bössinsamlingar och bulletinförsäljning utgjorde de vanligaste aktiviteterna. Under vardagarna samlades FNL-arna för att planera bulletinförsäljning, måla plakat och sy flaggor. De höll möten, anordnade studiecirkel och förberedde veckoslutens aktiviteter.

Grundläggande för dessa aktiviteter var medlemmarnas engagemang, inlevelse i Vietnamfrågan, identifikation med rörelsen och delaktighet i dess aktiviteter. I en uppmaning att gå med i FNL-rörelsen betonades att medlemmarna inte skulle nöja sig med en känsla av att vara engagerade. Sådana känslor betraktades i och för sig som utmärkta, men de ansågs tendera att gå över. Engagemanget behövde enligt denna uppmaning utvecklas, vilket enklast skedde genom deltagande i olika aktiviteter. Personer, som var intresserade av att bli medlemmar i FNL-rörelsen, fick en lång lista över olika aktiviteter med en uppmaning att pricka för vilka

¹³⁶ Till styrelserna för avdelningar och arbetsgrupper från AU 29/12 1972. BG 5.

¹³⁷ ”FNL i Sverige” nr 8 1973, ”Förbundsstyrelsens allmänna rapport”. Möller (1992) s 291.

¹³⁸ ”FNL i Sverige” nr 10 1969, ”Ekonomins betydelse i vårt arbete” av Stefan Holm.

de önskade delta i.¹³⁹ Aktiviteterna blev ansiktet utåt, skapade själva rörelsen och utmejslade dess identitet.

Ambitionen med namninsamling, insamling av pengar och försäljning av Vietnambulletinen var självfallet att nå resultat. Men dessa aktiviteter hade inte bara ett instrumentellt syfte. De innebar också konkreta arbetsuppgifter för FNL-arna vilket hade betydelse i socialiserings-syfte. Aktivisterna fick en känsla av delaktighet, en känsla som också bidrog till att öka samhörigheten inom rörelsen. För att tillhöra rörelsekollektivet räckte det inte med att vara närvarande på enstaka möten. Engagemang krävde deltagande och arbetsinsatser.

FNL-rörelsens aktiviteter utmanade traditionella normer för politiskt arbete. Demonstrationer, upprop och bulletinförsäljning tillhörde inte den politiska vardagen i 1960-talets Sverige. Det betraktades som en udda politisk verksamhet utanför det etablerade politiska systemets ramar. Men det var denna verksamhet som skapade FNL-rörelsen och gav den dess karaktär av gräsrotsrörelse.

Gräsrotsaktiviteter utgjorde samtidigt FNL-rörelsens enda möjlighet att göra sin röst hörd. Rörelsen växte fram ur ingenting. I avsaknad av stöd från etablerade organisationer och utan ett eget forum utgjorde gatan det enda alternativet för att komma i kontakt med folk och bygga en rörelse. Stora som små FNL-grupper, kunniga såväl som okunniga FNL-are, alla kunde de samla in pengar och delta i demonstrationerna. Deltagandet i sig krävde inte erfarenheter. Nykomlingar kunde börja sälja bulletinen direkt. Däri låg rörelsens styrka och utvecklingspotential. Valet av gatan som politisk arena skall inte nödvändigtvis ses som en medveten taktik. För rörelsen fanns egentligen inte andra möjligheter.

¹³⁹ ”Aktivt engagemang - Gå med i Arbetsgruppen”. DFFG Ö1 D:1. Liknande uppmaning 20/12 1966 ”I stället för julklapp - Sänd pengar till FNL” upprop från Vietnaminsamlingen för FNL.

10 Rörelsekultur

FNL-rörelsen förverkligades genom en rad olika aktiviteter på politikens synliga nivå – organisation, aktioner och demonstrationer. En bas för dessa synliga handlingar är kulturella koder som ritualer, språk, metaforer och föreställningar. På en mer generell nivå kan dessa koder sägas vara kulturellt tillgängliga när man tänker och handlar politiskt.

För att förtydliga FNL-rörelsens expressiva karaktär är det viktigt att rikta uppmärksamheten på de kulturella koderna, vilket gör det möjligt att identifiera och ringa in FNL-gruppernas specifika kultur. Ambitionen är emellertid inte att presentera en heltäckande bild av denna rörelsekultur, utan att göra nedslag på relevanta områden utmärkande för FNL-arnas tänkande och handlande. Syftet är bl a att belysa hur rörelsen konstruerade sin verklighet.

I första avsnittet belyses rörelsens syn på sig själv med utgångspunkt i begrepp som självbilder och självkritik. I andra avsnittet diskuteras förutsättningarna och formen för aktivism och engagemang eller med andra ord rörelselivsstilen. I tredje avsnittet belyses användande av kampmetaforer. I fjärde avsnittet förtydligas kulturella koder som ligger dolda i ideologiska ställningstaganden.

Självbilder

Idealiserad självbild

Sociala rörelser uppvisar inte sällan en stor portion självkänsla. Det må vara en fasad, men på den offentliga arenan upplevs det ofta som viktigt att manifesteras självkänsla medan misstag och svaghet måste döljas. Opinionsbildning tycks kräva en sådan strategi.

För FNL-rörelsen var det viktigt att synliggöra sina egna insatser, viktigt bl a i relation till andra och i viss mån konkurrerande organisationer. Till skillnad från dessa organisationer ansåg sig DFFG ha en ideologi grundad på kamp för frihet och självständighet. Genom att man gick ut på gator och torg med flygblad och bulletiner användes en propagandaform som enligt förbundet spelat en avgörande roll i hela Vietnamrörelsens framväxt, ”och som verkligen förankrat oss hos det svenska folket”.¹ FNL-rörelsen marknadsförde sig som den enda organisation som på ett ”väsentligen riktigt sätt” arbetade för det vietnamesiska folkets befrielse och som från början framfört de riktiga parollerna.²

1969 års kongress innebar enligt DFFGs egen uppfattning ett stort steg framåt. Man hade tillkämpat sig initiativet i den svenska Vietnamrörelsen. Förbundet hade stärkts politiskt och Vietnamarbetet utvecklats kraftigt. Upprättandet av FNLs informationskontor i Stockholm och den svenska regeringens erkännande av Nordvietnam såg FNL-rörelsen som sin förtjänst.³

Inte bara förhållandet till andra organisationer utan också konflikterna inom rörelsen förstärkte behovet av att idealisera självbilden. Utbrytargruppens eller rättare sagt ”sekterternas” möjlighet att R inflytande bland ”massorna” betraktades inom DFFG som lika med noll. Kampen mot enhetsfrontens fiender ansågs ha stärkt förbundet och gjort det möjligt att staka ut en riktig taktik för att dra med ”massan av folket i solidaritetsarbetet”.⁴

¹ Studiebrev om Vietnamrörelsen i Sverige (1968). *DFFG F2:1*.

² I-bullen, februari 1968, ”Vietnam-aktion”. *DFFG Ö1 C:1*.

³ ”FNL i Sverige” nr 6 1969, ”Ledare: DFFG:s kongress”.

⁴ ”FNL i Sverige” nr 6 1971, ”Ledare: Inför höstens arbete”.

Även i de vardagliga rutinerna och det praktiska arbetet framhävde rörelsen sina insatser. Enligt en rapport från flyttningen av Vietnambulletinens tryckeri, som medlemmarna själva utförde, hade rörelsen genom detta arbete fått en nyttig och viktig erfarenhet. Konklusionen var, att nästa gång förbundet ställdes inför svårlösta problem ”vet vi att genom att beslutsamt lita till egna krafter kommer vi att kunna lösa dem”.⁵

FNL-rörelsen ansåg sig också kunna påverka den amerikanska opinionen. Namninsamlingskommittén beslutade exempelvis att uppskjuta publiceringen av insamlingsresultatet en vecka för att nå ut till amerikanska massmedier omedelbart före presidentvalet. Därmed menade man att effekten skulle bli som störst. DFFG skickade även en delegation till USA för att presentera rörelsens namninsamling mot kriget.⁶ Vidare erbjöds demokraternas presidentkandidat 1972 *George McGovern* att använda namninsamlingen i sin valkampanj. Inom DFFG trodde man att de flera miljoner amerikanska väljarna med skandinaviskt ursprung var intresserade av att höra ”what the people of their mother country think of their own country's war efforts”.⁷ McGovern, som sannolikt kände sina väljare bättre, delade uppenbarligen inte denna uppfattning. Försöken att påverka den amerikanska opinionen blev föga framgångsrika.⁸

Bilden av den egna betydelsen frammanade man även indirekt genom att referera andras beröm. Enligt en rapport från en DFFG-delegations resa till Nordvietnam och Kina framförde folk överallt ”militanta hälsningar” och ”uppriktig tacksamhet” till den svenska FNL-rörelsen. I rapporten poängterades att det fanns många konkreta uttryck för att vietnameserna uppskattade FNL-rörelsens arbete. Bl a fick delegationen motta motståndshjälten *Nguyen Van Trois* banér.⁹

Den idealiserade självbilden och framhävandet av de egna insatserna gjorde sig också gällande ute i lokalgrupperna, vilket bl a en rapport från FNL-gruppen i Kumla vittnar om. Gruppen anordnade ett möte med författaren *Sven Delblanc* i Folkets Hus, och enligt referatet präglades hans tal av en ”intellektuell distans till ämnet och av allmän virrighet”. Mötet avslutades med en debatt, där panelen utgjordes av två FNL-are och Delblanc. Enligt rapporten lyckades de två FNL-arna genom sitt ”konsekventa avståndstagande” från regeringens samarbete med USA-imperialismen att få både publiken och *Sven Delblanc* att solidarisera sig med FNL-rörelsens linje.¹⁰

När Vietnamkriget led mot sitt slut blev det än viktigare för FNL-rörelsen att framhäva sin opinionsbildande betydelse för att manifesteras sina insatser och visa att rörelsen fortfarande hade ett existensberättigande. I en ledare i internbulletinen hette det t ex: ”Vi får inte glömma att det är genom att vi vunnit person för person som DFFG byggts upp och opinionen i

⁵ ”FNL i Sverige” nr 6 1970, ”Lita till egna krafter”.

⁶ Häfte om propaganda av namninsamlingskommittén hösten 1972. *DFFG FI:1*. Till Jane (representant för den amerikanska antikrigs- rörelsen) från DFFG, Joel Miller, internationell sekreterare, 15/8 1972 och ”To 29 Organisations” från DFFG 12/9 1972. *DFFG EI A:1*.

⁷ Till *George McGovern* från Miller, Campaign Committee to Petition USA out of Indochina. *DFFG EI A:1*.

⁸ Av rapporten från USA-resan framgår inte huruvida rörelsens representanter fick träffa McGovern. Överhuvudtaget nämns ingenting om att representanterna informerades om namninsamlingens resultat. Däremot talades om kontakter med den amerikanska Vietnamrörelsen (”FNL i Sverige” nr 3 1973. ”IU - nytt blomster i DFFG:s hage”).

⁹ ”FNL i Sverige” nr 4 1971, ”DFFG:s representanter hemma från Vietnam: Vi har mycket att lära av Vietnams folk”.

¹⁰ Verksamhetsberättelse för Kumla FNL-grupp (1968). *DFFG A1:1*.

Sverige utvecklats till vad den är idag.”¹¹ I ett annat nummer av internbulletinen hette det bl a: ”Vi har fört in Indokina i de svenska hemmen, vi har varit länken mellan befrielsekämparna och det svenska folket.”¹² I inledningsanförandet till kongressen 1973 framhölls att enhetsfronten visat sig vara ett oerhört effektivt vapen ”i folkets tjänst” och att andra organisationer hade följt DFFGs exempel. Talaren betonade att FNL-rörelsen genom ”hängivet revolutionärt arbete” lyckats vinna majoriteten av Sveriges befolkning.¹³ DFFG ansåg sig också ha tvingat den svenska regeringen att fördöma USAs angreppskrig.¹⁴

FNL-rörelsens framhävande av sin egen betydelse kan ses som ett viktigt led i en överlevnadsstrategi. Viktigt utåt för att framhålla sin betydelse och styrka samt för att manifestera opinionsstödet. Viktigt inåt för att stärka sammanhållningen inom rörelsen. Men samtidigt fick de idealiserade självbilderna också karaktären av ritualer. De framfördes med en självklarhet som en del av den politiska retoriken, utan att aktörerna nödvändigtvis alltid själva reflekterade över innebörden av dessa självbilder.

De flesta politiska och ideella organisationer har ett behov av att synliggöra sina egna insatser. FNL-rörelsen utgjorde inget undantag. Men rörelsens språkbruk och karaktären på de idealiserade självbilderna vittnar om den ideologiska plattformens betydelse. I den kommunistiska retoriken utgjorde idealiseringen av partiet och ledarnas insatser ett självklart inslag. I Sovjetunionen tillskrevs t ex de ”otroliga ekonomiska framgångarna” partiets ledande roll. Inom den svenska vänstern konstaterade KFML att om man fortsatte på den marxist-leninistiska vägen man slagit in på, ”kommer vi ... att bli oslagbara ... I och med att vi har en i grund och botten riktig politisk linje, har vi möjlighet att bli ledare och organisatörer för den svenska arbetarklassens kamp.”¹⁵ FNL-rörelsens idealiserade självbilder var ett led i den politiska marknadsföringen, men förstärkte sannolikt också internt känslan av utvaldhet i god kommunistisk anda.

Självkritik

Inom FNL-rörelsen betraktades självkritik som ett led i målsättningen att förbättra arbetsmetoderna. Medlemmarna skulle ta vara på det positiva och förkasta det negativa. Också i KFML lades stor vikt vid självkritik.¹⁶ En riktig kritik ansågs lösa problem och leda arbetet framåt, medan en felaktig kritik ansågs fördunkla sakförhållandena, vilket i sin tur gjorde det omöjligt att se helheten klart.¹⁷ Kriterierna för riktig respektive felaktig kritik definierades politiskt.

Kritikkampanjer initierades ovanifrån av FNL-rörelsens ledning. Hösten 1971 uppmanades t ex lokalgrupperna att kritiskt granska sitt eget såväl som DFFGs arbete. I kampanjen aktualiserades frågor som: Håller vi för många möten? När vi ut med vårt budskap? I vilken utsträckning hinner FNL-are att diskutera Indokinafrågan med släktingar och vänner? Målsättningen var bl a att blottlägga brister i organisationen och propagandan samt att

¹¹ ”FNL i Sverige” nr 3 1973, ”Rapport från FS-möte 14-15 april”.

¹² ”FNL i Sverige” nr 4 1974, ”Ledare: Vad slags organisation är DFFG?”.

¹³ Inledningsanförande vid DFFGs kongress 1973. *DFFG AI:1*.

¹⁴ ”FNL i Sverige” nr 4 1974, ”Ledare: Vad slags organisation är DFFG?”.

¹⁵ KFML Informationsbulletin nr 1 1968, ”Vad bör vi göra? Kommunistiska förbundets verksamhet och uppgifter”. *BG 3*.

¹⁶ Dokument från KFMLs andra kongress januari 1969 och Studievägledning till stadgarna. *SKP A1a:1a*. Grundsatser för KFML antagna vid förbundets andra kongress januari 1969. *KFML FI:1*.

¹⁷ ”I-bullen” nr 5 1969, ”Studier - arbetsstil”. *DFFG ÖI C:1*.

diskutera vad rörelsen gjort bra och vilka misstag som begåtts.¹⁸

Av reaktioner att döma nådde kampanjen vissa framgångar. I Arboga FNL-grupp konstaterade medlemmarna att de varit för passiva vid insamlingen av pengar, och att resultaten i stort sett legat på samma nivå sedan gruppen bildats. I sin självvrannsakan kom gruppen fram till att aktivisterna stod för länge åt gången med bössan i hand. Som en påföljd av kritikerkampanjen införde gruppen därför pass på en timme. Det betraktades som lättare att vara aktiv under en kortare period. Också i Växjö FNL-grupp verkade man nöjd med kritikkampanjen. Medlemmarna diskuterade bl a bristen på entusiasm i gruppen, problem med bostadsaktioner, dåligt organiserat basarbete och behovet av studiecirklar.¹⁹

Självkritik bedrevs emellertid inte bara i centralstyrda kampanjer. Denna speciella form för självvrannsakan tycks ha genomsyrat rörelsens olika nivåer. En FNL-are erkände exempelvis efter muntligt framförd kritik att hans insändare i tidningen var både oklar och hafsig. Bl a medgav han att han använt begreppet revisionism felaktigt. Redaktören för intertidningen bedrev likaledes självkritik. Han erkände att ett inlägg kommit bort genom slarv från hans sida och bad om tillgift för detta ”oförsvarliga handlande”.²⁰

I enskilda FNL-grupper tog medlemmarna till synes också kritik och självkritik på allvar. Det finns flera exempel på att möten i lokalgrupper avslutades med kritik av kamrater följt av självkritik. I Vaxholms FNL-grupp riktades kritik mot att ett möte var för långt och rörigt. Mötesordföranden anklagades för att inte kunna upprätthålla mötesdisciplinen. Ulf och Hasse kritiserades för att vara för dominerande. I en annan grupp kritiserade medlemmarna den dåliga mötesdisciplinen.²¹

Samspelet mellan kritik och självkritik kommer i källmaterialet tydligast till uttryck i protokollen från Örebro FNL-grupps sammanträden. Gruppen brukade under en period avsluta mötena med kritik följt av självkritik. Någon eller några medlemmar kritiserades för felaktigt handlande, erkände mestadels misstagen och bedrev självkritik. T ex kritiserades Bengt för att ha skapat en hätsk stämning inför ett möte, och han höll själv med om att man inte fick låta sitt temperament ta överhand.²²

Ibland bedrev medlemmarna till synes självkritik på eget initiativ utan påpekande från kamrater. Christer kritiserade sig själv för att ha underlåtit att skaffa ersättare till sin jour på medborgarhuset. Bengt-Erik kritiserade sig själv för sitt sätt att arbeta med ett inlägg. Stefan trodde att manuset till en annons innehöll fel och erbjöd sig att betala förlusten. Lennart anklagade sig själv för inte att ha varit tillräckligt aktiv. Alf kritiserade sig själv för att ha lackat igen insamlingsbössorna utan att ha planerat eller diskuterat detta med kamraterna i arbetsutskottet.²³

Det var dock inte alltid de anklagade erkände sina synder. Bernt kritiserades på ett möte för att ha visat en oerhörd nonchalans inför FNL-gruppens arbetsprinciper. Bernt ville emellertid inte göra självkritik, eftersom den allmänna stämningen enligt honom var sådan, att han inte

¹⁸ DFFG-utskick till FS-ledamöter och lokalgrupper 18/7 1971. *DFFG B1 A:2*.

¹⁹ ”FNL i Sverige” nr 9 1971. ”Kritikkampanjen - Kritikkampanjen i Växjö” av Växjö FNL-grupp och liknande rapport av Arboga FNL-grupp.

²⁰ I-bullen nr 2 1967, ”Självkritik” av Per Ahrnbom och ”Självkritik” av Lennart Eng. *DFFG E 2 B:2*.

²¹ Se t ex Vaxholm FNL-grupp, protokollen från möten 25/8 1971, 17/9 1971 och 21/9 1971, DFFG Bihang Vaxholm vol 1, och protokoll från möte 19/7 1970 Maria - Gamla Stan, DFFG Bihang Stockholm vol 3.

²² Protokoll fört vid Örebro FNL-grupps möte 9/3 1968. *ÖF* (1).

²³ ”Spontan försök att från sporadiska anteckningar av okänd rekonstruera protokoll från FNL-gruppmöte 19/4 1968”. Protokoll fört vid Örebro FNL-grupps möte 9/3 1968. *ÖF* (1).

hade någon utsikt att göra sig hörd i debatten.²⁴

Bengt anklagades för att vara dogmatisk och snacka runt problemen. Han ansåg det emellertid meningslöst att göra självkritik på dessa anklagelser, eftersom det enligt honom inte var möjligt att arbeta bort den stilen.²⁵ Vid ett annat möte kritiserades Erik för att ta alla arbetsuppgifter och aldrig ha tid med någonting. Han försvarade sig med att han kände ett stort ansvar och inte litade på andra.²⁶

Det finns också exempel på att protokollskrivaren själv fabricerade kritik efter sammanträdet slut. Ulf anklagades i ett protokoll för att en lördag under aktionstid gått på travbanan och försökt köpa alkohol på lokalen. Denna anklagelse hade emellertid inte framförts på mötet och fick därför strykas i protokollet.²⁷

Stefan presenterade en provkarta på undanflykter, som medlemmar använt som ursäkt för att inte delta i aktioner. Bert påstod att han hade halsfluss, Silldén förklarade att han inte var kommunist längre och Mats samt Eva-Britt ursäktade sig med att de var på filmstudion. Ulf krävde att dessa personer skulle brännmärkas på anslagstavlan. Han ansåg att det var en förslappning på gång och att de värsta ”slappisarna” måste utpekas. Efter en diskussion tog Ulf emellertid tillbaka förslaget om brännmärkning eftersom ”slappisarna” kunde ledas in på rätt väg.²⁸

Från slutet av 1968 är referaten från Örebro-gruppens möten inte lika utförliga. Återgivandet av självkritiken blir mer summariskt, vilket möjligen kan bero på att själva kritikformen minskar i omfattning. Av protokollen att döma får självkritiken en mer generell karaktär och handlar t ex om att inga beslut fattades vid mötet, att mötet blivit för långdraget, att det förekom utsvävningar från dagordningen eller att de yttrade sig.²⁹ Anklagelser mot enskilda personer och personlig självkritik återfinns inte längre i referaten.

Inspirationen till självkritikkampanjer hämtades från Mao Zedong. Likheten med offentliga syndabekännelser i kulturrevolutionens Kina är påfallande. Den kinesiske ledaren framhöll också i olika sammanhang betydelsen av självkritik. Även Stalin använde självkritik som ett medel att mobilisera gräsrotterna i politiska kampanjer.³⁰

I princip handlade kritikkampanjerna om att effektivisera arbetet och förbättra arbetsmetoderna. Genom att självkritiken motiverades ideologiskt blev denna kritik på samma gång en manifestation av att rörelsen politiskt drev en ”riktig” linje. Självkritiken fick därmed ett stort symboliskt värde.

Självkritikkampanjerna hade i vissa sammanhang även en rituell funktion. Mötena i Örebro FNL-grupp illustrerar detta. Varje möte avslutades med kritik följt av självkritik. Ofta handlade kritiken om banala eller personliga frågor. Denna form för självvrannsakan ingick rutinemässigt i möteskulturen. Reellt fick kritik och självkritik ingen större politisk betydelse. Men som politisk ritual utgjorde den en bekräftelse på gruppens marxist-leninistiska renlärighet och markerade den ideologiska tillhörigheten.

²⁴ Protokoll fört vid Örebro FNL-grupps möte 18/3 1968. *ÖF* (1).

²⁵ Lördagsmöte 24/8 1968. *ÖF* (1).

²⁶ Protokoll fört vid Örebro FNL-grupps möte 5/10 1968. *ÖF* (1).

²⁷ Protokoll fört vid Örebro FNL-grupps möten 28/9 och 5/10 1968. *ÖF* (1).

²⁸ Protokoll fört vid Örebro FNL-grupps möte 6/4 1968. *ÖF* (1).

²⁹ Protokoll fört vid Örebro FNL-grupps möten 1/3, 22/3 och 19/7 1969. *ÖF* (1).

³⁰ Gerner & Hedlund (1989) s 81.

Samtidigt är det också närliggande att associera självkritik till grundläggande drag i den kristna kulturen. Man måste bikta sina felsteg och misstag för att uppnå syndernas förlåtelse. I Örebro med starka frireligiösa traditioner kändes Maos eller Stalins tankar om självkritik därför inte nödvändigtvis främmande. Tvärtom knöt dessa tankar an till ett grundläggande mönster i den kristna västerländska kulturen. Vad Mao betecknade som självkritik hade i Örebro tidigare kallats syndabekännelser.

Aktivism som livsstil

FNL-rörelsen kan ses som ett kollektiv, där medlemmarna mer eller mindre anpassade sig till den speciella livsstil tillvaron som aktivist innebar. Ett medlemskap i FNL-rörelsen var betydligt mer tids- och arbetskrävande än medlemskap i en traditionell organisation. Kravet på aktivt deltagande gav i många fall inte utrymme åt annan verksamhet. FNL-arnas agerande som aktivister kan ses som uttryck för de kulturella koder som utgör basen för vårt handlande och tänkande. Dessa koders betydelse för utvecklandet av rörelsens speciella livsstil förtydligas i det följande med utgångspunkt i begreppen moralisk fostran, aktivistrollen och engagemang. Även genusperspektivet uppmärksammas.

Moralisk fostran

Betydelsen av moralisk fostran kom till uttryck på flera olika områden. Rörelsens avståndstagande från användandet av droger, som glamouriserades inom vissa kretsar av 1960-talets ungdomskultur, var på inget sätt uppseendeväckande i ett samtidsperspektiv. Från flera håll fördes en intensiv propaganda mot romantiseringen av drogkulturen. Rörelsens syn på alkoholhaltiga drycker bröt däremot i högre grad mot gängse normer.

Politiskt arbete och berusning betraktades inom FNL-rörelsen som två oförenliga enheter. På FNL-kontoret i Stockholm beslutades, att det bara fick konsumeras alkoholhaltiga drycker, som kunde köpas i vanliga affärer. Dessa drycker fick dessutom endast drickas i måttliga kvantiteter.³¹ Vid FNL-rörelsens sommarläger var både innehav och förtäring av alkoholhaltiga drycker förbjudna inom lägerområdet. Inget starkare än lättöl fick drickas.³²

Diskussionerna i Örebro FNL-grupp med anledning av att medlemmar uppträtt berusade vid en aktion vittnar om alkoholfrågans politiska sprängkraft. ”Vi bör kunna hålla oss helnyktra ... Stöder man Vietnams folk, gör man det alltid”, som en aktivist uttryckte det. Enligt Christer låg den stora bristen i förarbetet till aktionen, i ”partystämningen” som var rådande. ”Visst lever vi i ett borgerligt samhälle, men någonstans måste gränsen dras”, konstaterade han.³³

Någonstans fick gränsen dras och FNL-gruppen införde därför ölförbud i sin lokal. Men inte heller förbud löste problemet. Aktivister hade setts dricka öl utanför såväl som inne i lokalen. Inom gruppen reagerade man mot att folk utifrån såg FNL-are sitta och dricka öl. Det var en arbetslokal och därför skulle det inte drickas öl, hävdade Lennart. Maritta föreslog att man skulle börja med kaffe eller te istället.³⁴ Stefan ansåg att man borde utöka totalförbudet till att även omfatta förbud mot att medföra sprit i odrucken form till lokalen. Om någon tog med sig sprit innebar det enligt Stefan att många försvann med honom.³⁵ Frestelsen var uppenbarligen för stor.

³¹ Protokoll från kontorsmöte 13/10 1968. DFFG A3:1.

³² Se t ex ”Välkommen till Finnåker”. ÖF (4).

³³ Protokoll fört vid Örebro FNL-grupps möte 6/4 1968. ÖF (1).

³⁴ FNL-gruppmöte 8/6 68. ÖF (1).

³⁵ Lördagsmöte 24/8 1968. ÖF (1).

Ulf ansåg att öldruckning hade med personlig ideologisk mognad och utveckling att göra. Ölförbudet betraktade han som fostrande och viktigt ur ideologisk synpunkt, ”ett ideologiskt fostrande språng framåt”.³⁶ Bengt ansåg att spriten var ett av ”borgerlighetens främsta vapen mot FNL-rörelsen” och att den undergrävde rörelsens arbetsförmåga. Han föreslog att medlemmarna istället skulle skicka spritpengarna till rörelsen. Erik ansåg att det var farligt att medlemmarna träffades och drack utanför det politiska arbetet. Det innebar enligt honom att en ganska stor del av ”kadern” blev arbetsoduglig nästföljande dag.³⁷

Skall ölförbudet ses som ett led i ideologisk fostran eller som ett sätt att förhindra att aktivisterna blev arbetsodugliga nästföljande dag? Argumenten mot alkoholkonsumtion i samband med Vietnamarbetet varierade. Däremot tycks det ha rätt enighet om vikten av att satsa helhjärtat på politik. Att dricka alkohol ansågs inte förenligt med politiskt arbete. Men omtanken om medlemmarnas moraliska fostran som ett led i den ideologiska skolningen tycks också ha spelat en roll.

Inom FNL-rörelsen fanns till synes en tro på individens moraliska fostran som en förutsättning för att kunna bygga ett gott samhälle. Moraliskt förfall skulle stävjas. Det framstår som näraliggande att associera denna moralism med kristendomens människosyn. Men sannolikt är det mer relevant att hänvisa till maoismens renlevnadstankar.

Synen på alkohol som ”borgerlighetens främsta vapen” mot rörelsen tycks ha varit ganska ovanlig. I USA exempelvis utgjorde droger och knark en del av antikrigskulturen. Renlevnadstankarna inom den svenska FNL-rörelsen må vara inspirerade av Mao Zedongs lära. Men dessa tankar knyter också an till frireligiösa rörelser och i detta fall specifikt till nykterhetsrörelsetraditionen. I Danmark, som egentligen saknade en sådan tradition, förekom enligt de studier som föreligger inte heller en liknande debatt om alkoholkonsumtion.

FNL-aktivisten

Konfrontationer mellan polis och FNL-demonstrationer var något nytt och dramatiskt i svensk efterkrigstidspolitik. Äggkastning och flaggbränning fick stora rubriker i massmedia. Tidningarnas bilder av demonstranter följde en implicit mall, enligt vilken det gällde att framhäva det avvikande och annorlunda.

Aftonbladet gjorde t ex ett hemma-hos-reportage hos FNL-aren Anna-Lena och hennes pojkvän KFML-aren Sören. De två aktivisterna bodde enligt Aftonbladet i en rivningslägenhet, där det fanns en stor dubbelsäng och där ölbackar användes som stolar. En risig grammofon, mängder av böcker, tidningar och grammofonskivor, några omaka fåtöljer och porslin där den ena koppen inte var den andra lik utgjorde i stort sett den övriga inredningen, enligt Aftonbladet.³⁸ Det implicita budskapet i artikeln var klart och tydligt. Så bor FNL-aktivisten och inte vanliga medborgare.

Några dagar efter äggkastningen mot den amerikanska OECD-ambassadören Philip H Trezise publicerade Expressen under rubriken ”Han är vår första yrkesdemonstrant” en artikel om FNL-aren *Roger Gross*. Expressen konstaterade att Roger inte såg speciellt farlig ut, och att man på sätt och vis kunde säga att han hade statsbidrag för att demonstrera. Gross fick 3.500 i studielån per termin, trots att han enligt tidningen agiterade i stället för att studera. Vidare noterade Expressen att han för att ha råd att revoltera mot USA extraknäckte i hamnen och på

³⁶ FNL-gruppmöte 8/6 68. *ÖF* (1).

³⁷ Lördagsmöte 24/8 1968. *ÖF* (1).

³⁸ AB 3/10 1971, ”Det här är det finaste jag vet”.

posten.³⁹

Massmedias bilder av aktivisterna var i många fall klichéartade och schablonmässiga, men de innehöll också ett korn av sanning. De bekräftade uppfattningen av politisk aktivism som en speciell livsstil. För många FNL-are räckte det inte med att sälja bulletinen lördagsförmiddagar. Engagemanget genomsyrade deras tillvaro. Politik blev fritid och fritid politik.

Carsten påpekade att all fritid gick åt till det politiska jobbet. Han ansåg att det var ett pris man betalade när man satsade på FNL-jobbet, men betonade samtidigt att det var värt det. Det var ett meningsfullt jobb. Politiskt arbete blev en del av vardagslivet. Gunnel påpekade att man genom att arbeta i rörelsen förbättrade sina egna villkor på lång sikt.⁴⁰

Ingrid kände däremot att hennes privata liv blev lidande av det politiska arbetet. Hon förlorade sina vänner utanför FNL-gruppen och kunde till slut, som hon själv uttryckte det, bara gå på en massa möten eftersom hon inte visste vad hon annars skulle göra.⁴¹

Kännetecknande för FNL-gruppernas rörelsekultur var inte bara aktivisternas prioritering av politiskt arbete, utan också tendensen att göra allt till politik. Maos paroll ”Sätt politiken främst” tycks ha varit vägledande, vilket kan belysas med några exempel.

FNL-grupperna runt om i landet uppmanades av DFFG att bilda sånggrupper. Sånger betraktades som ett utmärkt propagandavapen. ”Låt ljudet av våra sånger överrösta ljudet av bomberna” var ett talesätt som vietnameserna hade myntat, och som enligt FNL-rörelsen vittnade om vilket värde vietnameserna tillmätte kulturen. Inom den svenska FNL-rörelsen framhöll man, att också på detta område fanns det mycket att lära av vietnameserna.

En central fråga gällde emellertid sånggruppernas kvalifikationer. Inom FNL-rörelsen ansågs det självklart att dessa grupper skulle sträva efter det bästa, vilket innebar att de skulle ”värdera politiskt i första hand”. Kvalitetsfrågan gällde inte det musikaliska framförandet utan texternas budskap.⁴² I FNL-rörelsens sånghäfte betonades att en sång kunde bidra till att ändra på samhällssystem och R människor till att göra det omöjliga. ”Detta betyder naturligtvis inte att texter och melodier inte får vara njutbara.”⁴³ Det betraktades alltså inte som ett handikapp om sånggrupperna kunde sjunga och spela. Rörelsens motto tycks ha varit: – Ut med estetiken och in med politiken – och det gällde inte bara musiken.

FNL-grupperna festade också i politikens tecken. I Stockholm anordnade de t ex en tillställning med målsättningen ”att lägga an festen med det politiska i förgrunden”. Sånggruppen Röda Stjärnan inledde festen. Därefter följde berättelser av vietnameser om ”folkens segrar”, sång av medlemmar och sånggrupper, stadsdelsgruppers berättelser om lyckade arbetsplatsaktioner, diskussion av Örebrostrategångarna och Örebrosången. Sånggruppen Befria Södern avslutade programmet.⁴⁴ Festen anordnades inte för att deltagarna för en stund skulle glömma eller koppla av från politiken utan tvärtom.

På FNL-rörelsens kongress i Göteborg 1973 festade man på lördagskvällen. Sjong och spelade gjorde bl a Folkets Musik och Röda kapellet. Samtliga utländska gäster drogs upp på

³⁹ Exp 6/1 1968, ”Han är vår första yrkesdemonstrant”.

⁴⁰ DN 14/10 1971, ”10.000 svenska FNL-aktivister. Politik är att göra något”.

⁴¹ ”FNL i Sverige” nr 5 1975, ”Intervju med superaktivist”.

⁴² ”FNL i Sverige” nr 1 1972, ”Bilda sånggrupper”.

⁴³ ”Framtiden är vår” - Sånghäfte.

⁴⁴ ”Angående festen den 19 maj kl 19.00 på Lantis - Frescati”. *DFFG E2 A:3*.

scenen där de fick säga var sitt antiimperialistiska slagord på sitt modersmål. Festen slutade emellertid klockan ett på natten, vilket flera deltagare klagade över var för sent.⁴⁵ Även om festen i högsta grad hölls i politikens tecken hade de inte åkt till kongressen i Göteborg för att feta utan för att arbeta politiskt.

Huruvida det var vardag eller fest spelade uppenbarligen inte så stor roll för många FNL-are. Engagemang och arbete för Vietnam hade blivit en livsstil. Vilken organisation eller parti informerades som FNL-rörelsen i en inbjudan till kongress, att man inte kunde garantera alla deltagarna en egen säng? Själva kongressen började en fredag kl 13.00 och deltagarna uppmanades därför att ”käka ordentligt” innan de kom.⁴⁶ – Käka ordentligt innan man kom. Idag går det knappast att få deltagare till en kongress om inte menykortet är bifogat inbjudan.

Att vara aktiv inom FNL-rörelsen innebar en speciell livsstil. Aktivisterna fick ägna en stor del av sin fritid åt att arbeta för Vietnam. Även vardagens trivialiteter blev politik. Efterhand började FNL-rörelsens ledning uppleva detta totala engagemang som problematiskt. Endast unga, ogifta och studerande hade tid och möjlighet att engagera sig. Kravet på aktivt deltagande ansågs skrämja bort folk, som inte kunde ägna all tid åt att arbeta för Vietnam. Mot denna bakgrund inleddes 1973 en diskussion om vilka krav man borde ställa på medlemmarnas engagemang. Ambitionen var att skapa mindre krävande arbetsformer.⁴⁷

Liknande tankegångar gjorde sig också gällande vid diskussion av Vietnambulletinens framtida utformning. Den politiska profilen skulle tonas ner. 1972 föreslogs bl a att göra bulletinen mer lättläst genom personlig vinkling av artiklarna och genom att ta upp vardagsproblem. Som förslag nämndes t ex artiklar om att vietnamesiska kvinnor tyckte om att göra sig fina när det var fest, om vietnamesiska barns lekar, om hur vietnameserna var i pingis jämfört med Mini-Stellan, matrecept etc. Denna typ av artiklar ansågs underlätta förståelse för och solidariteten med Vietnam. Målsättningen var att avliva myter om kommunister som tråkiga, likriktade och klädda i grått.⁴⁸

När väl Vietnambulletinen publicerade ett vietnamesiskt recept på kokt kyckling med svamp saknades emellertid inte den politiska dimensionen. I en introduktion till receptet betonades att det var viktigt att veta hur vietnameserna levde i vardagslag och till fest, eftersom det ”för oss närmare Vietnam, gör det lättare för oss att identifiera oss med dem vi stöder, dem vi visar vår solidaritet”.⁴⁹

FNL-arnas egna barn började man också ägna större uppmärksamhet. Men inte heller i det sammanhanget saknades politiska perspektiv. I direktiven inför 1974 års sommarläger hette det bl a att man inte fick glömma ”att små barn också är människor och tillhör folket”. Enligt direktiven borde i första hand rekryteras en förskolelärare som var FNL-are för att passa barnen i lägret. Direktiven innehöll också mycket detaljerade förslag till aktiviteter för barnen. För barn upp till ett halvt år var det bjällra, skallra, stora trådrullar och slevar som gällde. Andra halvåret skulle barnen ha saker som de kunde banka och slå med. Personalen uppmanades att prata mycket med barnen, men inte på barnspråk. Allmänt gick direktiven ut på att barnen så långt som möjligt skulle få göra saker själva. Betydelsen av att tillrättavisa barnen i positiv form betonades. Personalen skulle enligt direktiven inte heller bära eller

⁴⁵ ”FNL i Sverige” nr 1 1974, ”Kongressreportage: Studera världsläget”.

⁴⁶ ”FNL i Sverige” nr 8 1973, ”Information om kongressen” av kongresskommittén.

⁴⁷ ”FNL i Sverige” nr 8 1973, ”FS's förslag till kongressresolution”.

⁴⁸ Kallelse till möte med AU och VB-redaktionen 21/11 (1972). *DFFG A3:1*.

⁴⁹ VB 1973:6, ”Mat i Vietnam”.

krama barnen om dessa protesterade.⁵⁰

1975 uttalade den nya ordföranden att FNL-rörelsens mötesvanor måste förändras. Man skulle enligt henne inte behöva vara ung, stark och barnlös för att orka vara med i DFFG. Hon slog också fast att förbundet inte längre skulle hålla kongresser under midsommarhelgen, vilket varit brukligt.⁵¹

För FNL-aktivister var det självklart att sätta politiken i centrum. Fest, sång och barnpassning, allt gjordes till politik. Vietnambulletinen kunde inte publicera ett matrecept utan att sätta in detta i ett politiskt sammanhang. Men i mitten på 1970-talet hade FNL-arna blivit äldre, skaffat barn och bildat familj. Därmed var det uppenbarligen inte längre lika självklart att ägna fritiden åt politiskt arbete. På midsommarhelgen skulle man dansa kring majstången och inte diskutera enhetsfrontslinjens utformning. En ny fas i livet hade börjat för många FNL-are. Samtidigt gick Vietnamkriget mot sin upplösning, vilket automatiskt innebar minskat intresse för att engagera sig.

Engagemang

I allmänhet innebär engagemang att människor skapar sin egen historia. De vill påverka morgondagen. Utopier och framtidsvisioner utgör ofta drivkraften medan verklighetsförankring inte känns lika angelägen.

Bland FNL-rörelsens medlemmar fanns en medvetenhet om samhällets sociala brister och en tro på att något kunde göras. Konfrontationen med officiella bortförklaringar fungerade för den enskilda aktivisten som en katalysator. Polisens aktioner och arresteringar skapade en moralisk insikt om ens egen roll i relation till samhället. Dessa händelser bidrog till att fördjupa engagemanget och stärka medvetenheten om samhällets ambition att motsätta sig förändringar.⁵²

1965 skrev poeten *Göran Sonnevi* en dikt om kriget i Vietnam, där han uppehöll sig vid engagemangets komplikationer. Det var i mitten på 1960-talet fortfarande möjligt att som Sonnevi formulera sitt ställningstagande som ett problem lika mycket som en självklarhet. Engagemanget saknade tydliga ideologiska förtecken. Några år senare framstod ett klart ställningstagande mot USAs krig i Vietnam som mer givet.⁵³

Den psykologiska process som leder fram till ett helhjärtat engagemang är förstås intressant. En diskussion av hur människors okunnighet och ambivalens utvecklas till insikt, till aktivt ställningstagande och handling kan synliggöra centrala aspekter på politikens villkor.

Ett sätt att operationalisera engagemangets psykologi är att fokusera på enskilda personers utveckling. En lämplig sådan person i detta sammanhang vore t ex Sara Lidman. Hon är en av de mest välkända Vietnamaktivisterna i Sverige, och genom sin verksamhet har hon gjort det lätt för andra att följa hennes spår. I sin utveckling från pacifist till Vietnamaktivist förkroppsligar hon samtidigt decenniernas värdeförändringar. Med sitt lidelsefulla engagemang för de svarta i Sydafrika eller gruvarbetare i Norrland gestaltat i romaner och rapportböcker utgjorde hon också en förebild för många aktivister.

Att analysera engagemangets psykologi utifrån enskilda personers utveckling förutsätter

⁵⁰Handledning inför 1974 års läger. *ÖF* (4).

⁵¹"FNL i Sommar" 1975, "Vi väljer väg" av Margareta Sörensson.

⁵²Se t ex Morgan (1991) s 20.

⁵³Sonnevi (1965) och Forser & Tjäder (1990) s 106.

omfattande djupintervjuer, så som livshistorier, vilka inte ryms inom ramarna för detta projekt. Som antytt inledningsvis skapar tidens gång och förändring av politiska konjunkture dessutom ett mentalt filter som sorterar bort viktig information. Siktet i detta avsnitt är endast inställt på att belysa några enstaka aspekter på engagemangets psykologi, karaktär och form.

Först och främst är det viktigt att understryka att personer med anknytning till FNL-rörelsen i olika grad var engagerade i aktiviteterna. Det fanns en stor skillnad i engagemangets intensitet t ex mellan tillfälliga bidragsgivare eller sympatisörer och heltidsanställda aktivister. Inom rörelseforskningen talas om tre olika typer av aktivister eller sympatisörer. ”Passiva” som endast deltar genom att ge pengar eller skriva på namnlistor, ”mötesdeltagare” som medverkar i protestmöten och demonstrationer, och slutligen ”aktivister” som utför basarbetet och arrangerar eller leder aktiviteter.⁵⁴

I en undersökning av hur intellektuella i Frankrike och USA under Algerietkriget respektive Vietnamkriget lämnade elfenbenstornet och engagerade sig mot kriget, diskuterar David Schalk mer detaljerat engagemangets olika former. Han konstaterar att de intellektuellas engagemang utvecklades likartat i de två länderna. Det första steget i denna utveckling betecknar han som en pedagogisk fas. Utmärkande för denna fas var de intellektuellas försök att informera allmänheten om regeringens misstag. Under den andra fasen fortsatte informationsarbetet, men det tillkom en moralisk dimension i engagemanget, som bl a innebar att protesterna fick en etisk karaktär. En växande känsla av illdåd och skam präglade reaktionerna. De intellektuella opponerade mer intensivt mot regeringspolitiken. Båda dessa faser resulterade i mycket begränsade reaktioner från respektive regeringar. Moralisk indignation utmanar inte ett politiskt system, och enligt Schalk övergick de intellektuellas engagemang därför i en tredje fas. I försök att avsluta kriget började de förespråka lagstridiga aktioner. Majoriteten av de intellektuella, som nådde till fas tre, argumenterade för ickevåldsaktioner. Det stora steget i engagemangets utveckling var enligt Schalk mellan fas två och fas tre.⁵⁵

Det föreligger ingen motsvarande studie av de intellektuellas roll i Sverige i samband med Vietnamkriget. På en mer principiell nivå kan emellertid vissa likheter med utvecklingen i Frankrike och USA konstateras. Olika organisationer och enskilda personer i Sverige började med att informera om utvecklingen i Vietnam. För många utgjorde detta början till ett starkt engagemang. Ökad kunskap och moralisk indignation ledde till ett mer aktivt ställningstagande mot kriget. Flera FNL-aktivisters engagemang rörde sig till synes via moralisk indignation i riktning mot ett politiskt ställningstagande. Andra aktivisters utgångspunkt var istället ett ideologiskt ställningstagande, som inbegrep en kritisk hållning till USA och därmed till Vietnamkriget. Engagemanget ändrade för deras del inte lika påtagligt karaktär med ett medlemskap i FNL-rörelsen.

Engagemang eller deltagande i en kollektiv aktion behöver inte alltid innebära en positiv upplevelse. Det kan också ge en känsla av brytning och desorientering.⁵⁶

För många är engagemang i en social rörelse en smärtsam och förvirrande händelse. De oroas över förlusten av vänner och känner sig otillräckliga i politiska diskussioner.

En aktivist konstaterade att det kändes obehagligt att ta avstånd från sina värderingar och göra

⁵⁴ Svensson & Togeby (1986) s 97.

⁵⁵ Schalk (1991) s 48-52 och 84.

⁵⁶ Melucci (1991) s 216-217.

uppbrott från allting som man tidigare hade tagit för givet.⁵⁷ Eva berättade att det kändes som ett stort steg att gå med i FNL-rörelsen. ”Första gången jag bar FNL-märket trodde jag att alla tittade på mig.”⁵⁸

Siv berättade att första gången hon delade ut flygblad var hon så rädd att benen skakade, samtidigt som hon kände att hon måste. Hon blev utskälld av folk på gatorna, men betonade att medvetenheten om att det vietnamesiska folket skulle segra innebar ett psykologiskt stöd i dessa situationer. Hennes kompis Ann underströk att trycket utifrån var hårt, men ansåg samtidigt att detta tryck fick FNL-arna att hålla ihop. Hon menade dessutom att arbetet för Vietnam hade uppfostrat aktivisterna rent personligt. De hade lärt sig att det fanns värden mer betydelsefulla än de själva.⁵⁹

Flera aktivister upplevde det som obehagligt att delta i demonstrationer. De kände sig betittade och hade ångest för vad folk tänkte. Först så småningom började de uppleva demonstrationstågens gemenskaps känsla. Många menade att det tog lång tid att vänja sig vid att delta i demonstrationer.⁶⁰

Dörrknackningsaktioner ställde större krav på de aktiva än deltagande i en demonstration. Man kunde inte dölja sig i mängden och var inte lika anonym. En aktivist berättade att han var livrädd när han gick med namnlistan även om han visste att många stödde kravet på att USA skulle lämna Vietnam.⁶¹ En flicka menade att orsaken till att dörrknackningarna gick så dåligt för henne var att hon fick ont i magen vid dessa aktioner.⁶² Ett par aktivister upplevde det tryggast att gå två och två. Det stärkte deras mod. När de blivit varma i kläderna ville de däremot gå ensamma.⁶³

Att engagera sig i FNL-rörelsen innebar för många ett uppbrott från invanda konventioner och traditioner. Psykologiskt var detta uppbrott inte helt enkelt. Livet som aktivist krävde själv-uppoffringar och kunde vara ångestladdat. Att öppet agera politiskt på gator och torg hörde inte till vanligheten i Sverige. Aktivisternas reaktioner talar också sitt tydliga språk. Många stod till att börja med främmande för denna typ av aktioner. Politiskt ställningstagande förknippades traditionellt med röstning vid val. Men samtidigt fanns förstås också glädjeämnen. Flera aktivister talar om vilket psykologiskt stöd arbetet för Vietnam innebar för dem personligen. Engagemanget kunde rent av vara mentalt förlösande.

Ingrid berättade att i början vågade hon inte prata på möten. Hon var rädd för att kamraterna skulle tycka hon var dum. Men när hon förstod Vietnams historia och hur USA-imperialismen fungerade kunde hon inte sluta arbeta. När vietnameserna gjort framsteg ”blir man ju väldigt glad och känner att man orkar kämpa längre. Som t ex vid vietnamesernas seger i våras. Man kände sig så väldigt nära vietnameserna och man flög på små moln och kunde inte förstå att vietnameserna hade segrat. Vid sådana tillfällen känner man att man aldrig kan sluta jobba som antiimperialist.”⁶⁴

Medlemskap i FNL-rörelsen innebar krav på aktivt engagemang som inte nödvändigtvis var

⁵⁷ Lundberg, Månsson & Welander (1970) Intervju 4 s 55.

⁵⁸ AB 23/7 1972, ”En kvarts miljon svenskar har skrivit på våra listor”.

⁵⁹ Västgötademokraten 3/5 1975, ”Återuppbyggnaden kräver att vårt arbete fortsätter”.

⁶⁰ Lundberg, Månsson & Welander (1970) Intervju 3 s 50, intervju 7 s 100 och intervju 8 s 114.

⁶¹ ”FNL i Sverige” nr 6 1972, ”Så här kan det gå till på ett personalklubbsmöte”.

⁶² ”FNL i Sommar” 1975. ”Om inte berget kommer till Muhammed” av Knut Carlqvist.

⁶³ DN 21/10 1972, ”Då FNL mötte byggjobbarna”.

⁶⁴ ”FNL i Sverige” nr 5 1975, ”Intervju med superaktivist”.

oproblematiskt för den enskilde aktivisten. Mentalt verkar detta krav ha varit förknippat med personliga uppoffringar men även med en viss tillfredsställelse.

Kvinnorna i rörelsen

Även om ett stort antal flickor deltog i FNL-rörelsens olika aktiviteter var den typiske FNL-aktivisten i ledande funktion en man. I det dagliga FNL-arbetet intog flickorna till synes sin traditionella kvinnoroll.

Vid ett möte i Örebro FNL-grupp kritiserades flera av flickorna för att vara för passiva. Maggan anklagades för att vara för blyg för att tala. Hon försvarade sig med att om hon hade något att säga hann ofta någon annan före. Christina anklagades för att vara ännu tystare än Maggan på möten. Karin hade enligt kritiken en medfödd blyghet, men ansåg själv att hon visste för litet. Å andra sidan kritiserade de kvinnliga medlemmarna männen för att vara för dominerande. Stefan anklagades för att arbeta så mycket att han inte såg människorna omkring sig. En av flickorna betecknade honom som en robot. Monica ansåg att Stefan skrämde ”en från vettet”. Maggan däremot hade alltid beundrat Stefan för hans kunskaper, men konstaterade att Christer och Stefan bara kritiserade varandra utan att någon annan förstod vad de pratade om.⁶⁵

Männen som dominerade och kvinnorna som blyga höll sig tillbaka och kände sig otillräckliga i politiska diskussioner verkar ha varit det framträdande mönstret i FNL-gruppen i Örebro. Intet tyder på att detta mönster var så mycket annorlunda på andra orter.

Parallellt med att kvinnans kamp för jämlikhet började att göra sig gällande under 1970-talets första år tog också kvinnorna inom FNL-rörelsen i högre grad till orda. Vietnambulletinen uppmärksammade likaledes kvinnofrågan. I slutet av 1972 publicerades t ex en artikel om den vietnamesiska kvinnans frigörelse. Enligt artikeln hade kampen mot USA inneburit att den vietnamesiska kvinnan blivit självständigare. Hon hade frigjort sig från den feodala kvinnosynen och nöjde sig inte längre med att plantera ris. Hon ville enligt artikeln plöja fälten, reparera vapen och delta i den väpnade kampen. Det hette att en ny vietnamesisk kvinna började formas, en kvinna med ökat självförtroende och förbättrad ställning.⁶⁶

På sommarlägret 1973 konstaterades att DFFG i kvinnofrågan tyvärr inte skilde sig från andra organisationer. Det fanns många kvinnor i basarbetet och 8 kvinnor i ledande ställning. Av förbundsstyrelsens ca 30 medlemmar var bara tre kvinnor. Flera deltagare poängterade att det var kvinnorna som tog hand om barnen och därmed fick stå tillbaka för männen i det politiska arbetet. ”När man nyss fött ett barn går ens politiska aktivitet ner automatiskt”, som en deltagare uttryckte det. En annan betonade, att medlemmarna i rörelsens ledande organ varit aktiva länge och nått en ålder där det var ganska naturligt att skaffa barn. Hon menade att det då ofta blev tjejen som fick överge det politiska arbetet. Det fanns enligt henne många inom DFFG som teoretiskt var mycket medvetna om kvinnofrågan, men som inte kunde omsätta denna medvetenhet i praktisk politik.⁶⁷ En kvinna berättar hur hon i arbetet med en solidaritetsbulletin insåg att det var männen som gjorde de marxistiska analyserna, medan hon själv rättade det skrivna och skrev om gräsrotsarbetet i Sverige.⁶⁸

FNL-aktivisten och tvåbarnsmamman Britt förklarade i en samtida intervju att hon blev

⁶⁵ Protokoll fört vid FNL-gruppsmöte den 5/10 1968. ÖF (1).

⁶⁶ VB 1972:5, ”Kvinnorna i Vietnam har kastat sitt ok”.

⁶⁷ ”FNL i Sverige” nr 6 1973, ”Kvinnofrågan i DFFG”.

⁶⁸ Lundberg (1993) s 198.

mindre aktiv när hon flyttade till en ny stadsdel bl a därför att hon fick barn. Några gånger när möten hölls hemma hos henne ansåg andra medlemmar i gruppen att barnen ”störde”. Efterhand började hon dra sig undan och deltog inte längre i Vietnamarbetet. Hon förklarade att hon fick svårt att hänga med i debatterna och knappt hann att läsa tidningen. Däremot framhöll hon att hennes kille träffade mycket folk som han kunde diskutera med.⁶⁹

En uppmaning i rörelsens internbulletin att dra med husmödrarna i Vietnamarbetet vittnar om en för tiden ganska konventionell kvinnosyn. Enligt denna uppmaning utgjorde husmödrarna en stor reserv som DFFG försummat. ”De måste väckas, de läser ofta lättlästa saker som veckotidningar. VB (Vietnambulletinen) är definitivt för svår för flertalet husmödrar”, hette det bl a. Bulletinen borde enligt uppmaningen skriva om saker som berörde husmödrarna och t ex jämföra med kvinnornas situation i Vietnam och jämföra matpriserna i Sverige och Saigon. Vidare ansågs att FNL-arna borde propagera i sandlådor och tvättstugor, där husmödrarna fanns.⁷⁰

Jämlikhet utgjorde ett av nyckelorden i FNL-rörelsens politiska retorik, en jämlikhet som även skulle omfatta relationen mellan man och kvinna. Diskussionerna inom rörelsen vittnar också om en medvetenhet om problematiken. I praktiken återstod emellertid mycket att göra.

FNL-rörelsen hamnade i många avseenden i skarp motsättning till det etablerade samhällets värderingar. Politiskt representerade den en motkultur. När det gällde att praktisera jämlikhet mellan könen skilde sig FNL-rörelsen emellertid inte från andra politiska organisationer.

Kampmetaforer

För att förtydliga FNL-arnas tänkande och handlande utgör språket ett relevant analysobjekt, som gör det möjligt att avläsa kulturella koder. I detta avsnitt riktas fokus på rörelsens användande av en av de centrala metaforerna i diskursen.

Politiken tolkas ofta i bilder hämtade från det mellanmännsliga samlivet. Ibland talas om politik i termer av utbud och efterfrågan, ett bildspråk som härrör från den ekonomiska sfären. Ibland är det idrottens värld som står modell för metaforiken. Tolkningar av politiken uttrycks då i termer av vinnare, förlorare, fullträffar etc. Metaforer i betydelsen ”uttryck använda i överförd betydelse” används emellertid inte bara av politikens uttolkare utan också av dess aktörer.⁷¹

FNL-rörelsen tycks i enlighet med kommunistisk tradition ha hämtat sitt bildspråk från det militära språkbruket. Metaforer som vapen, segrar och taktik förekom ofta i rörelsens analyser. Vapen i kampen mot imperialismen kunde t ex vara ”folkets stöd” eller Maos lilla röda. Vanligast av de militära metaforerna var kanske ändå kamp, som knöt an till vänsterns språkbruk. Talet om klasskamp och kamp mot imperialismen utgör några av många exemplen. Första refrängraden i Internationalen: ”Upp till kamp emot kvalen! Sista striden det är,” kan ses som ytterligare ett exempel.

Exempel på bildspråk som kan relateras till begreppet kamp är många. Kritik av artiklar i Vietnambulletinen, som glorifierade kriget, avvisades t ex av FNL-rörelsens ledning med motiveringen att dessa artiklar fyllde en funktion genom att illustrera ”folkets kamp”.⁷²

⁶⁹ ”FNL i Sverige” nr 5 1975, ”Intervju med FNL-are som har två barn”.

⁷⁰ ”FNL i Sverige” nr 2 1972, ”Dra med husmödrarna”.

⁷¹ Petersson (1989) s 9-10.

⁷² ”FNL i Sverige” nr 5 1969, ”Motioner och förslag” motion nr 15.

FNL-rörelsen tolkade den historiska utvecklingen som en kamp mellan olika grupper och intressen. Imperialismbegreppet användes exempelvis för sådana tolkningar. Men även det egna politiska arbetet såg rörelsen som en kamp. Sköld Peter Matthis uttalade i en tidningsintervju att striden behövdes. ”Inget reaktionärt faller av sig självt. Man måste putta omkull det.”⁷³ En aktivist betonade att ju större det svenska folkets solidaritet med det indokinesiska folket blev, desto fler ”attacker” kunde man förvänta sig från maktavarna. I det läget ansåg han att inrättandet av militär kunde bli aktuellt. Han pläderade därför för propagandaarbete på regementen. Tanken var att påverka soldater och därmed göra dem ovilliga att delta i ”attacker mot folket”.⁷⁴ Kampidealet hade en stark ställning inom rörelsen.

Kampmetaforen fick även betydelse för rörelsens handlande. Således planerade FNL-grupperna 1966 att skicka en frivilligbrigad till Vietnam för att kämpa mot USA. Gruppen i Stockholm förhörde sig vid upprepade tillfällen hos befrielsefrontens representanter i Europa om intresset för en sådan brigad. Vietnameserna avvisade tacksamt men bestämt erbjudandet och förklarade att man hittills hade klarat situationen utan nämnvärt stöd utifrån. Skulle ett sådant stöd bli nödvändigt ämnade befrielsefronten först försöka med andra lösningar innan man avsåg vädja om en internationell frivilligbrigad. Enligt befrielsefronten kunde DFFG bäst arbeta för Vietnams sak genom informations- och propagandaaktiviteter i Sverige.⁷⁵

FNL-rörelsen var emellertid mån om att inte förlora initiativet på hemmafronten. Uppenbarligen upplevde den också en viss konkurrens från kommunistpartiets ungdomsförbund, som likaledes planerade att sända frivilliga till Vietnam.⁷⁶ Rörelsen ansåg det därför viktigt att utarbeta klara handlingslinjer, enligt vilka personer som anmälde sig som frivilliga skulle informeras om vietnamesernas syn och uppmanas att ”koncentrera sin kampvilja” till det politiska arbetet i Sverige. Samtidigt skulle dessa personers namn och övriga data registreras, så att en ”grundstyrka” fanns till hands den dag FNL eventuellt behövde internationellt stöd.⁷⁷

En svensk frivilligbrigad till Vietnam blev aldrig aktuell. Intet tyder heller på att en grundstyrka de facto upprättades. En FNL-aktivist, som av en tidning fick frågan varför han inte själv åkte till Vietnam, svarade att vietnameserna inte ville ha hjälp i form av trupper. ”Det vore alltför jobbigt att anpassa såna som oss till förhållanden där borta,” enligt honom.⁷⁸ Denna förklaring överensstämde sannolikt ganska väl med vietnamesernas syn.

Vilken eventuell nytta en svensk brigad kunde ha gjort i Vietnam framgår inte av FNL-gruppernas resonemang. Vietnameserna själva var uppenbarligen tveksamma. För arbetarrörelsen hade mobiliseringen av Spanienfrivilliga trettio år tidigare stor symbolisk betydelse. En frivilligbrigad till Vietnam skulle förmodligen ha fått motsvarande betydelse för FNL-rörelsen. Samtidigt kan målsättningen att skicka en frivilligbrigad till Vietnam ses som ett försök att ge kampmetaforen en reell innebörd. Fienden skulle inte bara bekämpas i retoriken utan också i verkligheten.

I kampmetaforen ligger likaledes utpekandet av en motståndare. Ingen kamp utan en fiende. På ett psykologiskt plan finns hos människan ett fundamentalt behov av att utpeka en motståndare, ett behov som grundläggs redan under de första levnadsåren. Dessa tidiga präglingar

⁷³ GT 27/6 1968, ”Inget reaktionärt faller av sig självt. Man måste putta omkull det”, intervju med Sköld Peter Matthis.

⁷⁴ ”FNL i Sverige” nr 4 1971, ”FNL-arbete i lumpen”.

⁷⁵ Rapport från DFFGs arbetskonferens 20-21/8 1966. *DFFG F1:1*.

⁷⁶ ”Frivilliga till Vietnam” av Demokratisk ungdom 10/5 1966. *Clarté 1*.

⁷⁷ Rapport från DFFGs arbetskonferens 20-21/8 1966. *DFFG F1:1*.

⁷⁸ Exp 6/1 1968, ”Han är vår första yrkesdemonstrant”.

ligger sedan till grund för den sociala uppfattningen om ”dem” och ”oss”.⁷⁹

I FNL-rörelsens program såväl som retorik utgjorde USA-imperialismen den självklara huvudfienden. Rörelsen var mycket explicit på den punkten. USA bar skulden för Vietnamkriget och utgjorde den främsta symbolen för kapitalism. Fienden definierades ideologiskt.

Inom FNL-rörelsen upplevdes det som mycket viktigt att utpeka en motståndare och frammana en fiende. Som en aktivist uttryckte det på ett möte i Örebro FNL-grupp: ”Eftersom vi inte har någon officiell amerikansk representation i Örebro, föreslår jag en aktion mot Kapp-Ahl.”⁸⁰ Behovet av en motståndare att bekämpa tycks ha varit stort. Sannolikt är det också lättare att mobilisera ett engagemang när det finns en konkret fiende att bekämpa. Hotbilder kan användas för att synliggöra en sådan fiende.

För FNL-rörelsen utgjorde USA-imperialismen inte bara ett hot utan på ett känslomässigt och retoriskt plan också ett viktigt hatobjekt. En DFFG-delegation konstaterade efter sin hemkomst från Kina och Vietnam att den hade fått en djupare förståelse för kampen i Indokina ”och ett djupare hat mot USA-imperialismen”. Enligt delegationen var det viktigt att lära av ”det tappra vietnamesiska folket. Liksom de är beredda att skjuta ner angriparna vid varje nytt anfall, måste vi vara beredda att uttrycka vårt hat och vår avsky mot USA-imperialisterna vid varje upptrappning av kriget.”⁸¹

På ett emotionellt plan var det således inte bara frågan om ett avståndstagande från USA. ”Vi hatar USA för detta mördande” skrev Sara Lidman. ”McNamara är en stor mördare. Vi hatar honom.” Analogier mellan USA och Hitlertyskland användes också. Det ansågs finnas ett släktskap mellan Johnsons och Hitlers metoder.⁸² Utpekandet av USA som huvudmotståndare fick ibland närmast karaktären av demonisering.

FNL-rörelsens fiendebilder kan ibland avläsas indirekt i retorikens formuleringar. Ansvariga för USAs utrikespolitik betecknades ofta som USA-imperialister, ibland förkroppsligade av presidenterna Richard M Nixon eller Lyndon B Johnson. Som ansvariga för Sovjetunionens utrikespolitik utpekades sovjetledarna, och som ansvariga för Kinas utrikespolitik det kinesiska folket. Förklaringen till de olika språkbruket skall förstås sökas i rörelsens ideologiska plattform. Uppskattades en stats agerande förklarades folket som ansvarigt, t ex det kinesiska folket. I Sovjetunionens fall utpekades ledarna många gånger som direkt ansvariga. Därmed markerade rörelsen att ledarna hade svikit det sovjetiska folket, som enligt dess uppfattning inte önskade en socialimperialistisk utrikespolitik. Beteckningen USA-imperialister råder det däremot ingen tvekan om. Den utpekade direkt USA som fiende. Motståndaren definierades ideologiskt och omfattade egentligen alla man tyckte illa om. USA-imperialismen blev en samlingsbeteckning på alla fiender till socialismen.

USA-imperialismen var samtidigt ett abstrakt begrepp svårt att materialisera. FNL-rörelsen försökte i vissa sammanhang sammankoppla svenska företag eller svenska kapitalister med USA-imperialismen. I en redogörelse från FNL-gruppen i Lund betonades vikten av att fastställa vilka grupper i Sverige som stödde USA-imperialismen och att belysa Sverige som

⁷⁹ Jönsson (1990) s 36.

⁸⁰ Protokoll fört vid möte med Örebro FNL-grupp 1/12 1967. *ÖF* (1).

⁸¹ ”FNL i Sverige” nr 4 1971, ”DFFG:s representanter hemma från Vietnam: Vi har mycket att lära av Vietnams folk”.

⁸² VB 1967:1-2, ”Det gäller Vietnam!” av Sara Lidman och ”Vietnam och den amerikanska imperialismen” av Bo Gustafsson.

imperialistisk stat.⁸³ Denna retorik bar emellertid abstraktionens täckmantel. Med vissa enstaka undantag var det svårt för FNL-rörelsen att på ett trovärdigt sätt empiriskt belägga ett samröre, att peka på ett konkret samband mellan svenska företag och USAs krig i Vietnam.

I flera sammanhang fick den svenska polisen eller regeringen förkroppsliga fienden. På gator och torg uppstod också direkta konfrontationer mellan FNL-arna och polisen. Ordföranden Sköld Peter Matthis såg det som ett gott tecken att regeringen och polismakten bekämpade FNL-rörelsen. ”Det visar vi är inne på rätt väg”, konstaterade han.⁸⁴

Det finns flera exempel som säger något om behovet av en motståndare på hemmafronten. I Västerås försökte uppenbarligen rektorn vid en av stadens gymnasieskolor att förbjuda utdelning av FNL-rörelsens flygblad och gruppens kontaktman fick hotfulla brev och telefonsamtal. Västerås-gruppen konstaterade emellertid att man hade blivit mycket besvikna om denna reaktion inte kommit. ”Den visar nämligen att Pentagons små vänner i Västerås blivit oroade av flygbladet.”⁸⁵

Uppsala FNL-grupp konstaterade att dess demonstrationer bemöttes alltmer positivt. Man var bekymrade över att motståndarna hade blivit mindre provocerade och att de direkta angreppen inte längre hade samma glöd som tidigare. Enligt Uppsala FNL-grupp verkade det ”vara brist på organiserade fascister”. Gruppen konstaterade att under hösten 1967 hade det endast förekommit stenkastning mot fönster där det fanns Vietnamskyltar samt mötessabotage med tidsinställd siren.⁸⁶

Som framgång använde FNL-rörelsen flitigt kampmetaforen i olika skepnader. Med denna metafor knöt rörelsen an till vänsterns traditionella språkbruk. Kampmetaforen fick emellertid inte bara betydelse för rörelsens retorik.

I metaforer möts ideologi och praxis. Om metaforerna sedan styr ett beteende eller är resultatet av ett beteende kan förstås vara besvärligt att avgöra. Även om aktörernas tänkande och handlande tycks påverkat av bildspråket de använder kan det teoretiskt sett lika gärna vara omvänt. FNL-rörelsen utgjorde emellertid en del av vänstern och var starkt påverkad av dess språkbruk. Kampmetaforen blev därför också ett naturligt inslag i rörelsens retorik och verkar att ha påverkat dess politiska tänkande och handlande. Rörelsen fångades av metaforen och försökte omsätta den i praktisk politik. Språket som rörelsen ibland använde för att beskriva fienden indikerar samtidigt ett mer grundläggande behov av att utpeka en symbol för all ondska i världen.

Ideologisk sorteringsmaskin

Bakom FNL-rörelsens ideologiska fasad och politiska retorik kan man skymta ett kulturellt mönster, som medvetet eller omedvetet påverkar människors handlande. I vardagens språkbruk beskrivs detta mönster inte sällan som religion. En sådan beteckning kan emellertid leda fel. Ambitionen i detta avsnitt är att försöka frilägga eller åtminstone diskutera förekomsten av ett sådant kulturellt mönster för att belysa engagemangets karaktär.

Historikern *Bent Jensen* betraktar i en studie av danska kommunister under 1930-talet de intellektuellas engagemang i den kommunistiska rörelsen som ett frivilligt självbedrägeri. Bidragande till detta självbedrägeri var enligt Jensen drömmen om mänsklighetens broder-

⁸³ Verksamhetsberättelse för Lunds Vietnamkommitté. *DFFG A1:1*.

⁸⁴ Öppningstal av Sköld Peter Matthis vid DFFGs andra riksmöte 6-7/1 1967. *DFFG F1:1*.

⁸⁵ ”FNL i Sverige” nr 1 1972, ”Så gjorde Västerås ett bra flygblad”.

⁸⁶ Verksamhetsberättelse för Uppsala FNL-kommitté. *DFFG E2 A:1*.

skap, illusionen om historiens framsteg manifesterad i stalinismen och skuldkänslor på en privilegierad tillvaro. Enligt Jensen fanns ett behov av att tro eller rättare sagt ett behov av en religion. Marxismen-stalinismen erbjöd intellektuella fasta hållpunkter i tillvaron, något att tro på som ersättning för religionen. Jensen knyter därmed an till en vanlig uppfattning, enligt vilken många av stalinismens anhängare befann sig i ett emotionellt tomrum, som uppstått i takt med samhällets sekularisering.⁸⁷

I den kommunistiska ideologin finns en tro på att tillvaron kan organiseras bättre i framtiden. Utopin gäller ingen existerande verklighet utan en framtida verklighet omöjlig att kritisera. Denna utopi ställs bortom all diskussion. Kommunismen accepterar lika lite som religioner alternativa konkurrerande teorier. Den alltomfattande godheten i det egna systemet kan inte ifrågasättas.⁸⁸

För kommunister i västvärlden utgjorde Sovjetunionen under lång tid det förlovade landet. Förutsättningen för denna ställning var inte bara Sovjetunionens avgörande roll i kommunismens historia utan också den kommunistiska diskursen som omöjliggjorde frågetecken. Under andra hälften av 1960-talet började Sovjetunionen förlora sin status bland vänstergrupper i västvärlden. Istället framträdde Kina som det nya paradiset. Mao Zedong och kulturrevolutionen utgjorde de nya förebilderna inför vilka rationell kritik stod vanmäktig. Maos lilla röda, egentligen en citatsamling, blev för många en bibel. Hyllningarna av den kinesiska modellen inom delar av vänstern antog former tidigare inte skådade i Sverige.

Personkulten inom marxismen-leninismen spelade en väsentlig roll i detta sammanhang. Ledarna och deras doktriner odödliggjordes. Lenin betraktades inte så mycket som en historisk person utan som en symbol som aktiverade positiva känslor gentemot marxismen-leninismen. Den sovjetiska Leninkulten utgjorde ett organiserat system av ritualer och riter. Dess kollektiva funktion var att skapa känsloband mellan deltagare/åskådare i kulten och partiet personifierat av Lenin. Stiliserade porträtt och byster av Lenin framstod som kultens ikoner och hans idealiserade biografier som dess evangelium.⁸⁹

I 1960-talets Sovjetunionen fick Leninkulten större genomslagskraft än tidigare. Vördnaden för leninismen genomsyrade samhället och gav partiet och det politiska systemet legitimitet. Syftet med Leninkulten var att inspirera och uppmuntra till insatser för framtiden. Genom glorifiering av ett legendariskt förflutet utlovades förverkligandet av en bättre framtid. Därmed försökte partiet att få Sovjetmedborgarna att förtränga eller glömma besvikelserna över vardagslivets villkor.⁹⁰

I Kina nådde hyllningarna av Mao Zedong sin kulmen under kulturrevolutionen. Ceremonier till hans ära påminde om religiösa riter. Varje tänkbar plats i Kina pryddes av porträtt av den store rorsmannen. Maos lilla röda citerades i alla möjliga sammanhang. Han dyrkades som en gudomlig fadersgestalt.⁹¹

Personkulten i Sovjetunionen och Kina hade ur ledarnas synvinkel ett pragmatiskt syfte. Den rättfärdigade det socialistiska samhällsbygget samt inspirerade och uppmuntrade medborgarna att uthärda uppoffringar.

Inom FNL-rörelsen nådde Lenin- och Maokulten inte alls samma nivå. Inte heller rörelsens

⁸⁷ Jensen (1984) s 178-180.

⁸⁸ Thing (1993) s 993-995. Se även Rosenberg (1994) s 48-50.

⁸⁹ Tumarkin (1983) s 2-3.

⁹⁰ Tumarkin (1983) s 259-261.

⁹¹ SDS 23/12 1993, "Gud på nytt" av Bertil Lundahl.

hyllningar av Ho Chi Minh kunde konkurrera med Kinas knäfall för Mao. Men rörelsens lovtal till framstående kommunistiska ledare legitimerade den politiska plattformen och blev en bekräftelse på att rörelsen förde en riktig politisk linje. Kulten var en del av den ideologiska fasaden, men hade förstås ingen statslegitimerande funktion som i Sovjetunionen och Kina.

Personkulten inom FNL-rörelsen vittnar också om den marxist-leninistiska ideologins starka ställning. Det var den politiska propagandans verklighetsbeskrivningar som gällde. Rörelsens medlemmar blev ovilliga eller oförmögna att se de politiska nyanserna. Utopierna innebar ett frivilligt självbedrägeri.

Självbedrägeriets mekanismer är ett centralt tema i *Arthur Koesters* författarskap, vilket bl a *Göran Rosenberg* påpekat. Rosenberg syftar på den ”ideologiska sorteringsmaskinen” som gör det möjligt att bortdefiniera allt motstånd och ta vara på allt tilltalande. I 1930-talets Sovjetunionen förträngde den besökande Koester bilder av hungersnödens offer. Han registrerade inte barnens uppsvällda magar utan såg endast mönsterfabriker och stålverk. Det mentala kulisspelet var effektivt, utopins suggestionskraft stark. Övertygelse gjorde kunskap till fiende.⁹²

Med hjälp av en ideologisk sorteringsmaskin konstruerade 1930-talets västeuropeiska kommunister en fiktiv verklighet, som de handlade utifrån. På ett likartat sätt fungerade också den ideologiska sorteringsmaskinen för FNL-are i 60- och 70-talens Sverige. Napalm och övergrepp mot civilbefolkningen var i högsta grad en realitet. Men samtidigt konstruerade de med hjälp av ett mentalt kulisspel och självbedrägeri sin egen bild av Vietnam och befrielsekrig. Verkligheten omtolkades så att den överensstämde med föreställningarna. Den färdiga bilden innehöll delar av en verklighet, men var också en ideologisk fiktion.

Sara Lidman skriver 1970 i en artikel i *Aftonbladet* om FNL-soldatens dagliga matranson, som utgjordes av en risboll sammanpressad i ett tygstycke och fäst vid bältet. Hon fortsätter: ”Om han såras dödligt i striden är han noga med att visa sin överlevande kamrat en omsorg utan återvändo. Han lossar risknytet från vecka livet och ger till den andre med orden: glöm inte att äta min bror ...”⁹³

Lidmans beskrivning känns igen. Historien om den döende soldaten som ögonblicket innan han drar sista sucken utför en hjältegärning förekommer i många patriotiska krigsskildringar. Författaren Jaroslav Hakek ironiserar i romanen ”Den tappre soldaten vejks äventyr” över de hjältemodiga gärningar som utförs av dödligt sårade soldater.⁹⁴

Till skillnad från Hakek menar Lidman emellertid allvar. I sitt mentala kulisspel använder hon schablonen om den dödligt sårade soldatens sista hjältemodiga insats för fosterlandet. Och hon var inte ensam. Bilden av Vietnam som FNL-rörelsen presenterade bar i högsta grad prägel av fiktion.

Sociala stereotyper är vanligt förekommande i den mänskliga föreställningsvärlden. De finns i politisk retorik såväl som i vardagens samtal. Inom FNL-rörelsen användes givetvis också stereotyper. Dess program och propaganda innehöll förenklade bilder av vietnameser såväl som amerikaner. Genom att förtydliga dessa stereotypers utformning är det möjligt att belysa hur rörelsens ideologiska sorteringsmaskin fungerade och vilka konsekvenser den fick. Som

⁹² Rosenberg (1994) s 16-19.

⁹³ AB 21/12 1970, ”Varför ska vi lyda dessa herrar från andra sidan havet?” av Sara Lidman.

⁹⁴ Hašek (1967) se t ex s 193.

underlag för en sådan analys används artiklar, intervjuer och reportage i Vietnambulletinen. Bulletinen fungerade som rörelsens främsta propagandavapen och hade en stark legitimitet inom rörelsen. Materialet som publicerades var ibland signerat, ibland uppenbarligen sammanställt, bearbetat eller översatt av redaktionen. Intressant är inte om enskilda artiklar representerade redaktionens linje eftersom tidskriften som helhet var politiskt styrd och kontrollerad. I centrum står istället analysen av de stereotyper som bulletinen okritiskt förmedlade.

FNL eller rättare sagt befrielsearmén framställdes inledningsvis i Vietnambulletinen som primitivt utrustad. Den beskrevs som en barfotaarme som inte bara kämpade med gevär och handgranater utan också med spjut och pilar mot en teknologiskt vida överlägsen fiende. Vidare betonades att befrielsearmén grundade sig på folkkrigets principer. Soldaterna deltog inte bara i strider. De utgjorde också politiska arbetsgrupper som utvecklade ”det sydvietnamesiska folkets politiska medvetenhet” och produktionskårer som hjälpte till i jordbruket. Fritiden ägnades åt politiskt arbete. Soldaterna deltog i möten, diskussioner och filmvisningar. De förmedlade sina erfarenheter och propagerade bland folket. På kvällarna när soldaterna inte slogs umgicks de med folket i byarna.⁹⁵

Enligt en artikel drömde varje nordvietnames, som kunde hantera ett gevär, om att skjuta ned ett amerikanskt flygplan. Vietnameserna jagade enligt författaren flygplan med gevär som en jägare jagade villebråd.⁹⁶ I en annan artikel betonades att FNLs soldater arbetade för att hjälpa bönderna och att de därmed på sätt och vis arbetade för sig själva. Om skörden blev bra gav bönderna större frivilliga bidrag till befrielsearmén. Det poängterades i artikeln att det inte varit nödvändigt att ta ut några skatter för att försörja armén. Alla människor visste att FNL kämpade mot USA och gav därför frivilligt så mycket de kunde.⁹⁷

En bild publicerad i bulletinen visade tre vietnamesiska flickors avsked från en fjärde beväpnad flicka som skulle tjänstgöra i Folkarmén i Nordvietnam. Enligt bildtexten var avskedet emellertid inte tungt. ”I Nordvietnam är det en stor ära att få kämpa i Folkarmén för att försvara fosterlandet.”⁹⁸

Kvinnorna på denna bild var oerhört vackra. En artikelförfattare betonade också sin förvåning över att kvinnorna i Vietnam kunde sköta hårt arbete och ändå förbli så vackra och feminina. Som exempel nämnde han fabriksflickor som bemannade luftvärnskanoner eller övade sig i att med bara händer ta ifrån fiender gevär med påskruvade bajonetter.⁹⁹

Artiklarna om de vietnamesiska FNL-soldaterna var idealiserade och följde ett klassiskt mönster för propagandakrigsskildringar. De handlade om hjältar som tillsammans med folket bekämpade fienden.

Beskrivningen av vietnamesernas insatser i kriget mot Saigon-regimen och USA skedde ofta i termer av hjältemod. Ibland tillskrevs dessa vietnameser övermänskliga prestationer. I en artikel berättas t ex om en ung gerillasoldat som fått ena handen och delar av den andra bortslitna. Han hade haft mardrömmar under natten och drömt att byn blev anfallen. Yrvaket rusade gerillasoldaten upp och lossade sprinten på en handgranat. När han skulle kasta den insåg han plötsligt läget. Han tänkte på sina sovande kamrater, höll därför fast granaten med

⁹⁵ VB 1966:2, ”Befrielsearmén”, 1968:4 s 14 och 1970:4, ”Försvara folkmakten!”.

⁹⁶ VB 1966:2, ”Nordvietnams förberedelser”.

⁹⁷ VB 1970:4, ”Försvara folkmakten!”.

⁹⁸ VB 1972:1, ”Avsked”.

⁹⁹ VB 1966:2, ”Nordvietnams förberedelser”.

båda händerna och stack in händerna under en rissäck. I en annan artikel berättar en flicka om hur några vietnamesiska kvinnor med vedträn som enda vapen dödade sex soldater.¹⁰⁰

En vietnamesisk gerillaflicka berättar i bulletinen hur hon tillsammans med en liten grupp smög fram till en samlingslokal, där amerikanska soldater höll möte, och kastade in två granater. Hon och hennes kamrater gömde sig därefter i ett underjordiskt skyddsrum. När soldaterna började närma sig ingången blev det kritiskt för gruppen. En av kamraterna erbjöd sig att hoppa ut och skjuta på amerikanerna, men gerillaflickan ville själv. Hon öppnade luckan, kastade ut ett par granater och dödade åtta amerikanska soldater. Sedan hoppade hon upp och sköt med maskingeväret mot de övriga. Tillsammans med sina kamrater dödade hon samtliga amerikaner i huset. Och kampen fortsatte. Hon bad därför sina kamrater att klippa av hennes långa hår, som var i vägen för henne när hon slogs mot amerikanerna. Men kamraterna vägrade eftersom vietnamesiska flickor enligt den gängse uppfattningen skall ha långt hår. Till sist gav de dock vika och klippte av håret. Enligt gerillaflickan var det en stor lättnad. Det var mycket enklare att strida med kort hår.¹⁰¹

En av de främsta vietnamesiska frihetshjältarna *Nguyen Van Troi* arresterades 1964 och arkebuserades i Saigon. Han var enligt beskrivningen i Vietnambulletinen en person som förvånade alla. Innan han avrättades försökte han fly ett antal gånger. Han hoppade ut genom ett fönster, men föll och bröt benet. Han kom på sjukhuset och återfördes efter behandling till sin cell. Senare på kvällen försökte han linda upp bandagen för att åter fly trots sitt brutna ben. Vid själva avrättningen, efter första skottsälvan som träffade honom i bröstet, fortsatte han ropa: "Länge leve Vietnam! Länge leve Ho Chi Minh". *Nguyen Van Troi* var enligt Vietnambulletinen "starkare än döden".¹⁰²

Nordvietnameserna behandlade enligt bulletinen också sina krigsfångar betydligt mer humant än motståndarna. Enligt en artikel bars eller stapplade FNL-fångar ut från Saigons fängelser när de blev fria, medan amerikanska krigsfångar leende och välmående klev av planet från Nordvietnam. Som illustration till kontrasten publicerade bulletinen en bild av amerikanska krigsfångar i Hanoi, som skrattande sitter kring ett bord och dricker öl och te. På samma sida publiceras en bild av hur misstänkta FNL-sympatisörer bakbundna och med bindel för ögonen släpas bort av Saigonregimens soldater.¹⁰³

Bilden av de politiska förhållandena i Nordvietnam eller i de "befriade" delarna av Sydvietnam följde den ideologiska mallen för beskrivningen av en socialistisk stat.

Enligt en intervju med representanter för FNL var det lättast att få bönder och arbetare att förstå vikten av att delta i den militära kampen mot USA, eftersom de var mest förtryckta. Svårare var det att mobilisera intellektuella och religiösa.¹⁰⁴

I bulletinen framhölls att det inte var någon enpartistat som växte fram i de "befriade" områdena i Sydvietnam. Tvärtom hävdades att grunden för befrielsearméns framgångar var folkets rätt att styra sig självt. Den politiska målsättningen var bredast möjliga enighet bakom revolutionskommittéerna. Alla intresserade grupper skulle enligt bulletinen finnas företrädade i byarnas administrationer.¹⁰⁵

¹⁰⁰ VB 1967:5, "Sjukvården" och "De befriade områdena".

¹⁰¹ VB 1971:4, "En gerillaflicka berättar".

¹⁰² VB 1971:5, "Nguyen Van Troi".

¹⁰³ VB 1973:3, "Piloterna fantiserar om tortyr".

¹⁰⁴ VB 1968:1, "Vår offensiv kommer att fortsätta".

¹⁰⁵ VB 1970:4, "Alla soldater strider inte med gevär".

Vietnambulletinen förmedlade också okritiskt den nordvietnamesiska propagandan om den socialistiska statens prestationer. Trots att kriget pågick överträffade således produktionen i Nordvietnam ändå de uppsatta målen, vilket knappast kan ha förvånat en idog läsare av bulletinen. I kolgruvan Ha Tu strävade arbetarna efter att uppfylla första kvartalets statliga produktionsplaner ”redan till den 26 mars”. Lastbilslaget och borrlaget hade redan klarat sin plan före utsatt tid.¹⁰⁶

Skolväsendet i Nordvietnam och de vietnamesiska skolorna, som upprättades i de ”befriade” områdena i Sydvietnam, ägnades stor uppmärksamhet i bulletinen. I skildringarna av elevernas och lärarnas insatser saknades inte heller hjälteglorior. Vietnambulletinen konstaterade exempelvis att 25 procent av skolbarnen i Nguyen Van Troi-skolan var mönsterelever. Vidare noterades att barnen under rasterna sjöng patriotiska och revolutionära sånger.¹⁰⁷

Eftersom papper var en bristvara delade skolbarnen på böckerna. Enligt bulletinen hade ett barn boken en dag och överlämnade den på kvällen till nästa. Flera av lärarna var krigsinvalida. Folk i byarna tog hand om dem och i gengäld fungerade de som lärare. Invaliderna behövde därför inte, som påpekades i bulletinen, känna sig onyttiga.¹⁰⁸

Växelspelet mellan teori och praktik betraktades som en viktig läroprocess i den socialistiska ideologin. Kombinationen av teoretiska studier och praktiskt arbete utgjorde enligt Vietnambulletinen också en grundläggande princip för skolundervisningen i Nordvietnam. Redan i lågstadiet ingick det enligt bulletinen som en del i läroplanen att barnen skulle hjälpa sina föräldrar hemma med praktiskt arbete. Barnen utförde enkla sysslor som ”att se efter bufflarna, diska eller döda flugor”.¹⁰⁹ I det feodala Vietnam hade det varit brukligt att barnen hjälpte sina föräldrar. I det nya Vietnam som växte fram fick denna tradition ideologiska förtecken.

En vietnamesisk lärare berättade i bulletinen att skoleleverna under den amerikanska tiden föraktade sina lärare därför att dessa bara arbetade för pengar. Hon hävdade att barnen blev förvildade, rökte och varken brydde sig om att gå i skolan eller att arbeta på risfälten. När amerikanerna lämnade Vietnam fick barnen däremot enligt henne en social uppfostran. Lärarna började samarbeta med föräldrar och elever.¹¹⁰

Lika idealiserat som det vietnamesiska folket framställdes, lika korrumperade beskrevs USA, amerikanska soldater och Saigon-regimen. Enligt Vietnambulletinen bodde generalerna på lyxhotell med spegelsalar, barskåp och helikopterplatta på taket, medan de meniga levde i smuts, hunger och sjukdomar. Bombandet betraktades som en sport. Den som fällt flest bomber blev enligt bulletinen snabbare befördrad eller fick en lyxsemester i Hongkong. Tortyr användes som självändamål.¹¹¹

Amerikanerna förde enligt bulletinen med sig en ”förslavande” och ”korrumperande” kultur till Vietnam.¹¹² ”Vad du bör veta om nattklubbar världen över”, nämndes i bulletinen som exempel på filmer som visades i Saigon. Kulturen i de USA-ockuperade områdena bestod av beskrivningarna att döma av striptease, gangsterfilm och prostitution. Syftet med denna kultur

¹⁰⁶ VB 1971:3, ”Kolarbetarna i Ha Tu stod emot bomberna”.

¹⁰⁷ VB 1968:4, ”Nguyen Van Troi-skolan”.

¹⁰⁸ VB 1970:4, ”Därför segrar FNL”.

¹⁰⁹ VB 1971:3, ”Vi låter aldrig USA hindra våra barn att gå i skola”.

¹¹⁰ VB 1974:2, ”Reserapport från Quang Tri”.

¹¹¹ VB 1967:4, ”USA-soldater: Vi vill åka hem!”.

¹¹² VB 1967:5, ”Vad vill FNL?”.

var enligt bulletinen att demoralisera ungdomen, därför att korrumperade unga män lättare lät sig hyras som legoknektar.¹¹³

Situationen i USA skildrades inte som så mycket bättre. Nationalgardet slog ned människor som krävde bättre sociala och ekonomiska villkor. För att upprätthålla ”förtryckarsystemet” i USA måste makthavarna bokstavligen ockupera sitt eget land enligt bulletinen. Samtidigt noterades att det amerikanska folket började bli medvetet om den tilltagande ”fascistiseringen”.¹¹⁴ USA målades upp som djävulens boning.

Det mentala kulissepelet var mycket tydligt. Okritiskt övertog FNL-rörelsen Nordvietnams och FNL-sidans propaganda som i många fall primärt varit ämnad för den inhemska befolkningen. Det syntes inga frågetecken i marginalen. Den ideologiska sorteringsmaskinen malde på.

Hjältesagan om en vietnames som frivilligt lät en granat explodera i händerna för att rädda sina kamrater fyllde förstås en viktig funktion i den nordvietnamesiska krigspropagandan. I den svenska FNL-rörelsen fungerade ideologiskt färgade schabloner förvisso som motvikt till den amerikanska propagandan och fick därmed automatiskt en legitimitet. Men samtidigt vittnar schablonerna om hur effektivt rörelsens ideologiska sorteringsmaskin fungerade.

Utpekandet av USA som skurk och djävulsk konspiratör och FNL samt Nordvietnam som hjältar och martyrer följer samtidigt ett klassiskt mönster ofta förekommande i sociala rörelsers politiska diskurs. Retoriken har formen av en melodramatisk berättelse om motståndarnas skurkaktiga våldshandlingar och hjältarnas tappra insatser. Dessa berättelser fyller funktionen att skilja godhet från ondska, rättvisa från orättvisa, och används för att mobilisera och motivera sympatisörer till aktivt deltagande i politiska aktioner. I själva diskursen konstrueras skurkar och hjältar.¹¹⁵

Den melodramatiska retoriken var också utmärkande för FNL-rörelsens diskurs. Stor energi lades ned på att utpeka och definiera USA som den stora boven i dramat. USA beskrevs som ondskan själv, demonen i den internationella politiken. Vietnameserna som bekämpade amerikanerna utgjorde de självklara hjältarna.

I den melodramatiska berättelsen konstrueras skurken bl a med hjälp av oskyldiga offer för våldshandlingar och heroiska martyrer. Offren är oskyldiga i betydelsen hjälplösa, okunniga eller moraliskt rena. Barn utgör stereotypen i detta sammanhang.¹¹⁶ En sångtext som ”Varje gravid kvinna, varje lekande barn betraktas som militära mål” illustrerar hur oskyldiga offer lyfts fram för att demonisera motståndaren. Barn som offer, stympade eller brandskadade, finns ofta på bild i Vietnambulletinen. Men även i andra avseenden framställs barnet som offer för USA-imperialismen. Flera artiklar i Vietnambulletinen beskriver t ex hur Saigon-regimen rekryterade pojkar till sin arme. ”Jag ger var och en av dem rapp med rottingen”, sa en officer i Saigonarmén enligt bulletinen. ”Sedan slåss de som män.”¹¹⁷ Bilden av en sjuårig vietnamesisk flicka, som enligt bulletinen varje kväll sjöng på en nattklubb för berusade amerikanska soldater, framställer också barnet som offer.¹¹⁸

Heroiska martyrer är de som dör för den goda saken. Beskrivningen av den vietnamesiska frihetshjälten Nguyen Van Troi, som vid avrättningen med en skotts salva i bröstet fortsatte

¹¹³ VB 1968:3, ”Kulturen lever i kampen”.

¹¹⁴ VB 1968:3, ”Kampen inom USA”.

¹¹⁵ Blain (1994) s 805-820.

¹¹⁶ Blain (1994) s 821.

¹¹⁷ VB 1971 nr 4 och 5 samt 1972 nr 1 och 4.

¹¹⁸ VB 1970 nr 2 s 7.

ropa ”Leve Ho Chi Minh” exemplifierar en sådan heroisering.

FNL-rörelsen själv ingick också i den melodramatiska diskursen. Det fanns ett starkt behov att framhäva sina egna insatser för att heroisera kampen mot USA-imperialismen. När Vietnamkriget gick mot sitt slut förlorade den melodramatiska retoriken emellertid sin slagkraft. USA drog sig formellt ur kriget i samband med Parisavtalet 1973. Rörelsen försökte förvisso fortfarande att utmåla USA som konspiratör genom att påtala brott mot avtalet. Men retoriken var inte längre lika övertygande och effektiv. Amerikanernas skurkaktiga handlande föreföll inte längre lika uppenbart. Medlemstalet sjönk och engagemanget klingade av. Rörelsen kunde inte komma upp med en ny slående melodramatisk retorik.

I den delvis fiktiva verklighet som FNL-rörelsen skapade utgjorde Nordvietnam och FNL idealen, politiskt och känslomässigt. Bilden av de hjältemodiga vietnamesiska soldaterna stod i hjärt kontrast till krigets verklighet. Exempel på konsekvenserna av ideologiska blockeringar och på diskursens auktoritativa ställning finns det gott om. Barfotaarmén som arbetade på risfälten när den inte deltog i strid, bönder som frivilligt finansierade armén eller skolelever som inte tyckte om lärare som endast arbetade för att tjäna pengar är några exempel. Vietnambulletinens beskrivningar togs kanske inte på allvar av alla sympatisörer och övertygade FNL-are, men illustrerar i högsta grad självbedrägeriets och den melodramatiska diskursens betydelse.

* * *

Faktorer som engagemang, aktivism, självkritik, moralism och självbilder ger förstås ingen heltäckande bild av rörelsekulturen. Men de synliggör kulturella koder som utgjorde basen för FNLarnas politiska tänkande och handlande. Var för sig representerar dessa faktorer ett stycke rörelsekultur, som säger något om vilka aktivisterna var eller borde vara, och vad rörelsen stod för och representerade.

En tydlig tendens inom FNL-rörelsen var politiseringen av vardagslivet. Allt blev politik. En förebild var politiska aktivister i Kina där maoismens utopier utgjorde basen. Aktivisterna skulle med sin hängivenhet och hänryckning fungera som en katalysator för att mobilisera massorna. De skulle inte bara starta och organisera ett uppror utan också odla och utveckla massornas entusiasm.¹¹⁹ Samma hängivenhet och hänryckning tycks också ha varit vägledande för flera FNL-aktivister.

Kvinnornas roll inom rörelsen vittnar om det kulturella bagagets betydelse. Det var männen som stod för de övergripande politiska analyserna. Ett utmärkande drag hos FNL-rörelsen var också den ideologiska sorteringsmaskinen och den melodramatiska diskursen. Bilden av Nordvietnam och FNL byggde på polemiska förenklingar och tillspetsade formuleringar, som lade ut dimridåer kring nog så viktiga nyanser. Rörelsens verklighetsbeskrivning låg nära Hollywoodfilmernas svartvita bilder. Den fiktiva verkligheten, som FNL-rörelsen konstruerade, grundades delvis på tro eller kanske snarare en religion, där frågetecken inte fick förekomma. Många FNL-are verkade vara fångna i rörelsens diskurs, som var viktig för den politiska identitetsbildningen.

FNL-rörelsens verksamhet illustrerar engagemangets dilemma. Ideologins världsbild accepterades okritiskt, och det fanns därmed inte utrymme för verklighetens färgskiftningar.

¹¹⁹ Chan (1985) s 6.

11 Bildernas språk

Fotografiet har sitt eget språk, som bygger på konventioner på samma sätt som skriftspråket. Vid genomläsning av FNL-rörelsens Vietnambulletin är det inte svårt att identifiera detta bildspråk. Illustrationerna följde en tydlig mall med otvetydiga stereotyper. USA och Saigon-juntan demoniserades medan FNL och Nordvietnam glorifierades. Bildspråket var entydigt. På de följande sidorna analyseras Vietnambulletinens bildmaterial utifrån vissa centrala teman. [**OBS: Nedan har kommentarerna medtagits, men *inte* bilderna! – Red anm**]

Fienden

Inte bara amerikanerna utan även deras föregångare uppmärksammades i Vietnambulletinen.

Bild 1 visar fransmän i Vietnam i början av 1950-talet. I kortbyxor, bar överkropp, med cigarett i mungipan och med var sin kulspruta i handen ser de mycket vilsekomna ut där de står mitt i djungeln. Om dessa soldater skall ses som representativa för den franska armén, såsom Vietnambulletinen framställer dem, är det knappast förvånande att Frankrike förlorade i Dien Bien Phu 1954.

Bild 2 visar en amerikansk soldat i Vietnam som instruerar en vietnames. Bildtexten innehåller ett citat enligt vilket västerlänningar redan under medeltiden var ”av trög läggning och utan andlig mognad, stovväxta och vithyllta och i avsaknad av tankeskärpa och intellektuell rörlighet.” Bilden skall ses som ett inte helt oävet försök att illustrera detta citat.

FNL-rörelsens melodramatiska diskurs, där amerikaner framställdes som skurkar och FNL-soldater som hjältar, kan tydligt avläsas i Vietnambulletinens val av illustrationer.

Bild 3 visar USA-soldater med ansiktena täckta av gasmasker. Närliggande associationer är en svärm farliga skadedjur. Kontrasten är tydlig till bilden av ett gäng skrattande och avslappnade soldater ur befrielsearmén (bild 4). Denna bild ger associationer till en utflykt i det gröna och inte till ett blodigt krig.

Kvinnliga soldater

En mycket stor del av FNL-soldaterna och de nordvietnamesiska soldaterna som avbildades i Vietnambulletinen var kvinnor. På ett ytligt plan kan detta förstås tolkas som ett sätt att illustrera att hela det vietnamesiska folket deltog i kampen mot USA.

Bild 5 visar en grupp kvinnliga soldater som i all fridsamhet tycks förbereda en strid eller möjligen diskutera taktik. Bild 6 visar några av de 30 flickorna i luftvärnsmilitian i byn Hoa Loc. Enligt Vietnambulletinen har de skjutit ner två USA-plan, det första med ett enkelt gevär. Flickorna var inte heltidssoldater, utan de arbetade också på fälten. Deras paroll var: ”Ena handen på plogen – den andra på geväret”. Budskapet i bild 7 är tydligt. Vietnameserna var egentligen fredliga. De använde inte vapnen för att döda utan som danspartner.

På en djupare nivå var syftet med bilderna av skrattande, dansande eller arbetande kvinnliga soldater förstås att väcka sympatier. Det fanns ingen manlig aggressivitet i kvinnliga soldater, inget maskulint våld. Det vilade en oskuldskraft över kvinnliga soldater som inte gick att frammana med deras manliga kollegor.

Gangstermetaforen

Vietnambulletinens ambition var inte bara att demonisera USAs soldater i Vietnam. Kritik riktades också mot det amerikanska samhället i allmänhet. I det sammanhanget användes

gangstermetaforen för att ge associationer till det brottsliga i USAs beteende.

Bild 8 föreställer enligt Vietnambulletinen en jordägares vakt vid en druvplantage i USA. Den lätt överviktiga och beväpnade vakten, snaggad som en marinsoldat, liknar mest av allt en cowboy. Men bilden ger även associationer till gangstermetaforen.

Denna metafor är ännu tydligare i bild 9, som Vietnambulletinen publicerade för att illustrera förhållandena i USA. Mannen i främsta ledet längst till höger, som står lutad mot stolpen, tycks vara hämtad från maffians gatukamper i 1930-talets Chicago. Samtidigt signalerar bilden ett samarbete mellan den amerikanska polisen och gangstervärlden. Bild 10 föreställer gudfadern själv, president Richard M Nixon. Bildtexten: "En ensam skum figur på en gata i USA. Stilen är lätt att känna igen. Stormyglarens och brännvinsadvokatens stil. Gudfaderns."

David och Goliat

Ett centralt tema i FNL-rörelsens retorik var den primitiva bondestatens kamp mot teknologins supermakt nummer 1.

Bild 11 belyser detta tema. Bilden visar två kvinnor, den ena med gevär i handen den andra med armborst. Den publicerades i Vietnambulletinen som illustration till en stödkampanj för FNL. Ett syfte var att framställa FNL som en barfotaarmé, som med vapen hämtade från medeltiden slogs mot B:52 orna. På en mer abstrakt nivå handlade budskapet i denna bild om Davids kamp mot Goliat.

Denna metafor finns också tydligt i bild 12, som föreställer en vietnames, som tillfångataget en amerikansk soldat. Amerikanen är fysiskt flera gånger större än den späda kvinnliga soldaten. Men det är hennes blick som är klar och målmedveten, medan han går med böjt huvud, den besegrades kroppsspråk. Tydligare kan Davids seger över Goliat knappast illustreras.

Offret och bödeln

Offret och bödeln utgjorde likaledes ett centralt tema i Vietnambulletinen. Rollfördelningen mellan de krigförande parterna rådde det ingen tvekan om. Ett effektivt sätt att tydliggöra skillnaden mellan ont och gott var att ställa offret mot bödeln på samma bild.

Bild 13 visar en vietnamesisk bonde och hans son, som enligt bildtexten kvävs av stridsgas. Bödeln står i bakgrunden; kallt och beräknande betraktar han sitt verk.

Bild 14 visar den vackra och skrattande Vo Thi Thang som dödade en "förrädare". Hon torterades av Saigonpolisen och dömdes till 20 års straffarbete. Enligt bildtexten är hennes optimistiska leende ett tecken på att folket i Vietnam kommer att vinna en total seger mot USA. I bakgrunden syns hennes plågoandar. Hjälmens och solglasögonen förstärker bilden av ondska.

Barnen

I krigets Vietnam var barnet ett offer. Vietnambulletinen publicerade också en rad bilder med brandskadade barn, stympade barn och lidande barn. Det var en grym verklighet. Men enligt bulletinen utnyttjades barn också som soldater.

Bildtexten till bild 15 låter: "Nudjang, 13 år, tvingad att slåss i de USA-ledda regerings-trupperna i Laos". Men det var inte bara fråga om ett utnyttjande av barnen. Texten till bild 16 lyder: "Militär träning. Barnen måste tidigt lära sig att väpnad aggression måste mötas av väpnat motstånd." När barnen kämpade för den "rätta" saken definierades de inte längre som utnyttjade.

12 Slagordsmakarnas diskurs

Tidsandans passagerare

Länderna i västvärlden genomgick under efterkrigstidens första decennier en likartad utveckling socialt och ekonomiskt. Det fanns variationer och skillnader mellan olika regioner men färdriktningen var identisk. Levnadsstandarden ökade och nya samhällsprojekt lanserades. Masskonsumtion, kommunikationssamhälle, urbanisering och utbildningsexplosion blev några av nyckelorden i vad som i Sverige brukar kallas rekordåren.

Jämsides med den ekonomiska expansionen började nya tänkesätt, värderingar och föreställningar att introduceras. Uppbrott från traditioner och konventioner och sökande efter nya visioner och utopier karakteriserar det mytomspunna 1960-talet.

På den internationella arenan dominerade det kalla kriget. Motsättningarna mellan öst och väst med sitt ursprungliga centrum i Europa spred sig efterhand till den övriga delen av världen. Kolonialväldenas upplösning förstärkte spridningseffekterna. Frigörelseprocesserna i denna del av världen följdes med stort intresse av de två supermakterna.

Mötet mellan kallt krig och koloniernas befrielsekamp blev våldsammast i Vietnam. Förödmjukade överlämnade fransmännen i mitten på 1950-talet landet till amerikanska intressen. Till en början gick USA försiktigt fram. Det militära engagemanget försiggick i lönndom. Få var informerade, än färre intresserade. Men i takt med att krigshandlingarna blev allt synligare och allt blodigare föddes en antikrigsopinion i USA, som växte sig allt större. Massmedias skildringar av amerikanska soldaters hjältemodiga insatser för ”friheten” ersattes med bilder av naket och brutalt våld. Det fanns samtidigt en egendynamik i opinionens utveckling. Eskaleringen av krigshandlingarna förtydligade krigets meningslöshet för den amerikanska opinionen.

Framväxten av en opinion mot Vietnamkriget i Sverige skall förstås ses mot bakgrund av den specifika svenska politiska kontexten. Välfärdsmodellen innehöll specifika drag som fick betydelse för den politiska sfären. Kulturellt utstakade det svenska folkhemmet ramarna för rörelsens verksamhet.

Viktigt att lyfta fram i detta sammanhang är den socialdemokratiska regeringens engagemang. Inte minst Olof Palme intog en central position och personifierade protesterna genom delta-gande i demonstrationståg och skarpa uttalanden mot kriget. Partiet såväl som regeringen medverkade till att Vietnamfrågan under några år stod överst på agendan i det offentliga samtalet.

Regeringens ställningstagande mot kriget saknade motsvarighet i tid och rum. Inget annat land i västvärlden reagerade med en sådan kraft mot USAs närvaro i Vietnam. Aldrig tidigare hade en svensk regering på detta sätt engagerat sig i en internationell fråga. Med sitt agerande bidrog den socialdemokratiska regeringen till att legitimera protester mot kriget. I samtidens politiska klimat framstod det därför för många som en självklarhet att fördöma USA krig i Vietnam. Ledande socialdemokrater utgjorde en förebild.

Den svenska regeringens agerande kan förstås tolkas som ett försök att göra sin röst hörd på den internationella arenan. Ekonomiskt och militärt fanns Sverige inte bland stormakterna. Men moraliskt framställde man sig själv som en supermakt. Sverige påtog sig rollen som talesman för tredje världen. Förhärskande var en övertygelse om Sveriges unika ställning som välfärdsstat. Med avseende på social rättvisa ansåg man sig ha kommit längre än de flesta. Det

fanns en känsla av moralisk överlägsenhet och av självtillräcklighet, som även kan ha smittat av sig på FNL-rörelsen.

Den unika nationella miljön, som utgjorde fonden för FNL-rörelsen, får inte skymma generella tendenser väsentliga för att belysa rörelsens framväxt. Strukturella och politiska förändringar i västvärlden utgör en viktig ram för förståelse av Vietnamopinionens utveckling. Välstånd och ekonomisk expansion är förvisso faktorer svåra att analytiskt sammankoppla med sociala rörelsers utveckling. En jämförelse med opinionens utveckling i ett par andra länder tydliggör emellertid generella linjer i antikrigsrörelsens utveckling, som i sin tur kan relateras till strukturella förhållanden och tänkesätt.

Opinionen mot Vietnamkriget omfattade i Danmark liksom i Sverige två centrala huvudströmningar – en radikal vänsterorienterad grupp och en humanitärt inriktad grupp. I förstnämnda grupp, som utgjorde en motsvarighet till DFFG, övertog maoistiska och trotskistiska smågrupper i ett tidigt skede initiativet och fick stort inflytande. De såg i Vietnamkriget en möjlighet att skapa en bred antiimperialistisk rörelse. Kriget användes för att belysa lagmässigheter i imperialismens natur, som bekräftade riktigheten av gruppens politiska teorier.¹ Den humanitärt inriktade gruppen utgjorde en motsvarighet till SKfV. Dess primära syfte var att påverka den officiella danska politiken, och den knöt an till politiska traditioner som gjort sig gällande inom antikärnvapenrörelsen.

Medan de danska maoisterna liksom DFFG åtminstone till en början ställde sig frågande till det parlamentariska systemet arbetade den humanitärt inriktade gruppen liksom SKfV inom ramarna för detta system. Båda dessa sistnämnda grupper lyckades också etablera ett samarbete mellan traditionella kommunister, socialister och socialdemokrater.²

Likheterna mellan Vietnamopinionens utveckling i Sverige och Danmark är påfallande. I jämförelse med Vietnamrörelsen i USA finns det förstås flera uppenbara skillnader.

I början var den amerikanska rörelsen primärt inriktad på traditionellt politiskt arbete. En opinion mot kriget skulle mobiliseras. Splittring och schismer hörde till undantagen. Efterhand som kriget eskalerade och myndigheterna fortfarande nonchalerade antikrigsopinionen ökade frustrationen inom den amerikanska rörelsen. Protesterna skärptes. Taktiken att försöka påverka nyckelpersoner inom administrationen övergavs. Istället arrangerade rörelsen stora massdemonstrationer.³

Traditionella metoder för att påverka politiken övergavs således och ersattes av protester och öppet motstånd. Majoriteten av amerikanska krigsmotståndare var förvisso återhållsam och önskade i allmänhet inte ge uttryck för sitt motstånd offentligt. Interventionen i Indokina betraktades som ett misstag, en villfarelse som måste rättas till med ökad information och genom att rösta på andra kandidater vid de politiska valen. Vietnamkriget innebar enligt majoritetens uppfattning förvisso en kris för det demokratiska systemet, men systemet som sådant ifrågasattes inte.⁴

Samtidigt fanns en liten välartikulerad och politiskt aktiv minoritet som till en början genomförde olika ickevåldsaktioner. Efterhand blev denna minoritet allt mer aggressiv i sina protester. Den såg en möjlighet till revolutionär förändring. Ambitionen var ”to bring the war

¹ Se t ex Nordentoft & Rasmussen (1991) s 152-153 och Lauridsen & Magnussen (1980) s 222-226.

² Se t ex Nordentoft & Rasmussen (1991) s 151-152.

³ DeBenedetti & Chatfield (1990) s 391.

⁴ DeBenedetti & Chatfield (1990) s 401-402.

home”. Man sprängde bomber och attackerade polis. Arbetarklassen skulle engageras i motståndet mot kriget. Ledare flyttade in i storstädernas getton för att mobilisera de fattiga. Taktiken var emellertid föga framgångsrik. De radikala extremisternas revolutionära retorik och militanta aktioner befann sig i motkulturens utkanter.⁵

Protesterna mot Vietnamkriget i USA och Sverige skilde sig på väsentliga punkter. Reaktionen mot det egna landets krigföring gav förstås den amerikanska opinionen en speciell karaktär. De politiska systemen i de två länderna var dessutom helt olika. Men trots dessa skillnader är det även i USA möjligt att urskilja två huvudströmningar, som i relativ storlek och politisk målsättning uppvisade förvånansvärda likheter med motsvarande strömningar i Sverige och Danmark. Likaså utgjorde ungdomen i alla tre länderna drivkraften i de radikala rörelserna.

Att en opinion mot Vietnamkriget uppstod ungefär samtidigt i flera länder och tog sig likartade uttryck skall förstås ses mot bakgrund av krigets eskalering. Inte minst den amerikanska rörelsen blir förståelig i det perspektivet. Men krigets utveckling är inte tillräcklig, framför allt inte för att belysa varför antikrigsrörelser uppstod i länder fjärran från både USA och Vietnam. Framväxten av samma typ av rörelser i västvärlden vid samma tidpunkt bekräftar däremot tesen att strukturella faktorer måste ingå i tolkningsramen.

Den ekonomiska tillväxten i västvärlden efter andra världskriget innebar ökat välstånd. Köprushen hade börjat. Människor behövde enkelt uttryckt inte längre primärt ägna sig åt att skaffa mat för dagen. De fick tid och pengar över till att engagera sig i värdefrågor och satsa på livskvalitet. Samtidigt innebar ekonomisk tillväxt större behov av utbildad arbetskraft. Allt fler unga fick högre utbildning. Genom högre utbildning blev ungdomen mer kunskapsmedveten. Utbildning innebar förmåga att artikulera ståndpunkter och ökat intresse för vad som hände i samhället. Utbildningsinstitutioner som gymnasier och universitet kom att utgöra ramen för de ungas tillvaro. Institutionerna blev mötesplats för jämgamla och förutsättningar skapades för kollektiv mobilisering.

Strukturella förändringar bidrar till att göra framväxten av en antikrigsopinion förståelig, men förklarar inte varför just Vietnamkriget blev frågan framför andra som engagerade en generation. I det sammanhanget är det därför också viktigt att tydliggöra tidsandan i form av rådande tankemönster och föreställningar.

Tidsandan skall förstås ses som en produkt av strukturella förhållanden, men samtidigt lever den sitt eget liv. Utmärkande för 1960-talet var upproret mot auktoriteter och konventioner. Vissa tidstypiska frågor som kommunismens utveckling, misären i tredje världen samt kärnvapenhotet kan relateras direkt till Vietnamopinionens framväxt och spelade en väsentlig roll i det offentliga samtalet i större delen av västvärlden under 1950-talets slut och 1960-talets början.

Motsättningarna inom den kommunistiska rörelsen kom konkret till uttryck i konflikten mellan Sovjetunionen och Kina. De splittringstendenser, som under den aktuella epoken präglade vänsterns utveckling i västvärlden, återspeglade dessa motsättningar. I den politiska vänstermiljön fanns samtidigt embryot till FNL-rörelsen. I skärningspunkten mellan knäfall för Beijing och kritik av Moskva utvecklades en svensk marxism-leninism, som ganska snart dominerade DFFG. Organisation och centralism blev några av nyckelorden i denna process. Konkreta teman, som fungerade som ideologisk inkörspport, handlade om utsugning av tredje

⁵ DeBenedetti & Chatfield (1990) s 392-394.

världen och antikärnvapenrörelsens ifrågasättande av det kalla krigets världsbild.

Både i intresset för utvecklingen i tredje världen och i protesterna mot kärnvapen fanns en moralisk dimension. Insikten om den rika världens utsugning av u-länderna och kärnvapenupprustningens vansinne ledde till ett moraliskt ställningstagande som många bar med sig i engagemanget mot Vietnamkriget. I Sverige kan intresset för förhållandena i u-länderna kopplas direkt till bildandet av FNL-rörelsen. Clartéförbundets studier av förhållandena i tredje världen ledde till upprättandet av en studiegrupp om utvecklingen i Sydostasien, som i sin tur resulterade i bildandet av FNL-grupper.

Kampanjen mot kärnvapen i Sverige liksom i Danmark appellerade till alla som kände sig oroliga över det kalla kriget och kärnvapenupprustningen. De enskilda deltagarna fick däremot själva dra slutsatserna av sitt handlande. Kampanjerna krävde varken partipolitisk anknytning eller ställningstaganden i internationella konflikter. I båda länderna bidrog dessa kampanjer däremot till att aktualisera kärnvapenfrågan i det offentliga samtalet och till att sätta frågetecknen vid det kalla krigets världsbild.⁶ De innebar en rörelsesocialisation och utvecklandet av aktiviteter, som sedan ledde vidare till ett engagemang mot Vietnamkriget. I Sverige övertog och vidareutvecklade FNL-rörelsen antikärnvapenrörelsens demonstrations- och aktionskultur. Samtidigt använde FNL-arna kritiken av antikärnvapenrörelsen för att manifesteras sin egen ideologiska profil. Kärnvapenmotståndare bortdefinierades. De betraktades inte som politiskt korrekta.

För många som anslöt sig till FNL-rörelsen utvecklades den moraliska insikten till ett politiskt ställningstagande mot imperialismen, som tolkades som roten till allt ont. En humanitär inlevelse ledde i dessa fall vidare till ett politiskt ställningstagande. Moralisk och känslomässig upprördhet föregick ideologiskt engagemang.

Ett annat tidstypiskt fenomen, som i litteraturen sammankopplas med Vietnamopinionens framväxt, är 1960-talets specifika ungdomskultur. Denna kultur var i högsta grad heterogen. Exempelvis fanns ett motsättningsförhållande mellan beatniks eller hippies å ena sidan och politiskt aktiva å andra sidan. I USA associeras en stor grupp inom 1960-talets ungdomskultur med droger, rockmusik och ”antisocialt” beteende. Denna mer eller mindre opolitiska grupp hämtade inspiration från författare som *Herman Hesse* och *Jack Kerouac*. Direkt eller indirekt riktade gruppen inte bara kritik mot välfärdssamhällets livsstil och moral utan i viss mån också mot dess ideologiska fundament: den blinda förnufts- och framstegstron. Många sökte sig österut till Indien och asiatiska världsåskådningar. En annan stor grupp var politiskt aktiv och hade bl a *Karl Marx*, *Regis Debray* och *Herbert Marcuse* i det intellektuella bagaget. Inom denna grupp fanns personer som tog avstånd från de apolitiska rebellerna och helt ägnade sig åt politiska frågor. Andra förespråkade en ny livsstil med ett politiskt innehåll.⁷

Inte minst i USA hade den ungdomskultur, som associerades med rockmusik och droger, ett visst samröre med politiskt medvetna grupper och Vietnamrörelsen. Inom DFFG stod man emellertid ganska främmande inför ungdomskulturens olika uttryck och var mycket mån om att markera ett avståndstagande.

Det samma var fallet med motsvarande rörelse i Danmark.⁸

DFFGs ordförande Ulf Mårtensson uttalade i en intervju 1971 att knarket var totalt bannlyst i

⁶ Se t ex Nordentoft & Rasmussen (1991) s 149-150.

⁷ Gross (1986) s 106-111 och Thörn (1991) s 21.

⁸ Lauridsen & Magnussen (1980) s 222-226.

FNL-rörelsen. ”Man kan inte knarka och vara politiskt aktiv samtidigt. Knarket får människorna att glömma verkligheten, vårt mål är att få dom att se den.”⁹ Förbundet intog en hård och moraliserande linje. Sköld Peter Matthis berättar att det inledningsvis fanns haschrökande ungdomar i rörelsens led, men att dessa ganska snabbt försvann.¹⁰ Rockmusik utan politiskt budskap var inte heller särskilt populärt. Gammaldans stod däremot högt i kurs.¹¹ Den representerade en genuin svensk tradition med rötter i den folkliga kulturen.

Författaren *Artur Lundkvist* skrev 1975 att han irriterades något av ”att en lång svans av olika slags hippie-typer anslöt sig till Vietnamrörelsen. Som om det hårt prövade folket i Vietnam kämpade till förmån för deras dagdriveri och knarkdyrkande verklighetsflykt.”¹²

Men även om FNL-rörelsen officiellt tog avstånd från den ”flummiga” delen av ungdomskulturen saknade denna inte betydelse för Vietnamopinionens utveckling. Konstnärinnan och fd FNL-aktivisten *Channa Bankier* skrev i slutet på 1980-talet: ”Vi behövde både Clarté och *Mick Jagger*. Clarté för det klara huvet och Mick för hans höfter. Från Mick Jagers höfter utgick Vietnamdemonstranterna, fast vi hade ingen aning om det. Vi skulle aldrig kunna erkänna det heller, vi var ju allvarliga revolutionärer.”¹³

I intervjuer med FNL-aktivister hänvisas ofta till ungdomskulturen i allmänhet som inkörsport till ett engagemang i FNL-rörelsen. Denna kultur fungerade för många till synes som ett första steg i riktning mot ett politiskt ställningstagande. I ungdomskulturen fanns ett sökande efter nya värden, som kunde leda till ett politiskt uppror eller ställningstagande. Kulturskribenten *Leif Nylén* skriver t ex om hur ett vagt sympatiserande med det upproriska, vilket för hans del bl a innebar intresse för psykedelisk konst, ljusshower och skivomslag, var början till en förståelse av vad upproret och motståndet handlade om.¹⁴

Utmärkande för ungdomskulturen var yttre manifestationer som kläder och symbolval. I grunden handlade det om ett uppror mot auktoriteter och medelklassens livsstil. Med sin anti-auktoritära hållning och utmaningar av det etablerade samhällets värderingar kan FNL-rörelsen ses som en del av 1960-talets ungdomskultur. Med sina olika aktioner appellerade och anknöt rörelsen till ungdomskulturens protester mot konventioner. Både den politiskt medvetna och den omedvetna ungdomskulturen var i upproret mot traditioner och äldre generationer i viss mån uttryck för befryndade känslor och värderingar. Det fanns likheter mellan de två företeelserna.

Till skillnad från den ideologiskt konturlösa ungdomskulturen hade FNL-rörelsen emellertid en tydligt utmejslad profil. Den utgjorde en medveten och utåtriktad form för utmaning och kanaliserade en del av ungdomskulturen i en politisk riktning. Mer konsekvent än andra grupper satte den frågetecknen vid etablissemangets politiska värderingar. Med sina aktioner och demonstrationer inspirerade rörelsen till synes politiskt intresserade och medvetna ungdomar.

Att majoriteten som organiserade sig i FNL-rörelsen var unga kan också ses mot bakgrund av att ungdomsåren utgjorde en övergångsfas mellan föräldrahemmet och etablering av en vuxentillvaro. Ungdomen befann sig därmed i en fas utan fastlåsta sociala positioner,

⁹ AB april 1971, ”De lärde oss ...”.

¹⁰ Intervju med Sköld Peter Matthis 8/11 1994.

¹¹ Se t ex ”Handledning inför 1974 års läger”. ÖF (4).

¹² Lundkvist (1975) s 31.

¹³ Bankier (1988) s 8.

¹⁴ Nylén (1988) s 32.

fortfarande sökande efter identiteter.

Som utpräglad ungdomsrörelse är det näraliggande att betrakta FNL-rörelsen som ett generationsfenomen, där generation står för erfarenhet. Större delen av medlemmarna föddes i samma epok och växte upp i ett välfärdssamhälle på frammarsch. En gemensam erfarenhetsgrund, likartade livserfarenheter, associationer och minnen skulle därmed förklara utvecklandet av ett kollektivt medvetande.

Endast en minoritet inom ungdomsgenerationen deltog emellertid i FNL-rörelsens aktiviteter även om sympatisörerna var flera. Näraliggande är det därför också att se generationsbegreppet som en kulturell konstruktion, där det diffusa begreppet tidsanda tillmätts en viss betydelse. Politiska förändringar i allmänhet och Vietnamkriget i synnerhet utgjorde formativa händelser som påverkade människor. Samtidskänslan och inte bara åldern skulle därmed göra reaktionen mot Vietnamkriget förstälig, reaktioner som för en del ledde över i FNL-rörelsen. FNL-arna var rebeller i takt med tiden.

Av alla organisationer som reagerade mot Vietnamkriget manifesterade sig FNL-rörelsen tydligast. Därför framstår det inte heller som märkvärdigt att denna organisation mobiliserade de mest högröstade motståndarna mot kriget.

I sin reaktion mot Vietnamkriget kan FNL-rörelsen sägas vara bärare av tidstypiska värderingar som silades genom ett ideologiskt filter och därmed fick en specifik utformning. Rörelsen organiserade ett motstånd mot kriget och artikulerade analyser av dess orsaker. Men det handlade om mer än Vietnam. FNL-rörelsen hade ett janusansikte.

Janusansiktet

Utvecklingen av sociala rörelser kan mycket enkelt beskrivas i tre faser. I den första fasen arbetar en handfull entusiaster. Dessa fungerar som igångsättare och etablerar ett samarbetsnät som i sin tur utgör basen för den framväxande rörelsen. I den andra fasen, den s k organisationsfasen, expanderar rörelsen samtidigt som verksamheten formaliseras. Den tredje fasen präglas av minskad uppslutning och stagnation.¹⁵

Denna enkla tre-fas-modell sammanfattar i korthet också FNL-rörelsens utveckling. I den första fasen bildades FNL-grupper runt om i landet av ett fåtal entusiaster. Basen var ideologiskt relativt homogena miljöer, som inte sällan utgjordes av politiska ungdomsförbund till vänster om mitten. I dessa miljöer och nätverk organiserades FNL-grupperna ibland med en mycket informell struktur.

Under den andra fasen konsoliderade FNL-rörelsen verksamheten. Förbundet fick en mer hierarkisk och centralistisk struktur. Politisk skolning, utgivandet av Vietnambulletinen, demonstrationer, namninsamlingar och insamlingar av pengar var några av de aktiviteter kring vilka rörelsen koncentrerade sin verksamhet.

FNL-rörelsens tredje fas började när Vietnamkriget gick mot sitt slut. Det fanns ingen strategi för solidaritet med ett Vietnam utan krig. Sökandet efter nya frågor som ersättning för Vietnam ledde in i en återvändsgränd. Basen för rörelsens verksamhet kom även i fortsättningen att utgöras av utvecklingen i Vietnam.

I FNL-rörelsens alla tre faser stod Sydostasien och speciellt Vietnam i centrum. Att sökarljuset riktades mot en region fjärran från den politiska verkligheten i Sverige innebar

¹⁵ Jenkins (1981) s 127-128.

emellertid inte att förhållandena på hemmafronten betraktades som ointressanta. Tvärtom sammankopplades utvecklingen i Vietnam och Sverige. Marxismen-leninismen utgjorde det sammanbindande kittet.

FNL-rörelsens program och aktiviteter genomsyrades av marxismen-leninismen. Den ortodoxa ideologin segrade över ungdomliga antibyråkratiska strömningar. Traditionell marxistisk retorik garnerad med Mao- och Lenincitat gav rörelsen politisk legitimitet. Kommunistiska traditioner och den centralistiska principen blev rådande. Politisk spontanitet och känslor förekom i lokalgrupper men bortdefinierades på central nivå. Konceptet var politisk korrekthet.

Mellan FNL-rörelsen och KFML fanns naturligtvis täta kontakter. Medlemskap i båda organisationerna hörde inte till ovanligheten. Politiskt och ideologiskt uppfattade KFML sig som vägvisare. FNL-rörelsen betraktades som en frontorganisation med uppgift att mobilisera sympatisörer och ideologiskt medvetandegöra dessa, vilket i sin tur med en viss automatik skulle leda till medlemskap i KFML. FNL-rörelsen skulle med andra ord fungera som rekryteringsbas, vilket politiskt sett kan ha gett den en underordnad ställning i förhållande till det marxist-leninistiska förbundet. Förvisso var långt ifrån alla som deltog i DFFGs aktiviteter övertygade marxister. Men marxismen-leninismen utgjorde förbundets politiska ledstjärna.

Samtidigt fanns i kulturellt avseende viktiga likheter mellan KFML och DFFG. De representerade likartade livsstilar och likartade reaktioner mot det etablerade samhällets värderingar. Båda utvecklade alternativa arenor för politiskt arbete.

En viktig målsättning för FNL-rörelsen liksom för KFML var mobiliseringen av arbetarklassen. Arbetarna skulle medvetandegöras. Rörelsen lade ned stor energi på att nå ut till arbetarklassen, som betraktades som den centrala kraften i kampen mot imperialismen. I olika sammanhang visade rörelsen sin vördnad för denna klass. Arbetaren idealiserades och beskrevs som den "ädle vilden".

Att arbetare stod främmande inför FNL-rörelsens politiska budskap är föga förvånande. Rörelsen hämtade ideologisk och politisk inspiration från revolutionära skeden i Kinas och Rysslands historia, en miljö och ett sammanhang fjärran från det svenska 60-talet.

I de socialistiska staterna fyllde hyllningarna till arbetarklassen en viktig funktion. Det var ett sätt att R arbetare att solidarisera sig med staten och att öka arbetsdisciplinen. För FNL-rörelsen hade dessa hyllningar främst en rituell innebörd. Den övertog en ideologisk ritual utan reell politisk betydelse i en svensk kontext. Samtidigt fungerade arbetarklassen i FNL-rörelsens diskurs som en metafor för förtryck och utsugning. Förtrycket av det vietnamesiska folket jämfördes med förtrycket av den svenska arbetaren. Metaforen påverkade på samma gång rörelsens grundläggande kulturella mönster. FNL-arnas ambition att "go native", att tala och klä sig som arbetare, illustrerar metaforens makt.

Lovtalen till arbetarklassen kan ses som en moralisk reaktion mot arbetarnas låga status i ett samhällsprojekt som prioriterade utbildning, välbefinnande och teknologiska framsteg. På en mer allmän nivå kan solidaritet eller sympati med arbetarklassen uppfattas som en fråga om rättvisa och jämlikhet. Men i FNL-rörelsens regi förvandlades moraliska reaktioner till ideologiska frågor.

Själv såg rörelsens ledning misslyckandet med att mobilisera arbetarklassen till dels som ett kommunikationsproblem. Arbetarna var trötta på kvällen efter en hård dags slit. Försöken att anpassa metoder och stil till arbetarklassens vanor genom att tala och klä sig som arbetare

tycks inte ha slagit väl ut. Däremot blev trycket att proletarisera sig stort inom den svenska vänsterrörelsen. Studenter började på fabriksgolvet. Definitionsmässigt ökade därmed antalet arbetare inom rörelsen, men denna ökning var endast mycket marginell.

Vikten av att mobilisera arbetarna motiverades ideologiskt. Arbetarklassen ansågs ha objektiva intressen av FNLs seger i Vietnam. Men ambitionen att nå ut till arbetarklassen skall inte bara ses som ett medel att bekämpa USA-imperialismen i Vietnam utan också som ett mål, vilket tydligt framgår av rörelsens prioritering av enhetsfrontstrategin.

Enhetsfrontslinjen knöt an till den kommunistiska traditionen och inte minst Mao Zedongs tänkande. Den uppfattades som en användbar strategi för att mobilisera majoriteten av den svenska befolkningen.

Tanken bakom enhetsfrontslinjen var att gå försiktigt fram och inte avskräcka potentiella medlemmar med kommunistiska slagord. Det politiska slutmålet skulle döljas. Strategin gick ut på att väcka intresse och skapa insikt om Vietnamkriget. När väl intresset väckts kunde den ideologiska skolningen påbörjas. Sympatisörer skulle göras medvetna om det kapitalistiska samhällets förtryck och utsugning av arbetarklassen. Engagemanget mot USAs övergrepp i Vietnam skulle för den enskilda individen fungera som en igångsättare. Färdvägen utstakades via antiimperialism i riktning mot ett socialistiskt Sverige.

Prioriteringen av enhetsfrontslinjen illustrerar med all tydlighet rötter i ett ortodoxt kommunistiskt tänkande där Mao utgjorde en förebild. DFFG framstod inte bara som en protesterörelse mot Vietnamkriget, utan också som en organisation med politiska idéer om det svenska samhällsbygget, vilket inte minst kritiken av socialdemokratin och regeringen vittnar om. Protesterna handlade om USA och våldshandlingar, men de handlade också om inrikespolitik.

Den svenska FNL-rörelsen hade ett janusansikte. Det ena ansiktet var Vietnamkriget och utgjorde rörelsens framsida. Man visade upp krigets grymheter. Det andra ansiktet var marxismen-leninismen och utgjorde baksidan. Politiska paroller och slagord skulle inte lysa i fosforescerande färger. Tvärtom gick strategin ut på att steg för steg göra människor medvetna om sitt objektiva intresse av FNLs seger i Vietnam. Att proletariatets diktatur och det klasslösa samhället utgjorde ett slutmål för flera ledande personer inom rörelsen var en kunskap primärt förbehållen redan övertygade marxist-leninister.

Frustrationen som uppstod inom rörelsen, när kriget gick mot sitt slut, blir förståelig i detta perspektiv. Det handlade egentligen inte om att identifiera en ny fråga för den fortsatta verksamheten utan om att hitta ett nytt medel i det antiimperialistiska arbetet.

Enhetsfrontslinjen utgör samtidigt en illustration till politikens väsen, som bla handlar om politiskt spel och etik. Ändamålet anses i vissa sammanhang helga medlen. Rätt och fel blir relativa begrepp. Högtidstal och retorik utgör nödvändiga ingredienser i detta spel. Politikens väsen kräver dessutom ibland ideologisk tydlighet och fasthet med verklighetsförvrängningar som följd.

Deltagande i en social rörelse kan ses som en funktion av det inbördes förhållandet mellan motivation och barriärer. Ju mer motiverade människor är att delta i en rörelse, desto högre barriärer kan de ta sig över. Enligt detta synsätt kan en social rörelse använda två strategier för att rekrytera medlemmar. Antingen kan den upprätthålla eller öka motivationen för potentiella medlemmar eller minska barriärerna t ex genom att göra den ideologiska plattformen mindre

kontroversiell.¹⁶

Enhetsfrontslinjen, som den praktiserades av FNL-rörelsen, kan ses som ett sätt att minska barriärerna. Genom att tona ner rörelsens marxist-leninistiska profil ville man appellera till så många som möjligt. Liknande strategi upprepades av kommittén mot militärjuntan i Chile, som dock hade socialism inskriven i sitt program.

Chilekommittén bildades vintern 1971. Målsättningen var att stödja ”Unidad Popular” och det chilenska folkets kamp för socialism. Med militärkuppen i september 1973 ändrades förutsättningarna för kommitténs arbete politiskt såväl som organisatoriskt. I slutet av året anordnades ett konstituerande riksrepresentantmöte och en riksorganisation bildades.¹⁷

Trots att antiimperialism och socialism sattes i högsätet bel traktade Chilekommittén sig som partipolitiskt obunden. Inget politiskt parti och ingen åsiktsriktning fick monopolisera kommittén. DFFG framhölls inte som en förebild utan anklagades för att stå för nära KFML/SKP. Men trots dessa deklARATIONER fanns det likheter mellan kommittén och DFFG. Kommitténs två första paroller ”Stöd det chilenska folkets kamp mot fascismen för socialismen” och ”Kamp mot imperialismen” påminde i vissa avseenden om DFFGs huvudparoller. Likaledes utpekade kommittén USA som roten till allt ont. ”Bekämpa USA-imperialismen”, ”Stöd Chiles frigörelse på dess egna villkor” och ”USA ut ur Chile” var paroller som också diskuterades inför kongressen och där det fanns uppenbara likheter med DFFGs huvudparoller.¹⁸

Chilekommittén riktade liksom DFFG också kritik mot socialdemokratins agerande på den internationella arenan. Bl a anklagades den socialdemokratiska regeringen för att handla imperialistiskt genom att godkänna svenska investeringar i Chile. Själv betraktade kommittén sig som det enda socialistiska alternativet i solidaritetsarbetet.¹⁹

Opinionsmässigt rön-te Chilekommittén inte samma framgångar som FNL-rörelsen. Men mönstret i dessa två organisationers agerande var ganska identiskt. Båda använde en internationell fråga för att marknadsföra socialistiska paroller, och båda såg inrikespolitiska möjligheter i den internationella solidaritetspolitiken. Det uppfattades av många lika självklart att fördöma USAs bombningar som att reagera mot militärjuntans framfart i Santiago.

FNL-rörelsens ledning utgjordes av marxist-leninister. Det innebar inte nödvändigtvis att alla medlemmar, deltagare i rörelsens olika aktiviteter eller sympatisörer delade ledningens politiska övertygelse. Arbetet och energin som DFFG investerade i ideologisk skolning av medlemmar vittnar om ”bristande politisk medvetenhet” inom rörelsen. Även enskilda grupper eller medlemmar visade i sitt agerande exempel på avsaknad av ideologisk renlärighet.

Många som anslöt sig till FNL-rörelsen eller deltog i dess aktiviteter önskade i första hand protestera mot USAs krig i Vietnam. De var inte nödvändigtvis intresserade av ett socialistiskt Sverige. Intervjuer med dåtidens aktivister bekräftar denna bild. Andra hade successivt socialiserats in i rörelsen. Deras första steg i riktning mot FNL-rörelsen berodde inte ovillkorligen på en reaktion mot USAs krig i Vietnam eller på ett socialistiskt ställningstagande.

Utifrån socialpsykologiska perspektiv har det varit ganska vanligt att förklara personers politiska beteende i termer av attityder. En bestämd attityd anses betinga ett specifikt

¹⁶ Klandermands & Tarrow (1988) s 12. Jfr Tägil (1977) s 140-148.

¹⁷ Internbulletin nr 1 12/11 1973 och nr 2 24/11 1973. *ChK 3:1*.

¹⁸ Riksrepresentantmöte 15/12 1973 och Internbulletin nr 2 24/11 1973 samt nr 5 1974. *ChK A1:1*.

¹⁹ Internbulletin nr 2 24/11 1973. *ChK 3:1*.

beteende. I viss mån styr denna orsak-verkan-bild fortfarande våra allmänna föreställningar. Forskare liksom aktörer tenderar att förklara ett politiskt beteende genom att hänvisa till attityder. Ett deltagande i en Vietnamdemonstration anses bero på ett avståndstagande från Vietnamkriget.

Helt så enkelt är inte nödvändigtvis sambandet mellan attityder och beteende. Undersökningar pekar t ex på att en persons attityder mycket väl kan formas av ett beteende. Sociala omständigheter kräver ett visst beteende, och personer kan därför ändra sina attityder så att dessa blir förenliga med beteendet. En person kan mycket väl gå med i en demonstration av sociala orsaker, exempelvis därför att hans kamrater deltar. Detta deltagande kan i sin tur leda till ett ställningstagande till kriget förenligt med hans agerande.

Samtidiga intervjuer med FNL-aktivister tyder inte heller på ett ensidigt samband mellan attityder och beteende. I flera fall handlade det om en gradvis socialisering in i FNL-rörelsen, som i sin tur kunde leda till ett ideologiskt ställningstagande mot USAs krig i Vietnam och mot imperialismen. Janusansiktet var en medveten strategi för att underlätta denna socialisering.

En ny politisk kultur

FNL-rörelsen lyckades varken nå ut till folket eller mobilisera arbetarklassen. Ett socialistiskt Sverige förblev en vision för ett litet fåtal. Det innebar emellertid inte att rörelsen saknade inflytande och betydelse.

Det finns inga självklara mätinstrument för att fastställa FNL-rörelsens inflytande och inga tydliga siffror att addera. Definitionerna av begrepp som inflytande och betydelse är dessutom problematiska. Att protestropen på Hötorget inte hördes i Washington är knappast heller förvånande. Aktiviteterna var primärt inriktade på att påverka opinionen i Sverige.

1971-1972 samlade rörelsen in 360.000 underskrifter mot USAs krig, ett resultat att jämföra med fempartiaktionen som under 1973 års första månad fick 2,7 miljoner underskrifter. I det perspektivet kan FNL-rörelsen knappast betecknas som särskilt framgångsrik. Dess ambition att mobilisera större delen av svenska folket misslyckades. Men om man bortser från denna ambition är 360.000 namnunderskrifter inget dåligt resultat för en gräsrotsrörelse som står utanför det politiska etablissemanget.

Vid en diskussion av FNL-rörelsens inflytande gäller förstås inte bara siffror. Men opinionsvägningens storlek och dess hastighet är ändå uppseendeväckande. I mitten av 1960-talet reagerade endast ett fåtal i Sverige på USAs ökade engagemang i Vietnam. Sju år senare skrev flera miljoner svenskar på en protestlista mot USAs krig i Vietnam. För att förtydliga denna snabba och omfattande förändring av opinionsläget måste flera faktorer vägas in. Krigets egendynamik är en sådan faktor. En annan faktor är massmedia. Bilder av det nakna våldet nådde rakt in i vardagsrummet. Krigets grymheter blev förnimbara och påtagliga.

Massmedias inflytande är svårbedömt. Undersökningar i USA av TVs betydelse för utvecklandet av antikrigsstämningar är inte entydiga. Mycket talar förstås för att TVs bilder av våldets Vietnam bidrog till den atmosfär av krigströtthet som efterhand spred sig i USA. Men samtidigt kan amerikansk TVs allt mer negativa bild av Vietnamkriget också ses som ett resultat av det växande krigsmotståndet. Massmedia var inte nödvändigtvis opinionsbildande utan kan följtsamt ha anpassat sig till värdeförändringar och opinionssvängningar.

FNL-rörelsens inflytande i förhållande till massmedia och krigets egendynamik är analytiskt svårt att fastställa. Rörelsen själv var däremot inte blygsam utan framhävde sin opinionsbil-

dande betydelse. Det framgår av avsnittet om självhävdelse i föregående kapitel. Men exemplen är fler. Styrelsen menade således att uppsvinget inom Vietnamarbetet, som nådde sin kulmen under januarikampanjen 1973, bekräftade riktigheten i DFFGs enhetsfrontpolitik.²⁰ DFFG betecknade sina insatser som banbrytande, ett pionjärbete som i sin tur banade vägen för fempartimanifestationens framgång. Redaktören för Vietnambulletinen betonade att FNL-rörelsen hade skapat en medvetenhet om Vietnam och väckt en insikt om att det inte är meningslöst att demonstrera och kämpa för en sak man finner rättvis.²¹

FNL-rörelsens uttalanden om sina egna insatser skall givetvis inte tas för mer än partsinlagor föga användbara för att förtydliga rörelsens inflytande. Väsentligare är det att diskutera detta inflytandes form och karaktär.

Utmärkande för DFFG i jämförelse med andra rörelser, som protesterade mot kriget, var den skarpa kritiken av regeringen och socialdemokratin. Även om rörelsen intog en mer försonande hållning mot slutet av den aktuella perioden utgjorde det största arbetarpartiet och statsledningen fortfarande en huvudmotståndare. En dialog var knappast möjlig trots att samarbete förekom i enstaka fall. Andra rörelser försökte däremot att via traditionella kanaler påverka ledande politiker och politiska partier. SKfV framstod som den främsta exponenten för denna linje i Vietnamarbetet. Tidigare hade antikärnvapenrörelsen haft en liknande strategi.

Socialdemokratin å sin sida såg i ett inrikespolitiskt perspektiv FNL-rörelsen som ett hot. Det fanns inom partiet en rädsla för att förlora den yngre generationen till vänstern och därför ett behov av att markera en radikal profil. FNL-rörelsen kan därmed indirekt ha bidragit till att förstärka socialdemokratins kritiska hållning till USAs krig i Vietnam. Bildandet av SKfV kan också ses som ett försök från socialdemokratins sida att kanalisera den radikala Vietnamopinionen.

Den politiska världsbild FNL-rörelsen lanserade och de medföljande politiska tolkningarna fick inte stor genomslagskraft i den svenska opinionen. Däremot medverkade rörelsen i högsta grad med sin ungdomliga entusiasm och intensitet i engagemanget till att göra opinionen uppmärksam på Vietnamkrigets brutala verklighet. På gator och torg, framför varuhus och systembolag möttes människor av FNL-arnas slagord och politiska paroller. Det var knappast möjligt att undgå att ta ställning till USAs krig i Vietnam.

På politikens synliga nivå är FNL-rörelsens roll således relativt enkel att identifiera. Den tydliggjorde Vietnamfrågan i det offentliga samtalet. Därmed bidrog den sannolikt till att även socialdemokrater och regeringen med större emfas engagerade sig i frågan, vilket i sin tur ytterligare kan ha förstärkt opinionen i Sverige mot Vietnamkriget. Men under den synliga politiska nivån skymtar djupareliggande utvecklingslinjer och trögrörliga kulturmönster, som måste beaktas för att förtydliga FNL-rörelsens betydelse.

Enligt Alberto Melucci brukar sociala rörelser i sitt formativa stadium överta ett etablerat språk, existerande ideologier och organisationsmönster, för att ge röst åt behov som de ännu inte har förmågan att namnge. De saknar färdighet att utforma nya symboler och paroller för att uttrycka sina önskemål och krav. Under 1800-talet använde arbetarrörelsen i årtal ett språk utvecklat under den franska revolutionen, en borgerlig revolution som inträffade nästan ett sekel tidigare och under helt annorlunda historiska omständigheter. Enligt Melucci

²⁰ "FNL i Sverige" nr 8 1973, "Förbundsstyrelsens allmänna rapport".

²¹ Exp 31/10 1972, "Vad ska FNL-arna göra efter freden" av Tommy Hammarström.

upprepades samma process på 1960- och 1970-talen. Ungdoms- och studentrörelsen anknöt till den socialistiska traditionen och övertog dess språk, organisationsformer och paroller, som emellertid hade föga att göra med innehållet i de framväxande konflikterna. Melucci anser att exakt samma process är påtaglig i vårt vardagsliv varje gång vi ställs inför en ny och oväntad situation för vilken vi inte har något namn. Vår omedelbara strategi är då att använda ett välbekant språk från det förflutna. Först när nya verklighetsformer har utkristalliserats överger vi arvet från det förflutna och skapar eller upptäcker lämpliga kulturella koder.²²

Meluccis tes är tankeväckande. Om denna appliceras på den aktuella studien kan det hävdas att de svenska FNL-grupperna var involverade i konflikter gentemot det etablerade samhällets värderingar och auktoriteter, konflikter som de inte hade förmågan att klä i egna ord. Vänsterns språkbruk och ideologi låg däremot nära till hands för att ge uttryck för motståndet mot traditioner och konventioner. Imperialismbegreppet kunde användas som slagträ mot det politiska etablissemanget.

Efterföljande sociala rörelser i Sverige som kvinnorörelsen och miljörelsen kan under 1970- och 1980-talet sägas ha varit mer framgångsrika i att utveckla ett eget språk, egna perspektiv, nyckelbegrepp och organisationsformer. De hade förvisso ett kulturellt bagage, men presenterade inga färdiga ideologiska paketlösningar. Båda rörelserna var tvärpolitiska med ambitionen att utgöra mötesplats för vitt skilda politiska ståndpunkter. Samtidigt strävade de efter att utveckla nya och mindre hierarkiska organisationsformer. Med kvinnorörelsen introducerades på allvar könsperspektivet, som gick på tvärs av traditionella politiska skiljelinjer. Perspektivet användes för att tydliggöra förtrycket av kvinnorna. Kvinnlighet sattes i centrum och värden som spontanitet, känslor och omsorg ställdes i kontrast till manssamhällets prestationstänkande rationalitet. Miljörelsen ifrågasatte konsekvent tillväxtsamhällets värderingar i sin analys av miljöförroreningar, värderingar som omfattades av borgerliga såväl som radikala partier. Livskvalitet blev ett viktigt begrepp i rörelsens paroller.

FNL-rörelsen lutade sig inte bara mot marxismen-leninismens analyser och övertog ett etablerat och ideologiskt färgat språkbruk. Även i rörelsens handlande och agerande kan vi identifiera ett arv från det förflutna. Exempelvis följde rörelsen i sin politiska retorik ett klassiskt mönster karakteristiskt för politiska rörelser. Hjältar och skurkar konstruerades för att skilja godhet från allt ont. FNL och nordvietnameser fick gestalta godheten medan USA demoniserades.

I FNL-rörelsens kulturella bagage fanns också den klassiska svenska folkrorelsetraditionen. Redan under 1800-talet utvecklades inom nykterhets- och frireligiösa rörelser former för gemenskap och samverkan med syftet att omdana människor.²³ Det fanns en strävan att väcka och organisera, en strävan som också gjorde sig gällande inom FNL-rörelsen. I arbetar- och nykterhetsrörelserna betraktades nykterhet som en dygd och kan ses som en del av det moderna projektets krav på arbetsamhet, strävsamhet och pålitlighet.²⁴ Liknande ideal fanns också inom FNL-rörelsen.

På flera andra områden avtecknar sig grundläggande kulturmönster i FNL-rörelsens tänkande och handlande, mönster som representerade en form för kontinuitet. Rörelsens tolkning av enhetsfrontslinjen kan ses som en utveckling av folkfrontstanken, men innebar samtidigt en förnyelse i förhållande till stalinismens vålds- och tvångsmetoder. Övertyga och övertala

²² Melucci (1991) s 145.

²³ Therborn (1994) s 71-73.

²⁴ Gundelach (1988) s 175.

skulle utgöra de främsta medlen för att mobilisera nya medlemmar. Därmed knöt enhetsfrontslinjen an till konsensussträvanden och samarbetssträvanden – väsentliga inslag i 1900-talets svenska politiska kultur. Övertala och övertyga var nyckelbegrepp i den svenska modellens fredliga och institutionella konfliktlösningsmetoder²⁵ och utgjorde också huvudingredienser i enhetsfrontslinjen. I synen på jämlikhet mellan könen representerade rörelsen likaledes en kontinuitet. Att medlemmarna i vissa sammanhang gav uttryck för en progressiv kvinnosyn fick egentligen inte konsekvenser för det praktiska arbetet. Traditionens värderingar var starkare än läpparnas bekännelse.

I flera avseenden kan FNL-rörelsens aktiviteter också associeras med ett kulturellt arv från kristendomen. *Charles Taylor* anser att tanken att omdana människan ursprungligen hade religiösa förtecken, och att religionen trots de senaste hundra årens sekulariseringsprocess fortfarande spelar roll i detta sammanhang. Den religiösa glöden och drivkraften som exempelvis gjorde sig gällande i den tidiga antislavrörelsen fanns enligt Taylor också i 1960-talets medborgarrättsrörelse och brittiska fredsrörelse. Präster intog framträdande positioner, vilket Taylor förklarar med religionens betydelse i rörelser som bygger på ett djupt moraliskt engagemang.²⁶ FNL-rörelsens religiösa förtecken handlade emellertid framför allt om förhållningssätt och tänkesätt.

Rörelsens självkritik gick förvisso ytligt sett ut på att förbättra arbetsmetoderna. Men till sin form och funktion hade självkritiken flera likheter med kristendomens syndabekännelser. Inom kyrkan fanns en tro på individens moraliska fostran som förutsättning för att bygga ett gott samhälle. Motsvarande övertygelse tycks också ha gjort sig gällande inom FNL-rörelsen. I religionen liksom i FNL-rörelsens ideologi fanns en fundamentalism. Ambitionen var att synliggöra den objektiva verkligheten och att frilägga eller uppenbara sanningen. Rörelsens syn på sig själv som vägledare i Vietnamarbetet och i kampen mot imperialismen var förstärkt inspirerad av leninismens elitistiska tänkande, men kan också liknas vid frälsartraditionen inom kristendomen. Det uppstod en känsla av utvaldhet inom rörelsen. Högmod och självförhåvelse, som präglade kristendomens relation till andra religioner, gjorde sig också gällande inom FNL-rörelsen. Flera FNL-are hade en frälsardrift som väckelsepredikanter.

Både i FNL-rörelsen och inom kristendomen hade utopin en stark suggestionskraft. För att förverkliga utopin erbjuder kristendomen människor en moral som hjälper dem att uthärda allt lidande och ont i världen. Marxismen-leninismen däremot uppmuntrar till sociala handlingar. Men samtidigt har denna ideologi en religiös funktion eftersom den erbjuder en förklaring som inte bara hjälper människor att begripa, utan också förmår dem att acceptera livets lidande till gagn för en större sak.²⁷ Det socialistiska paradiset utlovas runt nästa hörn.

Med sin kritik av USAs krig i Vietnam knöt rörelsen även an till traditionell antiamerikanism, rådande i vissa kretsar i Europa under efterkrigstiden. Antiamerikanism är förvisso ett mångbottnat begrepp. Den kan ses som reaktion mot USAs maktställning, förakt för amerikansk kultur eller en fruktan för USAs militära styrka. Antiamerikanismen innehåller också kritiska inslag mot modernismen, representerad av teknologisk utveckling, kapitalistisk konsumtionsideologi och storstäder.²⁸

²⁵ Jfr Trägårdh (1991) s 26, Stråht (1992) s 207-208, Andersson (1995) s 282-283 och Esping-Andersen (1994) s 104-106.

²⁶ Taylor (1994) s 401.

²⁷ Lane (1981) s 38-41.

²⁸ Hollander (1992) s 369-371, 410 och 444.

1960-talets vänstervåg kan delvis ses som en reaktion mot modernismen symboliserad av den amerikanska kulturen.²⁹ Men protesterna riktades inte bara mot det moderna projektets yttre attribut som t ex konsumtionsideologin utan också mot det liberala och demokratiska samhällets fundament.

Ett centralt tema i moderniteten är medvetandet om jaget och subjektiviteten. Idéer om mänskliga rättigheter och individuell frihet kan ses i förlängning av det modernistiska projektets sociala konstruktion av det moderna jaget.³⁰ I det kalla krigets världsbild symboliserade USA modernismens uttolkningar av mänskliga rättigheter och individuell frihet. 1960-talsvänsterns kritik av USA-imperialismen riktades ofta mot dessa uttolkningar. FNL-rörelsen stod exempelvis främmande för modernismens konstruktion av jaget. Idealet var kollektiva lösningar, som ansågs utgöra ett skydd för släktet.

Ett annat område där FNL-rörelsen representerade en antimodernistisk hållning gällde synen på moral. Enligt den polsk-brittiska sociologen *Zygmunt Bauman* är bristen på moral karaktäristisk för det moderna samhället. I civilisationsprocessen frikopplas våldsanvändningen från moraliska värderingar. Det målinriktade rationella handlandet isoleras från etiska normer. Solidaritetens och moralens grundprinciper förlorar betydelse. Bauman menar bl a att moderniteten innebär att våld förvandlas till teknik, känslofritt och fullkomligt rationellt. B 52:or och napalm mot kommunister i Vietnam blev i det perspektivet en självklarhet.³¹

FNL-rörelsen hade ambitionen att synliggöra distanseringen till moraliska normer, som det moderna samhället banade vägen för. Rörelsen bortdefinierade inte moral och medkänsla utan ville uppvärdera deras betydelse i det ideologiska och politiska projektet. Moralisk indignation skulle kompletteras med politiskt ställningstagande.

Samtidigt är det problematiskt att se FNL-grupperna primärt som en antimodernistisk rörelse. Som Bauman konstaterar tog vänstern egentligen kapitalismens program på allvar. Frihet, jämlikhet och broderskap var kapitalistiska nyckelord och vänstern hade inget att tillägga. Tanken att människan kan förändra världen genom rationellt handlande delade vänstern med kapitalismen. Det fanns en gemensam tro på förnuftet och rationaliteten som lösning på samhällets problem. Men den kapitalistiska praxisen avvisade vänstern med motiveringen att den inte kunde uppfylla sina löften. Den hade misslyckats med att förverkliga det modernistiska projektet.³²

Det är möjligt att identifiera en rad trögrörliga kulturmönster i FNL-rörelsens politiska tänkande och agerande. I flera avseenden representerade rörelsens kulturella koder en kontinuitet snarare än en förändring. FNL-arna satt fast i det förflutnas värderingar. De knöt an till existerande kulturella koder som fanns i kristendomen, i språket, i den melodramatiska diskursen, i folkrörelsetraditionen, i kritiken av det moderna projektet och i 1900-talets svenska politiska konsensustänkande. Men samtidigt tog dessa kulturmönster sig nya uttryck i FNL-rörelsens regi.

FNL-rörelsens protester mot Vietnamkriget handlade inte bara om att stilla vreden över världstillståndet. Vålgörenhet, humanitärt engagemang eller avståndstagande från krig i allmänhet ansågs otillräckligt i arbetet för Vietnam. Istället utgjorde solidaritet ett nyckelbegrepp. Ideologiskt engagemang skulle ersätta humanitärt vålgörenhetsarbete.

²⁹ Se t ex Harvey (1991) s 38.

³⁰ Arvidsson, Berntson & Dencik (1994) s 36-40 och 43-45 samt Eyerman (1987) s 354-360.

³¹ Bauman (1991) s 32-42, 52-53 och 138.

³² Bauman (1987) s 81-82.

Slavoj Zizek hävdar att det liberala demokratiska tidevarvets etik, en offrets och medlidandets etik, legitimerar ett underlåtande att handla. Det humanitära engagemanget fördunklar enligt Zizek den omedelbara vikten av att agera. Inför det nakna våldet, inför människors lidande, smärta och förtvivlan förlorar ideologin betydelse.³³

FNL-rörelsen gjorde egentligen en liknande analys av förutsättningarna och villkoren för engagemang och ställningstagande. Befolkningen i västvärlden exponerades för bilder av krigets fasor. Många reagerade känslomässigt, och rörelsen såg det som sin uppgift att vägleda dessa ideologiskt. Engagemang skulle inte bara framkalla medkänsla utan också leda till handling.

Utmärkande i vårt samhälle är enligt Robert Wuthnow att vi associerar vår medkänsla med specifika roller hellre än att identifiera den med vårt eget jag. Vi vill begränsa vår medkänsla till vissa tillfällen eller situationer, t ex till rollen som bidragsgivare eller som arbetare i ideella organisationer. På detta sätt kan vi med ”gott samvete” begränsa vårt engagemang. Vi behöver inte ständigt vara engagerade och visa medkänsla. Personer som moder Teresa anser vi offrar för mycket eftersom hennes engagemang och medkänsla upptar hela hennes liv. Vi skiljer inte bara våra roller från vårt eget jag, utan vi avskiljer också våra psykologiska och känslomässiga bindningar från dessa roller enligt Wuthnow. Få följer moder Teresas exempel.³⁴

Att begränsa medkänsla till vissa roller är enligt Wuthnow i överensstämmelse med den västerländska kulturens prioritering av individualiteten. Vi reducerar medkänslan till vad vi kan hantera utan att ge avkall på våra egna behov och vår egen livsstil. Vi tror inte på själv-offring och vi är inte heller på allvar beredda att dela andras lidande. Vårt individuella oberoende är för viktigt. Om medkänslan med andra blir för krävande förtränger vi den.³⁵

Wuthnow pekar på ett traditionellt förhållningssätt, som FNL-rörelsen i viss mån bröt mot. I denna rörelse fanns en offervilja och intensitet i engagemanget som påminner om moder Teresas. Karaktären av detta engagemang präglades av utmaningar mot gängse värderingar. Traditionellt betraktades politiskt arbete som uppgifter man utförde i specifika roller exempelvis som anställd eller genom frivilliga tidsbegränsade insatser. För FNL-arna handlade det om ett ”heltidsarbete”. Att vara aktivist innebar en speciell livsstil, fest som vardag. Fritid utan politiskt innehåll blev för många FNL-are en främmande företeelse. Engagemanget var totalt men därför inte nödvändigtvis osjälviskt. För den enskilda kunde det mycket väl handla om ett självförverkligande och därmed förenligt med den modernistiska västerländska kulturens individualistiska projekt.

För en social rörelse främmande för traditionella politiska kanaler spelar medlemmarnas aktiviteter stor roll. FNL-rörelsen prioriterade också i hög grad själva deltagandet, som blev en del av budskapet. Det betraktades som ett mål i sig att vara aktiv. Rörelsens främsta resurs utgjordes av medlemmarnas engagemang, som innebar mer än ett medlemskap i en vanlig organisation. Aktiviteter som demonstrationer, namninsamlingar, insamling av pengar, dörrknackningsaktioner och försäljning av Vietnambulletinen blev själva rörelsen. Kollektiva aktioner gav likaledes deltagarna en känsla av makt.

Samtidigt hade FNL-rörelsens olika aktiviteter symboliska inslag och en rituell karaktär, som förstärkte deltagarnas känsla av utvaldhet. Demonstrationer handlade inte bara om att ge

³³ DN 1/6 1994, ”Sorgsna sånger ersätter handling” av Slavoj Zizek.

³⁴ Wuthnow (1991) s 195-197 och 203-204.

³⁵ Wuthnow (1991) s 216 och 219.

uttryck för en hållning utan också om att symboliskt och rituellt manifesteras sin styrka utåt och sin sammanhållning inåt. Dörrknackningsaktioner och försäljning av Vietnambulletinen handlade inte bara om att samla in underskrifter och föra ut sitt budskap utan också om ritualer för att väcka och frälsa. Företeelser som idealiserade självbilder och självkritik handlade inte bara om politisk taktik utan också om ritualer för att manifesteras rörelsens ideologiska tillhörighet. Den ungdomliga och delvis okonventionella klädseln, som vid kontakter med arbetare ansågs utgöra ett hinder, hade liksom FNL-märket på rockuppslaget en symbolisk funktion. Rörelsens språkbruk med flitigt använda symbolladdade uttryck som ”USA-imperialismen” och ”tjäna folket” förstärkte vi-mot-dom-känslan.

Betydelsen av de rituella inslagen ligger inte minst i att individen ser sig som en del av en politisk rörelse genom att anta symboler eller delta i ceremonier som associeras med denna rörelse. Aktiviteternas symboliska och rituella innebörd utgjorde en viktig grundval för FNL-arnas konstruktion av en social och kulturell identitet. Denna identitet innebar samtidigt en känsla av gemenskap med andra, vilket i sin tur bidrog till att hålla deras engagemang vid liv. Samhörigheten och värdegemenskapen inom gruppen ökade.

Gatuaktioner och demonstrationer är dramatiska till sin karaktär jämfört med traditionella politiska deklamationer och uttalanden. De är därför oftast mer effektiva inte bara för att föra ut ett budskap på den offentliga arenan utan också för att stärka enigheten inom kollektivet.³⁶ Samtidiga intervjuer med demonstranter vittnar också om hur deltagande i olika aktioner av rituell karaktär hade en socialiserande funktion.

Samtidigt utgjorde dessa aktiviteter en utmaning av traditionella uppfattningar om politiskt arbete. Rituella och symboliska inslag förstärkte denna utmaning. De enskilda aktiviteterna blev därigenom en del av en större rörelse, som för motståndarna tedde sig hotfull.

Svensk Tidskrift uttryckte i slutet av 1960-talet en viss oro över att politisk opinion kanaliseras utanför de politiska partierna. Man beklagade att aktionsgrupper intog en anti-organisationsattityd.³⁷ Enligt en artikel i tidskriften låg det i hela samhällets intresse att partierna förmådde kanalisera en så stor del av åsiktsbildningen som möjligt. Författaren ansåg att partierna i större utsträckning än tidigare måste intressera sig för hur de effektivt kunde fungera som talesmän för folkopinioner.³⁸

Men även andra organisationer som exempelvis SKfV reagerade mot FNL-rörelsens arbetsätt. Också socialdemokratin stod främmande inför FNL-rörelsen. Avståndstagandet var förstås politiskt betingat. Rörelsen bortdefinierades som sekteristisk och extremistisk. Men det handlade till synes också om en oförståelse för slagordsmakarnas okonventionella sätt att driva politik. Formerna för offentligt framträdande, som rörelsen praktiserade, innebar symboliska utmaningar mot rådande maktstrukturer och värderingar på ett språk som alla förstod. Motreaktionerna kan inte bara förklaras med innehållet i rörelsens politiska paroller.

Sociala rörelser var förvisso inget nytt fenomen i svensk politik. Demonstrationer, dörrknackningsaktioner och namnsamlingar introducerades inte av FNL-rörelsen. Ceremonier och ritualer för att öka samhörigheten förekom även i andra sammanhang. Men FNL-gruppernas karaktär av gräsrotsrörelse i kombinationen med intensiteten i det uppoffrande engagemanget var ovanlig i svensk politik. Knappast någon rörelse tidigare hade så energiskt utnyttjat gatan som politisk arena. Den ungdomliga entusiasmen bidrog till att utveckla en

³⁶ Kertzer (1988) s 16-29, 72 och 119 samt Thörn (1992) s 33.

³⁷ SvT 1969 nr 4, ”Aktion samtal”.

³⁸ SvT 1972, nr 9, ”Gräsrotter” av Matti Häggström.

specifik rörelsekultur. Det var den yngre generationen som i kölvattnet på efterkrigstidens utbildningsexplosion fick en egen identitet och mobiliserades i FNL-rörelsen. Ungdomens avsaknad av sociala förpliktelser förklarar också livligheten, passionen och vitaliteten i rörelsens engagemang. FNL-arna hade tid att engagera sig. De syntes och hördes.

FNL-rörelsen utgjorde således ett nytt inslag i den politiska vardagen i Sverige. Ideologiskt knöt rörelsen an till marxismen-leninismens traditioner. Men i sin framtoning och sitt agerande representerade den samtidigt ett annorlunda sätt att handla och tänka politiskt. En liten grupp aktivisters ambitioner att mobilisera större delen av svenska folket var inte en vanlig politisk företeelse i Sverige. Rörelsens aktioner utgjorde inte bara en utmaning av det politiska systemet utan också av det politiska etablissemanget väl integrerat i den svenska folkrörelsetraditionen. Med sin antiauktoritära hållning och sitt gräsrotsarbete blev den en förebild för de nya sociala rörelserna i Sverige. FNL-rörelsen innehöll embryot till 1970-talets och 1980-talets rörelser.

FNL-rörelsen tydliggjorde en av epokens tidstypiska frågor på samma sätt som antikärnvapenrörelsen hade gjort några år tidigare och på samma sätt som miljö- och kvinnorörelsen och fredsrörelsen gjorde det under de följande decennierna. Den hade nyckeln till samtiden. I Sverige kan FNL-rörelsen ses som ett av de första leden i en utvecklingskedja av antiestablishmentrörelser. Med sin marxist-leninistiska ideologi avvek denna rörelse förvisso från samtida och senare sociala rörelser. Men även denna ideologi kan i viss mån tillskrivas tidsandan. 1960-talets debattklimat hade tagit ett steg åt vänster.

Kärnvapen, Vietnam, miljö, jämlikhet och fred är alla frågor som mobiliserade högröstade opinioner i den postmaterialistiska västvärlden.³⁹ Protesterna riktades mot auktoriteter och konventioner. Kännetecknande för perioden tycks vara framväxten av en subkultur i permanent opposition mot det etablerade samhällets värderingar. Frågorna på agendan varierar, men viljan och benägenheten att reagera, sättet och metoden att protestera, uppvisar påfallande likheter.

FNL-rörelsen kan ses som förvaltare och bärare av tidstypiska värderingar. Djupare liggande kulturella koder, som utgjorde basen för rörelsens verksamhet, färgades av tidsandan och satte sin prägel på aktiviteterna. Men FNL-arna var inte bara tidsandans följeslagare. FNL-rörelsen fungerade också som en pionjär och innovatör som artikulerade tidstypiska frågor. Den bidrog till att Vietnamkriget under några år dominerade det offentliga politiska samtalet. På en symbolisk nivå representerade protesterna en utmaning av det etablerade samhällets värderingar. Med hjälp av en ideologi och ett språkbruk hämtade från det förflutna gav rörelsen röst åt en generations missnöje och frustrationer. Ifrågasättande av etablerade föreställningar förekom på politikens synliga nivå i form av demonstrationer, aktioner och politiska slagord. Men kritiken handlade också om mer grundläggande värden. Synen på engagemangets premisser, på politik och ideologi utgör talande exempel.

I individens möte med strukturella förhållanden finns en lång rad mellanliggande processer som kan sammanfattas med begreppet kultur. FNL-rörelsen introducerade i detta sammanhang idéer, språk, diskurser, ritualer och symboler med rötter i det förflutna präglade av traditionens värderingar, men samtidigt färgade av tidsandan. Rörelsens kulturella koder, basen för FNLarnas politiska handlande och tänkande, kännetecknades således av gammalt och nytt, av förändring och kontinuitet. Därmed gestaltade FNL-arna en ny rörelsekultur. Kombinationen av intensitet och uppoffringar i det politiska arbetet, det energiska utnyttjandet

³⁹ Se t ex Salomon (1985).

av gatan som politisk arena och ungdomlig entusiasm var ovanlig i svensk politik. I detta avseende representerade FNL-rörelsen en ny politisk kultur.

* * *

I ett postmodernistiskt 90-talsperspektiv är det oerhört enkelt att relativisera 1960-talets politiska paroller. Språkets och diskursens makt fritar aktörerna från ansvar. Slagord som ”massornas pulsslag” och ”proletariatets diktatur” blir fråga om symboler och retorik. Men även om människor är fångna i en diskurs befriar det dem inte från historieforskningens granskning. Moraliska och politiska frågor får inte bli osynliga.

Många tycks vara överens om att FNL-rörelsen gjorde en viktig insats genom att bilda en moralisk mur mot glamouriseringen av USA och genom att reagera mot likgiltigheten inför nöden i tredje världen. Våldet i Vietnam krävde en motreaktion. Flera av historiens värsta grymheter har inträffat just därför människor stillatigande följde order och endast fåtalet protesterade.

FNL-arna höjde rösten. De visade på betydelsen av att reagera mot orättvisor och att synliggöra förtryck. Rörelsen fungerade som en katalysator och lösgjorde ett hopp om och en tro på en bättre framtid. Men hoppet försvann i fundamentalismens irrgångar.

Under Vietnamera dominerade slagordsmakare det offentliga samtalet, medan sanningsökare höll sig i utkanten. Ideologiska blockeringar, som inte bara kan bortförklaras med ungdomlig entusiasm, omöjliggjorde en dialog. Kravet på ställningstagande var ständigt närvarande. Om du inte var mot var du för. Det fanns inte utrymme åt mer nyanserade bilder. Ideologi gjorde kunskap till fiende. Alternativa visioner och förhoppningar om mänsklig frigörelse förflyktigades. Utopins suggestionskraft förblindade även de mest klarsynta.

Källförteckning m m

Arkiv

RIKSARKIVET *Stockholm*

De Förenade FNL-gruppernas Arkiv (DFFG)

ARBETARRÖRELSENS ARKIV *Stockholm*

Svenska Clartéförbundet (Clarté)

Sveriges Kommunistiska Partis/Solidaritetspartiets arkiv (SKP)

Kommunistiska Förbundet Marxist-Leninisterna (KFML)

Bo Gustafssons arkiv (BG)

Gunnar Myrdals arkiv (GM)

Chilekommitténs arkiv (ChK)

Sveriges Socialdemokratiska Arbetarepartis arkiv (Soc)

FOLKRÖRELSERNAS ARKIV *Örebro*

Örebro FNL-grupp (ÖF)

LYNDON BAINES JOHNSON, PRESIDENTIAL LIBRARY *Austin, Texas*

William B. Heath, Oral History

Intervjuer

Intervju med Sköld Peter Matthis 8/11 1994

Intervju med Ulf Mårtensson 5/12 1994

Tidskrifter

Chaplin

FNL i Sverige

KFML – Informationsbulletin

Svensk Tidskrift (SvT)

Vi

Vietnambulletinen (VB)

Vietnam Nu

Vietnamsolidaritet

Tidningar

Aftonbladet (AB)

Dagens Nyheter (DN)

Expressen (Exp)

Folket

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (GHT)

Göteborgstidningen (GT)

Norrskensflamman (Nfl)

Ny Dag

Svenska Dagbladet (SvD)

Sydsvenska Dagbladet (SDS)

Västgötademokraten

Litteraturlista

- Agrell, Wilhelm (1985) *Alliansfrihet och atombomber. Kontinuitet och förändring i den svenska försvarsdoktrinen från 1945 till 1982*, Stockholm: Liber förlag.
- Ahlmark, Per (1965) *Den svenska atomvapendebatten*, Stockholm: Bonniers.
- Ahlmark, Per (1994) *Vänstern och tyranniet. Det galna kvartsseklet*, Stockholm: Timbro.
- Ambrosius, Gerold & Hubbard, William H. (1989) *A Social and Economic History of Twentieth-Century Europe*, Cambridge MA & London: Harvard University Press.
- Andersson, Lars I. (1995) *Kommunalskattefrågan under mellankrigstiden. Skatterättvisa i och mellan kommuner*, Lund: Lund University Press.
- Andrén, Mats (1988) "Studentideologi efter 1968" i *Ideologi och institution. Om forskning och högre utbildning 1880-2000*, red Sven-Eric Liedman & Lennart Olausson, Stockholm: Carlssons.
- Arvidsson, Håkan & Berntson, Lennart (1980) *Makten, Socialismen och Demokratin. Om det förstatligade samhället*, Lund: Zenit Förlag.
- Arvidsson, Håkan; Berntson, Lennart & Dencik, Lars (1994) *Modernisering och välfärd*, Stockholm: City University Press.
- Bankier, Channa (1988) "Det inställda bröllopet" i *Hjärnstorm* nr 31-32.
- Bao Ninh (1994) *Krigets sorger*, Stockholm: Norstedts.
- Bauman, Zygmunt (1991) *Auschwitz och det moderna samhället*, Göteborg: Daidalos.
- Bauman, Zygmunt (1987) "The Left as the Counter-Culture of Modernity", i *Telos*, No 70, Winter.
- Beresford, Melanie (1988) *Vietnam. Politics, Economics and Society*, London & New York: Pinter Publishers.
- Berge, Anders (1990) *Det kalla kriget i tidens spegel. En socialdemokratisk bild av hoten mot frihet och fred 1945-1962*, Stockholm: Carlssons.
- Bjereld, Ulf (1989) *Svensk Mellanösternpolitik. En studie av Sveriges agerande och ställningstaganden gentemot konflikterna i Mellanöstern 1947-1985*, Stockholm: Carlssons.
- Bjurström, Erling & Fornäs, Johan (1988) "Ungdomskultur i Sverige" i *Sverige vardag och struktur. Sociologer beskriver det svenska samhället*, red Ulf Himmelstrand & Göran Svensson, Stockholm: Norstedts.
- Bjurström, Erling (1980) *Generationsupproret. Ungdomskulturer, ungdomsrörelser och tonårsmarknad från 50-tal till 80-tal*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Bjurström, Erling (1984) "Ungdomen och alternativen" i *Rörelserna*, red Mats Friberg & Johan Galtung, Stockholm: Förlaget Akademitratur AB.
- Blain, Michael (1994) "Power, War, and Melodrama in the Discourses of Political Movements" i *Theory and Society*, No 23.
- Blecher, Marc (1986) *China. Politics, Economics and Society. Iconoclasm and Innovation in a Revolutionary Socialist Country*, London: Frances Pinter & Boulder: Lynne Rienner Publishers.

- Block, Eva (1976) *Amerikabilden i svensk dagspress 1948-1968*, Lund: Gleerup.
- Block, Eva (1982) *Frihet, jämlikhet och andra värden. Svensk inrikespolitisk debatt på dagstidningarnas ledarsidor 1945-1975* (Kulturindikatorer. Svensk symbolmiljö 1945-1975, Rapport nr 4), Lund: Studentlitteratur.
- Brand, Karl-Werner (1987) "Kontinuität und Diskontinuität in den neuen sozialen Bewegungen" i *Neue soziale Bewegungen in der Bundesrepublik Deutschland*, Hg Roland Roth & Dieter Rucht, Frankfurt & New York: Campus Verlag.
- Burns, Stewart (1990) *Social Movements of the 1960s. Searching for Democracy*, Boston: Twayne Publishers.
- Bäck, Henry (1979) *Den utrikespolitiska dagordningen. Makt, protest och internationella frågor i svensk politik 1965-1973*, Stockholm.
- Carle, Jan (1991) "Ungdomar och sociala rörelser om protest i det komplexa samhället" i *Ungdom i rörelse. En antologi om ungdomars levnadsvillkor*, red Jan Carle & Hans-Erik Hermansson Göteborg: Daidalos.
- Carlsson, Bengt (1990) *Det trygga äventyret – Medelklassens längtan och mål*, Stockholm: Carlssons.
- Carpini, Michael X. Delli (1990a) "Vietnam and the Press" i *The Legacy. The Vietnam War in the American Imagination*, ed D. Michael Shafer, Boston: Beacon Press.
- Carpini, Michael X. Delli (1990b) "Vietnam, Ideology, and Domestic Politics" i *The Legacy. The Vietnam War in the American Imagination*, ed D. Michael Shafer, Boston: Beacon Press.
- Carter, April (1992) *Peace Movements. International Protest and World Politics since 1945*, London & New York: Longman.
- Chan, Anita (1985) *Children of Mao. Personality Development and Political Activism in the Red Guard Generation*, London & Basingstoke: The Macmillan Press Ltd.
- Chen, King C. (1987) *China's War with Vietnam, 1979. Issues, Decisions, and Implications*, Stanford CA: Hoover Institution Press.
- Chong, Dennis (1993) "Coordinating Demands for Social Change" i *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol 528, July.
- Clark, Katerina (1977) "Utopian Anthropology as a Context for Stalinist Literature" i *Stalinism. Essays in Historical Interpretation*, ed Robert C. Tucker, New York: Norton & Company.
- Damgaard, Erik (1980) *Folkets veje i dansk politik*, København: Schultz.
- DeBenedetti, Charles & Chatfield, Charles (1990) *An American Ordeal. The Antiwar Movement of the Vietnam Era*, Syracuse: Syracuse University Press.
- DFFG/Dokument. *Program, stadgar och sammanfattning av enhetsfrontsdiskussionerna* (1970) DFFGs Skriftserie nr 5, Göteborg.
- Divine, Robert A. (1988) "Vietnam Reconsidered" i *Diplomatic History*, Vol 12, No 1, Winter.
- Edwards, Folke (1991) "Svenskt 60-tal. Eufori och indignation" i *Nordiskt 60-tal*, Stockholm.

Ehrenreich, Barbara (1990) *Fear of Falling. The Inner Life of the Middle Class*, New York: Harper Perennial.

Ehrenreich, Barbara (1992) "Legacies of the 1960s. New Rights and New Lefts" i *Sights on the Sixties*, ed Barbara L. Tischler, New Brunswick NJ: Rutgers University Press.

Eliasson, Per (1975) "Tredje ståndpunkten", Lund, stencil.

Elmbrant, Björn & Eriksson, Erik (1970) *Det bidde en tumme. Historien om den svenska Vietnamhjälpen*, Stockholm: Prisma.

[En ny vänster](#). *En debattbok* (1966) red Göran Therborn, Stockholm: Rabén & Sjögren.

Eriksson, Gunnar (1993) "68-tåget. En perrongsittares eftertankar" i *Tvärnsnitt*, årg 15, nr 2.

Esaiasson, Peter (1990) *Svenska valkampanjer 1866-1988*, Stockholm: Allmänna Förlaget.

Esping-Andersen, Gösta (1994) "Jämlikhet, effektivitet och makt" i *Den svenska modellen*, red Per Thullberg & Kjell Östberg, Lund: Studentlitteratur.

Eyerman, Ron & Jamison, Andrew (1991) *Social Movements. A Cognitive Approach*, Cambridge: Polity Press.

Eyerman, Ron (1987) "Modernitet och sociala rörelser" i *Den sociologiska fantasin – teorier om samhället*, red Ulla Bergryd, Stockholm: Rabén & Sjögren.

Fallet Båstad. En studie i svensk opinionsbildning (1968) red Bo Lindblom, Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Fogelström, Per Anders (1983) *Kampen för fred. Berättelsen om en okänd folkrörelse*, Stockholm.

Fornäs, Johan; Lindberg, Ulf & Sernhede, Ove (1984) "Förord" i *Ungdomskultur: Identitet och motstånd*, red Johan Fornäs, Ulf Lindberg & Ove Sernhede, Stockholm: Akademi-litteratur.

Forser, Tomas & Tjäder, Per Arne (1972) *Tredje ståndpunkten. En debatt från det kalla krigets dagar*, Lund: Zenit.

Forser, Tomas & Tjäder, Per Arne (1990) "Strömkantringarnas tid 1960-talets debatt och prosaförfattare" i *Den Svenska Litteraturen – Medieålderns litteratur 1950-1985*, red Lars Lönnroth & Sverker Göransson, Stockholm: Bonniers.

Forsling, Robert (1982) "SDG – Öster – 1971 – kampen mot likvidatorerna" Örebro, stencil.

Fraser, Ronald (1988) *1968. A Student Generation in Revolt*, New York: Pantheon Books.

Friberg, Mats & Galtung, Johan (1984) "Inledning" i *Rörelserna*, red Mats Friberg & Johan Galtung, Stockholm: Förlaget Akademilitteratur AB.

Friberg, Mats (1988) "Three Waves of Political Mobilization in Western Europe and the Coming of a Fourth" i *New Social Movements in Western Europe*, ed Mats Friberg, Göteborg.

Fryklund, Björn; Himmelstrand, Ulf & Peterson, Tomas (1988) "Folklighet, klass och opinion i svensk politik under efterkrigstiden" i *Sverige – vardag och struktur. Sociologer beskriver det svenska samhället*, red Ulf Himmelstrand & Göran Svensson, Stockholm: Norstedts.

Gamson, William A. (1988) "Political Discourse and Collective Action" i *International Social Movement Research. A Research Annual. From Structure to Action: Comparing Social Move-*

ment Research Across Cultures, Vol 1, eds Bert Klandermans, Hanspeter Kriesi & Sidney Tarrow, Greenwich CO & London: Jai Press Inc.

Gerholm, Lena (1993) "Generation som erfarenhet och konstruktion: En etnologisk betraktelse" i *Femtiotalister – om konstruerandet av kulturella generationer*, red Barbro Blehr, Stockholm: Carlssons.

Gerner, Kristian & Hedlund, Stefan (1989) *Ideology and Rationality in the Soviet Model. A Legacy for Gorbachev*, London & New York: Routledge.

Gerner, Kristian (1984) *The Soviet Union and Central Europe in the Post-War Era: A Study in Precarious Security*, Stockholm: Esselte Studium.

Gidlund, Janerik (1978) *Aktionsgrupper och lokala partier. Temporära politiska organisationer i Sverige 1965-1975*, Lund: CWK Gleerup.

Gilje, Nils & Grimen, Harald (1993) *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*, Göteborg: Daidalos.

Girvin, Brian (1989) "Change and Continuity in Liberal Democratic Political Culture" i *Contemporary Political Culture. Politics in a Postmodern Age*, ed John R. Gibbins, London & Newbury Park: Sage.

Gittings, John (1991) *Kina i förändring. Från Mao Zedong till Himmelska fridens torg 1989*, Stockholm: Rabén & Sjögren.

Goldmann, Kjell (1981) *Stormaktspolitik och kulturklimat (Kulturindikatorer. Svensk symbolmiljö 1945-1975, Rapport nr 2)*, Lund: Studentlitteratur.

Goldmann, Kjell; Berglund, Sten & Sjöstedt, Gunnar (1986) *Democracy and Foreign Policy. The Case of Sweden*, Aldershot: Gower.

Goul Andersen, Jørgen (1984) "Aspekter af den politiske kultur i Danmark efter 1970" i *Dansk demokrati under forandring*, København: Schultz.

Gross, David (1986) "Culture, Politics, and 'Lifestyle' in the 1960s" i *Race, Politics, and Culture. Critical Essays on the Radicalism of the 1960s*, ed Adolph Reed Jr., New York: Greenwood Press.

Gundelach, Peter (1986) "Græsrodsbevaegelser og aktioner" i *Protest og oprør. Kollektive aktioner i Danmark 1700-1985*, red Flemming Mikkelsen, Århus: Modtryk.

Gundelach, Peter (1988) *Sociale bevægelser og samfundsændringer. Nye sociale grupperinger og deres organisationsformer ved overgangen till ændrede samfundstyper*, Århus: Politica.

Habermas, Jürgen (1981) "New Social Movements" i *Telos* No 49.

Hadenius, Karin (1990) *Jämlikhet och frihet. Politiska mål för den svenska grundskolan*, Uppsala: Almqvist & Wiksell.

Hadenius, Stig; Molin, Björn & Wieslander, Hans (1993) *Sverige efter 1900. En modern politisk historia*, Stockholm: Bonnier Alba.

Hallin, Daniel C. (1986) *The "Uncensored War". The Media and Vietnam*, New York & Oxford: Oxford University Press.

Hammar, Bo (1992) *Ett långt farväl till kommunismen*, Stockholm: Brombergs.

- Harvey, David (1991) *The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Cambridge MA & Oxford UK: Blackwell.
- Hásek, Jaroslav (1967) *Den tappre soldaten Švejks äventyr*, Stockholm: Tidens Förlag.
- Hedman, Lowe (1978) *Svenskarna och U-hjälpen. En studie av den svenska allmänheten, lokala opinionsbildare och journalister*, Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Henrikson, Göran (1987) "'Alltså sjöng vi befria södern'. En studie kring Örebro FNL-grupp och dess arkiv" i *Arkiv-vetenskapliga studier*, Sjätte samlingen red Lars Otto Berg, James Cavallie, Claes Gränström, Nils Nilsson.
- Hermansson, Carl-Henrik (1993) *C H Minnen*, Stockholm: Arena.
- Hermansson, Carl-Henrik (1980) *Kommunister. En intervjubok, andra boken*, Stockholm: Arbetarkultur.
- Hermansson, Carl-Henrik (1965) [Vänsterns väg. Ett debattinlägg](#), Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Hermansson, Jörgen (1984) *Kommunism på svenska? SKP/VPK:s idéutveckling efter Komintern*, Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Hess, Gary R. (1994) "The Unending Debate: Historians and the Vietnam War" i *Diplomatic History*, Vol 18, No 2, Spring.
- Hinnfors, Jonas (1992) *Familjepolitik. Samhällsförändringar och partistrategier 1960-1990*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Hirdman, Yvonne (1988) *Vi bygger landet. Den svenska arbetarrörelsens historia från Per Göttrik till Olof Palme*, Stockholm: Tidens Förlag.
- Hobsbawm, Eric (1994) *Age of Extremes. The Short Twentieth Century 1914-1991*, London: Michael Joseph.
- Hollander, Paul (1992) *Anti Americanism. Critiques at Home and Abroad 1965-1990*, New York & Oxford: Oxford University Press.
- Holmberg, Håkan (1982) *Folkmakt, folkfront, folkdemokrati. De svenska kommunisterna och demokratifrågan 1943-1977*, Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Holsti, Ole R. (1992) "Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus Mershon Series: Research Programs and Debates" i *International Studies Quarterly*, Vol 36, No 4, December.
- Huldt, Bo (1983) *Tre världar 1945-1965*, i Bra Böckers Världshistoria Band 14, red Knut Helle, Jade Simensen, Sven Tägil & Kåre Tønnesson, Höganäs: Bra Böcker.
- Husén, Torsten (1977) *Jämlikhet genom utbildning? Perspektiv på utbildningsreformerna*, Stockholm: Natur och Kultur.
- Inglehart, Ronald (1977) *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles Among Western Publics*, Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1990) *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton NJ: Princeton University Press.
- Jenkins, J. Craig (1981) "Sociopolitical Movements" i *Handbook of Political Behavior*, Vol 4.

- Jensen, Bent (1984) *Stalinismens fascination og danske venstre-intellektuelle*, København: Gyldendal.
- Jerneck, Magnus (1983) *Kritik som utrikespolitiskt medel. En studie av de amerikanska reaktionerna på den svenska Vietnamkritiken*, Lund: Dialogos.
- Jerneck, Magnus (1990) "Olof Palme - en internationell propagandist" i *Socialdemokratin och svensk utrikespolitik. Från Branting till Palme*, red Bo Huldt & Klaus Misgeld, Stockholm: MH Publishing.
- Johannesson, Kurt (1992) "Agitatoren som hot och ideal", *Arbetarrörelsen och språket* 1992:7, Uppsala.
- Johansson, Alf W. & Norman, Torbjörn (1988) "Sveriges säkerhet och världens fred. Socialdemokratin och utrikespolitiken" i *Socialdemokratins samhälle. SAP och Sverige under 100 år*, red Klaus Misgeld, Karl Molin & Klas Amark, Stockholm: Tiden.
- Johnston, Hank; Larana, Enrique & Gusfield, Joseph R. (1994) "Identities, Grievances, and New Social Movements" i *New Social Movements. From Ideology to Identity*, eds Enrique Larana, Hank Johnston & Joseph R. Gusfield, Philadelphia: Temple University Press.
- Josefsson, Sven-Olof (1991) "Nu var det 1968. Universitetskris och studentrevolt i slutet av 60-talet och början av 70-talet", Göteborg, stencil.
- Jönsson, Christer (1990) "Vi satsar på försvar, dorn rustar för krig': Hotbildernas socialpsykologi" i *Trussel eller tillid? Nordiske omverdensbilleder under forandring*, red Nikolaj Petersen & Karin Lindgren, Stockholm: Nordsam.
- Jönsson, Claes-Göran (1973) "[SKP och den svenska spanienrörelsen](#)" i *Arkiv*, nr 4. []
- Jørgensen, Klaus (1973) *Atomvåbnenes rolle i dansk politik. Med særligt henblik på Kampagnen mod Atomvåben 1960-1968*, Odense: Odense University Press.
- Kaare Nielsen, Henrik (1991) *Demokrati i bevægelse. Sammenlignende studier i politisk kultur og nye sociale bevægelser i Vesttyskland og Danmark*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Karnow, Stanley (1987) *Vietnam. A History*, New York: Penguin Books.
- Katsiaficas, George (1987) *The Imagination of the New Left. A Global Analysis of 1968*, Boston MA: South End Press.
- Kemp, Peter (1972) *Ungdomsoprørets filosofi*, København: Vinten.
- Kertzer, David I. (1988) *Ritual, Politics, and Power*, New Haven & London: Yale University Press.
- "KFML, en historik" (1969) i *Zenit* nr 12. [finns med i samlingen [Om Kfml](#)]
- Klandermans, Bert & Tarrow, Sidney (1988) "Mobilization into Social Movements: Synthesizing European and American Approaches" i *International Social Movement Research. A Research Annual. From Structure to Action: Comparing Social Movement Research Across Cultures, Vol 1*, eds Bert Klandermans, Hanspeter Kriesi & Sidney Tarrow, Greenwich CO & London: Jai Press Inc.
- Klausen, Kurt Klaudi & Mikkelsen, Flemming (1988) *Konflikter, kollektive aktioner og protestbevægelser i Danmark*, Silkeborg: Samfundsfag.

- Kriegel, Annie (1978) "Generational Difference: The History of an Idea" i *Daedalus. Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, Vol 107, No 4, Fall.
- Lane, Christel (1981) *The Rites of Rulers. Ritual in Industrial Society – The Soviet Case*, Cambridge & London: Cambridge University Press.
- Larsson, Ellen (1973) *Etiska argument i den svenska freds- och försvarsdebatten under åren 1957-1970*, Uppsala.
- Lauridsen, Inger & Magnussen, Tue (1980) *Vietnambevægelsen i Danmark*, København, stencil.
- Liedman, Sven-Eric (1965) *Samtidskänsla. Kritisk granskning*, Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Liedman, Sven-Eric (1993) *Utmätning. Essäer och personliga betraktelser om samtiden*, Stockholm: Arena.
- Liljenroth, Bengt (1973) "Vietnamrörelsen i Sverige", i *Tålamodets triumf Tradition, befrielsekamp och samhällsutveckling i Vietnam*, red Lars Torbiörnsson, Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Lindholm, Stig (1970) *U-landsbilden. En undersökning av allmänna opinionen*, Stockholm: Almqvist & Wiksell. Lindskog, Lars G (1990) *Att förändra verkligheten. Porträtt av Inga Thorsson*, Stockholm: Tidens Förlag.
- Logevall, Fredrik (1993) "The Swedish–American Conflict over Vietnam" i *Diplomatic History*, Vol 17, No 3, Summer.
- Lundberg, Svante; Månsson, Sven-Axel & Welander, Hans (1970) *Demonstranter. En sociologisk studie*, Stockholm: Bokförlaget Pan/Norstedts.
- Lundberg, Svante (1993) *Sextioåttor. Studie av en politisk generation*, Stockholm & Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB.
- Lundestad, Geir (1986) *Öst, väst, nord, syd. Huvuddrag i internationell politik 1945-1985*, Lund: Studentlitteratur.
- Lundkvist, Artur (1975) "Kring Vietnamfrågan" i *FNL i Sverige. Reportage om en folkrörelse under tio år*, red Tommy Hammarström, Stockholm: Solidaritet.
- Lundkvist, Sven (1976) "Begreppet folkrörelse – Historisk bakgrund och nuläge" i *Folkrörelserna i ny roll?*, red Åke Isling, Stockholm: Sober Förlags AB.
- Lundkvist, Sven (1977) *Folkrörelserna i det svenska samhället*, Stockholm: Sober Förlags AB.
- Lundqvist, Åke (1981) *Från sextital till åttital. Färdvägar i svensk prosa*, Stockholm: Alba.
- Lyttkens, Lorentz (1987) *Den disciplinerade människan. Om social kontroll och långsiktiga värderingsförskjutningar*, Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Löfgren, Orvar (1988) "Vardagskultur och livsform" i *Sverige – vardag och struktur. Sociologer beskriver det svenska samhället*, red Ulf Himmelstrand & Göran Svensson, Stockholm: Norstedts.
- Lönnroth, Lars; Göransson, Sverker & Forser, Tomas (1990) "Folkhemmet i medieåldern – en periodöversikt" i *Den Svenska Litteraturen – Medieålderns litteratur 1950-1985*, red Lars

- Lönnroth & Sverker Göransson, Stockholm: Bonniers.
- Mackerras, Colin (1991) *Western Images of China*, Hong Kong & Oxford: Oxford University Press.
- Mao Tsetung *Artiklar och tal om enhetsfronten*, Göteborg: Danelius Bokförlag.
- Martin, Andrew (1993) *Receptions of War. Vietnam in American Culture*, Norman & London: University of Oklahoma Press.
- McAdam, Doug; McCarthy, John D. & Zald, Mayer N. (1988) "Social Movements" i *Handbook of Sociology*, ed Neil J. Smelser, Newbury Park & Beverly Hills: Sage.
- Melucci, Alberto (1988) "Getting Involved: Identity and Mobilization in Social Movements" i *International Social Movement Research. A Research Annual. From Structure to Action: Comparing Social Movement Research Across Cultures*, Vol 1, eds Bert Klandermans, Hanspeter Kriesi & Sidney Tarrow, Greenwich CO & London: Jai Press Inc.
- Melucci, Alberto (1991) *Nomader i nuet. Sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*, Göteborg: Daidalos.
- Micheletti, Michele (1991) "Folkrörelserna och den svenska demokratin" i *Svensk demokrati i förändring*, red Johan P. Olsen, Stockholm: Carlssons.
- Morgan, Edward P. (1991) *The 60s Experience. Hard Lessons about Modern America*, Philadelphia: Temple University Press.
- Möller, Yngve (1992) *Sverige och Vietnamkriget. Ett unikt kapitel i svensk utrikespolitik*, Stockholm: Tidens Förlag.
- Nilsson Hoadley, Anna-Greta (1989) *Atomvapnet som partiproblem. Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund och frågan om svenskt atomvapen 1955-1960*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Nilsson, Sven (1974) *Kulturmaterialiet i storstadspressen under 1960-talet. En deskriptiv innehållsanalys*, Lund.
- Nordentoft, Johannes & Rasmussen, Søren H. (1991) *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevegelsen 1960-1972*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Novelli, Martin (1990) "Hollywood and Vietnam: Images of Vietnam in American Film" i *The Vietnam Era. Media and Popular Culture in the US and Vietnam*, ed Michael Klein, London & Winchester MA: Pluto Press.
- Nylén, Leif, (1988) "Tjälles Horisont" i *Hjärnstorm* nr 31-32.
- Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal* (1986) Stockholm: Esselte.
- Offe, Claus (1985) "New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics" i *Social Research*, Vol 52, No 4, Winter.
- Oredsson, Sverker (1992) *Gustav Adolf, Sverige och Trettioåriga kriget. Historieskrivning och kult*, Lund: Lund University Press.
- Palm, Göran (1968) *En orättvis betraktelse*, Stockholm: Bokförlaget Pan/Norstedts.
- Peterson, Carl-Gunnar (1975) *Ungdom och politik. En studie av Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund*, Stockholm: Frihets förlag.

- Petersson, Margareta (1988) *Indien i svenska reseskildringar 1950-1975*, Lund: Lund University Press.
- Petersson, Olof (1989) *Metaforernas makt*, Stockholm: Carlssons.
- Petersson, Olof (1982) *Väljarna och världspolitiken*, Stockholm: PA Norstedt & Söners Förlag.
- Petersson, Olof; Westholm, Anders & Blomberg, Göran (1989) *Medborgarnas makt*, Stockholm: Carlssons.
- Porta, Donatella della (1992) "Life Histories in the Analysis of Social Movement Activists" i *Studying Collective Action*, eds Mario Diani & Ron Eyerman, London & Newbury Park: Sage Publications.
- Queckfeldt, Eva (1981) "Vietnam". *Tre svenska tidningars syn på vietnamfrågan 1963-1968*, Lund: Gleerup.
- Rasmusson, Ludvig (1985) *Fyrtiotalisterna*, Stockholm: PA Norstedt & Söners Förlag.
- Reis, Mikael van (1990) "Uppbrott ur poesiparken – lyriken ca 1960-1975" i *Den Svenska Litteraturen – Medieålderns litteratur 1950-1985*, red Lars Lönnroth & Sverker Göransson, Stockholm: Bonniers.
- Robertson, Alexa (1992) *National Prisms and Perceptions of Dissent. The Euromissile Controversy Reflected in Opinion and the News in the UK and FRG 1980-83*, Stockholm.
- Rochon, Thomas R. & Mazmanian, Daniel A. (1993) "Social Movements and the Policy Process" i *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol 528, July.
- Rosenberg, Göran (1994) *Da Capo al Fine och andra efterkloka betraktelser*, Stockholm: Moderna Tider.
- Rosin, Björn Erik (1978) "KFML/SKP: För ett parti i folkets tjänst!" i [Utanför systemet, vänstern i Sverige 1968-78](#), Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Roth, Roland (1983) "Analysen af nye sociale bevaegelser torier og begreber" i *Kurasje*, nr 34.
- Rudling, Anna (1975) *Kampen mot atomvapen*, Stockholm: Tidens förlag.
- Ruin, Olof (1986) *I välfärdsstatens tjänst. Tage Erlander 1946-1969*, Stockholm: Tidens Förlag.
- Salomon, Kim (1985) *Fred i vår tid. En studie i 80-talets fredsrörelse*, Malmö: Liber.
- Salomon, Kim (1986) "The Peace Movement – An Anti-Establishment Movement" i *Journal of Peace Research*, Vol 23, No 2.
- Salomon, Kim (1993) "What Is the Use of International History?" i *Journal of Peace Research*, Vol 30, No 4.
- Schalk, David L. (1991) *War and the Ivory Tower. Algeria and Vietnam*, New York & Oxford: Oxford University Press.
- Schmid, Herman (1988) "68 i våra hjärtan" i *Zenit* nr 2.
- Schmitt-Beck, Rüdiger (1992) "A Myth Institutionalized. Theory and Research on New

- Social Movements in Germany” i *European Journal of Political Research* 21.
- Scott, Alan (1990) *Ideology and the New Social Movements*, London: Unwin Hyman.
- Selle, Per (1986) ”Politisk kultur i komparativ politisk forskning: Tilbake til politisk kultur”, i *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, nr 3.
- Short, Anthony (1989) *The Origins of the Vietnam War*, London & New York: Longman.
- Sjöberg, Birthe (1993) *Sivar Arnér – den livsbejakande nihilisten*, Lund: Lund University Press.
- Skilling, H. Gordon (1977) ”Stalinism and Czechoslovak Political Culture” i *Stalinism. Essays in Historical Interpretation*, ed Robert C Tucker, New York: Norton & Company.
- Skoglund, Christer (1994) ”Studenterna och universitetspolitiken” i *Tvärsnitt* årg 16, nr 3-4.
- Small, Melvin (1988) *Johnson, Nixon and the Doves*, New Brunswick & London: Rutgers University Press.
- Smith, Anthony D. (1990) ”Towards a Global Culture?” i *Theory, Culture & Society*, Vol 7, No 2-3.
- Sonnevi, Göran (1965) ”Om kriget i Vietnam” i *Bonniers Litterära Magasin*, årg 34, nr 3, Mars.
- Spanienhjälpen. En redogörelse över svenska hjälpkommitténs för Spanien verksamhet under tiden 9 oktober 1936 – 31 augusti 1938*, (1938), Stockholm.
- Stearns, Peter N. & Chapman, Herrick (1992) *European Society in Upheaval. Social History Since 1750*, New York: Macmillan Publishing Company.
- Stearns, Peter N. (1984) ”The Idea of Postindustrial Society: Some Problems” i *Journal of Social History*, Vol 17, No 4.
- Stråth, Bo (1992) *Folkhemmet mot Europa. Ett historiskt perspektiv på 90-talet*, Stockholm: Tiden.
- Stålvant, Carl-Einar (1971) *Vietnamgrupperna*, Stockholm: Samhällsvetarförlaget.
- Sundgren, Christofer (1980) ”Splitttrad solidaritet. Om förhållandet mellan De Förenade FNL-grupperna och Svenska kommittén för Vietnam” i *Med eller mot strömmen? En antologi om svenska folkrörelser*, Stockholm: Sober Förlags AB.
- Svanfeldt, Erik (1992a) ”Svenska Kommittén för Vietnam – regeringens megafon eller folklig kravmaskin?”, Uppsala, stencil.
- Svanfeldt, Erik (1992b) ”Inga knäfall för spontaniteten! – en studie av interndemokratien inom De Förenade FNL-grupperna med utgångspunkt från den interaktiva demokratimodellen”, Uppsala, stencil.
- Svensson, Palle & Togeby, Lise (1986) *Politisk opbrud. De nye mellemlags græsrodsdeltagelse: Årsager og konsekvenser belyst ved en ungdomsundersøgelse*, Århus: Politica.
- Säfve, Torbjörn (1971) *Rebellerna i Sverige. Dokumentation, kritik, vision*, Stockholm: Författarförlaget.
- Talerud, Bosse (1985) *Kulturpedagogik i tekniksamhälle. Om möjligheter till kulturell utveckling genom pedagogisk verksamhet*, Stockholm.

- Tarrow, Sidney (1989) *Struggle, Politics, and Reform: Collective Action, Social Movements, and Cycles of Protest*, Cornell University.
- Taylor, Charles (1994, 1989) *Sources of the Self The Making of the Modern Identity*, Cambridge MA: Harvard University Press.
- Therborn, Göran (1983) "Brytningarnas och genombrottens årtionde. Den nya vänstern och resten av 60-talet" i *Marx i Sverige. 100 år med Marx i svensk historia, vetenskap och politik*, red Lars Wikström, Stockholm: Arbetarkultur.
- Therborn, Göran (1968) "From Petrograd to Saigon" i *New Left Review*, No 48.
- Therborn, Göran (1981) *Klasstrukturen i Sverige 1930-1980. Arbete, kapital, stat och patriarkat*, Lund: Zenit förlag.
- Therborn, Göran (1994) "Nation och klass, tur och skicklighet" i *Den svenska modellen*, red Per Thullberg & Kjell Östberg, Lund: Studentlitteratur.
- Thing, Morten (1993) *Kommunismens kultur 2. DKP og de intellektuelle 1918-1960*, København: Tiderne Skifter.
- Thullberg, Per (1978) "Stockholms universitets historia 1878-1978" i *Stockholms universitet 1878-1978*, red Fredric Bedoire & Per Thullberg, Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Thörn, Håkan (1991) "Rörelser i det senmoderna" i *Ungdom i rörelse. En antologi om ungdomars levnadsvillkor*, red Jan Carle & Hans-Erik Hermansson, Göteborg: Daidalos.
- Tingsten, Herbert (1944) *Svensk utrikesdebatt mellan världskrigen* (Skrifter utgivna av Utrikespolitiska Institutet nr 4), Stockholm: Kooperativa Förbundets Bokförlag.
- Tjäder, Per Arne (1992) "Teatern och sextioalet" i *Ord & Bild*, nr 2.
- Trägårdh, Lars (1990) "Varieties of Volkish Ideologies. Sweden and Germany 1848-1933" i *Language and the Construction of Class Identities. The Struggle for Discursive Power in Social Organisation: Scandinavia and Germany after 1800*, ed Bo Stråth, Göteborg.
- Tumarkin, Nina (1983) *Lenin Lives! The Lenin Cult in Soviet Russia*, Cambridge MA & London: Harvard University Press.
- Tägil, Sven (1987) *Mot en osäker framtid* i Bra Böckers Världshistoria Band 15, red Knut Helle, Jarle Simensen, Sven Tägil & Kåre Tønnesson, Höganäs: Bra Böcker.
- Tägil, Sven m fl (1977) *Studying Boundary Conflicts. A Theoretical Framework*, Stockholm: Esselte Studium.
- Tängerstad, Erik (1988) "Att organisera ett engagemang. Om tillkomsten av den svenska FNL-rörelsen," Stockholm, stencil.
- Tängerstad, Erik (1993) "Hierarki och decentralisering. Den svenska FNL-rörelsens förhistoria" i *Arbetarhistoria* 63-65, nr 3.
- Wallberg, Klas (1968) "Utbildningsexplosionen" i *Den svenska historien. Vår egen tid från 1920- till 1960-talet*, Stockholm: Bonniers.
- Wells, Tom (1994) *The War Within. America's Battle over Vietnam*, Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Wibe, Sören (1978) "Från pacifism till marxism-leninism" i [Utanför systemet, vänstern i](#)

[Sverige 1968-78](#), Stockholm: Rabén & Sjögren.

Wiberg, Håkan (1990) *Konfliktteori och fredsforskning*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.

[Vietnam i svensk pressdebatt sommaren 1965](#) (1965), Stockholm: Bokförlaget Prisma. []

Winner, Lawrence S. (1993) *One World or None. A History of the World Nuclear Disarmament Movement Through 1953*, Stanford CA: Stanford University Press.

Wuthnow, Robert (1991) *Acts of Compassion. Caring for Others and Helping Ourselves*, Princeton N.J.: Princeton University Press.

Young, Marilyn B. (1991) *The Vietnam Wars 1945-1990*, New York: Harper Perennial.

Zaroulis, Nancy & Sullivan, Gerald (1984) *Who Spoke Up? American Protest Against the War in Vietnam 1963-1975*, New York: Holt, Rinehart and Winston.

Zetterberg, Kent (1984) "Folkpartiet och biståndspolitiken 1945-1983" i *Liberal ideologi och politik 1934-1984*, Falköping: AB Folk & Samhälle.

Örbrink, Mats & Lundgren, Christer (1973) *FNL-rörelsen i Sverige*, Stockholm: Solidaritet.

Österberg, Eva (1989) "Bönder och centralmakt i det tidig-moderna Sverige. Konflikt – kompromiss – politisk kultur" i *Scandia*, nr 1.

Förkortningar

AMSA	Aktionsgruppen Mot Svenskt Atomvapen
AU	Arbetsutskott
CIA	Central Intelligence Agency
CND	Campaign for Nuclear Disarmament
CS	Centralstyrelse
CUF	Centerns ungdomsförbund
DFFG	De förenade FNL-grupperna.
DRV	Demokratiska Republiken Nordvietnam
EEC	European Economic Community
FNL	Front National de Libération (Sydvietnams nationella befrielsefront)
FPU	Folkpartiets ungdomsförbund
FS	Förbundsstyrelse
KFML	Kommunistiska Förbundet Marxist-Leninsterna (efter 1973 SKP)
KFMLr	Kommunistiska Förbundet Marxist-Leninsterna, revolutionärerna
KMA	Kampanjen mot atomvapen
PRR	Sydvietnams provisoriska regering
SDS	Students for a Democratic Society
SEATO	South East Asia Treaty Organization
SFIF	Solidaritetsfronten för Indokinas folk
SHfS	Svenska Hjälpkommittén för Spanien
SKP	Sveriges kommunistiska parti
SSU	Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund
SAPO	Säkerhetspolisen
VB	Vietnambulletinen
VPK	Vänsterpartiet Kommunisterna (före 1967 SKP)
VUF	Vänsterpartiets ungdomsförbund